

సంగీత కళా ప్రదర్శిని

మొదటి భాగము

గ్రంథకర్త :

గానకళా విశారద,

అరికిరాల సత్యనారాయణమూర్తి, (వయోలినిస్టు)

Ex-మెంబరు : బోర్డు ఆఫ్ ఎగ్జామినర్స్ ఇన్ మ్యూజిక్, ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ,

మెంబరు : లోకల్ ఆడిషన్ కమిటీ ఆల్ ఇండియా రేడియో, విజయవాడ.

సుందర విలాస్

హిందీవీధి — గాంధీనగర్ — విజయవాడ.

1960

సంగీత కళాప్రదర్శిని

మొదటి భాగము

ప్రంథకర్త:

గానకళావిశారద,

అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తి (వయోలినిస్టు)

Ex. మెంబరు: బోర్డు ఆఫ్ ఎగ్జామినర్స్ ఇన్ మ్యూజిక్,
ఆంధ్రా యూనివర్సిటీ.

మెంబరు: లోకల్ ఆడిషన్ కమిటీ,
ఆల్ ఇండియా రేడియో, విజయవాడ.

సుందరవిలాస్ - గాంధీనగర్ - విజయవాడ.

1960

సర్వస్వామ్యములు
గ్రంథకర్తవి.

ప్రతులు
1500

నెం :
య. 6-00

ముద్రణ :
శ్రీ పాండురంగ ప్రింటింగ్ పర్కస్.
విజయవాడ-2.

వీ తి క

వేదకాలమునుండి భారతీయ సంగీతము మిక్కిలి పవిత్రమైందిగా చెప్పబడుచు నేవున్నది. ఇందుకు ముఖ్యకారణము త్రిమూర్తులు నాదస్వరూపులై నాదోపాసితులుగా నుండుటే యగును. గనుకనే వారదాది మహర్షులేగాక శ్రీ జయదేవ, పురందరదాస, అన్నమాచార్య, వారాయణతీర్థ, త్యాగరాజు, దీక్షిత, కామకాన్తులొదిగా గల భక్త శిఖామణులు సైతము నిరంతరము భక్తితో సంగీతకళోపాసనచేసి తరించగల్గిరి. ఈ విధముగా తరణోపాముమైన భారతీయ సంగీతకళావిశిష్టతను, మన భారత ప్రభుత్వమేమి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వములేమి చక్కగా గుర్తించిననువల్లనే మన దేశములోని వివిధవిశ్వవిద్యాలయములందును, తదితర ప్రభుత్వ విద్యాసంస్థలందును సంగీత కళకు తగిన స్థానమిచ్చి పరీక్షలు జరపుట తటస్థించినది. ఈ విధముగా యేర్పడిన సంగీత పరీక్షలలో ఒక ముఖ్యభాగమైన కర్నాటక సంగీత పరీక్షలను దక్షిణభారతంలో కొన్ని సంవత్సరములుగా జరుపబడుచున్నను, ఆ యా పరీక్షల కనువైన పాఠ్య గ్రంథములుమాత్రం ప్రత్యేకంగా నేటికిని వెలువడలేదనే చెప్పవచ్చును. ఈ కారణముచే విద్యార్థులకు గలుగుచున్న కష్టపష్టముల నివారించుటకై కొందరు విద్యాధికారులు లోగడ నన్నెంతో ప్రోత్సహించినందున “గాన కళా చంద్రిక” “గానకాన్తు ప్రశ్నోత్తరావళి” “సంగీత లక్షణ సంగ్రహము” “సంగీత శబ్దార చంద్రిక” వంటి గ్రంథములను రచించి ప్రకటించుట జరిగెను. కాని ప్రస్తుతము విశ్వవిద్యాలయాది వివిధ సంగీత పరీక్షాప్రణాళికలందు నూచించినట్లు పలురకముల శబ్ద గ్రంథములకంటె వివిధ సంగీత పరీక్షల కుపకరించునట్లుగా నొక పాఠ్య గ్రంథమును ప్రకటించినదో నేటి ఆర్థిక పరిస్థితులలో విద్యార్థుల కంటేని సహాయకారిగా నుండునను కలంపుతో “సంగీత కళాప్రదర్శిని” యను పేరిట నే నీ గ్రంథమును రచించుటకు కారణమైనది. ఇందు మొదటి భాగమున వివిధ సంగీత పరీక్షలకు సంబంధించిన ఘమారు 300 వఱకు లక్షణవిషయములనే గాక రచారమి 120 నుండి ప్రాచీన వాగ్గేయకారకుల జీవితవిశేషములను, రెండవ భాగమున స్వరావళ్యాది కృతుల పర్యంతముగల వివిధరకములగు సంగీతరచనలనేగాక కొన్ని పల్లవులతో సహా ఘమారు 300 రచనలకు మూలములను, భావములను, రాగలక్షణములను, స్వరసాహిత్యములను వ్రాసి వాటికి తాళాంగ, కాలప్రమాణ, ఆవర్త, స్థాయి గుణులుల నేర్పఱచి యుంటిని. కాని నేటికాలమాన పరిస్థితులవల్ల విశేషధనవ్యయ, ప్రయాసలతో కూడిన ఘమారు 550 పుటలుగల యీ గ్రంథప్రచురణలో ప్రస్తుతము 250 పుటలతో కూడిన మొదటి (అక్షణ) భాగమును మాత్రము ప్రస్తుతము ప్రకటింపగల్గితిని. వైవానుగ్రహమువల్ల యావద్భాగతానికే

ఏకైక సంగీత కళాపాఠశాలసంస్థగా నున్న మన కేంద్ర సంగీత, నాటక అకాడమివారి యొక్క అమూల్య సహాయమే నాకు లభించినచో మిగిలిన కేంద్ర (లక్ష్మ) భాగమును కూడ అభివృద్ధిలో ప్రచురించి గానకళాధుల కందించగలనని ఆశిస్తున్నాను. ఈ నా గ్రంథమును జాపినంతనే తగు ఆసక్తితోను, విచక్షణతోను, పరిశీలించి తమ సదభి పాయముల నందిన సంగీత కళానిధి కీ॥ శ్రీ॥ టి. వి. సుబ్బారావుగారికిని, సంగీత కళాశిఖామణి శ్రీ ప్రొఫెసర్ పి. సాంబమూర్తి (మద్రాసు యూనివర్సిటీ సంగీత కళాధ్యక్షులు) గారికిని, సంగీతకళానిధి శ్రీ చిత్తూరు సుబ్రహ్మణ్యం గారికిని, పద్మశ్రీ, సంగీతకళానిధి, సంగీతరత్నాకర, కళాప్రపూర్ణ, డాక్టర్ శ్రీ ద్వారం వేంకటస్వామి నాయుడుగారికిని నా ప్రత్యేక అభినందనములను తెలుపుకొను చున్నాను. ముఖ్యముగా నా యీ గ్రంథ ప్రచురణ యత్నములో యీ మొదటి భాగమునైనను నేటికీ ప్రకటించి సంగీతకళాభిలాషుల కందించగలుగునట్లుగా దయతో తగు ధనసహాయ మొసగిన కేంద్ర సంగీత, నాటక అకాడమివారికి నా హృదయపూర్వక మైన అభినందనములను తెలుపుకొనుచున్నాను.

ఇట్లు బుధవస విధేయుడు,

గ్రంథకర్త:

అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తి.

గ్రంథకర్త:
గానకళావిశారద
అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తి.

పండితాభిప్రాయములు.

Sangeetha Kalanidhi,
T. V. Subba Rao, (B.A., B.L.) Advocate,
Principal, Teachers College of Music,
Madras.

Dated 19—4—1957
188, High Road,
Royapettah,
MADRAS.

I have great pleasure in commending "Sangeetha Kala Pradarsini" written by Sri Aripirala Satyanarayana Murthy to supply the want of a suitable text book for those who appear for various Examinations in Music held by the Universities and State Governments. The book is comprehensive and covers many a syllabus. I have no doubt it will serve the requirements of students of Music.

T. V. SUBBA RAO.

సంగీత కళానిధి,

19-4-1957

టి. వి. సుబ్బారావు, బి. ఎ; బి. ఎల్; అడ్వోకేట్, 188, రాయ హైట మైన్స్ డ్డు,
ప్రిన్సిపాల్: టీచర్స్ కాలేజి ఆఫ్ మ్యూజిక్, మద్రాసు. మద్రాసు.

విశ్వవిద్యాలయముల నుండి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వముల నుండి జరుపు వివిధ సంగీత పక్షాలకు హాజరుగనట్టి విద్యార్థులకు సరియైన పాఠ్యగ్రంథము లేనికొంత దీర్ఘకాల శ్రీ ఆరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తిగారు రచించిన "సంగీత కళాప్రదర్శిని" అను గ్రంథము మిక్కిలి ప్రశస్తిమైనదని తెలుపుటకు నేను సంతయు సంతసించుచున్నాను. ఈ గ్రంథము వివిధ రకములగు సంగీత పరిజ్ఞాప్రజాళికల కనువగునట్లు నేక లక్షణ విషయములతో రచింపబడిన దగుటచే సంగీతవిద్యార్థుల యవసరములను తప్పక తీర్చగలదనుటకు నా కెట్టి సందేహము లేదు.

టి. వి. సుబ్బారావు

University of Madras.

Dated 5—11—1957.
Triplicane, Madras 5.

OPINION

I have had the opportunity of perusing portions of the manuscripts relating to the book "Sangeetha Kala Pradarsini" written in Telugu by Sri Aripirala Satyanarayana Murthy garu. The book is well written and the various topics are lucidly explained. The book deserves publication.

P. SAMBAMURTHY,
Head of the Department of Indian Music,
University of Madras.

మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము.

అభిప్రాయము.

ది 5-11-1957

తిరువళ్ళిక్కేణి P. O.

మ ద రా సు-5.

శ్రీ అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తిగారు ఆంధ్ర భాషలో రచించిన “సంగీత కళా ప్రదర్శిని” అను గ్రంథముయొక్క వ్రాతప్రతిలోని కొన్ని భాగములను తిలకించు నవకాశము యిటీవల నాకు లభించినది. ఈ గ్రంథము సంగీతశాస్త్రమందలి వివిధ విషయములను సుబోధకమగునట్లుగా చక్కని వివరణతో రచింపబడుటచే ప్రచురణకు మిక్కిలి యోగ్యముగా నున్నది.

పి. సాంబమూర్తి

భారతీయ సంగీత శాఖాధ్యక్షులు
మదరాసు విశ్వవిద్యాలయము.

Sangeetha Kalanidhi

Dated 9-5-1957

Semmangudi R. Srinivasa Iyer,

MADRAS.

I have great pleasure in commending this book “Sangeetha Kala Pradarsini” written by Vidwan Sri Aripirala Satyanarayana Murthygaru, an experienced Lakshya-Lakshana Vidwan of Andhra Desa, to all those interested in the spread of classical Carnatic Music. This book is successful in giving a vivid exposition of the various technical aspects of Music for the benefit of the lay reader. This is bound to be a compendium of knowledge not only to the students of Music but also to the general public who wish to gain proficiency in the technique of South Indian Music. There is also a short biographical sketch of the distinguished musicians of the past and this enhances its value. This book contains an anthology of Musicians, which is brief and quite pertinent.

R. SRINIVASA IYER.

సంగీతకళానిధి

ది 9-5-1957

శెమ్మంగుడి ఆర్. శ్రీనివాసయ్యర్.

మ ద రా సు.

ఆంధ్ర భాషలో అనుభవజ్ఞులును, లక్ష్యలక్షణ సంగీత విద్వాంసులునగు విద్వాన్ శ్రీ అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తిగారు రచించిన “సంగీత కళాప్రదర్శిని” అను గ్రంథము కర్నాటక సంగీత కళాభివృద్ధికై కృషిచేయువారందరికిని మిక్కిలి ఉపయుక్తమైనదని తెలుపుటకు నేనెంతయు సంతసింపచున్నాను. సంగీతకళకు సంబంధించిన వివిధసాంకేతిక విషయములను స్పష్టముగాను, తేటతెల్లముగాను

తెలుపుటలో నీ గ్రంథము సామాన్యపాఠకులకు కూడ యెంతో ఉపకరించును. ఈ గ్రంథము సంగీత విద్యార్థులకే గాక దక్షిణదేశ (కర్నాటక) సంగీతములో ప్రావీణ్యము సంపాదించుగోరు ప్రజాబాహుళ్యమునకు సైతము సంగీతవిజ్ఞానపర్యవ్యముగా నుండి తీరుననుట కెట్టి సందేహమును లేదు. మరియు నీ గ్రంథమున ప్రాచీన సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారకుల జీవితచిత్రములనుకూడ సంగ్రహముగా చేర్చుటచే నీ గ్రంథము యొక్క విలువ యింకను అభివృద్ధి చెందినది.

ఆర్. శ్రీనివాసయ్యర్.

Sangeetha Kalanidhi,
Chittoor Subrahmanyam,
Professor of Vocal, Central College of
Karnataka Music, Madras.

27-2-1958,
44, Appu Mudali St.,
MADRAS-4.

I have always been wondering and rejoicing at the ceaseless endeavours being made by Ganakalavisharada Sri Aripirala Satyanarayanamurthy, for the promotion of the art of Music. He has already rendered immense service to the cause of Music by writing many books like Sangeetha Sabdartha Chandrika (Dictionary). His present work, "Sangeetha Kala Pradarsini" is an invaluable book that would be a guide not only to students of Music but also to the Vidwans who want to equip themselves with knowledge of Musicology. I hope the benevolent artistes and patrons of Music will encourage the author, Sri Satyanarayanamurthy, befitting his endeavours.

CHITTOOR SUBRAHMANYAM.

సంగీత కళాధి చిత్తూరు సుబ్రహ్మణ్యం,

27-2-1958

ప్రాఫెసర్ ఆఫ్ ఓకల్ : సెంట్రల్ కాలేజీ ఆఫ్

44, అప్పయదలిమిది,

కర్నాటిక మ్యూజిక్, మదరాసు.

మైలాపూరు. మద్రాసు-4.

గానకళావిశారద, శ్రీ అపిరాల సత్యనారాయణమూర్తిగారు సంగీత కళాభివృద్ధికై నిరంతరము చేయుచున్న కృషి నాకెంతయు ఆశ్చర్యముక, ఆహ్లాదమును కలిగించినది. వీరు యిదివరకే "సంగీతశబ్దార్థచంద్రిక" (ః ఘ టు ఘ) వంటి అనేక గ్రంథములను రచించి అపారమైన సంగీతకళాసేవ చేసియుండిరి. ప్రస్తుతము వీరు రచించిన "సంగీతకళాప్రదర్శిని" యను అమూల్యమైన గ్రంథము సంగీత విద్యార్థులకే గాక సంగీత విద్వాంసులకుకూడ సంగీతశాస్త్రవిషయసేరణలో మిక్కిలి సహాయకారి కాగలదు. సంగీత కళోపాసకులును, పోషకులైన సహృదయులు గ్రంథకర్తయగు శ్రీ సత్యనారాయణమూర్తిగారి కృషికి తగినట్లు ప్రోత్సహింతురని ఆశిస్తున్నాను.

చిత్తూరు సుబ్రహ్మణ్యం.

Padmasri, Sangeetha Kalanidhi,
Sangeetha Ratnakara,
Kalaprapoorna,
Dr. Dwaram Venkataswamy Naidu

Dwaram House,
Triplicane,
MADRAS-5,
Dated 19-12-1958

I have always felt that with the spread of Music in the Educational system, books dealing with the theory and practice of Music are increasingly in demand. Text books which contain the essentials of the science and Art of Music and cover the syllabus of various Examinations are indeed quite welcome in these days, when Music is entering the nook and corner of the country.

“Ganakala Visharada” Sri Aripirala Satyanarayana Murthygaru, a seasoned musicologist and publisher of books has done a real service to the cause of Music by writing and bringing out a handy edition of “Sangeethakala Pradarsini”. This serves the students and other lay readers as well.

D. VENKATASWAMY.

పద్మశ్రీ, సంగీతకళానిధి,
సంగీతరత్నాకర, కళాప్రపూర్ణ,
డా॥ ద్వారం వేంకటస్వామి నాయుడు.

ది 19-12-1958
ద్వారం భవనం,
తిరువల్లిక్కేటి,
మద్రాసు-5.

మన విద్యావిధానములో సంగీత విద్యావ్యాప్తి జరుగుచున్న కొలది సంగీతము యొక్క అత్యు అత్యుములను బోధించు గ్రంథము అనేకము కావలసి యుండునని నే నెల్లప్పుడూ తలంచుచుంటిని. విశేషములైన సంగీతపరిక్షా ప్రణాళికల ననుసరించుచూ, శాస్త్రీయ సంగీతకళయొక్క ముఖ్యసిద్ధాంతములను, అనుభవములను వివరించగల పాఠ్యగ్రంథములు యీ రోజులలో యెంతో అవసరమై యున్నవి. దేశములో మూలములను సంగీతము వ్యాపించుచున్న కొలది అట్టి గ్రంథములకు స్వాగతము విశేషముగా లభించుచునే యుండును.

గానకళావిశారద, శ్రీ ఆరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తిగారు ఒక అనుభవజ్ఞుడైన సంగీత శాస్త్రజ్ఞుడేగాక అనేక సంగీత గ్రంథములనుకూడ రచించి ప్రకటించుట ద్వారా సంగీతకళకు నిజమైన సేవయొనర్చినవారైరి. ప్రస్తుతము వీరు రచించిన “సంగీత కళా ప్రదర్శిని” అను గ్రంథము వివిధ సంగీత పరిక్షా ప్రణాళికల కనుకైన ప్రతిగా నుండుటచే సంగీత విద్యార్థులందరికి యెంతో మేలొనర్పినవారగుచున్నారు. ఈ గ్రంథము సంగీతవిద్యార్థులకేగాక సామాన్యపాఠకులకుపైకము యొక్కవగానుపకరించునని నా అభిప్రాయము.

డి. వేంకటస్వామి

విషయ సూచిక.

వరుస సంఖ్య.	విషయములు.	పుట సంఖ్య.	వరుస సంఖ్య.	విషయములు.	పుట సంఖ్య.
1.	వందనస్తోత్రము	1	32.	తీవ్రస్వరములు	11
2.	నాదశబ్దార్థము	,,	33.	అల్పత్వస్వరము	,,
3.	నాదవిభాగము	,,	34.	బహుత్వ స్వరము	,,
4.	నాదవిశిష్టత	2	35.	దుర్బల స్వరము	12
5.	సంగీత ప్రాశస్త్యము	,,	36-39.	దాది, సంచాది, వినాది, అనుదాది	,,
6.	సంగీతపరమార్థము	,,	40.	సంచాదత్వము	,,
7.	సంగీత శబ్దార్థము	,,	41.	పంచస్థాయిలు	13
8.	ద్వావింశతి శ్రుతిపథకము	3	42.	ద్విగుణత్వము	14
9.	పంచస్థాన వివరము	4	43.	గ్రామత్రయవివరము	,,
10.	పంచమధ్యమధాన వివరము	,,	44.	సప్తశుద్ధ జాతులు	15
11.	ఆలకులు	5	45.	గ్రామత్రయ మూర్చలు	16
12.	సెంట్స్	,,	46.	పంచగ్రామస్వరము	,,
13.	సెంటి ఆఫ్ ఫిఫ్త్	6	47.	సామగానస్వర నిష్పత్తులు	,,
14.	సెంటి ఆఫ్ ఫోర్త్	7	48-50.	స్వరత, ఉదాత్త, అనుదాత్తములు	17
15.	ద్వావింశతి శ్రుతులక్షణములు	8	51.	జనకరాగ వివరము	,,
16.	ప్రమాణశ్రుతి వ్యవధి	,,	52.	72 మేళకర్తల స్కీము	18
17.	నూతనశ్రుతి వ్యవధి	,,	53.	72 మేళకర్తల పథము	19
18.	పూర్వశ్రుతివ్యవధి	,,	54.	కనకాబరాది మేళకర్తల వివరము	22
19.	స్వయంధూ ద్వయము	9	55.	మాయామళవిగ్రహ ప్రాముఖ్యము	,,
20.	స్వరనిరూపణము	,,	56.	కటపయాదినూత్ర వివరము	28
21.	స్వరసప్తకము	,,	57.	కటపయాది సంఖ్యా పథము	24
22.	స్వరఆప్తకము	,,	58-60.	పూర్వమేళ, ఉత్తరమేళ, కల్పితమేళ కర్తలు	25
23.	పూర్వరాగము	,,	61-62.	మేళచక్రములు, మేళజలము	,,
24.	ఉత్తరరాగము	,,	63-64.	జాతులు, దాట్	,,
25.	ద్వాదశ స్వరములు	10	65-66.	సంపూర్ణ, అసంపూర్ణ	,,
26.	షోడశ స్వరములు	,,	67.	మూర్ఖనాకారము	,,
27.	శుద్ధస్వరములు	,,	68.	మూర్ఖనాకారము	109
28.	విక్రమి స్వరములు	11	69.	మూర్ఖనాకారము	,,
29.	వేంకటసుఖి శుద్ధస్వరసంకేతములు	,,	70.	అమూర్ఖసంగీతము	,,
30.	వేంకటసుఖివిక్రమి స్వరసంకేతములు	,,	71.	అమూర్ఖ సంగీతము	,,
31.	కోమల స్వరములు	,,			

72. వినాదిమేళ వివరణ	29	110. గమక వివరణ	46
73. వినాది మేళ సంఖ్యలు	,,	111. పంచదశ గమకములు	47
73-ఎ. తూర్వం మేళకర్తలు గానండిన నేటి జన్యరాగములు	,,	112. దశవిధ గమకములు	50
74. జన్యరాగవివరణ	,,	113. రాగవివరము	,,
75. జన్యరాగ స్క్రీము	,,	114. రాగదశలక్షణ వివరము	,,
76 78. సుపూర్ణపాదనబాదనభేదములు	30	115. తాన వివరము	52
79 వర్జరాగ వివరణ	31	116 వర్జ వివరము	53
80. వర్జరాగ స్క్రీము	,,	117. అలంకార వివరము	54
81. వర్జరాగ వివరణ	,,	118. తాళ వివరము	55
82. మార్గరాగ విభాగము	31	119. తాళదశ ప్రాణములు	,,
83. దేశ్యరాగ విభాగము	,,	120. తాళవర్ణాంగములు	56
84. అంతరమార్గరాగ వివరణ	33	121. వడంగములు	59
85-87 ఘన, రక్తి, దేశ్యరాగ వివరణ	,,	122. వడంగవిశేష నామములు	60
88 90 పంచమ ధైవక, నిషాదాంశ్య రాగముల వివరణ	34	123. పోడకాంగములు	61
91 రాగవిభాగములోని రకములు	34	124. పంచజాతులు	62
92. నారదుల రాగవిభగము	39	125. చతురశ్రజాతి స్రాముఖ్యము	,,
93. రామామాత్యుని రాగవిభాగము	40	126. చతురంగ ప్రస్థారము	65
94. మకంతుని రాగవిభాగము	41	127. వడంగ ప్రస్థారము	,,
95. సార్వజ్ఞేవుని రాగవిభాగము	,,	128. పోడకాంగ ప్రస్థారము	,,
96. పురాతన తమిళ సంగీతరాగ విభాగము	,,	129-130. అనులోమ, విలోమవివరము	,,
97. హిందుస్థానీ సంగీతరాగ విభాగము	43	131. సప్తతాళములు	66
98-99 శ్రీ, పురుష రాగముల వివరణ	,,	132. పంచశ్రీత తాళములు	,,
100. పుత్రి రాగములు	43	133. ఆష్టాత్త శత తాళములు	63
101. మిత్ర రాగములు	44	134. అనంతాళ స్రాముఖ్యము	71
102. ఉభయ సంగీత ఏక రాగములు	,,	135. దోషితాళ వివరము	,,
103. రెండు పేర్లుగల ఒకే రాగములు	45	136. మధ్యాహ్నతాళ వివరము	,,
104. ఒకే పేరుగల రెండు రాగములు	,,	137. చాళితాళవివరము దాని రకములు	,,
105. సంగీత గ్రంథము చే ద్వారా సంపాదించిన రాగములు	,,	138. ధృవరూపక తాళ వివరము	73
“సంగీత కళా రాగములు	,,	139. రూపక ధృవతాళ వివరము	,,
ప్రతిగా నుండుది రాగములు	,,	140. రంగమత్యతాళ వివరము	,,
ఈ గ్రంథము సంగీత గమము	46	141. కరీరుంపె తాళ వివరము	,,
స్థాపకరించునని నా ఆధిపతి గమము	,,	142. రహస్యపటాతాళ వివరము	74
తలు	},	143. శరభానందతాళ వివరము	,,
	,,	144. రామానందతాళ వివరము	,,
	,,	145. నవసంధితాళముల వివరము	,,
	,,	146. మనోధర్మ సంగీతము	75

147. మనోధర్మ సంగీతవిభాగము	76	183. అలారిష్వు	98
148. రాగాలాపన విభాగము	77	184. దరు	99
149. సర్వస్వరగమక రాగము	81	185. తిల్లాన దరు	99
150. సాక్షురాల ప్తి	81	186. ప్రవేశ దరు	99
151. అ.క్షురాల ప్తి	81	187. సంవాద దరు	99
152. తానకబ్బోత్పత్తి	81	188. స్వగత దరు	99
153. తా. మ్	81	189. జక్కిణ దరు	99
154. పల్లవి	82	190. నిరూపణము	99
155. నిరకల్	83	191. సంచారి	99
156. కల్పన స్వరములు	83	192. రాగమాలిక	99
157. పదగర్భము	84	193. 72 మేళకర్తరాగమాలిక	100
158. పల్లవులతోని రకములు	84	194. రాగాంగ రాగమాలిక	99
159. గీతములు, వాటిరకములు	86	195. తాళమాలిక	99
160. ఆంతరి	87	196. రాగ తాళమాలిక	99
161. జావడ	87	197. కవరత్ని మాలిక	101
162. లక్షణ గీతము నూతనాలు	88	198. ఆప్తపది	99
163. చిట్ట తానములు	89	199. తరంగము	99
164. ప్రబంధ విభరము	89	200. కృతి-వాటిమఘాంగములు	102
165. కే వార ప్రబంధము	92	201. మనీప్రవాగ సాహిత్యము	104
166. కళాయ్ ప్రబంధము	93	202. కీర్తన-వాటి రకములు	99
167. తాయమ్	93	203. ద్విధాతు కీర్తన	105
168. తానీకరణము	93	204. ద్వితాళ కీర్తన	99
169. స్వరపతి	93	205. సమిష్టి చరణ ప్రబంధము	99
170. జతిస్వరము	94	206. చతుర్థాశు ప్రబంధము	99
171. జగలు	94	207. ఆధ్యాత్మిక రామాయణ కీర్తనలు	107
172. వర్ణములు	94	208. నామావళి	108
173. తా. వర్ణములు	95	209. తేవరములు	99
174. చిన్న వర్ణములు	95	210. తిరుప్పావళి	99
175. పెద్దవర్ణములు	95	211. తిరువర్ణాట	99
176. పదవర్ణము	95	212. తిరువాచకము	99
177. పదము	96	213. తిరువాయ్మొలి	99
178. కాళి	97	214. దేవర నామములు	99
179. తిల్లాన	97	215. పవిత్ర సంగీతము	109
180. సూర్యుల హస్తము	97	216. కళాసంగీతము	99
181. అసూర్యుల హస్తము	97	217. గ్రామ్య సంగీతము	99
182. శబ్దము	97	218. వృత్త సంగీతము	99

219. శేషవాటిక సంగీతము	„	250. గోటువాద్యవివరము	147
220. మార్షల్ సంగీతము	110	251. వయోకిన్ వాద్య వివరము	149
221. చందస్సు-వాటివిభాగము	„	252. సారంగి వాద్యవివరము	154
222. ఆనుబంధము	112	253. సితార్ వాద్య వివరము	156
223. ఆదిలక్షణ గ్రంథము	„	254. సక్రాడ్ వాద్య వివరము	„
224. భాండీరభాష	113	255. ఎస్సాజ్ వాద్యవివరము	157
225. భారతీయ నౌటేషన్	„	256. హయూర వాద్య వివరము	„
226. యూరపీ టన్ నౌటేషన్	„	257. దిల్లుబా వాద్య వివరము	158
227. టైమ్ సిగ్నల్	„	258. తంబూరవాద్య వివరము	„
228. వాగ్గేయకారక లక్షణము	114	259. స్వరదము	160
229. గాయచ్యుత లక్షణము	116	260. వేణువాద్య వివరము	161
230. సుకారీరలక్షణము	„	261. నాగస్వరవాద్య వివరము	171
231. కుకారీర లక్షణము	„	262. ఒత్తువాద్య వివరము	174
232. గాయ దోషములు	„	263. క్లారియెట్ వాద్య వివరము	„
233. ద్వాపరముద్రలు	117	264. మాఖిలివాద్య వివరము	175
234. ముద్రాసంఖ్యచే యేర్పడిన ప్రసంగములలోని రకములు	121	265. చమానాయ్ వాద్యవివరము	176
235. ముద్రా సంఖ్యచే నేర్పడిన ర-యికలలోని రకములు	122	266. జులతరంగిణి వాద్య వివరము	177
236. ఏకముద్రలలోని వివిధరకములు	124	267. మరుడివాద్యవివరము	178
237. ప్రహేళిక నిర్మాణము	126	268. జలక్లియోమోనియమ్ వాద్యము	179
238. నౌకాచిత్రము	127	269. మృదంగ వాద్య వివరము	„
239. ధ్వనులు-వాటిరకములు	„	270. కఃజిరా వాద్య వివరము	183
240. మేళకట్టు	129	271. ఘటవాద్య వివరము	184
241. రికార్డింగు	130	272. మోస్కోన్ వాద్య వివరము	185
242. గ్రామోఫోన్	131	273. గెత్తువాద్య వివరము	„
243. బ్రాడ్ క్యాస్టింగ్	„	274. డోల్క వాద్య వివరము	186
244. వాలు	134	275. డోలు వాద్య వివరము	187
245. సంగీతవాద్య విభజన	134	276. తబలావాద్య వివరము	188
246. సంఘట్టనవాద్యములు	136	277. ఖోల్ వాద్య వివరము	189
247. అనన్య కుతపము	137	278. వాగ్గేయకారకుల చరిత్రము	190
248. సంగీతవాద్యముల పుట్టుక	138	279. మూర్ఖనాకారక జన్మరాగము	„
249. పితావాద్యవివరము	140	లందుగల గ్రహస్వర పథకము239-240	„

సంగీతకళా ప్రదర్శిని.

మొదటిభాగము - సంగీతలక్షణము.

వందనశ్లోకము.

శ్లో॥ బ్రహ్మగ్రన్థిజ మారుతానుగతినా చిత్రేన హృత్పంకజే,
సూరీణామనురంజకః శ్రుతిపదం యోయం స్వయం రాజతే,
యస్మాద్ద్రామ విభాగ వర్ణరచనాలంకార జాతిక్రమో,
వందే నాదతనుం తముద్ధర జగద్గీతం ముచే శంకరం॥

(సంగీత రత్నాకరము.)

మంగళవాచ్యశూచకమగు బ్రహ్మగ్రన్థి అను ప్రయోగముతో ప్రారంభించబడిన నీ శ్లోక పూర్వకముగా జగత్తున కాదికారణమైన నాదబ్రహ్మను యీ గ్రంథమునిర్విఘ్నముగా సమాప్తించేయుటకు ప్రార్థించుచున్నాను.

నాదోత్పత్తి.

మనుష్య శరీరమునందుగల యోగాధారము లాతీంటిలోను మొనటిచైన మూలాధార స్థానమందుగల చతుర్దశదళ చక్రమునకు “బ్రహ్మగ్రన్థి” యని చెప్పబడును. ఈ బ్రహ్మగ్రన్థిలోనుండు నూత్నైక్యచే ప్రేరేపింపబడిన ప్రాణవాయువు నాభి, హృదయ, కంఠ, శిరస్సు, ముఖములద్వారా పైకి వెడలునపుడు నాద ముత్పత్తియగుచున్నది. అట్లు యేర్పడిన నాదము, నాభియందుండునపుడు అతి నూత్నమనియు, హృదయమందుండునపుడు నూత్నమనియు, కంఠమందుండునపుడు పుష్టమనియు, శిరస్సునందుండునపుడు అపుష్టమనియు, ముఖమునందుండునపుడు కృత్రిమమనియు చెప్పబడుచున్నది.

నాద శబ్దార్థము.

నాద, అను శబ్దములో న, కారము ప్రాణమనియు, ద, కారము అగ్నియనియు సంజ్ఞయగును. అట్టి ప్రాణాగ్నుల సంయోగమువల్లనే ధ్వని యేర్పడినందున దానిని “నాదము” అని చెప్పటకు కారణమైనది.

నాద విభాగము.

నాదము రెండువిధములుగా విభజింపబడినది. ఆ రెండువిధములు యేవనగా!

- i ఆహతనాదము :- ఇది భవభంజకమైనదియును, గానోత్పత్తికారయై శ్రుతి, స్వర, గ్రామ, మూర్ఖనాదులద్వారా జనరంజకమును కలుగజేయునది యగును.
- ii అనాహతనాదము :- ఇది రంజకములేనిదై, గురుముఖముగ నుపదేశింపబడినదై, ముక్తిప్రదంతై, అచంచల మనోరథముగల మునులచే నుపాసింపబడునది యగును.

నాదవిశిష్టత.

మైన కలిపినటుల మూలాధార జనితమైన యీ నాదము వేదముల కాధారస్థాన మగుటయేగాక పద, వాక్య, కావ్య, నాటకాలంకార శాస్త్రములును, శ్రుతి, స్వర, గ్రామ, మూర్చ్ఛన, అలంకార, గీత, వర్ణ, పద, కీర్తనాదులును యేర్పడుటకు కారణమై జనరంజకమైన సంగీతముగా నేర్పడుచున్నది.

సంగీతప్రాశస్త్యము.

శ్లో॥ సామవేదాదిదం గీతం సంజగ్రాహ పితామహః॥ (సం. రత్నా.)

అను సంగీతరత్నాకర శ్లోక ప్రమాణమున సంగీతము సామవేదమునుండి బ్రహ్మచే గ్రహించబడి, లోకోపకారార్థమై భరతాదులచేతను, తగుపరి వాగ్గేయ కారకులచేతను వెల్లడిచేయబడిన శాస్త్రమగును. గనుక నీ సంగీతవిద్య మహనీయులచే సహితము కొనియాడబడినదై యున్నది.

సంగీతపరమార్థము.

శ్లో॥ కావ్యాలాపాశ్చ యేకేచిద్గీతాని సకలానిచ॥

శబ్దమూర్తిభరన్తై విష్ణ్వరంభా మహాత్మనః॥ (విష్ణు. పు.)

అను ప్రమాణమున శబ్దస్వరూపమైన కావ్యములును, సంగీతమును భగవంతుని స్వరూపాంశములని స్పష్టపడుచున్నది. అదియుగాక నూరసంహిత అను గ్రంథములో

శ్లో॥ గీతిగానేన యోగ్యాత్ యోగాజేవ శివైక్యతా॥

గీతిజ్ఞోయది యోగేన సయాతి పరమేశ్వరం॥ (నూ. సం.)

అనెడి శ్లోకరీత్యా భక్తిలో చేయుండు గానము యోగమై, ఆ యోగముచేత మానవులు పరమాత్మయం బైకృతమగుదురని స్పష్టపడుచున్నందున సర్వభక్తియశ మైన సంగీతోపాసన తదనోపాయమునకు సులభమార్గమగునని తెలియుచున్నది.

సంగీతశబ్దార్థము.

శ్లో॥ గీతం వాద్యం తథా నృత్యం త్రయం సంగీత ముచ్యతే॥ (సం. ర.)

అను ప్రమాణముచే గీత, వాద్య, నృత్యముల మూటి చేరికయే సంగీతమని తెలియుచున్నది. కాని “గీత వాద్యభయం యత్ర సంగీతమితి కేచన॥ రాగ స్వరశ్చ తాళశ్చ త్రిభి స్సంగీతమచ్యతే” అను ప్రమాణములచే గీత, వాద్యముల చేరికయే సంగీతమని కొందరును, రాగ, స్వర, తాళముల చేరికయే సంగీతమని కొందరును చెప్పియుండినను, మొదటిదిమాత్రము ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుల మతముగాదనియే తెలియుచున్నది. ఈవిధముగా గీత, వాద్య, నృత్యములతోకూడినట్టి సంగీతమునకు నాదము ప్రధానమగును. అట్టి నాదమువల్లనే శ్రుతులును, శ్రుతులవల్లనే పట్టాది స్వరములును, ఆ స్వరమలవల్లనే రాగములును, గీతాదులును కలుగుటచే గీతము నాద స్వరూపమనియు, వాద్యము గీతము ననుసరించునదియుగా నెప్పుడుటకు కారణమైనది.

శ్రుతి :- అనగా “శ్రూయన్త ఆతి శ్రుతయః” అను ప్రమాణమున శ్రవణేంద్రియములకు విసపడునట్టి ధ్వనివిశేషమును “శ్రుతి” యని నెప్పుడుదును. అట్టి శ్రుతికి నాదము ప్రధానమగును. ఈ నాదమును ఆతి తక్కువధ్వనినుండి ఆతి హెచ్చు

ధ్వనివలన ఒకదానికొకటి హెచ్చుగాను, విడివిడిగాను విభజించినచో రాదగిన ధ్వనులు గరి మాత్రమే యగును. వీనినే “శ్రుతు” లని చెప్పబడుచున్నవి. ఇవి మానవునియందుగల హృదయ, కంఠ, శిరస్సులనెడి త్రిస్థానములనుండి క్రమముగా వెడలునపుడును, హృదయస్థానమందు యేర్పడు మొదటి 22 శ్రుతులను మంద్రశ్రుతు లనియును, కంఠస్థానమందు యేర్పడు రెండవ 22 శ్రుతులను మధ్యశ్రుతులనియును, శిరస్థానమందు యేర్పడు మూడవ 22 శ్రుతులను తారశ్రుతులనియును, చెప్పబడును. ద్వావింశతిశ్రుతులు:- పైనచెప్పిన ఒక్కొక్క భాగమునందుగల 22 శ్రుతులనే పూర్వాచార్యులు ద్వావింశతి శ్రుతులని చెప్పియున్నారు.

ద్వావింశతి శ్రుతుల పథకము:- ద్వావింశతి శ్రుతులకుగల పేర్లను, వాటి ప్రత్యేక నామములను, వాటిజాతులను, సంఖ్యలతో కూడిన వాటి సంకేతస్వరములను, ఆయా శ్రుతులకు ఉదాహరణములుగానుండు రాగములను యీదిగువ పథకమున తెలుపుట గమనించదగును.

ద్వావింశతి శ్రుతుల పేర్లు.	జాతులు.	ప్రత్యేక నామములు.	సంకేతములు.	ఆయా శ్రుతులుగల ఉదాహరణ రాగములు.
1 మడ్డము	దీ	శ్రీహ్రా	స	అన్ని రాగములు
2 ఏకశ్రుతిరిషభము	ఆ	కుముద్వతీ	ఽ ¹	గాళ
3 ద్విశ్రుతిరిషభము	మృ	మగ్ధా	ఽ ²	మాయామాళవగాళ
4 త్రిశ్రుతిరిషభము	మ	ఛన్దోవతీ	ఽ ³	కాంభోజి యి ధైరవి
5 చతుశ్రుతిరిషభము	క	దయావతీ	ఽ ⁴	కల్యాణి
6 శుద్ధగాంధారము	మ	రజ్జవీ	గ ¹	ధైరవి యి తోడి
7 సాధారణగాంధారము	మృ	రతికా	గ ²	ఖరహరప్రియ
8 అంతరగాంధారము	దీ	రాదీ	గ ³	శంకరాభరణం యి కాంభోజి
9 తీవ్రగాంధారము లేక చ్యుతమధ్యమగాంధారము	ఆ	క్రోధి	గ ⁴	కల్యాణి
10 శుద్ధమధ్యమము	దీ	వజ్రకా	మ ¹	అన్ని శుద్ధ మధ్యమ రాగములు
11 తీవ్రమధ్యమము	ఆ	ప్రసారిణి	మ ²	చేగడ
12 ప్రతిమధ్యమము	మృ	ప్రీతి	మ ³	పూర్వకల్యాణి
13 చ్యుతపంచమము	మ	మార్జనీ	మ ⁴	వరాళి యి రామప్రియ
14 పంచమము	మృ	క్షితి	ప	వర్జములేని అన్ని రాగములు
15 ఏకశ్రుతిధైవతము	మ	రక్తా	ధ ¹	సావేరి
16 ద్విశ్రుతిధైవతము	ఆ	సర్వసిని	ధ ²	మాయామాళవగాళ యి తోడి
17 త్రిశ్రుతిధైవతము	క	అలాపిని	ధ ³	కాంభోజి
18 చతుశ్రుతిధైవతము	క	మదనీ	ధ ⁴	కల్యాణి
19 శుద్ధనిషాదము	ఆ	రోహిణి	ని ¹	కాంభోజి యి ధైరవి
20 తైశ్ఠినిషాదము	మ	రమ్యా	ని ²	ఖరహరప్రియ [శవగాళ
21 కాకలీనిషాదము	దీ	ఉగ్రా	ని ³	శంకరాభరణం యి మాయామా
22 చ్యుతపంచనిషాదము	మ	క్షోభిణి	ని ⁴	కల్యాణి యి కురంజి

ద్వావింశతిశ్రుతులుగల పంచజాతులు:—ద్వావింశతిశ్రుతులగు 22 ను, 1 దీప్తా, 2 ఆయతా 3 కరుణా 4 మృదూ 5 మధ్యా అను 5 జాతులకు చెందినవైయున్నవి. పై 22 శ్రుతులలో 1, 8, 10 21, శ్రుతులు దీప్తాజాతికిని, 2, 9, 11, 16, 19 శ్రుతులు ఆయతాజాతికిని, 5, 17, 18 శ్రుతులు కరుణాజాతికిని 3, 7, 12, 14 శ్రుతులు మృదూజాతికిని, 4, 6, 13, 15, 20, 22 శ్రుతులు మధ్యాజాతికిని చెందినవైయున్నట్లుల గమనించదగును. పురాతన సంగీతజ్ఞులు పైనఁబలిపిన 22 శ్రుతులను సప్తస్వరములకు విభజించియుండిరి. కాని ఆ రహస్యత వడ్డ, పంచమములు అవికృతస్వరములుగా నెంచుటచే, ఆ రెండిటికిని ఒక్కొక్క శ్రుతివంతున లెక్కించియు, మిగత 20 శ్రుతులను 8వభ, గాంధార, మధ్యమ, ధైవత, నిషాదములను 5 స్వరములకు ఒక్కొక్క స్వరమునకు 4 శ్రుతులవంతున లెక్కించియు $5 \times 4 = 20 + 1 + 1 = 22$ శ్రుతులుగా చెప్పియున్నారు. ద్వావింశతిశ్రుతు లనబడు నీ 22 శ్రుతులును యే విధముగా రేఖర్పడు నది, యీ క్రింద వివరముగా డెలుపుటను గమనించదగును.

షడ్జ, పంచమభావ వివరము.

షడ్జ పంచమభావము:—పైన ఒక తంత్రీవాద్యము నందలి మధ్యషడ్జతంత్రాని మీటునపుడు అందు నూత్నముగా అంతరగాంధార, పంచమ, తార షడ్జధ్వనులు పలు కును. అట్లు పలుకు స్వరములు సంపూర్ణ వికమత్యముగల స్వరము లగును. షడ్జ పంచమములు సమగ్రమైన హోర్మొనిగల స్వరము లగుటచే షడ్జ, పంచమభావప్రకారము లభ్యమగునట్టి యన్ని స్వరములును, సంపూర్ణమైన హోర్మొనిగలవియైగాన యోగ్యములుగా నుండును. ఈ షడ్జ, పంచమభావము ఆరోహణక్రమములో లెక్క చేయదగును. షడ్జమునకు 14వ శ్రుతిలో పంచమము గలదు. ఈ షడ్జ-పంచమములకు మధ్య 12 శ్రుతులుండుటచే పై రెండును వాది, సంవాదు లగును. గనుకనివి సంపూర్ణమైన హోర్మొని కలిగివచ్చుచున్నవి. ఇట్లు వాది, సంవాదులుగా ప్రస్తరించునపుడు మొదటి ఆధారషడ్జమునకు సరియైన పంచమమును కనిపెట్టి ఆ పంచమమునే షడ్జముగా నెంచి, దానికి సరియైన పంచమమును కనిపెట్టి, దానిని షడ్జముగా నెంచి, మరల దానికి సరియైన పంచమమును కనిపెట్టమ యిటుల సరియైన శ్రుతులు రాగలిగి నంతవఱకు ఆరోహణముగా ప్రస్తరించుచూ వచ్చినచో షడ్జ, పంచమశ్రుతులతో సహా దీనిలో 12 శ్రుతులు లభ్యమగుట యీ క్రింది “సైకిల్ ఆఫ్ ఫిఫ్త్ తోన్” పథకమున చూడదగును.

షడ్జ, మధ్యమ భావ వివరము.

షడ్జమధ్యమ భావము:—పైన డెలిపిన విధముగా షడ్జపంచమభావము ననుసరించి ఒక స్వరమునకు మరియొక స్వరమునకు ఆరోహణమందు వికమత్యముండినచో అద

రోహణమందుకూడ ఐకమత్యముండుట నిస్సందేహ మగును. గనుక యిట్టి ఐకమత్యము వజ్రమధ్యమ భావమునకుగూడ గల్గియుండును. ఎటులనగా! మధ్యస్థాయపంచమును ఆధారపక్షముగానెంచినచో దీనికి తారపక్షము శుద్ధమధ్యమ మగును. గనుక పస = సమ, యగుచున్నది. గనుక మధ్యపంచము, తారపక్షములకుగల యీ యనుగుణ్యమే పక్ష, శుద్ధ మధ్యమములకుగూడ గలదని స్పష్టమగుచున్నది. గనుక ఆవరోహణముగా యీ శుద్ధ మధ్యమమునే పక్షముగానెంచిన, మొదటి పక్షము శుద్ధమధ్యమ మగును. పక్షమునకు 10-వ, శ్రుతిలో శుద్ధమధ్యమము పుట్టుచున్నది. గనుక యీ రెంటికిని మధ్య 8 శ్రుతు లుండుటచే ఈ రెండు స్వరములును వాది, సంవాదులగును. ఇవి సంపూర్ణ ఐకమత్యముగలవి యగును. ఈ విధముగాపక్ష మధ్యమభావమును ఆవరోహణక్రమముగా సరియైనశ్రుతులు రాగలిగినంతవఱకు ప్రస్తరించుచూ వచ్చినచో లోగడ పక్ష, పంచమ భావమువలన లభించిన 12 శ్రుతులుగాక దీనిలో మిగత 10 శ్రుతులు యే విధముగ లభించునది యీ క్రిందచెలిపిన “సైకిల్ ఆఫ్ ఫోర్ తోన్” పథకమున గమనించదగినది.

లోగడచెలిపిన 66 శ్రుతులును స్థాయి ఒకటింటికి 22 శ్రుతులవంతున రీ స్థాయిలకు $8 \times 22 = 66$ శ్రుతులగును. వీచీతరంగ న్యాయమువలన కొందరు యీ శ్రుతులు అనంత మని చెప్పియున్నారు. వేపనములు 18 లేక 19-కి తగ్గినను, 10,000 లేక 20,000 కు హెచ్చినను ధ్వని చెవులకు వినపడదను సంగతి స్పష్టమగుటచే, వేపనములు అనంతముగ నుండవచ్చునేగాని శ్రుతులు మాత్రము అనంతముగ నున్నవని చెప్పట యెంతయు నసంభవమైన విషయమగును.

అలకులు :- పైన చెలుపబడిన 22 (ద్వావింశతి) శ్రుతులనే పురాతన తమిళ సంగీతములో “అలకులు” అని చెప్పబడెను.

సెంట్ :- ఈక్రిందిపథకములందు పేర్కొనబడిన సెంటునుగుఱించి మొదట తెలుసుకొనదగును. పాశ్చాత్య సంగీతశాస్త్రజ్ఞులు స్వరముల వ్యవధులను తెలియపఱచుటకు యేర్పఱచుకొనిన యూనిట్ (unit) కు సెంటు అని చెప్పియుండిరి. ఇట్టి సెంటు ఒక స్థాయి (Octave) లో 1200 వుండును. ఎటులనగా! ఆధారపక్షముయొక్క సెంటు విలువ నున్నగానెంచి, తారపక్షముయొక్క సెంటువిలువ 1200 గా సేర్పఱచిరి. గనుక యీక్రింద చూపబడిన సైకిల్ ఆఫ్ ఫోర్ తోన్ & సైకిల్ ఆఫ్ ఫోర్ తోన్ పథకములందు 22 శ్రుతులయొక్క సెంటు విలువనుకూడ తెలుపుటకు వారణమైనదని గ్రహించునది.

షడ్జ, పంచమ భావము. (Cycle of Fifths.)

No. of the Cycle	అసలు శ్రుతి Basic Note	షడ్జ పంచమ భావము చేరించు శ్రుతి Resulting Note	సెంట మెక్స్ పిలువ Value in cents	శ్రుతి, సంఖ్య Value in Sruti Number
1	స (షడ్జ)	ప (పంచమము)	702	13
2	ప (పంచమ)	చతుశ్రుతి - రిషభము	$702+702=1404$ $1200=204$	$13+13=26$ $22=4$
3	చతుశ్రుతి - రిషభ	చతుశ్రుతి - ధైవతము	$204+702=906$	$4+13=17$
4	చతుశ్రుతి - ధైవత	చ్యుతమధ్యమ - గాంధారము	$906+702=1608$ $1200=403$	$17+13=30$ $22=8$
5	చ్యుతమధ్యమ - గాంధార	చ్యుతషడ్జ - నిషాదము	$403+702=1110$	$8+13=21$
6	చ్యుతషడ్జ - నిషాద	చ్యుత - పంచమము	$1110+702=1812$ $1200=612$ లేక 610	$21+13=34$ $22=12$ లేక 11
7	చ్యుత - పంచమ	శుద్ధ - రిషభము	$610+702=1312$ $1200=112$	$11+13=24$ $22=2$
8	శుద్ధ - రిషభ	శుద్ధ - ధైవతము	$112+702=814$	$2+13=15$
9	శుద్ధ - ధైవత	సాధారణ - గాంధారము	$814+702=1516$ $1200=316$	$15+13=28$ $22=6$
10	సాధారణ - గాంధార	శ్రుతి - నిషాదము	$316+702=1018$	$6+13=19$
11	శ్రుతి - నిషాద	బేగడ - మధ్యమము	$1018+702=1720$ $1200=520$	$19+13=32$ $22=10$
12	బేగడ - మధ్యమ	ఈ శ్రుతి షడ్జము నకు ఒక ప్రమాణ శ్రుతివ్యవధి యొక్క వగనుక చాడుకలో లేదు.	$520+702=1222$ $1200=22$	$10+13=23$ $22=1$

షడ్జ, మధ్యమభావము. (Cycle of Fourths.)

No. of the Cycle	అసలు శ్రుతి Basic Note	షడ్జ పంచమ భావముచే లభించుశ్రుతి Resulting Note	సెంటియూక్స్ విలువ Value in cents	శ్రుతుల సంఖ్య Value in Sruti Number
1	స (షడ్జ)	శుద్ధ - మధ్యమము	498	9
2	శుద్ధ - మధ్యమ	భైరవి-నిషాదము	$498 + 498 = 996$	$9 + 9 = 18$
3	భైరవి - నిషాద	భైరవి-గాంధారము	$996 + 498 = 1494$ $- 1200 = 294$	$18 + 9 = 27$ $22 = 5$
4	భైరవి-గాంధార	ఏకశ్రుతి-ధైవతము	$294 + 498 = 792$	$5 + 9 = 14$
5	ఏకశ్రుతి - ధైవత	ఏకశ్రుతి-రిషభము లేక	$792 + 498 = 1290$ $- 1200 = 90$	$14 + 9 = 23$ $22 = 1$
6	గాళ - రిషభ	ప్రతి-మధ్యమము గాళ - రిషభము	$90 + 498 = 588$ లేక 590	$1 + 9 = 10$ లేక 11
7	ప్రతి - మధ్యమ	కాకశీ-నిషాదము	$590 + 498 = 1088$	$11 + 9 = 20$
8	కాకశీ - నిషాద	అంతర - గాంధారము	$1088 + 498 = 1586$ $- 1200 = 386$	$20 + 9 = 29$ $22 = 7$
9	అంతర-గాంధార	త్రిశ్రుతి-ధైవతము	$386 + 498 = 884$	$7 + 9 = 16$
10	త్రిశ్రుతి - ధైవత	త్రిశ్రుతి-రిషభము	$884 + 498 = 1382$ $- 1200 = 182$	$16 + 9 = 25$ $22 = 3$
11	త్రిశ్రుతి - రిషభ	ఈ శ్రుతి పంచమమునకు ఒక ప్రమాణ శ్రుతి వ్యవధి తక్కువ గనుక వాడుకలో లేదు.	$182 + 498 = 680$	$3 + 9 = 12$
12	ప్రమాణ శ్రుతి తక్కువగల పంచమము	ఈ శ్రుతి షడ్జమునకు ఒక ప్రమాణ శ్రుతి వ్యవధి తక్కువ గనుక వాడుకలో లేదు.	$680 + 498 = 1178$	$12 + 9 = 21$

పడక పంచమ - చడ్డ మధ్యమ భావములవల్ల లభించు 22 శ్రుతుల భిన్నము Ratio) లను జెలుపు పథకము.

	స	ర	క	మ	ప	ధ	ని
Cycle of fifths.	1	$\frac{16}{15}$	$\frac{9}{8}$	$\frac{81}{64}$	$\frac{27}{20}$	$\frac{799}{312}$ లేక $\frac{64}{32}$	$\frac{243}{128}$
Cycle of fourths.	1	$\frac{256}{128}$	$\frac{82}{77}$	$\frac{5}{4}$	$\frac{4}{3}$	$\frac{1024}{729}$ లేక $\frac{48}{32}$	$\frac{225}{128}$

ప్రమాణశ్రుతివ్యవధి:- ఇది $\frac{81}{64}$ భిన్నమును, 22 పెంట్ల విలువను కలదియగును. దీనినే ప్రమాణశ్రుతి వ్యవధిగా (కా సూ ఆఫ్ డి. డిమన్) అని చెప్పబడును. న్యూనశ్రుతివ్యవధి:- ఇది $\frac{256}{128}$ భిన్నమును, 70 పెంట్ల విలువను కలదియగును. దీనినే న్యూనశ్రుతి వ్యవధి అని చెప్పబడును. ఇది పూర్ణశ్రుతి వ్యవధి కంటె కొంచెము తక్కువగానుండు శ్రుతి వ్యవధియగును. ఈ శ్రుతుల విలువలు ఆయా స్థాయిలనుబట్టి వుండును.

పూర్ణశ్రుతివ్యవధి:- ఇది $\frac{256}{128}$ భిన్నమును 90 పెంట్ల విలువను కలదియగును. దీనినే హెచ్చుస్థాయికి చెందిన ఏకశ్రుతివ్యవధి (పిత్ గోరియన్ లై మా లేక లిమ్మ) అని చెప్పబడును. మన సంగీతమునందుగల స్వర వ్యవధులన్నియు పైన జెల్పబడిన స్థాయిలకు సమానులగు శ్రుతి వ్యవధులలో వేరొక యొక రకమునకు చెందియుండునని గ్రహించునది. పై 22 శ్రుతులలోగా పూర్వ, 5 న్యూనము, 10 ప్రమాణమగు చెందినవగును.

గమక $7 \times 90 = 630$ పెంట్లు, $5 \times 70 = 350$ పెంట్లు, $10 \times 22 = 220$ పెంట్లు కలిసి మొత్తము $630 + 350 + 220 = 1200$ పెంట్లును, ఒక స్థాయిలోగల $7 + 5 + 10 = 22$ శ్రుతివ్యవధులకు చెందిన వగుచున్నవి.

స్వయంభూధ్వనులు :- ఆధారషడ్జము ననుసరించి వాటియంతట అవే కలుగు నట్టి సున్నితమైన ధ్వనులకు స్వయంభూధ్వనులని పేరు. ఇంగ్లీషులో వీటినే “అప్పర్ పార్షియల్ టోన్స్” (Upper Partial Tones) అని చెప్పబడును.

స్వర నిరూపణము.

స్వరము :- పైనదెలిపిన ద్వావింశతి శ్రుతులు విడివిడిగా శబ్దించినచో వాటి వ్యవధులు మిగుల తక్కువగుచున్నందున గమకమొనర్చుటకు వీలులేక రంజకము కలుగకుండును. గమకనే పూర్వాచార్యులు శ్రుతులను పంచి, రంజకముగల యక్షరములతో చేర్చియున్నారు. వీటినే సప్తస్వరములని చెప్పబడును.

స్వరశబ్దార్థము :- స్వ = స్వయముగా, రం = రంజింపజేయు ధ్వనివిశేషమును స్వరమని చెప్పబడును. (శ్లో॥ స్వకోరంజయతి శ్రోతృ చిత్తం సుస్వరపుద్యతే॥) సం. ర.

సప్తస్వరనామములు :- 1 షడ్జము; 2 రిషభము; 3 గాంధారము; 4 మధ్యమము; 5 పంచమము; 6 ధైవతము; 7 నిసాదములనునవి, సప్తస్వర నామములగును.

సప్తస్వర సంకేతాక్షరములు :- 1 స, 2 రి, 3 గ, 4 మ, 5 ప, 6 ధ, 7 ని అనునవి. వీటినే సప్తస్వర సంకేతాక్షరములని చెప్పబడును.

స్వరసప్తకము :- పైనదెలిపిన స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని, అను 7 స్వరములకే “స్వరసప్తక” మని చెప్పబడును,

స్వర అష్టకము :- స్వరసప్తకముగు స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని, క్షితారషడ్జమును కూడ చేర్చిన యేర్పడు స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని, స అను 8 స్వరములకు “స్వరఅష్టక” మని చెప్పబడును.

పూర్వాంగము :- సప్తస్వరములగు స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని, లోని మొదటి భాగముగు స, రి, గ, మ, ను పూర్వాంగమని చెప్పబడును. దీనినే ఇంగ్లీషులో లోవర్ టెట్రాకార్డ్ (Lower-Tetra chord) అని చెప్పదురు.

ఉత్తరాంగము :- సప్తస్వరములగు స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని, లోని రెండవ భాగముగు ప, ధ, ని, ని ఉత్తరాంగమని చెప్పబడును. దీనినే ఇంగ్లీషులో అప్పర్ టెట్రాకార్డ్ (Upper Tetra chord) అని చెప్పదురు.

అరోహణము: ఒక స్వరము ననుసరించి తక్కిన స్వరములు వరుసగా మెచ్చుధ్వని పోవుటను అరోహణమని చెప్పబడును. ఉ॥ స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని స.

అవరోహణము :- ఒక స్వరము ననుసరించి తక్కిన స్వరములు వరుసగా తగ్గు ధ్వనితో పోవుటను అవరోహణమని చెప్పబడును. ఉ॥ స, ని, ధ, ప, మ, గ, రి, స.

ద్వాదశ స్వరములు :- సప్తస్వరములలో షడ్జ, పంచమములు తప్ప మిగత రిషభ, గాంధార, మధ్యమ, ధైవత, నిషాదములు శుద్ధ (ప్రకృతి) వికృతి భేదముల నొందుటచే యేర్పడు 12 స్వరములను “ద్వాదశ స్వరము” అని చెప్పబడును. అవి ఏవనగా 1. షడ్జము, 2. శుద్ధరిషభము, 3. చతుశ్రుతిరిషభము, 4. సాధారణ గాంధారము, 5. అంతరగాంధారము, 6. శుద్ధమధ్యమము, 7. ప్రతిమధ్యమము, 8. పంచమము, 9. శుద్ధధైవతము, 10. చతుశ్రుతిధైవతము, 11. కైశీనిషాదము, 12. కాకలీనిషాదములగును. ఈ 12 స్వరములను లేక 12 స్వరస్థానములను విజాది వాద్యములందు గమనించిన స్పష్టముగా తెలియును.

షోడశ స్వరములు :- పైన చెలిపిన 12 స్వరములు లేక 12 స్వరస్థానములలో రిష, చతుశ్రుతిరిషభ స్థానమందు శుద్ధ గాంధారమును, 4వ, సాధారణ గాంధార స్థానమందు షట్పుతిరిషభమును, 10 వ, చతుశ్రుతి ధైవత స్థానమందు శుద్ధ నిషాదమును, 11 వ, కైశీనిషాద స్థానమందు షట్పుతిధైవతమును పలుకుటచే మొత్తము $12 + 4 = 16$ స్వరములగుచున్నవి. వీటినే షోడశ స్వరములని చెప్పబడును. వాటివివరములు యీ క్రింది పధికమున గమనించునది.

షోడశ స్వర, ద్వాదశ స్వరస్థానపధికము :-

ద్వాదశ స్వర స్థానముల సంఖ్య.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
షోడశ స్వరములు.	శ-రి	రి-గా	గా-మ	మ-ప	ప-ధ	ధ-ని	ని-స	స-రి	రి-గా	గా-మ	మ-ప	ప-ధ
షోడశ స్వర సంఖ్య	1	2	3-4	5-6	7	8	9	10	11	12-13	14-15	16

శుద్ధ స్వరములు :- పైన చెలుపబడిన షోడశ స్వరములలో, నియమితములైన శ్రుతు లతో కూడుకొనిన స్వరములను శుద్ధ స్వరములనబడును. అవి 1. షడ్జము, 2. శు-రిష భము, 3. శు-గాంధారము, 4. శు-మధ్యమము, 5. పంచమము, 6. శు-ధైవతము, 7. శు-నిషాదములగును.

వికృత స్వరములు :- పైన చెప్పబడిన షోడశస్వరములలో నియమితములకు హెచ్చు, తగ్గులుగల శ్రుతులతో కూడుకొనిన స్వరములను వికృతస్వరములనబడును. అవి 1. చ- రిషభము 2. మ- రిషభము 3. సా- గాంధారము 4. అం- గాంధారము 5. ప్ర- మధ్యమము 6. చ- ధైవతము 7. మ- ధైవతము 8. కై- నిషాదము 9. కా- నిషాదము లగును.

వెంకటమఖి శుద్ధస్వర సంకేతములు :- పైన చెరిపిన 7 శుద్ధస్వరములకు వెంకట మఖివారు 1 న 2 ర 3 గ 4 మ 5 ప 6 ధ 7 న, అను సంకేతములను ప్రత్యేక ముగా నేర్పఱచి యుండిరి. వీటినే వెంకటమఖి శుద్ధస్వర సంకేతము లనబడును.

వెంకటమఖి వికృత స్వర సంకేతములు :- పైన చెప్పబడిన 9 వికృత స్వరములకు వెంకటమఖివారు 1 రి 2 రు 3 గి 4 గు 5 మి 6 ధి 7 ధు 8 ని 9 ను, అను సంకేతములను ప్రత్యేకముగా నేర్పఱచియుండిరి. వీటినే వెంకట మఖి వికృత స్వరసంకేతములని చెప్పబడును.

కోమల స్వరములు :- ద్వాదశస్వరములనబడు 12 స్వరములలో 1 శు - రిషభ, 2 సా - గాంధార, 3 శు - మధ్యమ, 4 శు-ధైవత, 5 కై-నిషాదములను కోమల స్వరములని చెప్పబడును.

తీవ్ర స్వరములు :- ద్వాదశస్వరములగు 12 లో 1 చ- రిషభ, 2 అం- గాంధార, 3 ప్ర - మధ్యమ, 4 చ - ధైవత, 5 కా - నిషాదములను తీవ్రస్వరములని చెప్పబడును. ఈ కోమలస్వర, తీవ్రస్వరములను పేర్లను ముఖ్యముగా హిందూస్థానీ సంగీతమునందు వాడుదురు.

అల్పత్వ స్వరము :- ఏదైన ఒక రాగములో ఒక స్వరము అరుదుగా ప్రయోగింపబడినచో అట్టి స్వరమును అల్పత్వస్వరమని చెప్పబడును. ఉ॥ శ్రీరాగము. ఇందుగల సంచారములలో “పధని” అను విశేషసంచారమునందు గల “ధ” అను (చతుశ్రుతిధైవతము) స్వరము అరుదుగా ప్రయోగింపబడును. గనుక అట్టి దానిని “అల్పత్వస్వర” మని చెప్పబడును.

బహుత్వ స్వరము :- ఏదైన ఒక రాగములో ఒక స్వరము విశేషముగా ప్రయోగింపబడినచో అట్టి స్వరమును “బహుత్వస్వర” మని చెప్పబడును. ఉ॥ కానడ రాగము. ఇందుగల అవరోహణ సంచారములలో సాధారణగాంధారము బహు పర్యాయములు ప్రయోగింపబడుచున్నందున అట్టిదానిని “బహుత్వస్వర” మని చెప్పబడును.

దుర్బలస్వరము :— ఏదైన ఒక రాగములో ఒక స్వరము దుర్బలముగా పలుకుచున్నచో ఆట్టి స్వరమును “దుర్బలస్వర” మని చెప్పబడును. ఉ॥ ఆనభీ రాగము. ఇందుగల ఆవసోహణ సంచారములలో “మాగరిసరి” అను సంచారము నందు పలుకు అంతరగాంధారము చాలాదుర్బలము (తేటిక) గా పలుకుచుండును. గనుక ఆట్టిస్వరమును “దుర్బలస్వర” మని చెప్పబడును.

వాది, సంవాది, వివాది, అనువాది స్వరములవివరము.

వాది స్వరము :— ఏదైన ఒక రాగములో జీవస్వరమువలె మాటిమాటికి ప్రయోగింపబడు స్వరమును వాది స్వరమని చెప్పబడును. దీనినే “అంతస్వర” మని కూడ చెప్పబడును. ఇది రాజాను బోలునదిగా నుండును.

సంవాది స్వరము :— ఏదైన ఒక రాగములో రెండు స్వరముల మధ్య 8 గాని లేక 12 గాని శ్రుతులు వున్నచో ఆట్టి రెండు స్వరములు పరస్పరము (ఒకదానికొకటి) సంవాదిస్వరము లగును. ఇది మంత్రిని బోలునదిగా నుండును.

శుద్ధస్వరములలోని సంవాదులు :— శుద్ధస్వరములగు 7 టిలో (వడ్డ - శు. మ) (వడ్డ - పంచమ) (శు. రి - శు. ధై) (శు. గాం - శు. ని) స్వరములు శుద్ధస్వరములలోని సంవాదులగును.

వికృతస్వరములలోని సంవాదులు :— (సా. గాం-కై. ని) (అం. గాం-కా. ని) (చ. రి-ప్ర. మ) స్వరములు వికృతస్వరములలోని సంవాదులగును.

వివాది స్వరము :— ఏదైన ఒక రాగములో రెండుస్వరములమధ్య ఒకశ్రుతి యుండినచో ఆట్టి రెండుస్వరములు పరస్పరము (ఒకదానికొకటి) వివాదులగును. ఇది కత్తువును బోలునదిగా నుండును.

శుద్ధస్వరములలోని వివాదులు :— (శు. రి-శు. గాం)ములును, (శు. ధై-శు. ని)ములును, శుద్ధస్వరములలోని వివాదులగును.

వికృతస్వరములలోని వివాదులు :— (సా. గాం, లేక ప. రి-అం. గాం) ములును, (కై. ని, లేక ప. ధై-కా. ని) ములును వికృత స్వరములలోని వివాదులగును.

అనువాది స్వరము :— ఏదైన ఒక రాగములో వాది, సంవాది, వివాది స్వరములు కాని స్వరములను “అనువాది స్వరము”లని చెప్పబడును. ఇది భృత్యుని బోలునదిగా నుండును.

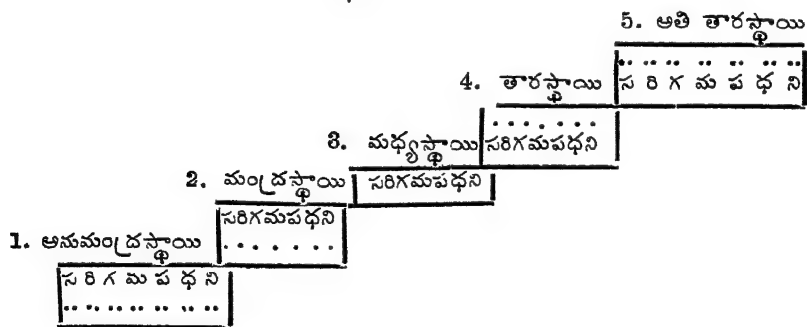
సంవాద ద్వయ :— పడ్డమునకు-శుద్ధమధ్యమమును, పడ్డమునకు-పంచమమును సంవాదులగుటచే యీ రెంటిని “సంవాదద్వయ” అని చెప్పబడును.

స్థాయివివరణము :- ద్వారాదశ స్వరస్థానములు లేక షోడశస్వరములు గల ఒక భాగమునకు స్థాయి అని పేరు. అనగా పట్టమునుండి దానికి పైనగల పట్టమువరకు స్థాయి అని పేరు. దీనినే ఇంగ్లీషులో “ఆక్టేవు” (octave) అని చెప్పవచ్చు.

ప్రిస్థాయిలు :- పైనచెలిపిన స్థాయిలు ముఖ్యముగా 3 విధములుగా నున్నవి. అవి
1. మంద్రస్థాయి 2. మధ్యస్థాయి 3. తారస్థాయి అనునవి. కర్నాటక సంగీతములోగల సుప్రసిద్ధ రచనలన్నియు యీ ప్రిస్థాయిలందే రచింపబడుటచేతను, గాత్రసంగీతము యీ ప్రిస్థాయిలందు మాత్రమే పాడుటకు సాధ్యమగుటచేతను ముఖ్యముగా నీ ప్రిస్థాయిలు మాత్రమే వాడుకలో యుండుటకు కారణమైనదని గ్రహించదగును.

పంచస్థాయిలు :- పైనచెలిపిన ప్రిస్థాయిలుగాక వాటిలో మొదటిమంద్రస్థాయికి క్రింద, అను మంద్రస్థాయియును, మూడవతారస్థాయికిపైన, అతితారస్థాయి యును వుండుటచే మొత్తము $3+2=5$ స్థాయిలు యేర్పడినందున వాటిని పంచస్థాయి అని చెప్పబడుచున్నది. వాటి వివరములను యీక్రింది పథకమున తెలియదగును.

పంచస్థాయిలపథకము.

పైన చూపబడిన పంచస్థాయిలలో మొదటి అనుమంద్రస్థాయి స్వరములకు క్రింద రెండేసి చుక్క (..) బును, రెండవమంద్రస్థాయి స్వరములకు క్రింద ఒకచుక్క (.) యును, మూడవ మధ్యస్థాయి స్వరములకు క్రిందగాని పైనగాని చుక్కలు లేకను, నాల్గవతారస్థాయి స్వరములకు పైన ఒకచుక్క (.) యును, ఐదవ అతితారస్థాయిస్వరములకు పైన రెండేసి చుక్క (..) బును గుర్తుగాయుండుట గమనించి సంగీత రచనలను గ్రంథములద్వారా సాతముచేయునపుడు ఆ యా స్వరములకు గల చుక్కగురుతులను బట్టి స్వరసాహిత్యములను ఆయా స్థాయిలందు పాడుకొనుచూ అభ్య

సింఛవలెను. మరియు సంగీత రచనలను వ్రాయునపుడుకూడ యిదేపద్ధతి ననుసరించి ఆయా స్థాయిలందుగల స్వరములకు ఆయా చుక్కగుర్తులను పెట్టుచూ వ్రాయదగును.

ద్విగుణత్వము :- మధ్యస్థాయి పక్షమునకును, తారస్థాయి పక్షమునకును గల ద్వినీతారతమ్యమును “ద్విగుణత్వముని” చెప్పబడును.

గ్రామ వివరము.

గ్రామము :- అనగా భారతీయ సంగీతమునకు ప్రాముఖ్యమైన సప్తస్వరముల కొలతను గ్రామముని చెప్పబడును. కొన్ని కుటుంబములుచేరి ఒక గ్రామము యెట్లు గునో, అట్లే కొన్ని స్వరములుచేరిన ఒక గ్రామమగును. సంగీతకళ ఆభివృద్ధి నొంది నప్పటినుండి ఒకస్థాయిలో యెక్కువస్వరములను సాధునట్టి సంగీతసామర్థ్యమును కనిపెట్టబడెను. ఆతరువాత గ్రామము అనునది ఒక సంగీతకొలతగానెంచి పాడుతూ వచ్చిరి. దీనిలో శుద్ధస్వరములు, వికృతస్వరములుగూడ యిమిడి వుండును. ప్రాచీన ప్రముఖ లక్షణకారుడైన మతంగుని కాలమునుండికూడా గ్రామమునకు యిదే అర్థమును చెప్పబడుచుండెను. ఇట్టిగ్రామములు మూడు విధము లగును. అవి (1) పక్షగ్రామము. (2) మధ్యమగ్రామము (3) గాంధారగ్రామము లగును. వాటివివరములను యీ క్రింద తెలుపుట గమనించదగును.

1. పక్షగ్రామము :- ఈ పక్షగ్రామము $4+3+2+4+4+3+2=22$ శ్రుతులను క్రమముగాపొందిన “సరిగమపధని” అను సప్తస్వరములు గలది యగుటచే నిది గానయోగ్యమైనదని చెప్పబడెను. ప్రాచీనలక్షణకారుడైన శ్రీరామామాత్యుడు అన్ని జీశీరాగములను యీ పక్షగ్రామమునకు చెందినవే యని చెప్పియుండుట ముఖ్యముగా గమనించదగిన విషయమగును.

2. మధ్యమగ్రామము :- ఈ మధ్యమగ్రామము పక్షగ్రామమును బోలునదియైనను, యిందుగల పంచమము ఒక శ్రుతి మాత్రము తక్కువగానుండి $4+3+2+4+3+4+2=22$ శ్రుతులను క్రమముగాపొందిన సరిగమపధని” అను సప్తస్వరములు గలది యగుటచే గాన యోగ్యమైనదనే కొందఱు లక్షణకారులు చెప్పి యున్నను, మరికొందఱు యిందుగల పంచమము ఒక శ్రుతి తక్కువగానున్నందున గానయోగ్యముకాదనే చెప్పియుండిరి. ఒక శ్రుతి తక్కువగానుండు యీ పంచమమునే చ్యుతపంచమమనియు, లఘుపంచమమనియు, కైశికీ పంచమమనియు, త్రిశ్రుతి పంచమమనియు చెప్పబడును.

3. గాంధారగ్రామము:— ఈ గాంధారగ్రామము 3+3+3+3+3+3+4=22 శ్రుతులను క్రమముగా పొందిన “సరిగమపధని” అను సప్తస్వరములు గలదియైనను, వికృతి స్వరములతో కూడుకొన్నదియగుటచే నిది గానయోగ్యము కాదని ప్రాచీనకాలమునందే వాడుకనుండి తొలగించినట్లు చెప్పబడెను. గనుకనే ఆదిగ్రంథమైన భరతుని “నాట్యశాస్త్రము”లో కూడా నీ గాంధారగ్రామము గుఱించి చెప్పకపోవుట జరిగెను. అయితే ఈ విధంగా గాంధారగ్రామము వాడుకయందు లేకపోయినను ప్రాచీన సంగీతచరిత్రను తెలిసికొనుటకై దానినికూడజేర్చి గ్రామత్రయ మూర్చనల వివరమును ఈ క్రింది పట్టికయందు చెల్లుపుటకు కారణమైనదని గ్రహించదగును.

గ్రామముయొక్క వివిధస్వరములను గ్రహ స్వరము (Tonic Note) లుగా తీసుకొను “మాడక్ పిప్లు” పద్ధతిని ఒట్టి యేర్పాడు 7 కొలతలను 7 మూర్చనలని చెప్పబడును. ఈ విధంగా పడ్డ, మధ్యమగ్రామముల రెంటికీ గల 7+7=14 (చతుర్దశ) మూర్చనలలో కొన్ని మరల వచ్చుటచే వీటిలో 7 మూర్చనలుమాత్రమే ముఖ్యమైనవని చెప్పబడెను. ఈ 7 డింటినే ప్రాచీనులు 7 జాతులు (రాగములు) గా చెప్పియుండిరి. మూర్చన అనునది ఆధునిక స్వచ్ఛరాగ భావమునకు సరిపోవునదియగును. ఈ మూర్చనలకు తేవస్వరములును, న్యాసస్వరములును చేరి రంజకమైన వ్యక్తిత్వము కలుగగానే యిదియొకజాతి (రాగము) గా పరిణమించినది. 18 వ శతాబ్దము ఆరంభము వఱకును 72 మేళకర్తలకూడ రాగములయొక్క స్థానమునకు చేరవనియే యనుకొనెడివారు. కాని సంగీత త్రిమూర్తులగు శ్రీ, త్యాగరాజ, దీక్షిత, శ్యామశాస్త్రులవంటి సుప్రసిద్ధ సంగీత రచయితలు యీ మేళకర్తలలో రచించిన ఆపూర్వమైన సంగీత రచనలచే కర్నాటక సంగీతములో 72 మేళకర్తలకు గల విలువ ధృవపడిపోయినది.

సప్తశుద్ధ జాతులు :- పైన చెలుపబడిన 7 జాతులనే సప్తశుద్ధ జాతులని చెప్పబడును. అవి ఏవనగా 1. సాడ్జి, 2. నైసాది, 3. ధైవతి, 4. ఆర్ద్రభి, 5. గాంధారి 6. మధ్యమ, 7. పంచమ అనునవి. వీటిలో మొదటి నాలుగు (1, 2, 3, 4) జాతులును పడ్డగ్రామమునకును, రెండవ మూడు (5, 6, 7) జాతులును మధ్యమ గ్రామమునకును చెందినవిగా ప్రాచీన లక్షణకారులు చెప్పియున్నారు. ఈ యేడింటిని కచ్చేరీలందుపయోగించుటకలదు. వీటితరువాత కనుగొనబడిన త్వరితగతిని నడచు కొలతలను కూడ జాతులనే చెప్పబడెను. తరువాత మతంగుడు వీటిని శుద్ధ, ఛాయాలగ, సంకీర్ణ రాగములుగా విభజించి, యిప్పటి జనక, జన్యరాగపద్ధతికి మార్గమునేర్పఱచెను.

గ్రామత్రయ మూర్ఖునలు :- చడ్డగ్రామము, మధ్యమగ్రామము, గాంధార గ్రామములను, వాటి మూర్ఖునల పేరను, వాటి ప్రథమస్థగ్రమములను యీ దిగువ కనుపఱచిన పట్టికయందు జూపుట గమనించదగును.

1. చడ్డగ్రామమూర్ఖునల పేర్లు.

1 ఉత్తరమండ్రమున	2 స నుండి	3 వఱకు
2 రజని *	ని	ని
3 ఉత్తరాయతము	ధ	ధ
4 శుద్ధవడ్డము	ప	ప
5 మత్సరకృతము	మ	మ
6 ఆశ్వక్రాంతము	గ	గ
7 ఆభిరుద్ధతము	రి	రి

2. మధ్యమగ్రామమూర్ఖునల పేర్లు.

1 సౌపేరము	2 మ	3 నుండి	4 వఱకు
2 వారిజాశ్వుము	గ	గ	గ
3 కలశోపసతము	రి	రి	రి
4 శుద్ధమధ్యము	స	స	స
5 మార్గి	ని	ని	ని
6 పాణి	ధ	ధ	ధ
7 హృష్యకము	ప	ప	ప

3. గాంధారగ్రామమూర్ఖునల పేర్లు.

1 నందా *	2 గ	3 నుండి	4 వఱకు
2 విశాల	రి	రి	రి
3 సుముఖి	స	స	స
4 విచిత్రము	ని	ని	ని
5 రోహిణి	ధ	ధ	ధ
6 సుఖ	ప	ప	ప
7 ఆలాపము	మ	మ	మ

పైన చెబుపడిన 21 మూర్ఖునలలో రజని, ని, రంజని ఆనియు, నందా, సు, సందా యనియు వారదుడు తన సంగీతమకరంద గ్రంథములో చెప్పియుండెను. పై మూర్ఖునల యొక్క ప్రథమస్థగ్రములు ఆవరోహణ క్రమముగా నుండుట ముఖ్యముగా గమనించదగును.

చడ్డగ్రామ స్థగ్ర నిష్పత్తులు :- ఒక నెకండుకు మధ్యస్థాయి చడ్డముయొక్క పేపనంఖ్య 240 గా నేర్పఱచుకొనినచో చడ్డగ్రామము (భారహరప్రియ) యొక్క స్థగ్ర నిష్పత్తుక్రింది విధముగా నుండునని గమనించదగును.

స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స
1	10	9	8	7	6	5	2

ఈ విధముగా నుండునని గ్రహించునది.

సామాన్య స్థగ్ర నిష్పత్తులు :- ఇవియు చడ్డగ్రామము (భారహరప్రియరాగము) యొక్క స్థగ్ర నిష్పత్తుల నే గలిగియుండునని గ్రహించునది.

మిక్కిలి పురాతనకాలములో ఋగ్వేదమును సాధారణంగా ఒకే శైలియగు స్వరిత (స) లో పాడుచుండెడివారు. కాని ఆ తరువాత ఉదాత్త (రి) అనుదాత్త (ని) స్వరములనుచేర్చి పాడుచుండెడివారు. ఈ విధంగా ఋగ్వేదగానంలో ప్రారంభమైన ఏకస్వరకాలత రి స ని, అను త్రిస్వరకాలతగాను ఆ తరువాత గ రి స ని ధ, అను పంచ స్వర కాలతగాను ఆ తరువాత మ గ రి స ని ధ ప అను సప్తస్వరకాలతగాను వృద్ధి చేయబడినది. ఈ విధంగాయేర్పడిన సంపూర్ణకాలతయగు యీ మ గ రి స-స ని ధ ప లో స ని ధ ప అను భాగమును హెచ్చుస్థాయినుండి పాడినపుడు అదిఒక సంపూర్ణమైన స్థాయి (ఆక్టేవు) గా యేర్పడును. భారతీయ సంగీతచరిత్రలో యీ స్థాయిని కనిపెట్టిన పద్ధతి అతిముఖ్యమైనదనియు, అప్పటినుండే సంగీతకళ యదార్థముగా ప్రారంభమైన దనియు చెప్పవచ్చును. ఋగ్వేదములో కూడ యీ స్థాయిలు మూడు విధములనియు అవి ఒకదానికంటె మరియొకటి హెచ్చుస్థాయిలో పాడదగుననియు చెప్పియుండుటచే యీ త్రిస్థాయి పద్ధతి ఘమారు మూడువేల సంవత్సరములక్రిందటనే ఆమోదింప బడినట్లు మనకు స్పష్టమగుచున్నది.

స్వరితస్వరము :- ఋగ్వేదగానములో పలుకు మధ్యస్వరమగు 'స' ను స్వరిత స్వరమని చెప్పబడును.

ఉదాత్తస్వరము :- ఋగ్వేదగానములో పలుకు హెచ్చుస్వరమగు 'రి' ని ఉదాత్తస్వరమని చెప్పబడును.

అనుదాత్త స్వరము :- ఋగ్వేదగానములో పలుకు తగ్గుస్వరమగు 'ని' ని అనుదాత్త స్వరమని చెప్పబడును.

స్వరసంఖ్యనుబట్టి రాగములకేర్పడిన పేర్లు :- పైన చెలిపినటుల క్రమంగా అభి వృద్ధి చేయబడిన సప్తస్వరములందలి కాలతలకు యీ క్రిందిపేర్లు నేర్పబడియుండుట గ్రహించునది. 1 స్వరముగలది ఆర్జుక యనియు 2 స్వరములుగలది గాతీక, యనియు, 3 స్వరములు గలది సామికయనియు, 4 స్వరములుగలది స్వరాంతర యనియు, 5 స్వర ములు గలది ఔడవ, యనియు, 6 స్వరములుగలది సాడవ యనియు 7 స్వరములుగలది సంపూర్ణమనియు చెప్పబడును. వాటి వివరములు ముందుజెలుపుట గమనించదగును.

జ న క రా గ వి వ ర ము.

రా గ ము :- స్వరవర్ణములచే అలంకరింపబడి వినువారిచిత్తమును రంజింప వేయు ధ్వని విశేషమును రాగమని చెప్పబడును. ఇట్టి రాగములు ముఖ్యముగా 72 అగును.

వీటినే జనకరాగములనియు, మేళకర్తరాగములనియు, ముఖ్యరాగములనియు, రూప్ రాగములనియు చెప్పబడును. వాటి వివరముల నీక్రింద చలుపుట గమనించదగును.

72 మేళకర్తరాగస్థిము :- సప్తస్వరములయొక్క శుద్ధ, వికృతిభేదములచే యేర్పడు షోడశస్వరముల ప్రస్తారముచే మేళకర్తలు 72 గా నేర్పడుచున్నవి. ఎటులనగా? సప్తస్వరములగు, సరిగమపధని, లో మొదటిభాగమైన, సరిగమ, ను పూర్వాంగమనియు, రెండవభాగమైన, పధని, అనునది ఉత్తరాంగమనియు చెప్పబడును. పూర్వాంగములోని శుద్ధస్వరములగు పడ్జ, - శు - రిషభ, - శు - గాం, - శు - మధ్యమములను ఉత్తరాంగములోని శుద్ధ స్వరములగు పంచమ, శు - ధై, - శు - నిషాదములతో ప్రస్తరించిన యేర్పడునది మొదటి మేళకర్తరాగమగును. ఇదేవిధముగా పైన చిల్పిన పూర్వాంగములోని శుద్ధస్వరములను ఉత్తరాంగ శుద్ధ, వికృతి స్వరములచే వరుసగా ప్రస్తరించినచో 6 మేళకర్తలు యేర్పడుట నీక్రింద గమనించునది.

పూర్వాంగస్వరభేదములు.

ఉత్తరాంగ స్వరభేదములు.

(1) పడ్జ-శు. రి-శు. గాం-శు. మ-లను—పం-శు. ధై-శు. ని-తో	ప్రస్తరించిన 1వ మే॥
(2) ,, ,, ,, ,, ,,—,, శు. ధై-కా. ని-తో	2వ ,,
(3) ,, ,, ,, ,, ,,—,, శు. ధై-కా. ని-తో	3వ ,,
(4) ,, ,, ,, ,, ,,—,, చ-ధై-కా. ని-తో	4వ ,,
(5) ,, ,, ,, ,, ,,—,, చ. ధై-కా. ని-తో	5వ ,,
(6) ,, ,, ,, ,, ,,—,, ప. ధై-కా. ని-తో	6వ ,,
- యేర్పడును. ఇదేవిధముగా.

2వ పూర్వాంగస్వరభేదములగు పడ్జ, శు-రి, -సా-గాం, శు-మ-లను, ఉత్తరాంగస్వర భేదములతో ప్రస్తరించిన - 6 మే॥

3వ	,,	,,	పడ్జ-శు. రి., అం. గా., శు-మ., ములను	,,	,,	6 మే॥
4వ	,,	,,	పడ్జ-చ. రి., సా-గాం, శు-మ., ములను	,,	,,	6 మే॥
5వ	,,	,,	పడ్జ, చ-రి, అం-గాం, శు-మ., ములను	,,	,,	6 మే॥
6వ	,,	,,	పడ్జ, ప-రి, అం-గాం, శు-మ., ములను	,,	,,	6 మే॥

యేర్పడుచున్నవి. అనగా $6 \times 6 = 36$ మేళకర్తలు యేర్పడుచున్నవి. వీటినే శుద్ధ మధ్యమ మేళకర్తలని చెప్పబడును. వీటిని మరల ప్రతిమధ్యమముతో ప్రస్తరించిన మరియొక 36 మేళకర్తలు యేర్పడి మొత్తము $36 + 36 = 72$ మేళకర్తలగుటయు అవి 12 చక్రములుగా విభజింపబడుటయు యీక్రింది పథకమున గమనించదగును.

72 మేళకర్తల పథకము.

శ్రేణి	పూర్వమేళకర్తలు లేక శుద్ధపద్ధతి మేళకర్తలు. (1 - 36)		మేళకర్తల స్వరములు.
	శ్రీ గోవిందాచారి పెట్టిన నామములు.	శ్రీ వెంకటమఖి * పెట్టిన నామములు.	షడ్జ-రి-గాం-మ-పం-ధై-ని.
1. ఇందు - చక్రము			
1	కనకాంగి	కనకాంబరి	ష - శు - శు - శు-పం- శు - శు
2	రత్నాంగి	శేనదుర్గతి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - శ్చ
3	గానమూర్తి	గానసామవరాళి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - శ్చ
4	వనస్పతి	భానుమతి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చ - శ్చ
5	మానవతి	మనోరంజని	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చ - శ్చ
6	తానరూపి	తనుకీర్తి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - ష - శ్చ
2. శేత్ర - చక్రము			
7	నేనావతి	నేనాగ్రణి	ష - శు - సా - శు - పం-శు - శు
8	హనుమతోడి	జనతోడి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - శ్చ
9	ధేనుక	దునిభిన్నపద్ధతి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - శ్చ
10	నాటకప్రియ	నటాభరణము	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చ - శ్చ
11	కోకిలప్రియ	కోకిలారవము	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చ - శ్చ
12	రూపకతి	రూపవతి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - ష - శ్చ
3. అగ్ని - చక్రము.			
13	గాయకప్రియ	గేయపాజ్జి	ష - శు-అం- శు - పం- శు - శు
14	వకుళాభరణము	వాటివసంతభైరవి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - శ్చ
15	మాయామాళవగౌళ	మాయామాళవగౌళ	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - శ్చ
16	చక్రవాకము	తోయవేగవాహిని	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చ - శ్చ
17	సూర్యకాంతము	ఛాయావతి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చ - శ్చ
18	హాటకాంబరి	జయశుద్ధమాళవి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - ష - శ్చ
4. వేద - చక్రము.			
19	ఝంకారధ్వని	ఝంకారభృమరి	ష - చ - సా - శు - పం-శు - శు
20	నతభైరవి	నారీరితిగౌళ	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - శ్చ
21	కీరవాణి	కిరణావళి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - శు - శ్చ
22	ఖరహరప్రియ	శ్రీరాగము	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చ - శ్చ
23	గౌరీమనోహరి	గౌరీవేళావళి	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - చ - శ్చ
24	వరుణప్రియ	వీరవసంతము	,, - ,, - ,, - ,, - ,, - ష - శ్చ

క్ర.సంఖ్యలు	పూర్వమేళకర్తలు లేక శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలు.		మేళకర్తల స్వరములు.
	శ్రీ గోవిందాచారి పెట్టిన నామములు.	శ్రీ వెంకటమఖి * పెట్టిన నామములు.	షడ్జ-రి-గాం-మ-పం-దై-ని.
	5. బాణ-చక్రము.		
25	మారరంజని	శరావతి	ష-చ-అం-శు-పం-శు-శు
26	చారుకేశి	తరంగిణి	॥-॥-॥-॥-॥-॥-శు-శ్చ
27	సరసాంగి	సారసేన	॥-॥-॥-॥-॥-॥-శు-త్వా
28	హరికాంభోజి	హరికేదారగౌళ	॥-॥-॥-॥-॥-॥-చ-శ్చ
29	ధీరశంకరాభరణము	ధీరశంకరాభరణము	॥-॥-॥-॥-॥-॥-చ-త్వా
30	నాగానంగిని	నాగాభరణము	॥-॥-॥-॥-॥-॥-ష-త్వా
	6. ఋతు-చక్రము.		
31	యాగపిరియ	కలావతి	ష-ష-అం-శు-పం-శు-శు
32	రాగవర్ధని	రాగచూడామణి	॥-॥-॥-॥-॥-॥-శు-శ్చ
33	గాంగేయభూషణి	గాంగతరంగిణి	॥-॥-॥-॥-॥-॥-శు-త్వా
34	వాగధీశ్వరి	భోగచ్చాయానాట	॥-॥-॥-॥-॥-॥-చ-శ్చ
35	శూలిని	శైలదేశాక్షి	॥-॥-॥-॥-॥-॥-చ-త్వా
36	చలనాట	చలనాట	॥-॥-॥-॥-॥-॥-ష-త్వా
	ఉత్తరమేళకర్తలు లేక ప్రతిమధ్యమమేళకర్తలు		
	7. ఋషి-చక్రము. (37-72)		
37	సాలగము	సౌగంధిని	ష-శు-శు-ప్ర-పం-శు-శు
38	జలారవము	జగన్మోహనము	॥-॥-॥-॥-॥-॥-శు-శ్చ
39	ఝాలవరాళి	ధాలివరాళి	॥-॥-॥-॥-॥-॥-శు-త్వా
40	నవసీతము	నభోమణి	॥-॥-॥-॥-॥-॥-చ-శ్చ
41	పావని	కుంభిని	॥-॥-॥-॥-॥-॥-చ-త్వా
42	రఘుపిరియ	రవికిరియ	॥-॥-॥-॥-॥-॥-ష-త్వా
	8. వసు-చక్రము,		
43	గవాంబోధి	గీర్వాణి	ష-శు-సా-ప్ర-పం-శు-శు
44	భవపిరియ	భవాని	॥-॥-॥-॥-॥-॥-శు-శ్చ
45	శుభపంతువరాళి.	శివపంతువరాళి	॥-॥-॥-॥-॥-॥-శు-త్వా
46	షడ్విధసూరిణి	స్తవరాజము	॥-॥-॥-॥-॥-॥-చ-శ్చ
47	సువర్ణాంగి	సౌవీరము	॥-॥-॥-॥-॥-॥-చ-త్వా
48	దివ్యమణి	జీవంతిని	॥-॥-॥-॥-॥-॥-ష-త్వా

సంఖ్యలు	ఉత్తరమేళకర్తలు లేక ప్రతిసుధ్యమ మేళకర్తలు,		మేళకర్తల స్వరములు.
	శ్రీ గోవిందాచారి పెట్టిన నామములు.	శ్రీ వెంకటమఖి * పెట్టిన నామములు.	షడ్జ-రి-గాం-మ-పం-ధై-ని.
9. వ బ్రహ్మ - చక్రము.			
49	ధవళాంబరి	ధవళాంగము	మ-శు-అం-ప్ర - పం-శు - శు
50	నామనారాయణి	నామదేశి	११-११- ११- ११ - ११- శు - శ్చ
51	కామవర్ధని	కాశిరామక్రియ	११-११- ११- ११ - ११- శు - శ్చ
52	రామప్రియ	రమామనోహరి	११-११- ११- ११ - ११- చ - శ్చ
53	గమనశ్రమ	గమకక్రియ	११-११- ११- ११ - ११- చ - శ్చ
54	విశ్వంబరి శి	వంశవతి	११-११- ११- ११ - ११- చ - శ్చ
10. దిశి - చక్రము.			
55	శ్యామళాంగి	శ్యామశ	మ - చ - సా - ప్ర - పం-శు - శు
56	పద్మఖప్రియ	చామరము	११- ११- ११- ११ - ११- శు - శ్చ
57	సిమ్మేంద్రమధ్యమము	సుమద్గుతి	११- ११- ११- ११ - ११- శు - శ్చ
58	హేమవతి	దేశినిహారవము	११- ११- ११- ११ - ११- చ - శ్చ
59	ధర్మవతి	ధామవతి	११- ११- ११- ११ - ११- చ - శ్చ
60	నీతిమతి	నిషధము	११- ११- ११- ११ - ११- మ - శ్చ
11. రుద్ర - చక్రము.			
61	కాంతామణి	కుంతలము	మ-చ-అం-ప్ర - పం - శు - శు
62	ఋషభప్రియ శి	రతిప్రియ	११-११- ११- ११ - ११- శు - శ్చ
63	లతాంగి	గీతప్రియ	११-११- ११- ११ - ११- శు - శ్చ
64	వాచస్పతి	భూషావతి	११-११- ११- ११ - ११- చ - శ్చ
65	మేచకల్యాణి	శాంతకల్యాణి	११-११- ११- ११ - ११- చ - శ్చ
66	చిత్రాంబరి శి	చతురంగిణి	११-११- ११- ११ - ११- మ - శ్చ
12. ఆదిత్య - చక్రము.			
67	సుచరిత్ర	సంతానమంజరి	మ-మ-అం-ప్ర-పం - శు - శు
68	జ్యోతిస్సరూపిణి	జ్యోతిరాంగము	११- ११- ११- ११- ११- శు - శ్చ
69	ధాతువర్ధని	ధాతపంచమము	११- ११- ११- ११- ११- శు - శ్చ
70	నాసికాధూషణి	నాసామణి	११- ११- ११- ११- ११- చ - శ్చ
71	కౌసలము	కుసుమాంజరము	११- ११- ११- ११- ११- చ - శ్చ
72	రసికప్రియ	రసమంజరి	११- ११- ११- ११- ११- మ - శ్చ

* ఈగురుకుగల మేళములు కటపయాది సంఖ్యలకు విరోధముగా నున్నవగును.

పైన చెలిపినపూర్వ, ఉత్తరమేళములగు 72 ను, పద్మ, పంచమములందు ధ్వని భేదమునొందక యెల్లప్పుడును ఒకేధ్వనితో అన్నిరాగములకు సమముగా నుండును. 72 మేళకర్తలలో 1 మొదలు 36 వరకు శుద్ధమధ్యమమును, 37 మొదలు 72 వరకు ప్రతిమధ్యమము నుండుటచే, మ, అనుస్వరము 72 మేళకర్తలను గెండుసమభాగములుగా విభజించుచున్నదని చెప్పటకు కారణమైనది. మేళకర్తరాగ స్క్రీము (ప్రణాళిక) ననుసరించి మేళకర్తలు 72 మాత్రమే గలవనుటకు మాతృకయందుగల 51 అక్షరములు కంటే సధికముగ జేయుట నెటుల శక్యముగాదో, యటులనే మేళకర్తలు 72 కంటే సధికముగా గాని, తక్కువగా గాని జేయుట నుడుట కన్నులుగల పరమేశ్వరునికైనను సాధ్యముగాదని శ్రీ వెంకటమఖి చెప్పియుండుట ముఖ్యముగా గమనించదగిన విషయమగును. శ్లో॥ తస్మాద్భేదక పంచాశ చతుర్దండి ప్రకాశిక.)

కనకాంబరి మొదలగు 72 మేళకర్తల పేర్లను గురించిన ప్రతీతి.

పై పథకమునందు చెలిపిన 72 మేళకర్తలపేర్లను శ్రీ వెంకటమఖివారు తానే కల్పించిననీయు ఆకాలమున మిక్కిలి ప్రసిద్ధములగు 20 మేళములలో కొన్నిటిని తనమేళములతో జేర్చవలెనను కోరికతో ప్రాచీనమైన మాలవగౌళ, శంకరాభరణము నాట, మొదలగు మేళములను జేర్చుకొని “కటపయాది” మాత్రమునకు సరిపడు నటుల పై మూడుమేళములపేర్లకు ముంగు గెండ్డేసి అక్షరములను అనగా మాయా మాలవగౌళ, ధీర శంకరాభరణము, చలనాట యిటుల జేర్చితినినియు చెప్పి యున్నారు. కాని యీ 72 మేళకర్తలకు యివ్వబడిన కనకాంబరి, ఘనద్యుతి, గాన సామవరాళి, మొదలగుపేర్లు శ్రీ వెంకటమఖివారు గాక ఆయనవంశీయులలో నొకరైన శ్రీమద్దు వెంకటమఖివారు యేర్పఱచినట్లు ఒక ప్రతీతిమాత్రముగలదు. అయితే ఈకాలములో సాధారణముగా వాడుకలోనున్న కనకాంగి, రత్నాంగి, గానమూర్తి, మొదలగు 72 పేర్లను మాత్రము పూర్వీకులగు శ్రీ గోవిందాచారిగారే యేర్పఱచినట్లు మనకు రూఢిగా తెలియుచున్నది.

మాయామాలవగౌళరాగముయొక్క ప్రాముఖ్యము.

పైన చెలిపబడిన 72 మేళకర్తరాగములును ప్రాముఖ్యమైనవిగా వాడుచున్నను వీనిలో 15 వ, మేళకర్తయగు మాయామాలవగౌళరాగమునందే ప్రథమాభ్యాసమున కనువగు స్వరావళ్యాదులను పూర్వాచార్యు లేర్పఱచుటకు తగిన కారణము ఈక్రింద చెల్పబడినముఖ్య విషయములేయని గమనింపదగును.

(1) సప్తస్వరములందుగల మధ్యమభేదములలో శ్రేష్ఠముగ నెంచబడు శుద్ధ మధ్యమము యీ 15 వ మేళకర్తలుగు మాయామాళవగౌళరాగమునందుండుటవలనను,

(2) ఈరాగమునగల రిషభ, గాంధార, ధైవత, నిషాదములు, శుద్ధ, వికృతముల నెడి రెండు విధములగు స్వరభేదముల నొందియుండుట వలనను,

(3) అట్లుండుటలో రిషభ, ధైవతములు తక్కువ ధ్వనిగల శుద్ధస్వరములుగను, గాంధార, నిషాదములు హెచ్చైన ధ్వనిగల వికృతస్వరములుగా నుండుటవలనను,

(4) పైన చెప్పినవిధమున శుద్ధ వికృతములనబడు తగ్గు, హెచ్చుధ్వనులుగల స్వరములు రెండును అభ్యాసకులకు మొట్టమొదటపట్టుబడిన యెడల మిగత అన్ని మేళకర్తరాగములందలి స్వరభేదములు గూడ సులభముగా పట్టుబడును గనుకను,

(5) మరియు స్వరస్థానములు పదిరెండగుటచే నీ రాగమునందు ప్రథమస్థానమున మధ్యవజ్రమును, ద్వితీయస్థానమున శుద్ధ రిషభమును, పంచమస్థానమున అంతరగాంధారమును, షట్ స్థానమున శుద్ధమధ్యమమును, అష్టమస్థానమున మధ్యపంచమమును, నవస్థానమున శుద్ధధైవతమును, ద్వాదశస్థానమున కాకలీ నిషాదమును, మరియు త్రయోదశస్థానమున తారవజ్రమును పుట్టుటవలన వజ్రమునకు శుద్ధరిషభమును, అంతరగాంధారమునకు శుద్ధమధ్యమమును, పంచమమునకు శుద్ధధైవతమును కాకలీనిషాదమునకు తారవజ్రమును అంటియున్నటువంటి మీది స్వరస్థానములుగా యేర్పడియున్నందున విద్యార్థులు అభ్యసించుటకు సులభముగానుండును గనుకను,

(6) పూర్వాచార్యులు నాశనములేని శుద్ధవికృతిస్వరములుగల మేళకర్తరాగము మంగళకరమని చెప్పియుండుట వలనను, యీ మాయామాళవగౌళరాగము శ్రేష్ఠముగా నెంచి ప్రథమాభ్యాసమునం దుపయోగించెడి స్వరావళ్యాదుల నీ మాయామాళవగౌళరాగమునందే యేర్పడుచుటకు కారణమైనదని గ్రహించునది.

కటపయాది సూత్రవివరము.

పైన దెలుపబడిన 72 మేళకర్తలయొక్క పేర్ల ననుసరించి ఆయా మేళకర్తల సంఖ్యల నెరుగుటకై సూత్రముగ పూర్వాచార్యులు యేర్పఱచిన గణితశాస్త్రమునకు “కటపయాది” సూత్రమని పేరు. ఈసూత్రమువలన మేళకర్తలయొక్క సంఖ్యలను సులభముగా నెఱుగువిధము నీక్రింది పద్ధతిమునందు గమనించదగినది.

కటపయాది సంఖ్యాపథకము.

కటపయాదిసంఖ్యలు.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
కొది నవకము.	క	ఖ	గ	ఘ	జ	చ	ఛ	జ	ఝ	ఞ
టాది నవకము.	ట	ఠ	డ	ఢ	ణ	త	థ	ద	ధ	న
పాది పంచకము.	ప	ఫ	బ	భ	మ					
యాద్యప్తకము.	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ		

పైన చెలిపిన కటపయాదిసంఖ్యలను గుర్తించునపుడు “అంకానాం వామతోగతిః” యనెడి సూర్యసిద్ధాంతానుసారము క్రిందనుండి ఏక, దశస్థానములు గైకొనుచు మేళ సంఖ్య నిర్ణయింపదగును. ఉదా:—మాయామాళవగౌళ, ఇందు మొదటి “మా” యను అక్షరము పాదిపంచకములో రి, వ, అంకెకు సరియగును. రెండవ “య” అను అక్షరము యాద్యప్తకములో 1 వ, అంకెకు సరియగును. గనుక మొదటి రి వ, అంకె ఏక స్థానమునను, రెండవ 1 వ, అంకె దశస్థానమునందును వేసిన మాయామాళవగౌళ 15వ, సంఖ్య యగును. ఇటుల 72 మేళములసంఖ్యలను కనుగొనుటలో *సంయుక్తాక్షరములుగల మేళసంఖ్య నిర్ణయించునపుడు యీ క్రిందివిషయమును గమనింపవలెను.

ఉదా:—పల్లూఖప్రియ. ఇందు మొదటి ‘ప’ యను అక్షరము యాద్యప్త కములో రివ అంకెకుసరియగును. రెండవ ప్లూ, అను సంయుక్తాక్షరములో, ‘ణ’ యను హల్లునువదలి మకారమునే లెక్కించిన‘మ’యనునది పాదిపంచకములో రివ అంకెకుసరి యగును. గనుక మొదటి రి ను, ఏక స్థానమునను, రెండవ రి ను, దశస్థానమునను బెట్టిన రిరిఅగును. ఈరీతిగా లెక్కినయన్ని మేళముల సంఖ్యల నెఱుగదగును. ప్రైపథకమునందు జూపిన ఇ, న, యనెడి యక్షరములు వచ్చినపుడు వానిఅంకె సున్న (0) యగుటచే నది దశస్థానమందున్నను లెక్కకు రానటుల బెలియదగును. ఉదా:—గానమూర్తి. ఇందు మొదటి ‘గా’ అను అక్షరము, కొది నవకము, లో రివ, అంకెకుసరియగుటచే ఏక స్థానమునను, రెండవ, న, యను అక్షరము (0) సున్న యగుటచే దశస్థానమునను యుంచిన ‘03’ యగును. సంఖ్యకు ముందుగల సున్నకు విలువలేదు గావున, గానమూర్తి రి వ, మేళ మగును. ఇటులనే తక్కిన మేళములసంఖ్యలన్నిటిని యూహించునది. అయితే యీకాల మున వాడు 72 మేళకర్తలలో రి మేళకర్తలను మాత్రము, కటపయాది, గణితకాస్త్రము నకు వ్యతిరేకముగా సంయుక్తాక్షరములోని మొదటి హల్లునే లెక్కించుటయును, ఋ, అను ప్రాణాక్షరమును, రి, అను ప్రాణాక్షరముగా నెంచి లెక్కించుటయును ఈ క్రింద చెలువు 4 + 1 = 5 రి మేళకర్త రాగముల సంఖ్యలద్వారా గుర్తెఱుంగునది.

సంగీతకళాప్రదర్శిని

1	చక్రవాకము గణితశాస్త్రరీత్యా	26 వ,	మేళమగుచున్న	16 వ, మేళముగను
2	దివ్యమణి	... ,, 18 వ,	,,	48 వ, ,,
3	విశ్వంధరి	... ,, 44 వ,	,,	మొదలు... ,,
4	చిత్రాంబరి	... ,, 26 వ,	,,	66 వ, ,,
5	ఋషభప్రియ	... ,, 60 వ,	,,	62 వ, మేళముగను

లెక్కించుచున్నారు. కావున యిప్పటికాలమున వాడు 72 మేళములలో పై 5 మేళములుగాక మిగత 67 మేళములే కటపయాదివిధులను సరిగా ననుసరించుచున్నవి.

పూర్వమేళకర్తలు;—72 మేళకర్తలలో 1 నుండి 36 వరకుగల 36 మేళకర్తలను పూర్వమేళకర్తలని చెప్పబడును. వీటినే శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలనబడును.

ఉత్తరమేళకర్తలు:—72 మేళకర్తలలో 37 నుండి 72 వరకుగల 36 మేళకర్తలను ఉత్తరమేళకర్తలని చెప్పబడును. వీటినే ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తలనబడును.

కల్పితమేళకర్తలు:—శ్రీ వెంకటమఖికి పూర్వము వాడుకలోనుండి కొందరిచే 19 మేళకర్తలనియు, మరికొందరిచే 20 మేళకర్తలనియు చెప్పబడిన ప్రాచీన మేళకర్తలనే శ్రీ వెంకటమఖి కల్పితమేళకర్తలని పేరుపెట్టియుండెను.

మేళచక్రములు:—శ్రీ వెంకటమఖి 72 మేళకర్తలను 12 సమభాగములుగాచేసి వాటికి మేళచక్రములని పేరుపెట్టెను. వాటినే (1) ఇంగు (2) నేత్ర (3) అగ్ని (4) వేద (5) బాణ (6) ఋతు (7) ఋషి (8) వసు (9) బ్రహ్మ (10) దిశి (11) రుద్ర (12) ఆదిత్యచక్రములని చెప్పబడును.

మేళసంజ్ఞలు:—శ్రీ వెంకటమఖిచే ఒక్కొక్క చక్రములోగల 6 మేళకర్తలకు యివ్వబడిన 6 సంజ్ఞలను మేళసంజ్ఞలని చెప్పబడును. అవి (1) పా (2) శ్రీ (3) గో (4) భూ (5) మా (6) షా యగును.

జాతులు:—క్రీస్తుకు పూర్వము రచింపబడిన సంగీత రచనలందు పేర్కొనబడి, కొంతవఱకు రాగములకు సంబంధించినట్టివిగా నుండువాటిని జాతులని చెప్పబడెను.

దాట్:—హిందూస్థానీ సంగీతములో మేళకర్తరాగమునకుదాట్ అని పేరు.

సంపూర్ణమేళములు:—ఈ కాలములో వాడుకలో నున్నట్టిన్నీ, ఆరోహణ, జావరోహణములలో సప్తస్వరములు గల్గినట్టి 72 మేళకర్తలను సంపూర్ణమేళములని చెప్పబడును. ||ఉ|| కనకాంగి, రత్నాంగి, గానమూర్తి, మొదలగునవి.

అసంపూర్ణమేళములు:—శ్రీ వెంకటమఖికి ముందుకాలములో వాడుకలో నున్నట్టిన్నీ, “రాగతాళచింతామణి” అను గ్రంథములో పేర్కొనబడినట్టిన్నీ, సంపూర్ణములు కానట్టి 19 లేక 20 మేళములను, అసంపూర్ణమేళములని చెప్పబడును. ఉ|| (1) నారీ రీతిగాళ, (2) కిరణావళి, (3) శ్రీరాగము, (4) హరికేదారగాళ మొదలగునవి యిట్టి రాగములకు చెందినవగును. వాటి వివరము లేమనగా!

- 1 నారీరీతిగాళ. 20 వ మే||—సారిగా మనిధపనిస - సారినిధమాగరిస.
- 2 కిరణావళి. 21 వ మే||—సరిమపధపధనిస - సరిపధపమపగరిస.
- 3 శ్రీరాగము. 22 వ మే||—సరిమపనిస - సరిపధనిపమరిగరిస.
- 4 హరికేదారగాళ. 23 వ మే||—సారిమపనిస - సారినిధపమగరిస.

మూర్ఛనాకారక మేళవివరణ :—72 మేళకర్తలలో యే మేళకర్తలోనైనను వడ్డముగాక మిగతస్వరములగు రిషభ, గాంధార, మధ్యమ, పంచమ, ధైవత, నిసాద ములలో యే 1 గాని 2 గాని 3 గాని లేక అంతకంటె యెక్కువగాని స్వరములను గ్రహస్వరములు చేసి మూర్ఛనగావించినచో వాటిలో యింకొక మేళము యేర్పడ గల మేళకర్తలను మూర్ఛనాకారక మేళములని చెప్పబడును.

మూర్ఛనాకారక మేళసంఖ్య :—72 మేళకర్తలలో 1 నుండి 5 వఱకుగల 5 మేళములును, 7 నుండి 11 వఱకుగల 5 మేళములును, 13 నుండి 30 వఱకుగల 18 మేళములును, 32 నుండి 36 వఱకుగల 5 మేళములును, 43 నుండి 46 వఱకుగల 4 మేళములును, 51 మేళముగు 1 మేళమును, 53 నుండి 66 వఱకుగల 14 మేళములును 69 నుండి 72 వఱకుగల 4 మేళములునుకలిసి యేర్పడు $5+5+18+5+4+1+14+4=56$ మేళములను మూర్ఛనాకారక మేళములని చెప్పబడును.

మూర్ఛనాకారక మేళములందలి గ్రహస్వరసంఖ్య :—పైన చెలుపబడిన 56 మూర్ఛనాకారక మేళములందుగల ఆయాగ్రహస్వరములుగలమేళసంఖ్యను, వాటి యం దేర్పడు మొత్తము మేళములసంఖ్యను యీక్రింద చెలుపుట గమనించునది.

ఏకమూర్ఛనా మేళములు	— 20 వాటిలో పుట్టునవి	$20 \times 1 =$	20 మేళములు
ద్విమూర్ఛనా మేళములు	— 18 ,, ,,	$18 \times 2 =$	36 ,,
త్రిమూర్ఛనా మేళములు	— 12 ,, ,,	$12 \times 3 =$	36 ,,
పంచమూర్ఛనా మేళములు	— 6 ,, ,,	$6 \times 5 =$	30 ,, లగును.

గనుక మూర్ఛనాకారక మేళములు 56 లోను పుట్టు మేళముల మొత్తం 122 అగును.

ఆయాగ్రహ స్వరములం దేర్పడు మేళసంఖ్య :—మూర్ఛనాకారక మేళములం దేర్పడుచున్న పై 122 మేళములలో యే గ్రహస్వరమునందు యెన్ని మేళములు యేర్పడునది యీ క్రిందిపట్టికలో చెలుపుట గ్రహించునది.

పై 122 మేళములలో—రిషభ	మూర్ఛనలవలన యేర్పడునవి	17 మేళములును,
,, ,, గాంధార	మూర్ఛనలవలన	,, 20 ,,
,, ,, మధ్యమ	మూర్ఛనలవలన	,, 24 ,,
,, ,, పంచమ	మూర్ఛనలవలన	,, 24 ,,
,, ,, ధైవత	మూర్ఛనలవలన	,, 20 ,,
,, ,, నిసాద	మూర్ఛనలవలన	,, 17 మేళములగును.

పైన చెలుపబడిన వివరములన్నిటిని యీక్రింది పథకమునందు గమనించదగును.

మూర్ఖనాకారక మేళపథకము.

ఆయాగ్రహ స్వరములం దేర్పడు మేళముల సంఖ్యలు.

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలు	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
1	కనకాంగి		51
2	రత్నాంగి		53	...	19
3	గానమూర్తి		54	...	55
4	వనస్పతి		25
5	మానవతి		61
6	తానరూపి *		—	—	—	—	—	—
7	సేనావతి		63	17	...
8	హనుమతోడి		65	23	20	...	29	22
9	ధేనుక		66	...	56	...	35	...
10	నాటకప్రియ		...	64	26	23
11	కోకిలప్రియ		62
12	రూపవతి *		—	—	—	—	—	—
13	గాయకప్రియ		69
14	వకుళాభరణము		71	...	21	53
15	మాయామాళవగౌళ		72	...	57
16	చక్రవాకము		27	59
17	సూర్యకాంతము		...	7	63
18	హేటకాంబరి		...	43
19	ఝంకారధ్వని		2	53	...
20	నతభైరవి		...	29	22	8	65	28
21	కీరవాణి		58	14	71	...
22	ఖరహరప్రియ		8	65	28	20	...	29
23	గౌరీమనోహరి		10	...	64	26
24	వరుణప్రియ		32
25	మారరంజని		4
26	చారుకేళి		23	10	...	64
27	సరసాంగి		59	16
28	హరికాంభోజి		20	...	29	22	8	65
29	ధీరశంకరాభరణము		22	8	65	28	20	...
30	నాగానందిని		...	44	...	34
31	యాగప్రియ *		—	—	—	—	—	—
32	రాగవర్ధని		24
33	గాంగేయభూషణి		60
34	వాగధీశ్వరి		30	...	44	...
35	కూలిని		...	9	66	...	56	...
36	చలవాట		...	45

మూర్చనాకారక మేళపథకము.

ఆయాగ్రహ స్వరములం దేర్పడు మేళముల సంఖ్యలు.

సం.	ప్రతిమధ్యమమేళకర్తలు	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
37	సాలగము *	—	—	—	—	—	—	—
38	జలార్ణవము *	—	—	—	—	—	—	—
39	ర్షాలవరాలి *	—	—	—	—	—	—	—
40	నవనీతము *	—	—	—	—	—	—	—
41	పావని *	—	—	—	—	—	—	—
42	రఘుప్రియ *	—	—	—	—	—	—	—
48	గవాంబోధి	18	...
44	భవప్రియ	34	30	...
45	శుభపంతువరాలి	36	...
46	షడ్విధమార్గిణి	70
47	సువర్ణాంగి *	—	—	—	—	—	—	—
48	దివ్యమణి *	—	—	—	—	—	—	—
49	ధవళాంబరి *	—	—	—	—	—	—	—
50	నామనారాయణి *	—	—	—	—	—	—	—
51	కామవర్ధని	1
52	రామప్రియ *	—	—	—	—	—	—	—
53	గమనశ్రవ	19	2
54	విశ్వంబరి	55	3
55	శ్యామలాంగి	3	54	...
56	షణ్మఖప్రియ	35	...	9	66	...
57	సింహేంద్ర మధ్యమము	15	72	...
58	హేమవతి	14	...	71	...	21
59	ధర్మవతి	16	27
60	నీతిమతి	33
61	కాంతామణి	5
62	రిషభప్రియ	11
63	లతాంగి	17
64	వాచస్పతి	26	23	10	...
65	మేచకల్యాణి	28	...	20	...	29	22	8
66	చిత్రాంబరి	56	...	35	...	9
67	సుధరిత్ర *	—	—	—	—	—	—	—
68	జ్యోతిస్వరూపిణి *	—	—	—	—	—	—	—
69	ధాతువర్ధని	13
70	నాసికాభూషణి	46	...
71	కోసలము	21	58	14
72	రసికప్రియ	57	15

సంగీతకళాప్రదర్శన

అమూర్షనాకారక మేళవివరణ:—72 మేళకర్తలలో అమూర్షనాకారక మేళములగు 56 గాక మిగత 16 మేళములను * అమూర్షనాకారక మేళములని చెప్పబడును. వీటికి పేరువచ్చుటకు కారణము వీటిలో యే మేళములో యే స్వరమును గ్రహస్వరము చేసినను యింకొక మేళము యేర్పడ నట్టిమేళములగుటే యగును.

అమూర్షనాకారక మేళములు, వాటి సంఖ్యలు :—1. తానరూపి (6 మే.) 2. రూపవతి (12 మే.) 3. యాగప్రియ (31 మే.) 4. సాలగము (37 మే.) 5. జలార్ణవము (38 మే.) 6. ఝాలవరాలి (39 మే.) 7. నవసీతము (40 మే.) 8. పావని (41 మే.) 9. రఘుప్రియ (42 మే.) 10. సువర్ణాంగి (47 మే.) 11. దివ్యమణి (48 మే.) 12. ధవళాంబరి (49 మే.) 13. నామసారాయణి (50 మే.) 14. రామప్రియ (52 మే.) 15. సుచరిత్ర (67 మే.) 16. శ్రోతిస్వరూపిణి (68 మే.) యగును.

వివాదిమేళ వివరణ:—72 మేళకర్తలలో శు. గాం, - శు. ని, - మ. రి, - మ. ధై, - స్వరములలో యే ఒకటిగాని లేక రెండుగాని స్వరములను కలిగియున్న మేళకర్తలను వివాది మేళములని చెప్పబడును.

వివాది మేళసంఖ్యలు :—72 మేళకర్తలుగల 12 చక్రములలో శుద్ధ గాంధారముగల 1, 7 చక్రములందలి $2 \times 6 = 12$ మేళములును, పట్టుప్రతిపథముగల 6, 12 చక్రములందలి $2 \times 6 = 12$ మేళములును, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11—యీ 8 చక్రములలో శుద్ధ నిసాదముగల 1 వ మేళమును, పట్టుప్రతి పైవతముగల 6 వ మేళమును కలిపి $8 \times 2 = 16$ మేళములతో నేర్పడు మొత్తము $12 + 12 + 16 = 40$ మేళములను వివాది మేళములని చెప్పబడును.

పూర్వము యిప్పుడును ఒకే పేరుగల మేళకర్తలు :—(1) మాయామాళవగాళ (15 మే.) (2) ధీరశంకరాధరణము (29 మే.) (3) చలనాట (36 మే.) మేళకర్తలగును.

పూర్వము మేళకర్తలనబడిన యిప్పటి జన్యరాగములు :—(1) తోయవేగ వాహిని (16 మే.) (2) నారీరీతిగాళ (20 మే.) (3) కిరణావళి (21 మే.) (4) శ్రీరాగము (22 మే.) (5) హరికేదారగాళ (23 మే.) (6) శైలదేశాక్షి (36 మే.) (7) జగన్మోహనము (28 మే.) యనునవి.

పూర్వము ఊపాంగములనబడిన యిప్పటి భాషాంగరాగములు :—(1) ఖమాసు. (28 మే. జన్యము) (2) కాంభోజి (23 వ మేళజన్యము) మొదలగునవి.

జన్య రాగ వివరము.

జన్యరాగ వివరణ :—72 మేళకర్తలలో ప్రతిఒక్కదానినుండి జనించునట్టి రాగములను జన్యరాగములని చెప్పబడును. ఈజన్యరాగములేర్పడు విధమును, వాటి పంఖ్యయును యీక్రింద చెలువుట గమనింపదగును.

జన్యరాగస్థితు :—72 మేళకర్తలలో ఒక్కొక్క మేళకర్తయందు సంగ్రహ, సాడవ, బొడవ భేదములచే యేర్పడు 22 రకముల భేదముల నీక్రింద చెలువుట గమనించునది.

సంపూర్ణ భేదము - 1.

1. సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

షాడవ భేదములు - 6.

1 సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస. 4 సరిగపధనిస - సనిధపమగరిస.

2 సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస. 5 సరిమపధనిస - సనిధపమగరిస.

3 సరిగమధనిస - సనిధమగరిస. 6 సగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

ఔడవ భేదములు - 15.

1. సరిగమపనిస - సపమగరిస. 9. సరిమధనిస - సనిధమగరిస.

2. సరిగమధనిస - సధమగరిస. 10. సరిపధనిస - సనిధపరిస.

3. సరిగమనిస - సనిమగరిస. 11. సగమపధనిస - సధపమగరిస.

4. సరిగపధనిస - సధపగరిస. 12. సగమపనిస - సనిపమగరిస.

5. సరిగపనిస - సనిపగరిస. 13. సగమధనిస - సనిధమగరిస.

6. సరిగధనిస - సనిధగరిస. 14. సగపధనిస - సనిధపగరిస.

7. సరిమపధనిస - సధపమగరిస. 15. సమపధనిస - సనిధపమగరిస.

8. సరిమపనిస - సనిపమగరిస.

పైన చెలిపిన విధముగా నేర్పడిన $1+6+15=22$ భేదములును మరల సంపూర్ణ, షాడవ, ఔడవ భేదముల నొందుటచే 484 జన్యరాగము లేర్పడు విధమును యీ క్రింద వుదాహరణలతో చెలుపుట గమనించునది.

సంపూర్ణ - సంపూర్ణ భేదములు	1	ఉ॥ ధైరవి	- సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.
సంపూర్ణ - షాడవ భేదములు	6	ఉ॥ ధైరవము	- సరిగమపధనిస - సధపమగరిస.
షాడవ - సంపూర్ణ భేదములు	6	ఉ॥ కాంభోజి	- సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.
సంపూర్ణ - ఔడవ భేదములు	15	ఉ॥ సారమతి	- సరిగమపధనిస - సనిధమగరిస.
ఔడవ - సంపూర్ణ భేదములు	15	ఉ॥ బిలహరి	- సరిగపధనిస - సనిధపమగరిస.
షాడవ - షాడవ భేదములు	36	ఉ॥ శ్రీరంజని	- సరిగమధనిస - సనిధమగరిస.
షాడవ - ఔడవ భేదములు	90	ఉ॥ నాటకరంజి	- సరిగమధనిస - సనిధమగరిస.
ఔడవ - షాడవ భేదములు	90	ఉ॥ మలహరి	- సరిమపధనిస - సధపమగరిస.
ఔడవ - ఔడవ భేదములు	225	ఉ॥ శుద్ధసావేరి	- సరిమపధనిస - సధపమగరిస.

పైవిధముగా ఒక్కొక్క మేళకర్తకు 484 జన్యరాగము లేర్పడుచున్నందున 72 మేళకర్తలకు $72 \times 484 = 34,848$ జన్యరాగము లేర్పడుచున్నవి. వీటికి ఉత్పత్తి రాగములనియు, అముఖ్యరాగములనియు చెప్పబడును. వీటికి మరల వక్రసంపూర్ణ, వక్రపాడవ, వక్రబౌడవ సంబంధము కలిగినచో “అసంతాపై రాగః” అను ప్రమాణమున రాగము లనంతములగునని తెలియదగును.

N. B:— జన్యరాగములయొక్క ఆరోహణ, అవరోహణములందలి స్వరములను లెక్కించునపుడు నూత్రము ననుసరించి తారవడ్డమును వదలి లెక్కింపదగును.

వర్జరాగ వివరణ:—పైన చెలిపిన జన్యరాగములలో ఆరోహణములోగాని అవరోహణములోగాని లేక రెండిటిలోగాని 1గాని లేక 2గాని లేక మూడుగాని స్వరములు వర్జింపబడియుండు రాగములను వర్జరాగములని చెప్పబడును. అయితే యివి వక్రములుగాగాని, అవక్రములుగాగాని యుండవచ్చునని యెఱుగునది.

వర్జరాగ స్కీము:—జన్యరాగ స్కీముచే ఒక్కొక్క మేళకర్తయందేర్పడిన 484 జన్యరాగములలో సంపూర్ణ - సంపూర్ణ భేదముగల రాగమొక్కటిని తీసినచో మిగత 484—1=483 రాగములను వర్జరాగములని చెప్పబడును. గనుక 72 మేళకర్త రాగములం దేర్పడు వర్జరాగముల సంఖ్య $72 \times 478 = 34,376$ అని గ్రహింపదగును.

N. B:— అయితే కొందరు పైన చెలిపిన జన్య రాగ, స్కీము కూడ సరియైనది కాదని తెలుపుచున్నారు. ఏలననగా ఉ॥ మోహనరాగము. ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటిలోను మధ్యమ, నిషాదములు వర్జములగుటచే నిది 28 వ, మేళజన్యముగానే గాక 29 వ, మేళజన్యము యెందుకు కాకూడదని వీరివాదము. అయితే మోహనరాగంలోని అంతరగాంధారము శుద్ధమధ్యమచ్ఛాయను, చతుశ్రుతిధైవతము కైశీనిషాదచ్ఛాయను స్ఫురింపజేయునవిగా నుండుటచే నిది 28 వ, మేళజన్యమనుటకే యొక్కవ ఆధారము కలదను సమాధానము లేకపోలేదు. ఈ విధంగా అక్కడక్కడ కొన్ని సందేహములు కలుగుచున్నను యంతకు మించిన నిర్దిష్టమైన స్కీము కనపడనందున యిప్పటికొలమున వాడునటువంటి 34, 848 జన్యరాగముల స్కీమే ఆచరణ యోగ్యమైనదని యెరుగదగును.

వక్రరాగ వివరణ:—పైన చెలుపబడిన 34,848 జన్యరాగములలో ఆరోహణమునందుగాని, అవరోహణమునందుగాని, లేక రెంటియందుగాని యుండు స్వరములు వక్రముగా నున్నచో నట్టి రాగములను వక్రరాగములని చెప్పబడును.

రాగవిభాగము:—సుప్రసిద్ధ ప్రాచీనలక్షణకారుడైన శార్దూలపుడు తన “సంగీత రత్నాకర” గ్రంథములో రాగములు ముఖ్యముగా రెండు విధములని పేర్కొనెను. వాటిని 1 మార్గరాగములు 2 దేశ్యరాగములని చెప్పబడును.

1 మార్గరాగ విభాగము :—ఇది శార్దూలేవునిచే పేర్కొనబడిన రాగవిభజన లోని రెండు విధములలో మొదటిదియగును. ఇది 6 విధములగును. అవి 1 గ్రామ రాగము, 2 ఉపరాగము, 3 శుద్ధరాగము, 4 భాషారాగము, 5 విభాషారాగము, 6 అంతర భాషారాగము లగును. అయితే శార్దూలేవుడు తనకాలమునందే యీ రాగములు లేవనియు, నవి గంధర్వలోకమున మాత్రమే గలవనియు పేర్కొని యున్నందున సీ మార్గరాగవిభాగమునందలి పేర్లు ప్రాచీన సంగీత చరిత్రను తెలిసికొనుటకు మాత్రమే వుపయోగపడునని గ్రహించునది.

: దేశ్యరాగవిభాగము :—ఈ రాగవిభాగము 4 విధములగును. అవి 1 రాగాంగ రాగము, 2 ఉపాంగరాగము, 3 భాషాంగరాగము, 4 క్రియాంగరాగము లగును. వాటి వివరముల నీదిగువను చెలుపుట గమనించునది.

i రాగాంగరాగము :—సంపూర్ణమైనట్టియు, వక్రముకొనట్టియు, ఆరోహణ-అవరోహణముల రెంటియందును ఒకే రకమైన స్వరములు కలిగియున్నట్టియు, జన్య రాగములకు జనక స్థానముగా నుండునట్టి రాగమును రాగాంగరాగమని చెప్పబడును. దీనినే జనకరాగ, మేళరాగ, మేళకర్తరాగ, కర్తరాగ, ప్రధానరాగ, రూట్ (వేరు) రాగ, ప్రైమరీ (ముఖ్య) రాగమనికూడ చెప్పబడును.

ii ఉపాంగరాగము :—రాగాంగరాగమున జనించినదై, తన జనకరాగస్వర ములను మాత్రమే కలిగినదై, బొడవ, లేక పాడవ, లేక సంపూర్ణ, లేక యేరెంటిన్నైనను కలిగియుండు జన్యరాగములను ఉపాంగరాగములని చెప్పబడును. ఉ॥ 1 హంసద్వని, 2 మలహరి మొదలగునవి యీ రకమునకు చెందును.

iii భాషాంగరాగము :—రాగాంగరాగమున జనించినదై, తాను జనించిన జనకరాగస్వరములనే గలదియైనను, రంజకముకొఱకు అన్యజనకరాగములందుగల శుద్ధ, వికృతస్వరములలో నేవైన నొకటి, లేక రెండు, లేక మూడు స్వరములను ప్రయోగింప బడు జన్యరాగములను భాషాంగరాగములని చెప్పబడును. ఇవి, బొడవ, లేక పాడవ, లేక సంపూర్ణములుగాగాని, వక్ర, లేక అవక్రములుగాగాని అయి వుండవచ్చును. ఉ॥ 1 బిలహరి, 2 కాంభోజి, 3 ధైరవి, 4 బేగడ మొదలగునవి.

iv క్రియాంగరాగము :—ఇంద్రియములకు నుత్సాహము కలిగించునదియై, దేవతాస్తుతి, ఉత్సాహ, శోక, వీర, పరాక్ర, యుద్ధసమయములం దుపయోగించునట్టి రాగమును క్రియాంగరాగమని చెప్పబడును. అయితే యిట్టి రాగములు యీ కాల ములో వాడుకయందు యేమాత్రము లేనందున వాటి వివరముల నిచట తెలుపబడ లేదని గ్రహించదగును.

అంతరమార్గరాగము :— భాషాంగరాగమును పేరు వాడుకలోలేని ప్రాచీన కాలములో ఆన్యరాగచ్ఛాయలను కలిగియుండురాగములను అంతరమార్గరాగములని చెప్పబడెను. కాని కాలక్రమముగా వీటినే భాషాంగరాగములని చెప్పబడుచున్నవి.

రాగవిభాగము :— పూర్వాచార్యులు ఒక పద్ధతిలో రాగములను 3 విధములుగా విభజించిరి. వాటినే 1. ఘనరాగము. 2. రక్తిరాగము. 3. దేశ్యరాగము లని చెప్పబడును.

i ఘనరాగము :— ఘనమైన నాభితానముగా, గానముచేయదగినదిగాను, యుద్ధమునందు, శౌర్య, వీరోత్సాహములు గల వీరునిబోలినదిగాను, గంభీరముగా నుండు రాగమును ఘనరాగమని చెప్పబడును. ఇట్టి రాగములు ముఖ్యముగా 5 గలవు. అవి 1. నాట. 2. గౌళ. 3. ఆరభి. 4. శ్రీరాగము 5. వరాహి రాగము లగును. వీటినే ఘనరాగపంచకమని చెప్పదురు. ఈ ఘనరాగపంచకము నందే శ్రీత్యాగరాజ తనకుగల ధాతు, మాతువులందలి కవితావిశిష్టతకు నిదర్శనముగా “ఘనరాగపంచక”మను 5 కీర్తనలనురచించి ఆచంద్రతారార్కముగ నుండునట్లు చేసెను. ఈ ఘనరాగపంచకమునకు మరియొక ఉపఘనరాగపంచకమునుకూడ ప్రాచీన లక్షణకారు లేర్పరిచిరి, అవి 1. కేదార. 2. నారాయణగౌళ. 3. రీతిగౌళ. 4. సారంగ నాట 5. బాళిరాగము లగును. ఈ 5 రాగములనుకూడాచేర్చి మొత్తము 10 ఘనరాగములుగా చెప్పియుండుట గమనించదగినది.

ii రక్తిరాగము :— వినువారి చిత్తమును రంజింపజేయునట్టిరాగమును రక్తిరాగమని చెప్పబడును. దీనినే నయరాగమనియు, మార్గరాగమనియు చెప్పుదురు. ఈ 1. తోడి. 2. భైరవి. 3. శంకరాభరణము. 4. కల్యాణి మొదలగునవి.

iii దేశ్యరాగము :— ఉత్తరదేశమునుండి స్వీకరింపబడినట్టియు, కొన్ని యితర రాగకళలతో స్ఫురించునట్టిరాగమును దేశ్యరాగమని చెప్పబడును. దీనినే దేశీయరాగమనికూడ చెప్పుదురు. ఈ 1. ఖమాసు. 2. బేహగ్. 3. కాపి మొదలగునవి యిట్టిరాగములకు చెందును.

రాగవిభాగము :— పూర్వీకులగు లక్షణకారులు రాగములను మరియొక విధములో 3 రకములుగా విభజించియున్నారు. అవి 1. పంచమాంత్యరాగము. 2. దైవతాంత్యరాగము. 3. నిషాదాంత్యరాగము లగును.

i పంచమాంత్యరాగము :— ఒక రాగములో హెచ్చుగానున్నట్టి స్వరము మధ్యస్థాయపంచమముగానున్నచో అట్టిరాగమును “పంచమాంత్యరాగ”మని చెప్పబడును.

ఉ॥ నవరోజు రాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము- ఆరో॥ అవ॥ ప ధ ని స రి గ మ ప - ప మ గ రి స ని ధ ప.

ii దైవతాంత్య రాగము :— ఒక రాగములో హెచ్చుగానుండు స్వరము మధ్యస్థాయి దైవతముగానున్నచో అట్టి రాగమును “దైవతాంత్యరాగ” మని చెప్పబడును. ఉ॥ కురంజిరాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము-ఆరో॥ అవ॥ స ని స రి గ మ ప ధ ప మ గ రి స ని స.

iii నిషాదాంత్య రాగము :—ఒక రాగములో హెచ్చుగానుండు స్వరము మధ్యస్థాయి నిషాదముగానుండినచో అట్టి రాగమును నిషాదాంత్యరాగమని చెప్పబడును.

ఉ॥ నాదనామక్రియ రాగము. ఇది 15వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమ పధని - ని ధ ప మ గ రి స ని .

రాగవిభాగము :— జన్యరాగములను 3 విధములుగా విభజించుట గమనించు నది. అవి (1) బౌడవరాగము (2) షాడవరాగము (3) సంపూర్ణ రాగములగును.

బౌడవ రాగము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందును రి స్వరములు మాత్రమే యుండును. గనుక దీనిని “బౌడవరాగ” మని చెప్పబడును. ఉ॥ మోహనరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రి గ ప ధ స - స ధ ప గ రి స.

బౌడవ రాగ విభాగము 1 :—బౌడవరాగములను 3 విధములుగా విభజించుట జరిగెను. అవి (1) బౌడవ - సంపూర్ణము (2) బౌడవ - షాడవము (3) బౌడవ - బౌడవములగును.

i బౌడవ సంపూర్ణము :—ఇందు ఆరోహణము బౌడవముగను, అవరోహణము సంపూర్ణముగను వుండును. ఉ॥ బిలహరిరాగము. ఇది 29 వ, మేళ జన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రి గ ప ధ స - స ని ధ ప మ గ రి స.

ii బౌడవ షాడవము :—ఇందు ఆరోహణము బౌడవముగను, అవరోహణము షాడవముగను వుండును. ఉ॥ జగన్మోహినిరాగము. ఇది 15 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స గ మ ప ని స - స ని ప మ గ రి స.

iii బౌడవ బౌడవము :— ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటి యందును బౌడవముగానే యుండును. ఉ॥ శుద్ధ ధన్యాసిరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స గ మ ప ని స - స ని ప మ గ స.

బౌడవరాగ విభాగము 2:—మరియు నీ బౌడవరాగములను యింకొక పద్ధతిలో 3 విధములుగా విభజింపబడెను. అవి (1) శుద్ధ బౌడవ (2) సంకీర్ణ బౌడవ, (3) వక్ర బౌడవములగును.

i శుద్ధ బౌడవము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందును ఒకేరకమైన 2 స్వరములు వర్జింపబడియుండును.

ఉ॥ హంసధ్వనిరాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము. ఆరోహణ, అవరోహణములు. సరిగపనిస - సనిపగరిస.

ii సంకీర్ణ బౌడవము :— ఇదియు శుద్ధ బౌడవరాగమువలె నుండినను, యిందు వర్జింపబడిన రెండు స్వరములు ఒకేరకమునకు చెందినవిగాక వేరువేరు రకములకు చెందినవిగా నుండును.

ఉ॥ ఆందోళికరాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము. ఆరోహణ, అవరోహణములు. సరిమపనిస - సనిధమరిస.

iii వక్ర బౌడవము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందుగల రె స్వరములు వరుసగా నుండక వక్రముగా నుండును.

ఉ॥ భోగినీంధురాగము. ఇది 48 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సపమపధనిస - సనిధపమస.

షాడవరాగము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందును 6 స్వరములుండును.

ఉ॥ పుష్పలతికరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపనిస - సనిపమగరిస

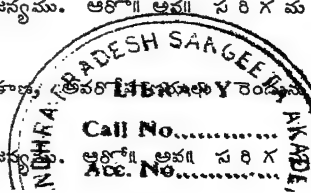
షాడవరాగ విభాగము 1 :—షాడవరాగములను 3 విధములుగా విభజించిరి. అవి (1) షాడవ సంపూర్ణము. (2) షాడవ షాడవము. (3) షాడవ బౌడవములగును.

i షాడవ సంపూర్ణము :— ఇందుగల ఆరోహణము షాడవముగను, అవరోహణము సంపూర్ణముగను వుండును.

ఉ॥ కాంధోజిరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధస - సనిధపమగరిస.

ii షాడవ షాడవము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణములు షాడవముగనే యుండును.

ఉ॥ శ్రీరంజనిరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

iii పాడవ బొడవము :—ఇందు అ ఆరోహణము పాడవముగను, అవరోహము బొడవముగను వుండును.

ఉ॥ బహుదారిరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రి గ మ ప ధ ని స - స ని ప మ గ స.

పాడవ రాగ విభాగము 2 :— మరియు నీ పాడవరాగములను యింకొక పద్ధతిలో 3 విధములుగా విభజింపబడెను. అవి (1) శుద్ధ పాడవము. (2) సంకీర్ణ పాడవము. (3) వక్రపాడవములగును.

i శుద్ధ పాడవము :—ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందును వర్జింపబడియుండు ఒక్క స్వరము ఒకేరకమునకు చెందినదిగా నుండును.

ఉ॥ శుద్ధ తోడిరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరోహణ, అవరోహణములు స రి గ మ ప ధ ని స - స ని ధ మ గ రి స.

ii సంకీర్ణ పాడవము :—ఇదియు శుద్ధపాడవమువలె నుండినను, ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటిలోను వర్జింపబడిన ఒక్క స్వరము వేరు వేరు రకములకు చెందినదిగా నుండును.

ఉ॥ కన్నడ గౌళరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరోహణ, అవరోహణములు. స రి గ మ ప ని స - స ని ధ ప మ గ స.

వక్ర పాడవము :—ఇందుగల ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందుగల 6 స్వరములు వరుసగానుండక వక్రముగా నుండును.

ఉ॥ గౌళరాగము. ఇది 15 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రి గ రి మ ప ని స - స ని ప మ గ మ రి స.

సంపూర్ణ రాగము :—ఇందుగల ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటియందును 7 స్వరము లుండును.

ఉ॥ తోడిరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రి గ మ ప ధ ని స - స ని ధ ప మ గ రి స.

సంపూర్ణ - రాగవిభాగము 1 :—సంపూర్ణ రాగమును 3 విధములుగా విభజించిరి. అవి 1. సంపూర్ణ - సంపూర్ణము. 2. సంపూర్ణ పాడవము. 3. సంపూర్ణ - బొడవములగును.

i సంపూర్ణ - సంపూర్ణము :— ఇందుగల ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటిలోను 7 స్వరము లుండును.

ఉ॥ కల్యాణిరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ స రి గ మ ప ధ ని స - స ని ధ ప మ గ రి స.

ii సంపూర్ణ-పాడవము :— ఇందుగల ఆరోహణము సంపూర్ణముగను, అవరోహణము పాడవముగను వుండును.

ఉ॥ మార్గహిందోశరాగము. ఇది 20 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిధపమగస.

iii సంపూర్ణబౌడవము :— ఇందుగల ఆరోహణము సంపూర్ణముగను, అవరోహణము బౌడవముగను వుండును.

ఉ॥ నాటరాగము. ఇది 18 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిధపమరిస.

సంపూర్ణరాగవిభాగము 2 :—సంపూర్ణరాగములను యింకొకపద్ధతిలో 3 విధములుగా విభజింపబడినవి. అవి 1. శుద్ధ సంపూర్ణము. 2. సంక్షిప్త సంపూర్ణము. 3. వక్ర సంపూర్ణము లగును.

i శుద్ధ సంపూర్ణము :—ఇందుగల ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటిలోనుగల సప్తస్వరములు ఒకేరకమునకు చెందినవిగాయుండును.

ఉ॥ శంకరాభరణరాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

ii సంక్షిప్త-సంపూర్ణము :—ఇందుగల ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటిలోనుగల సప్తస్వరములు ఒకేరకమునకు చెందినవిగాక వేరు వేరు రకములకు చెందినవిగానుండును.

ఉ॥ భైరవిరాగము. ఇది 20 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

iii వక్ర సంపూర్ణము :— ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణముల రెంటిలోనుగల సప్తస్వరములు వరుసగా నుండక వక్రముగా నుండును.

ఉ॥ మాళవిరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిధనిపమగమరిస. దీనినే ఉభయవక్రసంపూర్ణమనబడును.

వక్రరాగవివరణము :— ఒక రాగములోని ఆరోహణ, అవరోహణములందలి స్వరములు వక్రముగా నున్నచో అట్టి రాగమును వక్రరాగమని చెప్పబడును.

వక్రరాగవిభాగము 1 :—ఇది మూడు విధములుగా విభజింపబడినది. అవి 1. వక్ర సంపూర్ణము. 2. వక్ర పాడవము. 3. వక్ర బౌడవములగును.

i వక్ర సంపూర్ణము :— ఇందు ఆరోహణములోని స్వరములు వక్ర సంపూర్ణముగను, అవరోహణములోని స్వరములు క్రమ సంపూర్ణముగను వుండును.

ఉ॥ హుసేనిరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపనిధ మపనిధనిస - సనిధపమగరిస.

ii వక్రపాడవము:—ఇందుగల ఆరోహణములోని స్వరములు వక్రపాడవముగను, అవరోహణములోని స్వరములు క్రమపాడవముగను వుండును. ఉ॥ రవిచంద్రిక రాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమధనిధస - సనిధమగరిస.

iii వక్రబౌడవము:—ఇందు ఆరోహణములోని స్వరములు వక్రబౌడవముగను, అవరోహణములోని స్వరములు క్రమబౌడవముగను వుండును. ఉ॥ కుంతలవరాళి రాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సమపధనిధస - సనిధపమస.

వక్రరాగవిభాగము 2:—వక్రరాగములను మరియొక పద్ధతిలోకి విధములుగా విభజింపబడినవి. అవి 1. ఆరోహణవక్రము. 2. అవరోహణవక్రము. 3. ఉభయవక్రములగును.

i ఆరోహణవక్రము:—ఇందు ఆరోహణము వక్రముగా నుండి అవరోహణము మాత్రము క్రమముగా నుండును. ఉ॥ బేగడరాగము. ఇది 29 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిధపసా - సనిధపమాగరిసా.

ii అవరోహణవక్రము:—ఇందు ఆరోహణము క్రమముగా నుండి, అవరోహణము వక్రముగా నుండును. ఉ॥ సారంగరాగము. ఇది 30 వ, మేళజన్యముగను. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిధపమరిగమరిసా.

iii ఉభయవక్రము:—ఈ రాగమున ఆరోహణ, అవరోహణములు గెండును వక్రముగా నుండును. ఉ॥ (1) సహనరాగము. ఇది 28 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపమధానిస - సనిధపమగమరిగరిస. (2) కానడరాగము. ఇది 22 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపమధానిస - సనిపమపధనిధపమగామరిస.

ఉభయవక్రవర్ణరాగము:— ఇందు ఆరోహణ, అవరోహణములు గెండును వక్రముగాను, వర్ణముగాను వుండును. ఉ॥ హిందోళ వసంతరాగము. ఇది 20 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిధస - సనిధపమధమగస.

ఏకస్వరవక్రరాగము:— ఇది ఒకేస్వరము వక్రముగానుండురాగమునకు గల పేరు. ఉ॥ ద్విజానంతి. మే. 28 జు సరిమగమపధనిస - సనిధపమగరిగస.

ఏకస్వర వర్జరాగము :— ఇది ఒకేస్వరము వర్జముగానుండురాగమునకుగల పేరు. ఉ॥ శ్రీరంజని రాగము. సరిగమధనిస - సనిధపమగరిస.

ఏకస్వర భాషాంగరాగము :—ఇది ఒకేస్వరము అన్యస్వరముగానుండురాగము నకుగల పేరు. ఉ॥ భైరవి రాగము. సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

క్రమసంపూర్ణరాగము :— ఇది సప్తస్వరములు వరుసగానున్న రాగమునకు గల పేరు. ఉ॥ కల్యాణి. సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

క్రమసాడవరాగము :— ఇది 6 స్వరములు వరుసగానున్న రాగమునకుగల పేరు. ఉ॥ మలయమారుతరాగము. సరిగపధనిస - సనిధపగరిస.

క్రమబౌడవరాగము :— ఇది 5 స్వరములు వరుసగానున్న రాగమునకుగల పేరు. ఉ॥ మోహనరాగము. సరిగపధస - సధపగరిస.

నారదునిరాగవిభాగము 1:— ఇది 2 విధములగును. అవి 1. నూర్మోదయరాగము, 2 నూర్మ్యాస్తమయరాగము లగును. వీటినే సంధిప్రకాశికరాగము లనబడును.

1. నూర్మోదయరాగము :— ఇది నూర్మ్యుడు ఉదయించునపుడు పాడదగిన రాగమగును. ఉ॥ భూపాలరాగము. ఇది 15 వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగపధస - సధపగరిస. ఇదేరాగము 8వ, మేళజన్యముగాకూడ యిట్లేగలదు.

2. నూర్మ్యాస్తమయరాగము :— ఇది నూర్మ్యుడు ఆస్తమించునపుడు పాడదగిన రాగమగును. ఉ॥ నాటరాగము. ఇది 18 వ, మేళకర్తజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిపమరిస.

నారదుని రాగవిభాగము 2 :— ఇవి మూడు విధములు. అవి 1. ముక్తాంగ కంపితరాగములు. 2. అర్థకంపితరాగములు. 3. కంపవిహీనరాగము లగును.

i ముక్తాంగ కంపితరాగము :— ఇందుగల అన్నిస్వరములును కంపిత గమకములను కలిగియుండును. అనగా యిది ఇప్పటి సర్వస్వర గమక,వరికారాగమునకు సరిపోవును. ఉ॥ భైరవిరాగము. ఇది 20 మేళజన్యము. సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

ii అర్థకంపితరాగము :— ఇందుగల కొన్ని స్వరములు మాత్రమే గమకములను కలిగియుండును. మిగతస్వరములు స్వచ్ఛముగా నుండును. ఉ॥ ఖరహరప్రియరాగము. ఇది 22 వ, మేళకర్తరాగము. ఆరో॥ అవ॥ సరిగమపధనిస - సనిధపమగరిస.

iii కంపవిహీనరాగము :— ఇందుగల స్వరము లన్నియు కంపిత, గమకములు లేనివై స్వచ్ఛముగా నుండును. ఉ॥ కదనకుతూహలరాగము. ఇది 29వ, మేళజన్యము. ఆరో॥ అవ॥ సరిమధనిగపస - సనిధపమగరిస.

నారదుని రాగవిభాగము 3:—ఇది 3 విధము లగును. అవి 1. ఉదయరాగము. 2. మధ్యాహ్నరాగము 3. సాయంకాలరాగము లగును. ఇది ఆయా రాగములు పాడదగినకాలములను బట్టిచేసిన రాగవిభజన యగును.

i ఉదయరాగము :— ఇది ప్రాతఃకాలమందు పాడదగిన రాగ మగును. ఉ॥ బిలహరి. 2. మలహరి. 3. ముఖారి. 4. భైరవి మొదలగునవి.

ii మధ్యాహ్నరాగము :— ఈ రాగము మధ్యాహ్నకాలమందు పాడదగిన రాగమగును. ఉ॥ 1. శ్రీరాగము 2. మధ్యమావతి 3. నీలాంబరి 4. కల్యాణి 5. శంకరాభరణము 6. మోహన 7. వసంత మొదలగునవి.

iii సాయంకాలరాగము :—ఇది సాయంకాలమందు పాడదగిన రాగ మగును. ఉ॥ 1. తోడి, 2, సారాస్త్రి 3. పంతువరాలి, 4. వరాలి, 5. హుసేని, 6. మాళవి, 7. హిందోళ, 8. లలిత, మొదలగునవి.

నారదుని రాగవిభాగము 4 :—ఈ రాగవిభాగము 2 విధములుగా విభజింపబడినది. అవి (1) సూర్యాంశ రాగములు (2) చంద్రాంశ రాగములగును.

i సూర్యాంశ రాగములు :— ఈ రాగములు సూర్యుడు కనుపడుచున్న సమయములో పాడదగిన రాగములగును. ఉ॥ 1 సారాస్త్రిము, 2 కాపి, 3 సారంగ, 4 శంకరాభరణము, 5 కల్యాణి, 6 తోడి, 7 మోహన మొదలగునవి.

ii చంద్రాంశ రాగములు :—ఈ రాగములు చంద్రుడు కనుపడుచున్న సమయములో పాడదగిన రాగములగును. ఉ॥ 1. కాంభోజి, 2. సావేరి, 3. భేగద 4. కేదార, 5. సురటి మొదలగునవి.

నారదుని రాగవిభాగము 5 :—ఇవి 3 రకములుగా విభజింపబడినది. అవి 1. పురుషరాగములు, 2. స్త్రీరాగములు, 3. నపుంసక రాగములగును. ఈ విభజన ఆయా రాగముల పేర్లనుబట్టి చేసిన రాగవిభజనగా కనుపడుచున్నది.

i పురుషరాగములు :—ఈ రాగములు పురుషజాతికి చెందిన రాగము లగును. ఉ॥ (1) భైరవి, (2) భూపాలము, (3) శ్రీరాగము, (4) వసంత మొదలగునవి.

ii స్త్రీరాగములు :—ఈ రాగములు స్త్రీజాతికి చెందిన రాగములగును. ఉ॥ (1) కురంజి (2) బిలహరి (3) ఆంధాలి (4) వరాలి (5) గౌళ, (6) సావేరి మొదలగునవి.

iii నపుంసక రాగములు :—ఇవి నపుంసక జాతికి చెందినరాగములగును.

రామామాత్యుని రాగవిభాగము :— ఇది 3 రకములుగా విభజింపబడినది. అవి 1. ఉత్తమరాగము 2. మధ్యమరాగము 3. అధమరాగములగును.

i ఉత్తమ రాగము :—ఇది సంకరములేనట్టియు, స్వచ్ఛమైనట్టియు, రచనలకును, ఆలాపనకును పనికివచ్చునట్టి రాగమగును.

ii మధ్యమ రాగము :—ఇది కొన్ని భాగములను మాత్రమే పాడదగినట్టి రాగమగును. అనగా దీని ఉపయోగము సామాన్యముగా నుండును.

iii అధమ రాగము :—ఇది రచనలకు యెంతమాత్రము పనికిరాని రాగమగును. ఈ రాగవిభజనను శ్రీ సోమనాథుడుకూడ మెచ్చుకొనినట్లు తెలియుచున్నది.

ప్రభాత రాగము :—ఇది నూర్జ్యోదయము కాకముందు అనగా ప్రభాత సమయములో పాడదగిన రాగమగును. ఈ భూపాలరాగము మొదలగునవి.

మతంగుని రాగవిభాగము :—ఇది 3 విధములుగా విభజింపబడినది. అవి (1) శుద్ధము, (2) ఛాయాలగ, లేక సాలగము (3) సంకీర్ణములగును.

i శుద్ధ రాగము :—శాస్త్రమునందు చెప్పబడినటుల ఒకేరాగకళను స్ఫురింపజేయునది శుద్ధరాగమనబడును. ఈ 1. శంకరాభరణము, 2. శ్రీరంజని, 3. మోహన మొదలగు రాగములు యీ రకమునకు చెందినవగును.

ii సాలగ రాగము :—అన్యరాగచ్ఛాయలను పొంది, జనమనోరంజకమైన రాగమును సాలగరాగమని చెప్పబడును. ఈ 1 భైరవి, 2. రీతిగాళ, 3. ముఖారి, 4. సారింగ మొదలగునవి. (ఛాయా = సదృశము, లగము = చెందుట)

iii సంకీర్ణ రాగము :— శుద్ధము, సాలగములకు చెందిన అనేక రాగ ఛాయలను పొంది, జనరంజకమైన రాగమును సంకీర్ణరాగమని చెప్పబడును. ఈ 1. దేశ్యకాపి 2. ఆహిరి 3. సారాష్ట్రము 4. భైరవము 5. ద్విజావంతి మొదలగునవి.

పార్వదేవుని రాగవిభాగము :—ఇది 4 విధములుగా విభజింపబడినది. అవి i రాగాంగసంపూర్ణములు, రాగాంగషాడవములు, రాగాంగబేడవములును, ii ఉపాంగ సంపూర్ణములు, ఉపాంగషాడవములు, ఉపాంగబేడవములును, iii భాషాంగ సంపూర్ణములు, భాషాంగషాడవములు, భాషాంగబేడవములును, iv క్రియాంగ సంపూర్ణములు, క్రియాంగషాడవములు, క్రియాంగబేడవము లగును. ఈ పార్వదేవుని రాగవిభజనకూడా ప్రాచీనసంగీతచరిత్రను తెలిసికొనుటకుమాత్రమే ఉపయోగకరముగానుండునని గ్రహింపదగును.

పురాతన తమిళ సంగీతరాగ విభాగము :— ఇది రెండు విధములగును. అవి 1 పళా 2 తిరమ లగును. వాటివివరముల నీ క్రింద దెలుపుట గమనించునది.

i పణి :— ఇది ప్రాచీనకాలములో రాగాంగ రాగమునకు తమిళములోగల సాధారణమైన నామముగను. అయితే ఇది జనక, జన్యరాగములకుకూడ వర్తించునదిగా నుండును. ఇది యెల్లప్పుడును సంపూర్ణ-సంపూర్ణములుగానుండ నక్కరలేదు. వీటిలో కొన్ని అసంపూర్ణ మేళములుగాకూడా యున్నటుల తెలియుచున్నది.

ii తిరమి :— ఇది తమిళములో జన్యలేక వర్జ్యరాగమునకు చెందిన నామముగను.

పణి విభాగము :— ప్రాచీన తమిళ సంగీతములో ఆయా రాగములు పాడదగిన కాలమునుబట్టి 8 విధములుగా విభజింపబడెను. అవి 1. పగల్ పణిలు 2. ఇరవు పణిలు 3. పాదుప్పణిలగును. వాటి వివరములేమనగా !

i పగల్ పణిలు :— ఇవి పగటికాలమునందు మాత్రమే పాడదగిన రాగములకు గల పేరు. ఇవి మొత్తము 12 రాగములగును.

ii ఇరవు పణిలు :— ఇవి రాత్రికాలమునందు మాత్రమే పాడదగిన రాగములకు గల పేరు. ఇవి మొత్తము 9 రాగములగును.

iii పాదుప్పణిలు :— ఇవి అన్ని కాలములందును పాడదగిన రాగములకు గల పేరు. ఇవి మొత్తము 3 రాగములగును. గనుక పైనవెలిపిన 8 రకములగు పణిల మొత్తము $12 + 9 + 3 = 24$ అగునని గ్రహించునది.

హిందూస్థానీ సంగీతరాగ విభాగము :— ప్రాచీనకాలమున హిందూస్థానీ సంగీతములోని రాగములను 8 విధములుగా విభజించిరి. అవి (1) రాగ (2) రాగిణీ. (3) పరివార, రాగములగును. వాటి వివరములేమనగా !

i రాగ (పురుషరాగము) :— ఇవి మొత్తము 6 రాగములగును.

ii రాగిణి (స్త్రీ భార్య) రాగము :— ఇవి ప్రతిపురుషునికి 5 గురు భార్యల వంతున $6 \times 5 = 30$ రాగములగును.

iii పరివార (పుత్రులు, వారి భార్యలు) :— ఇవి ప్రతిపురుషునికి 3 మంది పుత్రుల వంతున $6 \times 3 = 48$ పుత్రరాగములును, ప్రతిపుత్రునికి 1 భార్యవంతున $48 \times 1 = 48$ భార్యరాగములును కలసి మొత్తము $48 + 48 = 96$ పరివార రాగములగును. గనుక మొత్తము $6 + 30 + 96 = 132$ రాగములగునని గ్రహించునది.

స్త్రీ పురుషరాగముల వివరణ :— రాగములలో కొన్ని ముఖ్యమైన పురుష రాగములకు, స్త్రీ రాగములును, వాటి అధిదేవతలు, వేదములు, కులములు, రసములు, గుణములు మొదలగునవి నీక్రింద తెలుపుటను గమనించునది.

మిత్ర రాగములు :—నామభేదముచే వ్యవహరింపబడురాగములను మిత్ర రాగములని చెప్పబడును. అవి భైరవి, ఆనందభైరవి, వసంతభైరవియును, వరాళి, నాగవరాళి, పున్నాగవరాళి, శోకవరాళి, వసంతవరాళియును, కాంభోజి, గున్మ కాంభోజి, గోపికాకాంభోజి, చెంచుకాంభోజి, నందికాంభోజి, యదుకులకాంభోజియును, నాట, ఛాయనాట, గంభీరనాట, సారంగనాట. ప్రతాపనాట యును, గౌళ, రీతిగౌళ, నారాయణగౌళ, కేదారగౌళ, ఛాయాగౌళయును, మల్లారు, సామంతమల్లారు, గౌడమల్లారు, చెంచుమల్లారు, మొదలగురాగములను మిత్రరాగములని చెప్పబడును.

ఉభయ సంగీత ఏక నామ రాగములు :—కర్నాటక, హిందూస్థానీ సంగీతముల రెంటిలోను ఒకే పేరుతో నుండునట్టి రాగములను ఉభయసంగీత ఏకనామ రాగములని చెప్పదగును. ఉ॥ కల్యాణి, యమునాకల్యాణి, కానడ, అఠాణా, ఖమాసు, బేహాగ్ మొదలగురాగములు యీరకమునకు చెందును.

ఉభయ సంగీత ఏక రాగములు :—మన కర్నాటకసంగీతములోని కొన్ని ముఖ్యరాగములకు సమమైన హిందూస్థానీరాగముల నీ దిగువ గమనించునది.

కర్నాటక రాగములు-హిందుస్థానీ రాగములు | కర్నాటక రాగములు-హిందూస్థానీ రాగములు

1 తోడిరాగమునకు-సమమైనది-భైరవి	9 నాటకురంజికి- సమమైనది-మాల్గుంజి
2 మాయామాళవగౌళ ,, భైరవ	10 ద్విజావంతి ,, జయజయవంతి
3 సావేరి ,, జొనియ	11 శంకరాభరణము ,, బిలావల్
4 ఆభేరి ,, ఫీమపలాస్	12 మోహన ,, భూప్
5 హిందోళ ,, మాల్కాస్	13 నాట ,, తిలాంగ్
6 ఖరహరప్రియ ,, కాపి	14 శుభపంతువరాళి ,, తోడి
7 శ్రీరంజని ,, భాగేశ్వరి	15 పూర్వకల్యాణి ,, పూర్వి
8 శుద్ధసావేరి ,, దుర్గా	16 హంసానంది ,, సోహనీ

హిందూస్థానీ సంగీతమునుండి స్వీకరింపబడినరాగములు :— ఇవి ముఖ్యంగా 6 రాగము లగును. అవి ఉ॥ మాండ్, బేహాగ్, కాఫి, జంఝూటి, ఘరజా, ఖమాసు.

క్రీ. శ. 1876 తరువాత కల్పింపబడినరాగములు :— ప్రస్తుతము వాడుకలో నున్న 1. కదనకుశూనాలము 2. వలజి 3. సునాదవిన్నోదిని మొదలగురాగములగును.

వివిధ పేర్లుగల ఒకేరాగములు :—ప్రస్తుతము వాడుకలోనున్న టువంటి ధన్యాసి, యదుకులకాంభోజి, వంటిరాగములు యీ రకమునకు చెందినవగును.

ఉ॥ i ధన్యాసి, ని— ధ న్నా 2, ధ నా 3, ధ నా సరి, ధ నాక్రి అనియును,

ii యనుకులకాంభోజి,ని—ఎరుకలకాంభోజి, ఎరుకులకాంభోజి, యరకలకాంభోజి అనియును చెప్పబడును.

రెండు శ్రేణుగల ఒకేరాగములు :— ఈ దిగువ చెబుపబడినరాగము లగును.

ఉ॥ 1. అంతోళిక	ఈ రాగమును,	మయూరధ్వనిరాగమనియును,
2. ఉదయరవిచంద్రిక	,,	శుద్ధధన్యాసి ,,
3. మంగళశ్రీశిక	,,	మంగళశ్రీశికి ,,
4. రామమనోహరి	,,	రమామనోహరి ,,
5. రేవగుప్త	,,	రేవగుప్తి ,,
6. సారాప్రి	,,	సురాప్రియని పిలువబడును.

ఒకే పేరుగల రెండు రాగములు :— ఈ క్రింద చెబుపబడినరాగము లగును.

- ఉ॥ 1. అమృతవర్షిణి } - 39వ, మేళజన్యము. సరిగమపధనిపస - సనిపధమగరిస.
 2. అమృతవర్షిణి } - 66వ, మేళజన్యము. సరిగమపనిస - సనిపమగస.
 1. మయూరధ్వని } - 44వ, మేళజన్యము. సరిగమపధనిస - సధనిధపమపగరిస.
 2. మయూరధ్వని } - 45 వ, మేళజన్యము. సరిమపధనిస - స ని ధ ప మరిస.
 1. మాధవకల్యాణి } - 10 వ, మేళజన్యము. సరిగ ప ధ స - సనిధపమగరిస.
 2. మాధవకల్యాణి } - 65 వ, మేళజన్యము. సరిగమపధస - సనిధపమగరిస.

పరస్పర గ్రహభేదముచే నేర్పడు జంట లేక జోడు రాగములు :— ఈక్రింద చెలిపిన రాగము లీతరగతికి చెందినవగును.

- 1 శంకరాభరణము } దీని మధ్యమును గ్రహస్వరము చేసినచో - కల్యాణి ఏర్పడును.
 2 కల్యాణి } దీనిపంచమును గ్రహస్వరము చేసినచో - శంకరాభరణమేర్పడును.
 3 శంకరాభరణము } దీని రిషభమును గ్రహస్వరము చేసినచో - ఖరహరప్రియ ఏర్పడును.
 4 ఖరహరప్రియ } దీని నిషాదమును గ్రహస్వరము చేసినచో - శంకరాభరణరాగము యేర్పడును. గనుక వీటిని పరస్పర గ్రహభేదముచే నేర్పడు జంట రాగములు, లేక జోడురాగములని చెప్పబడును.

రిషభ గ్రహ రాగములు :— ఇవి రిషభస్వరముతో ప్రారంభింపదగిన రాగము లకు వర్తించుపేరు. ఉ॥ మాయవధన్యాసి (32వ, మేళజన్యము) వంటి రాగములగును.

ధైరవత గ్రహ రాగములు :— ఇవి ధైరవతస్వరముతో ప్రారంభింపదగిన రాగము లకు వర్తించుపేరు. ఉ॥ వసంతభైరవి (18 మే॥ జ॥) సారంగనాట (15 మే॥ జ॥) రీతిగాళ (20 మే॥ జ॥) ఆనందభైరవి (20 మే॥ జ॥) అమృతవాహిని (20 మే॥ జ॥) వంటిరాగము లీతరగతికి చెందును.

నిషాదగ్రహరాగములు :— ఇవి నిషాదస్వరముతో ప్రారంభింపదగిన రాగము లకు వర్తించువేరు. ఉ॥ నాదనామక్రియ (15 మే॥ జ॥) బాలి (15 మే॥ జ॥) కళావతి (16 మే॥ జ॥) జయంతశ్రీ (20 మే॥ జ॥) కన్నడగౌళ (22 మే॥ జ॥) వంటిరాగము లగును. మిగతరాగములు వడ్డగ్రహమునకు చెందినవగును.

కర్నాటక రాగములకు సమమైన తేవారములందలి పణాలు:— ఈ క్రింద చెలుపబడిన 15 కర్నాటక రాగములకు తమిళములోని తేవారములందుగల 15 పణాలు (రాగములు) సమానమని తెలియదగును.

కర్నాటక రాగములు — తేవారములందలి పణ్ (రాగము)లు.

1 ఆహిరి	... పంచమమ్	(Panchamam)
2 నాదనామక్రియ	... శికమారమ్	(Sikamaram)
3 భూపాలము	... పురనీర్ మై	(Puranirmai)
4 సారాస్వతి	... వియాళక్కురీంజి	(Viyazhakkurinji)
5 భైరవి	... కాశికమ్	(Kausikam)
6 మధ్యమావతి	... శెందురుతి	(Senturuti)
7 శేదారగౌళ	... గాంధార పంచమమ్	(Gandharapanchamam)
8 సామ	... ఆండాళిక్కురీంజి	(Andalikkurinji)
9 కాంభోజి	... తక్కేశి	(Takkesi)
10 యదుకుల కాంభోజి	... శెవ్వాళి	(Sevvazhi)
11 శంకరాభరణము	... పళమ్ పంజారమ్	(Pazhampanjuram)
12 నవగోజా	... కొల్లి	(Kolli)
13 నీలాంబరి	... మేగరాగక్కురీంజి	(Megaragakkurinji)
14 నాట	... నట్టపాదై	(Nattapadai)
15 పంతువరాలి	... సాదారి	(Sadari)

గ మ క వి వ ర ణ ము .

గ మ క ము :—గానముచేయునపుడు సంగీత సంప్రదాయజ్ఞులు శుద్ధ, వికృతి, భేదముగల స్వరములను సహజమైన ఆయాధ్వనులందే గానముచేయక వినుటకు గంజ కము కలుగునట్లుగా, కదలించుటను గమకమనబడును. అనగా! ఏదైన ఒక స్వరమును దాని సహజమైన ధ్వనియందేగాక ప్రక్కనవున్న మిది స్వరచ్ఛాయను కూడ పొందునటుల జేయుటను గమకమనబడును. ఇట్టి గమకములు 15 రకములని శ్రీ వెంకటమఖి చెప్పియుండిరి. కిటినే పంచదశగమకములందురు. [ఛాయ = శోభ]

పంచదశ గమకములు:—1. కంపితము 2. లీనము. 3. ఆంధో లితము 4. ప్లావితము. 5. స్ఫురితము 6. తిరుపము. 7. అహతము 8. వళి. 9. ఉల్ల సితము 10. హుంపితము 11. కురుళము 12. త్రిభిన్నము 13. ముద్రితము 14 నామితము 15 మిశ్రితములను వాటిని పంచదశ గమకములని చెప్పబడును. వాటి వివరముల సీక్రింద చెలుపుట గమనింపదగును.

i కంపితము:—ఏదైన ఒక స్వరమును ఒక అక్షరకాలము కదలించు టలో దానికి దగ్గరనున్న మీది స్వరముయొక్క ఛాయను రావండునటుల జేయుటను “కంపిత”మని చెప్పబడును [కంపితము = కదలింపు.] [దీనిగురుతు]

(ii) లీనము:—ఏదైన ఒక స్వరమును రెండక్షరకాలము కదలించి దానికి డాసినమీది (పైనన్న) స్వరముయొక్క ఛాయనురప్పించి, లయింపజేయుటను “లీన”మని చెప్పబడును. [లీనము = లయింపు, లేక తగులజేయుట.]

(iii) ఆంధో లితము:—ఏదైన ఒక స్వరమును నాలుగు అక్షరకాలము వరకు కదలించి దానికి మీది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుటను “ఆంధో లిత” మని చెప్పబడును. [ఆంధో లితము = ఊగడము.]

(iv) ప్లా వి త ము:—ఏదైన ఒక స్వరమునందు పదిరెండక్షరకాలము కద లించి దానికి దగ్గరమీది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పించుటను “ప్లావిత”మనబడును. [ప్లావితము = తేలుట] పైన చెలిపిన 2, 3, 4 గమకములును కంపిత భేదములగును.

(v) (1) స్ఫు రి త ము:—అనగా స స, రి రి మొదలగు ఆరోహణ జంట స్వరములలో రెండవ స్వరమునందు ఘమాదు ముప్పాతిక అక్షరకాలము నిలచి కొట్టి దానికి దగ్గర క్రింది స్వరముయొక్క ఛాయనురా జేయుటను, “స్ఫురిత”మనబడును. ఉదా:—స స, అను దానిలో రెండవ స, ను కొట్టి స ని స, అగునట్లు జేయుటను “స్ఫురిత”మనబడును. [స్ఫురితము = తోచుట లేక చలనము.] [దీని గురుతు ∴]

(2) ప్ర త్యా హృ త ము:—అనగా యిది వైవిధ్యముగా అవరోహణ జంట స్వరములలో రెండవ స్వరమును కొట్టి దానికి మీది స్వరముయొక్క ఛాయను రప్పిం చుటగును. ఉ॥ స స, అను దానిని స రి స, అగునట్లు జేయుట “ప్రత్యాహృత”మని చెప్పబడును. దీనిని స్ఫురితమునకు మాటుగా “డోలము” అని కూడ చెప్పబడును. [డోలము = కదలింపు] ఈ కదలింపు, మత్స్యములోని పొరలిన నీటివలె నుండును.

(vi) తి రు ప ము:—అనగా ఏదైన ఒక స్వరమునందు అర అక్షరకాలము నిలిచి దానిని అదిమి డాసిన మీది స్వరముయొక్క ఛాయను రాజేయుట “తిరుప” మనబడును. దీనినే “నొక్కు” అని కూడ చెప్పదురు. [తిరుప = హింసపరచుట.]

(vii) ఆహతము :—అనగా కొట్టుటయగును. ఇది రెండు విధములగును. అవి 1. రవ 2. ఖండింపు, అని చెప్పబడును.

(1) రవ :—అనగా ఏదైన ఒక స్వరము పైనుండిక్రిందికి దిగునపుడు పైస్వరము యొక్క ఛాయతో క్రింది స్వరమునకు దిగుటను “రవ”యనబడును. ఉదా :—ప మ, అని దిగునపుడు, ప ప మ, అని పలికించుటను “రవ”యని చెప్పబడును.

(2) ఖండింపు :—అనగా ఒక స్వరమునుండి దానికి దానిన క్రింది స్వరముగాక, మరియొక క్రింది స్వరమునకు దిగునపుడు నడిమి స్వరమును ఖండించి క్రింది స్వరమునకు పై ఖండింపబడిన స్వరచ్ఛాయను గలుగజేయుట “ఖండింపు” అనబడును. ఉదా :—మరి, ఆను దానిని మ గ రి, అనునటుల పలికించుట “ఖండింపు”యనబడును.

(viii) వళి :—అనగా ఏదైన ఒక స్వరమును సుడియించిపట్టి దానిమీది స్వరముయొక్క ఛాయనురాజేయుట “వళి” యనబడును. (వళి=సుడియింపు)

(ix) ఉల్లసి తము :—అనగా దీనిని “జారు” అని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములు. అవి 1. ఎక్కుజారు 2. దిగుజారు లగును.

(1) ఎక్కుజారు :—అనగా ఒక స్వరమునుండి దానికిపైగల ఏదేని మరియొక స్వరమునకేగునపుడు నడుమనుండు స్వరముల నంటిరాచుకొనిపోవుటగును. ఇటుల పోవునపుడు నడుమనుండు స్వరములఛాయ, లోపల నణగియుండు సేగాని వ్యక్తముగా వినబడదు. ఉదాహరణము :—షడ్జమునుండి పంచమమునకేగునపుడు షడ్జమునందే పంచమస్వరమును ప్రారంభించుచు రిషభ, గాంధార, మధ్యమ, స్వరముల నణచి పంచమస్వరస్థానమునకేగుటను “ఎక్కుజారు” అని చెప్పబడును. (జారు=జారడము.)

(2) దిగుజారు :—అనగా పైనజెప్పినవిధమున అవరోహణముగా ఉ॥ పంచ మమునుండి షడ్జమునకు వచ్చు గమకమును “దిగుజారు” అని చెప్పబడును.

(x) హంపితము :—అనగా దీనినే “గుంభితము” చెప్పుదురు. ఇదియు జారు, నుభోలినదిగాయుండి, బయలు వెడలినదిమొదలు నిలుచువరకు నాదము హంః అనునటుల అరోహణక్రమమున సేగుటయును, అవరోహణక్రమమున దిగుటయును “హంపిత”మని చెప్పబడును. (హంపితము=హం అని ధ్వనిని వర్ణింపజేయుట).

(xi) కురుళము :—అనగాయిది రెండు విధములగును. అవి 1. ఒదిగింపు 2. ఒరయక లగును. (కురుళము=చుంగురులు.)

(1) ఒదిగింపు :—అనగా ఒక స్వరస్థానమందే దానికి పై స్వరముగాని, లేక రెండవ, స్వరముగాని పలుకునటులజేయుటను “ఒదిగింపు”యనబడును.

ఉదా॥ రిషభ స్వరమునందే గాంధారముగాని, మధ్యముగాని పలుకునటుల జేయుటను “ఒదిగింపు” అని చెప్పబడును. ఇది వీణలో మాత్రము పలికింపదగును.

(2) ఒరయిక :— అనగా ఒక స్వరమునుండి మరియొక స్వరమునకు దిగునపుడు దానికి వూదిస్వరములయొక్క ఛాయను గనుపించునటుల రాచుకొనిదిగటను “ఒరయిక” లేక “ఒరిక” అని చెప్పబడును. (ఒరిక = రాచుట)

ఉదా:- సా నీ ధా పా = అనునది సారీ, నీస, ధాని పా, ఇటుల పలికింపవలెను.

(xii) త్రిభిన్నము :— అనగా వీణావాద్యములో మీది 1-2-3 తంత్రులను ఎడమచేతి వ్రేళ్ళతో నదిమి కుడిచేతి వ్రేళ్ళతో ఒకేసారి రంజకమునకై మీటుటను “త్రిభిన్న” అని చెప్పబడును.

(iii) ముద్రితము :— అనగా నోటిని మూసుకొని స్వరములను కవలించి పాడుటను “ముద్రిత” అని చెప్పబడును. ఇది గాత్రపాటయందే చేయదగును.

(xiv) నామితము :— అనగా నాదము తగ్గించి నూత్నధ్వనితో పాడుట వలన గలుగు స్వరముల కవలంపును “నామిత” అని చెప్పబడును.

(xv) మిశ్రితము :— అనగా పైన చెప్పబడిన గమకములలో నేవేని రెండు లేక మూడు గమకములు కలిపి వచ్చునట్లు జేయుట “మిశ్రిత” అని చెప్పబడును.

పైన చెలిపియున్న 15 గమకములలో పది మాత్రమే గలవని కొందరు తెలిపియున్నను, వాటి వివరములు ప్రమాణ గ్రంథములందును గనుపడనందున వాని నిచట చెప్పబడలేదని చెలియదగును. మరియు నిశ్చింతడగు శార్దూలేవుడు తన “సంగీతరత్నాకరము”న పైన చెలిపబడిన 15 విధములగు గమకములను “ఏతేషాం మిత్రణాన్నిశ్చస్త్రస్యాస్య్యః య్భారయోభిధాః” అను ప్రమాణమున ఒకటితో నొకటిచేరి మిత్ర గమకములగుచున్నవనియును, అవి యనేకమనియును, “తాసాంతుస్థాయవాగేషు విశృతిస్సవిధాస్వతే॥ అను ప్రమాణమున యాగమకములు స్థాయవాగమునం దుపయోగింపబడుచున్నవనియును, చెప్పటమేగాక స్థాయముల నెడి 96 రాగావయవములను, వాటికి సంకీర్ణా సంకీర్ణ లక్షణములను కూడా జెప్పియుండుట గమనించదగును. స్థాయమున శబ్దమునకు రాగావయవమనియును, “వాగమ”ను శబ్దమునకు గమకము అనియును అర్థము. గమక స్థాయవాగమనగా గమకములను అవయవముగ బడసిన రాగమని తెలియదగును. మన సంగీతములో పై గమకములను చెల్పుటకు స్వరములపైన కొన్ని రకముల వంకరగీతలను యేర్పఱచుదురు. ఇదేవిధముగా పాశ్చాత్య సంగీతములో కూడ కొన్ని స్వరములను కలిపి ఒకేపదజాలముతో మాధుర్యముగ వాయింపవలెనని తెలియపఱచుటకు స్వరములపైన కొన్ని రకముల చుక్కలను గీతలను యేర్పఱచుదురు. ఆ గుర్తుల ననుసరించు పాశ్చాత్య సంగీతమును ప్రదర్శింతురని తెలియదగును.

దశవిధగమకవివరము. — ప్రకృతకాలమున కొందరు నవినగ్రంథకర్తలు గమకములు దశవిధములుగా వ్రాసియున్నారు. అవి యేవనగా 1 ఆరోహణము. 2. అవరోహణము 3. ధాలు 4. స్ఫురితము 5. కంపితము 6. అహతము 7. ప్రత్యాహతము 8. త్రిపుచ్చము 9. ఆంకోళనము 10. మూర్ఛన లగును. వీటిలో 1, 2, 10 గమకములగు ఆరోహణ, అవరోహణ, మూర్ఛనలనబడు మూడును త్రికాలముల యందును వాడబడుచున్నందున వీనికి కంపితముగలుగుటలేదు. గమక నివిగమకములు కానేరవు. మరియు ఈ దశవిధగమకములు ప్రాచీనగ్రంథస్థమైనవి గావనియు, ప్రాచీన గమకములతో కొన్నిటినిమాత్రమేజేర్చి యీ దశవిధ గమకముల నెవరో కల్పించియుండవచ్చుననియు స్పష్టమగుచున్నది. అంతేగాక ఈ దశవిధగమకములవల్ల రాగములను సంపూర్ణముగ పోషించుట, శ్రేయోత్తము సాధ్యముకానేరదు. గమకనే “నిశ్శబ్దము” గమకము లనేకము యుండినగాని రాగనూర్తి కలుగదని స్పష్టీకరించి యుండుటకు కారణమైనదని గ్రహించునది.

రాగవివరము.

రాగము :— “యోసాధ్యని విశేషస్తుస్వరవర్ణ విభాషితః రంజకోజన చిత్తా నాం సరాగః కథితోబుధైః॥ (సం.ర) య నెడి శ్లోకానుసారము స్వరవర్ణములచే నలంకరింపబడి వినువారి చిత్తమును రంజింపజేయుధ్యని విశేషమును రాగమని చెప్పబడును. (రాగము = ఆస) ఈ రాగములకుగ్రహ, అంశ, మంద్ర, తార, న్యూస, అపన్యూస, సన్యూస, విన్యూస, బహుత్వ, అల్పత్వములను పదిలక్షణములను మతంగాది మునులు జెప్పియుండిరి. ఆ పది లక్షణములయొక్క వివరముల సీక్రిందజెలుపుట గమనించునది.

రాగదశలక్షణ వివరము :— ఇవి 10 విధములుగానుండుట సీక్రిందగమనించునది.

i గ్రహము :— అనగా ఒక రాగముగాని లేక అందుగల సంగతులుగాని మొదట యే స్వరముచే ప్రారంభింపబడుచున్నచో యా స్వరమును “గ్రహము” లేక గ్రహస్వరమని చెప్పబడును. (గ్రహము = గ్రహించుట.) రాగలక్షణములందు ఒక్కొక్కరాగమున కొక్కొక్కస్వరము గ్రహస్వరమని విధింపబడియుండును. ఒక రాగమునకు వడ్డముగాక మరియొకస్వరము గ్రహముగా విధింపబడియున్నచో. నది యే స్వరముగానున్నను, వడ్డస్వరస్థానమునుండియే పాడుకొనవలెననియు వడ్డగ్రహమునుకూడ వడ్డస్వరస్థానమునుండియే పాడుకొనవలెననియు తెలియచున్నది. ఈ గ్రహస్వరలక్షణమును క్రీస్తుశకము. 1550 కాలమునగల శ్రీ గోవిందాచార్యులు తన “రాగతాళచింతామణి” యను పద్యకావ్యములో జెప్పియుండుటచే నిది ఘమారు 400 సంవత్సరముల క్రిందటి సంప్రదాయమని తెలియదగును.

ii అంశము :— అనగా ఒక రాగమునుగాని లేక సంగతులనుగాని పాడునపుడు ఆ రాగకళను జూపుటకై మాటిమాటికి ప్రయోగింపబడి రంజకము కలిగించునదియును, రాజవలె ముఖ్యమైనదియునగు స్వరమును ‘అంశస్వరము’ లేక ‘జీవస్వరమని’ చెప్పబడును.

iii మంద్రము :— అనగా ఒక రాగమునుగాని లేక సంగతులనుగాని తగ్గుస్వరములతో పాడునది ‘మంద్రము’ లేక ‘మంద్రస్వర’ మనబడును. ఇది మంద్రస్థాయి స్వరము అగునని కొందఱు చెప్పదురు. దీనినే మంద్రగతియనిగూడ చెప్పటకలదు.

iv తారము :— అనగా ఒక రాగమునుగాని లేక అందుగల సంగతులనుగాని ఉచ్చస్వరముతో పాడుట ‘తారము’ లేక ‘ఉచ్చస్వర’ మని చెప్పబడును. దీనినే తారగతియనిగూడ చెప్పటకలదు.

v న్యాసము :— అనగా ఒక రాగమునంగుగాని లేక సంగతులందుగాని పాడి ముగించు స్వరమును ‘న్యాసము’ లేక ‘న్యాసస్వర’మని చెప్పబడును.

మరా :— వీధైన నొక రాగమునకు గ్రహ, అంశ, న్యాసములు జెప్పబడని యెడల ఆ రాగమునకు షష్టమనే గ్రహ, అంశ, న్యాసములుగా నెంచి పాడుట సంప్రదాయమని గ్రహింపదగును.

vi ఆపన్యాసము :— అనగా ఒక రాగమునుగాని లేక సంగతులనుగాని పాడునపుడు నడుమ, నడుమ ముగించు స్వరమును ‘ఆపన్యాస’మని చెప్పబడును. ఇందు సన్యాస, విన్యాసము లణిగియున్నవని భరతాదులు చెప్పియుండుట గమనించదగును.

vii సన్యాసము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు దానిని పలు ఖండములుగ భాగింపబడి, ఒక్కొక్క ఖండమును ముగించు స్వరమును ‘సన్యాసము’ లేక ‘సన్యాసస్వర’మని చెప్పబడును.

viii విన్యాసము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు దానిని పలు ఖండములుగాజేసి ఆయా ఖండములలో రాగకళలను జూపుటకై మాటిమాటికివచ్చు ఖండావయవముగానుండు స్వరమును ‘విన్యాసము’ లేక ‘విన్యాసస్వర’మని చెప్పబడును.

ix బహుత్వము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు ఒకేస్వరమును మాటిమాటికి గ్రహించిపాడుటను ‘బహుత్వ’మని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములు. అవి 1. అలంఘనము 2. అభ్యాసము లగును.

(1) అలంఘనము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు ఒకేస్వరమును విడువక పాడునది ‘అలంఘన’మని చెప్పబడును.

(2) అభ్యాసము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు ఒకే స్వరమును ఎడతెగక నైనను, మాటిమాటికైనను ఉచ్చరించుట “అభ్యాస”మని చెప్పబడును.

x అల్ప త్వము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు ఒక స్వరమును అధికముగా నుచ్చరింపకయుండుటను “అల్పత్వ”మని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములు. అవి 1. లంఘనము 2. ఆనభ్యాసము లగును.

(1) లంఘనము :— అనగా ఒక రాగమును పాడునపుడు ఒక స్వరమును యేమాత్రము నుచ్చరింపక విడిచి దానినిది స్వరమునకుదాటుట “లంఘన”మని చెప్పబడును.

(2) ఆనభ్యాసము :— అనగా ఏదైన ఒక రాగమును పాడుటలో ఒక స్వరమును మాటిమాటికి నుచ్చరింపక, యేదైన ఒక సమయమున అల్పముగా నుచ్చరించుటను “ఆనభ్యాస”మని చెప్పబడును. పైన చెలుపబడిన రాగదశలక్షణములు ప్రాచీనరాగములకేగాని యిప్పటిరాగములకు కానేరవనియు, యిప్పటిరాగములకు గ్రహ, ఆంశ, న్యాసములను మూడు లక్షణములుమాత్రమే గలవనియు శ్రీ వెంకటమఖి, తన గ్రంథములో పేర్కొనియున్నను, యిప్పటి ప్రసిద్ధ సంగీత సంప్రదాయజ్ఞుల యొక్క గానమును పరిశీలించినచో నీపదిలక్షణములు రాగాలాపనలో స్పష్టముగా కనపడుచుండునని తెలియదగును.

తానము :— అనగా స్వరముల పిస్తరింపు లేక గుణించుటను “తాన”మని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములు. అవి 1. శుద్ధతానము 2. కూటతానము లగును.

i శుద్ధ తానము :— ఇది తానములోని రెండు రకములలో మొదటిది యగును. ఇందుగలస్వరములు ఒక క్రమమైనవిధమున అభివృద్ధిచెందుచూ, తగ్గుచూ, రాగమును ప్రకాశింపజేయుచుండును. ఇట్టి శుద్ధతానములు రమారమి 84 వఱకు గలవని తెలియుచున్నది. ఉ॥ శంకరాభరణము, కల్యాణి మొదలగు రాగములు యిట్టి తానములకు పయోగింప తగినవగును.

ii కూట తానము :— ఇది తానములోని రెండు రకములలో రెండవది యగును. ఇందు రెండు రాగములు ప్రకాశించును. ఎటులనగా! ఈ కూటతానములోని మొదటి సగభాగము నందొకరాగమును, రెండవ సగభాగము నందొకరాగమును ప్రకాశింపజేసిన ప్రాచీనలక్షణకారులు చెలిపియున్నను, కొందరు యీకూటతానము రెండురాగముల సేగాక యధికరాగకళలను స్ఫురింపజేయునదియగునని జెప్పుచున్నారు. మరియుందరు యీకూటతానము భాషాంగరాగన్మూర్తిచే కలుగు తానమని చెప్పటకూడ కలదు. అయితే భాషాంగరాగము తన జనకరాగస్వరములనే కలిగియుండి, రంజకము

కొఱకై అన్యరాగాంగ రాగస్వరములలో నొకటిగాని లేక రెండుగాని ఆయా తావులందు ప్రయోగింపబడి సంతమాత్రమున నది రెండు రాగములకుగల కళలను పూర్తిగా ప్రకాశింపజేయలేదు. గనుక నిది భాషాంగరాగస్ఫూర్తిచే గలుగు తానమునుట సరికాదని మాత్రము తెలియదగును. తానములు మరియొకపద్ధతిలో 6 విధములుగా చెప్పబడినవి. అవి 1. చక్రతానము 2. వక్రతానము 3. మిశ్రతానము 4. మాలికాతానము 5. గంభీరతానము 6. విద్యుతానము లగును. వీటివివరములను గ్రంథవిస్తరభీతిచేతను, వాడుకయందు అంతగా లేకపోవుటవల్లను నిచట చెలుప లేదని గ్రహించదగును.

తానములు మరియొకపద్ధతిలో రెండు విధములుగా విభజింపబడినవి. అవి 1. సంపూర్ణతానములు 2. అసంపూర్ణతానము లగును.

i సంపూర్ణతానములు :— ఇవి స 8 గ మ ప ధ ని, అను స్వరములతో వచ్చునట్టి ప్రస్తారము లగును. ఇవి మొత్తము (720×7) 5040 అగును. వీటినే సంపూర్ణతానములని చెప్పబడును.

ii అసంపూర్ణతానములు :— ఇవి 6,5,4,3,2 యిటుల స్వరములు వచ్చునట్టి ప్రస్తారములకు గలపేరు. ఈ అసంపూర్ణతానములు మొత్తము 872 అగును. వాటి వివరములను యీ క్రిందచెలుట గమనించునది. సరి, అను రెండు స్వరములతో (సరి, రిస) వచ్చు ప్రస్తారములు $1 \times 2 = 2$ ను, స రి గ, అను మూడు స్వరములతో వచ్చు ప్రస్తారములు $2 \times 3 = 6$ ను, అనగా స రి గ, రి స గ, స గ రి, గ స రి, రి గ స, గ రి స, అనునవి యగును, స రి గ మ, అను నాలుగు స్వరములతో వచ్చు ప్రస్తారములు $6 \times 4 = 24$ ను, స రి గ మ ప, అను అయిదు స్వరములతో వచ్చు ప్రస్తారములు $24 \times 5 = 120$ ను, స రి గ మ ప ధ, అను ఆఱు స్వరములతో వచ్చు ప్రస్తారములు $120 \times 6 = 720$ అగును. గనుక మొత్తము $720 + 120 + 24 + 6 + 2 = 872$ ను, అసంపూర్ణతానములని చెప్పబడును. గనుక సంపూర్ణ, అసంపూర్ణ తానములకులిసి మొత్తము $5040 + 872 = 5912$ అని గ్రహించదగును. కూటతానముయొక్క ఆకారమును నిర్ణయించుపద్ధతిని నష్ట (పోగొట్టబడినది) అని చెప్పబడును. కూటతానముయొక్క క్రమసంఖ్యను కనుగొనుపద్ధతిని ఉద్దిష్ట (కోరబడినది) అని చెప్పబడును. సోమనాథుడు తన 'రాగవిభోధము'లో పేర్కొన్న 960 మేళములకు యీ నష్ట, ఉద్దిష్ట, మాత్రములనుపయోగించెను. గనుక ఒక మేళములోని స్వరములను నిర్ణయించుటకు నష్టతానమాత్రము, వరుససంఖ్యను కనుగొనుటకు ఉద్దిష్టతానమాత్రము సహాయము చేయునని గ్రహించునది.

వర్ణము :— అనగా గానముయొక్కక్రియను "వర్ణ"మని చెప్పబడును. ఇది 4 విధములు. అవి (1) స్థాయివర్ణము (2) ఆరోహివర్ణము (3) అవరోహివర్ణము (4) సంచారివర్ణము లగును. వీటివివరములనీ క్రింద చెలుపుట గమనించునది.

i స్థాయి వర్ణము :— గానము చేయునపుడు గానము మొదట యే స్వరముచే ప్రారంభింపబడునో అదే స్వరమునకు తిరిగివచ్చి నిలచెడి గానక్రియను “స్థాయి వర్ణ”మని చెప్పబడును. ఉ॥ స స స స - రి రి రి రి - లేక సా పా సా, 2 సా సా సా (3) సా పా సా (4) స రి గ రి సా (5) రి గ మ ప మ గ రి మొదలగునవి.

ii అరోహి వర్ణము :— గానము చేయునపుడు గానము ప్రారంభించిన స్వరమునుండి క్రమముగా హెచ్చుచూ బోవునట్టి గానక్రియను “అరోహి వర్ణ”మని చెప్పబడును. ఉ॥ స రి గ మ పా (2) రి గ మ ప ధా (3) గ మ ప ధ స మొదలగునవి యీ రకమునకు చెందును.

iii అవరోహి వర్ణము :— గానము చేయునపుడు ప్రారంభించిన స్వరమునుండి క్రమముగా తగ్గుచూ బోవునట్టి గానక్రియను “అవరోహి వర్ణ”మని చెప్పబడును. ఉదా॥ స ని ధ ప మ గ రి (2) ని ధ ప మ గ రి సా (3) ధ ప మ గ రి సా. మొదలగునవి యీ రకమునకు చెందును.

iv సంచారి వర్ణము :— పైన చెల్లబడిన మూడు విధములగు వర్ణములు కలియునట్టి గానక్రియను “సంచారి వర్ణ”మని చెప్పబడును. ఉ॥ స మ గ ని ధా (2) స ని ధ ప ధా (3) రి మ గ మ గ రి సా, మొదలగునవి యీ రకమునకు చెందును. అయితే యీ కాలమునందు యీ వర్ణములతో కూడిన ధాతు, మాతువులను వర్ణ మెట్టని సాధారణముగా జెప్పటకలదు.

ఆలంకారము :— అనగా వర్ణ భేదములను సరించి స్వరములను జేర్చుటయే గాక, గానమునకు అందమును గలుగజేయునట్టి భావగర్భితమగు సమ్మేళనమును ‘అలంకార’మని చెప్పబడును. ఇట్టి అలంకారములేని గీతాదులు నిష్ప్రయోజనమని భరతాదులు చెప్పియుండుట గమనించదగిన విషయమగును. శార్ఙ్గదేవుడు తన ‘సంగీత రత్నాకరము’లో ఈ అలంకారములను 5 విధములుగా జెప్పియున్నారు. అవి (1) స్థాయిగతాలంకారము, (2) అరోహ్యాలంకారము, (3) అవరోహ్యాలంకారము, (4) సంచార్యాలంకారము (5) సప్తాలంకారములగును. అహోబలుడు తన ‘సంగీత పాణిజాతము’లో ప్రసిద్ధమైన 7 అలంకారములను జెప్పియున్నారు. నూళాదిమార్గములైన యీ 7 అలంకారములనే ధృవాదిసప్తతాళములుగ జెప్పబడుచూ శేటికాలమున అందరిచేతను వాడబడుచున్నవి. వెంకటసుఖి తన ‘చతుర్థాంశప్రకాశిక’ గ్రంథములో అలంకారములను పేర్కొనునపుడు నూళాదిసప్తతాళములకు సప్త అలంకారములును, రుహోంపటాతాళమునకు మరెయ్యక అలంకారమును జేర్చి మొత్తము 8 అలంకారములుగా జెప్పియుండిరి. నూళయనగా గీతమని యర్థము. నూళయను నది దేశీయపదమగును. “లడయారభేదః” అను ప్రమాణమున నూడళబ్ధములోగల డ, కారమునకు ల, కారమువచ్చి నూళయైనదని గ్రహించునది.

తాళ ప్రకరణము.

తాళము :— మనము పాడునట్టి సంగీతరచనయొక్క కాలప్రమాణమును చేతితో కొలచిగాని తాళయంత్రము కొట్టుటవలనగాని తెలుపునది తాళమని చెప్పబడును. ఈ తాళము రెండు విధములు. అవి (1) మార్గతాళము (2) దేశీతాళము లగును. ఇవి ఒక్కొక్కటి 1. శుద్ధము 2. సాలగము 3. సంకీర్ణములను మూడు విధములుగా నుండును. మరియు తాళమునకు దశప్రాణములుగలవు. వాటిని యీ క్రింద దెలుపుటను గమనించునది. అవి 1. కాలము 2. మార్గము 3. క్రియ 4. అంగము 5. గ్రహము 6. జాతి 7. కళ 8. లయ 9. యతి 10. ప్రస్తారము లగును.

i కాలము :— సంగీతముయొక్క వేగమును దెలుపునది “కాల”మని చెప్పబడును. ఇది పది విధములుగా నుండును. అవి ఎటులనగా! నూరు శామరచేతులను దొంతిగా బెట్టి నూదిగో పొడుచునపుడు అంగు ఒక శామరచేతు తెగునట్టి కాలము 1 త్షణమనియు, అట్టి 8 త్షణముల కాలము 1 లవమనియు, అట్టి 8 లవముల కాలము 1 కాష్టమనియు, అట్టి 8 కాష్టముల కాలము 1 నిమిషమనియు, అట్టి 8 నిమిషముల కాలము 1 త్రుటి లేక అనుద్రుతము లేక విరామమనియు, (1 అక్షర కాలము) అట్టి 2 అనుద్రుతముల కాలము 1 ద్రుతమనియు, (2 అక్షర కాలములు) అట్టి 2 ద్రుతముల కాలము 1 చతురశ్రలఘువనియు, (4 అక్షర కాలములు) అట్టి 2 చతురశ్ర లఘువుల కాలము 1 గురువనియు, (8 అక్షర కాలములు) అట్టి 3 చతురశ్రలఘువుల కాలము 1 ప్లుతమనియు, (12 అక్షర కాలములు) అట్టి 4 చతురశ్రలఘువుల కాలము 1 కాకపాదమనియు (16 అక్షర కాలములు) చెప్పబడును. పైనచెలిపిన 1 అక్షర కాలమునునది ఒక హ్రస్వాక్షరము నుచ్చరించు కాలమగును. ఇది పాతిక మాత్రయని చెప్పబడును. గనుక ముందు దెలుపబడు తాళపదంగములలో అనుద్రుతము పాతికమాత్రగను, ద్రుతము అరమాత్రగను, చతురశ్రలఘువు ఒక మాత్రగను, గురువు రెండు మాత్రలు గను, ప్లుతము మూడుమాత్రలుగను, కాకపాదము నాలుగుమాత్రలుగను తెలియదగును.

ii మార్గము :— ఒకదానికొకటి ద్విగుణీకృతములైన కాలప్రమాణములతో పాడుటను “మార్గ”మని చెప్పబడును. ఇది మూడు విధములు. అవి (1) దక్షిణము (2) వార్తీకము (3) చిత్రము లగును. వీటినే యిప్పుడు ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ కాలములనియు, మరియు విభంబ, మధ్య, ద్రుత కాలములనియు చెప్పబడుచున్నవి. పై మూడు మార్గములు ఒక్కొక్కదానికి 8 భేదములవంతున $8 \times 3 = 24$ భేదములగు చున్నటుల కల్లి నాథుడు తన వాఖ్యాన గ్రంథములో జెప్పియున్నాడు. శార్దూలచేపుడు

యా మార్గములు నాల్గు విధములనియు, అవి (1) ధ్రువము (2) చిత్రము (3) వార్తీకము (4) దక్షిణము లగుననియు జెప్పియున్నారు. వాటి వివరము లేమనగా?

i ధ్రువము :- ఒక మాత్రను ఒక కళగా గొనుదానిని 'ధ్రువ'మని చెప్పబడును.

ii చిత్రము :- రెండు మాత్రలను ఒక కళగా గొనుదానిని 'చిత్ర'మని చెప్పబడును

iii వార్తీకము :- మూడు మాత్రలను ఒక కళగా గొనుదానిని "వార్తీక" మని చెప్పబడును.

iv దక్షిణము :- నాల్గుమాత్రలను ఒక కళగా గొనుదానిని "దక్షిణ"మని చెప్పబడును. మార్గతాళములయొక్క కాలప్రమాణములు ఒకదానికొకటి ద్విగుణీకృతములని స్పష్టమగుటచే పై మార్గచతుష్టయములో మూడవదైన వార్తీకము మూడు మాత్రలు ఒక కళగా గొనినంగన యీ మార్గచతుష్టయవిధానము సమంజసముగా లేదని స్పష్టపడుచున్నది. అయితే కొన్ని గ్రంథములలో పైనచెప్పిన, దక్షిణ, వార్తీక, చిత్రములను మూటితో, చిత్రతర, చిత్రతమ, అతిచిత్రతమ అను వరి మూడు మార్గములను కూడ జేర్చి మొత్తము ఆఱు మార్గములుగా జెప్పియున్నారు. వీటినే తాళపజ్ఞానములను పేరుతో యిప్పటికాలమున వాడుచున్నంగన వాటి మాత్రలు, అక్షరకాలములు మొదలగు వివరముల నీ దిగువను చెబుచుట గమనించునది.

తాళపజ్ఞానములు :- ఇవి మొత్తము 6 అగును. అంగు మొదటి రెను, పల్లవులయందును, రెండవ రెను, యితర సంకీర్తరచనలయందును వాడుదురు.

i దక్షిణమార్గము :- ఇది తాళాక్షరమునకు 8 మాత్రలవంతున అనగా $8 \times 4 = 32$ అక్షరకాలములవంతున నడచునదిగానుండును.

ii వార్తీకమార్గము :- ఇది తాళాక్షరమునకు 4 మాత్రలవంతున అనగా $4 \times 4 = 16$ అక్షరకాలములవంతున నడచునదిగానుండును.

iii చిత్రమార్గము :- ఇది తాళాక్షరమునకు 2 మాత్రలవంతున అనగా $2 \times 4 = 8$ అక్షరకాలములవంతున నడచునదిగానుండును. పై మూడు మార్గములును ముఖ్యముగా పల్లవులయందు నుపయోగింతురు.

iv చిత్రతరమార్గము :- ఇది తాళాక్షరమునకు 1 మాత్రలవంతున అనగా $1 \times 4 = 4$ అక్షరకాలములవంతున నడచునదిగానుండును.

v చిత్రతమమార్గము :- ఇది తాళాక్షరమునకు అర్థమాత్రలవంతున అనగా $4 \div 2 = 2$ అక్షరకాలములవంతున నడచునదిగానుండును.

vi అతిచిత్రతమమార్గము :- ఇది తాళాక్షరమునకు $\frac{1}{4}$ మాత్రలవంతున అనగా $4 \div 4 = 1$ అక్షరకాలములవంతున నడచునదిగానుండును.

పై మూడుతాళమార్గములును స్వరావళి, జంట, అలంకార, గీత, వర్ణ, పద, కృతి, కీర్తనలవంటి వివిధ సంగీతరచనలు పాడునపుడు ముఖ్యంగా వ్రుపయోగింపబడును. [1 మాత్ర=4 ఆక్షరకాలములు. 1 కళ=1 ఆక్షరకాలమని గ్రహింపవలెను.]

iii, క్రియ :—ఏదైన ఒకతాళముయొక్క ఆవర్తమునందు, కొట్టుట, విసరుట, ఎంచుట, మొదలగు పనులచే తాళాంగములను జూపించుటను ‘క్రియ’ అని చెప్పబడును. ఇది రెండువిధములు. అవి :1) మార్గక్రియ (2) దేశ్యక్రియ అగును.

1. మార్గక్రియ :—ఇది రెండువిధములు. అవి (1) సశబ్దక్రియ (2) నిశబ్దక్రియలగును.

(1) సశబ్దక్రియ :—ఎడమ అరచేతిపై కుడిచేతితో శబ్దము కలుగునట్లు కొట్టుటను “సశబ్దక్రియ” అని చెప్పబడును. ఇది 4 విధములు. అవి 1. ధ్రువము.

2. శమ్యము. 3. తాళము. 4. సన్నిపాతములగును.

i. ధ్రువము :—శబ్దపూర్వకమైన చిటికను “ధ్రువము” అని చెప్పబడును.

ii. శమ్యము :—కుడి అరచేతియందు ఎడమచేతితో ఘాతవేయుటను “శమ్య” మని చెప్పబడును.

iii. తాళము :—ఎడమ అరచేతియందు కుడిచేతితో ఘాతవేయుట “తాళ” మని చెప్పబడును.

iv. సన్నిపాతము :—అభియుఖముగా నిలుపబడిన రెండుహస్తములతో సమముగా ఘాతవేయుటను “సన్నిపాత”మని చెప్పబడును. పైన చెబుపబడిన 4 రకముల క్రియలును, సశబ్దమార్గక్రియ లగునని తెలియునది.

2. నిశబ్దక్రియ :—కుడిచేతివేళ్ళను ఎంచుట, క్రిందికి దించుట, లేక విసరుట, చుట్టుట మొదలగు శబ్దరహితమగు క్రియలను “నిశబ్దక్రియ” అని చెప్పబడును. వీటినే కళలని కూడ చెప్పుదురు. ఇవి 4 విధములు. అవి 1. ఆవాపము,

2. నిష్క్రామము, 3. విక్షేపము, 4. ప్రవేశకములగును.

i. ఆవాపము :—ఊర్ధ్వముఖమున పైకెత్తబడిన పతాకహస్తముయొక్క తర్జనీ, మొదలగు నాలుగువ్రేళ్ళను ముడుచుటను “ఆవాప”మని చెప్పబడును.

ii- నిష్క్రామము :—పైన దలిపిన ముడిచిన 4 వ్రేళ్ళను క్రమముగా విప్పటను “నిష్క్రామ”మని చెప్పబడును.

iii. విక్షేపము :—పైన చెప్పిన విప్పినహస్తమును వెలుపల కుడిపార్శ్వమునకు విదలించుటను “విక్షేప”మని చెప్పబడును.

iv. ప్రవేశకము :—పైన చెప్పిన విధించిన హస్తమును అప్రదక్షిణముగా క్రిందివైపు ముందునకు రానిచ్చుటను “ప్రవేశక”మని చెప్పబడును. పై 4 రకముల క్రియలును “నిశ్శబ్దమార్గ క్రియ”లగునని తెలియునది.”

(2) దేశ్యక్రియ :—ఇది 8 విధములు. అవి 1. ధ్రువక, 2. సర్పిణి, 3. కృష్ణ, 4. పద్మిని, 5. విసర్జిత, 6. విక్షిప్త, 7. పతాక, 8. పతిత లని చెప్పబడును.

i. ధ్రువక :—సశబ్దముతో కూడిన కుడిహస్తముయొక్క ఘాతను “ధ్రువక”మని చెప్పబడును.”

ii. సర్పిణి :—కుడిచేతి పతాక హస్తమును ఎడమవైపునకు చాచుటను “సర్పిణి” అని చెప్పబడును.

iii. కృష్ణ :—పైన జెప్పిన చాచిన హస్తమును కుడిపార్శ్వమునకు తెచ్చుటను “కృష్ణ” అని చెప్పబడును.

iv. పద్మిని :—అరచేతిని క్రిందుగజేసి అధోముఖముగా చేతిని చాచుటను “పద్మిని” అని చెప్పబడును.

v. విసర్జితము :—పైన జెప్పిన అధోముఖ హస్తమును వెలుపలకు విసరుటను “విసర్జితము” లేక “విచ్చు” అని చెప్పబడును.

vi. విక్షిప్త :—పైన చెప్పిన హస్తముయొక్క ప్రేళ్ళను ముడుచుటను “విక్షిప్త”మని చెప్పబడును.

vii. పతాకము :—పతాక హస్తముగా బట్టిన చేతిని మీదికి యెత్తుటను “పతాక”మని చెప్పబడును.

viii. పతిత :—పైన జెప్పిన మీదికెత్తిన హస్తమును క్రిందికి దించుట “పతిత” యని చెప్పబడును. పైన చెప్పిన $4+4+8=16$ ను, మార్గ, దేశ్యక్రియల లోని విభాగములని గ్రహింపదగును.

iv. అంగము :—తాళితక్షరకాలసంఖ్యను తెలియుటకు సాధనమగు సంజ్ఞా విశేషమును “అంగ”మని చెప్పబడును. ఇవి 6 విధములగును. అవి 1 అనుద్రుతము 2 ద్రుతము 3 లఘువు 4 గురువు 5 ప్లుతము 6 కాకపాదములనబడును. వీటినే షడంగములని చెప్పబడును. వాటి వివరము లీక్రింది పథకమున గమనించదగును. పైన చెలుపబడిన 6 అంగములలో మొదటి 3 అంగములగు అనుద్రుత, ద్రుత, లఘువులు మూడు మాత్రమే యీ కాళమున వాడుకలో నున్నవనియు, మిగత 3 అంగములు వాడుకయందు లేవనియు గ్రహింపదగును.

షడంగములు, వాటి పేర్లు, సంజ్ఞలు, అక్షరకాలములు, క్రియలు, మాత్రలు, దెలుపు పథకము.

అంగసంఖ్య.	1	2	3	4	5	6
షడంగముల నామములు.	అను	ద్రుతము	లఘువు	గురువు	పుతము	కాక పాదము
అంగసంజ్ఞలు.	८	౦	1	8	౪	+
అక్షరకాలములు.	1	2	4	8	12	16
క్రియలు.	కొట్టుట.	కొట్టి, విసరుట.	కొట్టి, ఎంచుట.	కొట్టి, ఎంచి, విడచుట.	కొట్టిఎంచి చుట్టి, పతాక, పతిక	సర్పిణి, కృష్ణ ముల జేయుట.
మాత్రలు.	పాతిక	అర	ఒకటి	రెండు	మూడు	నాలుగు

పైన చెలిపిన షడంగక్రియల వివరముల నీ దిగువను దెలుపుట గమనించునది.

1. అను ద్రుత క్రియ :—అనగా ఎడను అరచేతియొక కుడిచేతితో కొట్టుటను (ద్రువక) అనుద్రుతక్రియ, లేక ఘాత, లేక తట్టుమని చెప్పబడును.

2. ద్రుత క్రియ :—అనగా పైవిధముగానే కొట్టి (ద్రువక) పైకి విసరుటను (విసర్జిత) ద్రుతక్రియ అని చెప్పబడును.

3. లఘు క్రియ :—అనగా మొదటివిధమున ఒక అక్షరకాలము కొట్టి (ద్రువక) చిటికెనట్లేలు మొదలుగా మూడుప్రేళ్ళను ఎంచుటను (విక్షిప్త) లఘుక్రియ అనబడును. ఇది చతురశ్రజాతియందు చెప్పబడిన దగుటచే నాలుగు అక్షరకాలము లని చెలియదగును. మఱియు జాతినిబట్టి యేర్పడు పంచలఘువులు 3, 4, 5, 7, 9, యిటుల వేరు వేరు అక్షరకాలములు గలవిగా నుండుననియు, అవి రెక్కించునపుడు మొదట ఘాతవేసి తరువాత మిగతాక్షరకాలములు 2, 3, 4, 6, 8, యిటుల ప్రేళ్ళ నెంచుట వలన గల్గిననియు, యీ ప్రేళ్ళ నెంచుటనే “విక్షిప్తక్రియ” అని చెప్పబడుననియు గ్రహించునది. మఱియు నీ అయిదు విధములగు లఘువులతో చేరి మఱియొక విధముగా పదివిధములైన లఘువులుగలవు. ఆ 5 టినీ మతాంతరపద్ధతిలో దివ్యసంకీర్ణాది పంచజాతి లఘువులని చెప్పబడును. వాటివివరములను ముందు దెలుపుట గమనించునది.

4. గురు క్రియ :—అనగా 1 వ, విధమున కొట్టి (ద్రువక) 3 ప్రేళ్ళను ఎంచి (విక్షిప్త) కుడిచేతిని 4 అక్షరకాలములుక్రిందికి విడచుటను (పతిత) “గురు క్రియ” అని చెప్పబడును.

5. పుత క్రియ :—అనగా పైవిధముగా కొట్టి (ద్రువక) 3 ప్రేళ్ళను ఎంచి (విక్షిప్త) కుడిచేతిని ఎడనుచేతిచుట్టు 4 అక్షరకాలములు చుట్టి (సర్పిణి) కుడిచేతిని

4 అక్షరకాలముక్రిందికి విడచుట (కృష్ణ)ను “పుతక్రియ” అనబడును. పైన చెల్లిన అయిదు విధములగుక్రియలను “సశబ్దక్రియ” అని చెప్పబడును.

6. కాకపాదక్రియ :—అనగా యిది ఒక నిశ్శబ్దక్రియయగును. తుడిచేతిని 4 అక్షరకాలములు ఎడమప్రక్కకు కొనివచ్చి (సర్పిణి) పిమ్మట 4 అక్షరకాలములు తుడివంకకు త్రిప్పకొనివచ్చి (కృష్ణ) తదుపరి ఆ తుడిచేతిని 4 అక్షరకాలములు మీదికెత్తి (పతాకము) అట్లు యెత్తిన తుడిచేతిని 4 అక్షరకాలములు క్రిందికి దించుటను (పతిత) కాకపాదక్రియ అనిచెప్పబడును. దీనినే ‘నిశ్శబ్ద చతుర్లఘువు’ అని కూడ చెప్పబడును. ఈ కాకపాదము పూర్తిగా నిశ్శబ్దక్రియలచే వేయబడునది గనుక అమంగళకరమని పూర్వాచార్యులు దీనిని వాడుకలో నుండి తొలగించియున్నారు.

నిషిద్ధక్రియ :—ఏదైనా ఒకతాళమును వేయునపుడు ప్రేళ్ళను ఎంచుట, ఉసి (విస్తరితము) వేయుట, మొదలగు శబ్దరహితమైన క్రియలను వేయుటలో కొందరు శబ్దము కలుగునట్లు ఆ క్రియలను గట్టిగా వేయుచుండురు. ఇట్టి క్రియలను “నిషిద్ధక్రియ” అని చెప్పబడును.

షడంగములకు గల విశేషనామములు :—తాళషడంగములకు గల విశేషనామములను యీ దిగువన చెలుపుట గమనించునది.

1 అనుద్రుతము, 2 అర్ధచంద్రము, 3 వ్యంజనము, 4 అను నాసికము, 5 అవ్యక్తము, 6 విరామము అను నీ ఆఱును “అనుద్రుతము” నకు గల పేర్లగును.

1 అర్ధమాత్ర, 2 ద్రుతము, 3 వ్యోమము, 4 బిందుకము, 5 వలయము అను నీ యైదును “ద్రుతము” నకు గల పేర్లగును.

1 మాత్ర, 2 సరళము, 3 హ్రస్వము, 4 కళ అను నీ నాలుగును “లఘువు” నకు గల పేర్లగును.

1 ద్విమాత్రకము, 2 గురువు, 3 వక్రము 4 కాణము, 5 యమళము, 6 దీర్ఘము అను నీ ఆఱును “గురువు” నకు గల పేర్లగును.

1 సమోద్భవము, 2 పుతము, 3 దీపము 4 త్రియంగము. 5 త్రిమాత్రకము, అను నీ యైదును “పుతము” నకు గల పేర్లగును.

1 కాకపాదము, 2 హంసపాదము, 3 నిశ్శబ్దము, 4 చతుర్లఘువు అను నీ నాలుగును “కాకపాదము” నకు గల పేర్లగునని గ్రహించునది.

పైన చెల్లిన షడంగములుగాక షోడశాంగములను పదునాఱుఅంగములుకూడ గలవు. వాని వివరముల సీక్రింది పథకమున చెలుపుట గమనించునది.

పోడశాంగములు, వాటి పేర్లు, అంగసంజ్ఞలు, అక్షరకాలముల
దెలిపెడి పధకము.

అంగ సంఖ్య	పోడశాంగముల పేర్లు.	అంగసంజ్ఞ.	అక్షరకాలము	అంగ సంఖ్య.	పోడశాంగముల పేర్లు.	అంగసంజ్ఞ.	అక్షరకాలము
1	అనుద్రుతము	౮	1	9	గురు విరామము	౮ 8	9
2	ద్రుతము	౦	2	10	గురుద్రుతము	౦ 8	10
3	ద్రుత విరామము	౮౦	3	11	గురుద్రుత విరామము	౮౦ 8	11
4	లఘువు (చతురశ్ర)	1	4	12	పుతము	8	12
5	లఘు విరామము	౮ 1	5	13	పుతవిరామము	౮ 8	13
6	లఘుద్రుతము	౦ 1	6	14	పుతద్రుతము	౦ 8	14
7	లఘుద్రుత విరామం	౮౦ 1	7	15	పుతద్రుత విరామము	౮౦ 8	15
8	గురువు	8	8	16	కౌకపాదము	+	16

v గ్రహము :—అనగా ఒకసంగీతరచనలో తాళమునుపయోగించి సంగీతమును ప్రారంభించు తావునకు సంస్కృతములో గ్రహమని పేరు. దీనినే అరవములో ఎడుప్ప “అనియు తెనుగులో ఎత్తుట” అనియు చెప్పబడును. [గ్రహము=గ్రహణము.] ఇది 2 విధములు. అవి 1 సమము 2 విషమములగును.

1 సమము :—అనగా ఏదైన ఒకకీర్తన లేక పాటలోని పల్లవినిగాని, మరియేయితరభాగమును గాని తాళమునందు మొదటి డబ్బుమీద (తాళమును సంతమును ఒకేసారి) ప్రారంభించు తావునకు “సమము” లేక “సమగ్రహము” లేక “సమ ఎడుప్ప” అని చెప్పబడును.

ఉదా :—నెనరుంచినాను - మాళవిరాగము- ఆదితాళము.(త్యాగరాజకృతి)

2 విషమము :—అనగా కీర్తన లేక పాటయను, తాళమును సమముగా నెత్తక ముందుగాని, లేక వెనుకగాని ప్రారంభించుటను “విషమము” అని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములు. అవి 1 అతీతము. 2 అనాగతము లగును.

i అతీతము :—అనగా యేదైన ఒకపాటలోని పల్లవినిగాని, లేక యేయితరభాగమునుగాని తాళాంత్యమందుగాని లేక తాళము ప్రారంభింపక ముందుగాని (మొదటి పూతకుముందు) ప్రారంభించు తావునకు “అతీతము” లేక “అతీత గ్రహము” లేక “అతీత ఎడుప్ప” అని చెప్పబడును. ఈ కరుణించుట కిదేసమయ. సింధుమందారిరాగము. ఆదితాళము (పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ కృతి)

ii అనాగతము :—ఏదైన ఒక పాట లేక కీర్తనలోని పల్లవినిగాని, లేక యే యితరభాగమునుగాని తాళము ప్రారంభించిన తరువాత (మొదటిపూత తరువాత) ప్రారంభించు తావునకు 'అనాగతము' అని చెప్పబడును: దీనినే 'అనాగతగ్రహము' లేక 'అనాగతవిడువ' అని కూడ చెప్పదురు. ఉ॥ ఎంత భాగ్యము. సారంగ రాగము. ఆదితాళము. (త్యాగరాజకృతి.)

vi జాతి :—తాళాంగములలో లఘు సంబంధమైన దానిని "జాతి" అని చెప్పబడును. ఇది 5 విధములు. అవి (1) త్రిశ్రజాతి లఘువు (2) చతురశ్రజాతి లఘువు (3) ఖండజాతి లఘువు (4) మిశ్రజాతి లఘువు 5 సంకీర్ణజాతి లఘువులగును. ఇవి వరుసగా 3, 4, 5, 7, 9 అక్షరకాలములను గలిగియుండును. ఈ చతురశ్రాది పంచజాతి లఘువులుగాక మరియొక పద్ధతిలో 5 లఘువులు చెప్పబడెను. అవి 1 దివ్యలఘువు 2 సింహలఘువు, 3 వర్ణలఘువు 4 వాద్యలఘువు 5 కర్నాటక లఘువు లగును. ఇవి వరుసగా 6, 8, 10, 12, 16 అక్షరకాలములు గలిగియుండునని గ్రహించదగును.

చతురశ్రజాతి ప్రాముఖ్యము :—చతురశ్రాది పంచజాతులలో చతురశ్రజాతి (4 అక్షరకాలములు గలది) కామధేనువుయొక్క స్వరూపమగుటచే నిది మిగుల శ్రేష్టమైనదనియు, గనుకనే దీనిలో గీత, వర్ణ, పద, కీర్తనాదులు విశేషముగా రచింపబడెననియు, పూర్వాచార్యులు చెప్పియుండుటచే చతురశ్రజాతి మిక్కిలి ప్రాముఖ్యమైనదని స్పష్టమగుచున్నది. పంచజాతులు యీ క్రింది విధముగా నేర్పడుట గమనించదగును. త్రిశ్రజాతి 3 అక్షరకాలములును, చతురశ్రజాతి 4 అక్షరకాలములును ఈ రెండును చేరి $3+4=7$ అక్షరకాలములతో మిశ్రజాతియును, త్రిశ్రజాతి, మిశ్రజాతి రెంటిని కలిపి సగముగా భాగింపబడిన $3+7=10 \div 2=5$ అక్షరకాలములతో ఖండజాతియును, ఖండజాతి, చతురశ్రజాతి, యీ రెండును చేరి $5+4=9$ అక్షరకాలములతో సంకీర్ణజాతియు నేర్పడెనని గ్రహించునది.

vii కళ :—తాళమయొక్క అక్షరకాలములలోని సమాస్తర్భాగములను "కళ" అని చెప్పబడును. ఎటులనగా! ఉ॥ చతురశ్రజాతి లఘువు. దీనికి 4 అక్షరకాలములుండును. అవి అక్షరకాలమొకటింటికి 4 కళలవంతున నడిపిన $4 \times 4=16$ కళలగును. వీటినే కళలని చెప్పబడును. ఈ కళలు, హ్రస్వాక్షర ప్రమాణము ననుసరించి లెక్కుచేయదగును. ఈ కళలు, అక్షరకాలమునకు 1, 2, 3, 4, 5 యీ విధముగా నుండును. ఒక అక్షరకాలము యెన్ని కళలవంతున నడచుచున్నదను విషయము ఆ యారచనల కైలినిబట్టి నిర్ణయింపదగును. శార్దూలేవుడు తన "రత్నాకర" గ్రంథమున మరియొక పద్ధతిలో 3 విధములగు కళలను పేర్కొని యుండెను.

అని 1 ఏకకళ, 2 ద్వికళ, 3 చతుష్కళ లగును. ఇవి వరుసలు 1, 2, 4 అక్షరకాలములు గలవియగును. మరియు నివి అనేక భేదములనొంది యని తప్పటాది తాళములందుపయోగింపబడుచుండి నటుల తెలియుచున్నది. పైన దేలను యీకళలయొక్క మార్పునే గతిభేదమనికూడ చెప్పబడును.

గతి :—అనగా తాళమునకు ఆధారమై, లీనమై, నిర్ణీతసమయములందు కలుగు ధ్వని విశేషమును “గతి”యని చెప్పబడును. ఈ గతులకు గూడ చతుర శ్రాదిపంచజాతులనవలె పంచ గతి భేదములుండి అక్షరకాలమొకటికి వరుసగా 3, 4, 5, 7, 9 కళలవంతున నడుపుటవలన గతి భేదము కలుగుచున్నదని గ్రహింప దగును. వీటినే త్రిశ్రగతి, చతురశ్రగతి, ఖండగతి, మిశ్రగతి, సంకీర్ణగతి యందురు.

viii లయ :—అనగా గానముతోచేరి తాళము సమముగా నడచుటను “లయ” అని చెప్పబడును. ఇది మూడువిధములుగా నుండును. అవి (1) విశంబలయ, (2) మధ్యలయ (3) ద్రుతలయ లగును. [లయ=ప్రాణము.]

i విశంబలయ :—తాళమున కేర్పడియున్న అక్షరకాలములతో మంద గతిగా నడపుటను “విశంబలయ” అని చెప్పబడును. [విశంబ=చొక్క] ఉ॥ వీలవ తార మెత్తుకొంటివి. ముఖారిరాగము. ఆదితాళము. ఈ త్యాగరాజకృతిని విశంబలయకు చెందిన ఒక వుదాహరణగా తీసుకొనవచ్చును.

ii మధ్యలయ :—తాళమున కేర్పడియున్న అక్షరకాలములతో విశంబల యకురెట్టింపు వేగముగలిగి సమగతిని నడుపునది “మధ్యలయ” అని చెప్పబడును. [మధ్య=సమ] ఉ॥ నెనరుంచినాను. మాళవిరాగము. ఆదితాళము. ఈ త్యాగరాజ కృతిని మధ్యలయకు చెందిన ఒక వుదాహరణగా నెంచవచ్చును.

iii ద్రుతలయ :—తాళమున కేర్పడియున్న అక్షరకాలములతో మధ్యలయకు రెట్టింపు వేగము గలిగి త్వరితగతిని నడుపునది “ద్రుతలయ” అని చెప్పబడును. [ద్రుత=వేగ] ఉ॥ రమించువారెవరరా. సుపాషిణిరాగము. ఆదితాళము. త్రిశ్రగతి. ఈ త్యాగరాజకృతిని ద్రుతలయకు చెందిన ఒక వుదాహరణగా నెంచవచ్చును.

పై మూడింటిని కలిపి త్రికాలమని చెప్పటకలదు. సంగీతరచనలను - వ్రాయు నపుడు యీ త్రికాలములను జూపుటలో మొదటికాలమునకు స్వరములక్రింద అడ్డగీత లేకుండును. రెండవకాలమునకు స్వరములక్రింద ఒక అడ్డగీత యుండును. మూడవకాలమునకు స్వరములక్రింద రెండు అడ్డగీతలువుండును. కొందరు యీ అడ్డగీతలను స్వరములపైన వుంచుటకూడా కలదు. అయితే యీ పద్ధతి మాత్రము అభ్యాసకుల కంతగా సులభముగా నుండదనియే చెప్పవచ్చును.

కొండలు లయ అనునది సకబ్బ, నిక్కబ్బ క్రియల మధ్యనుండు విశ్రాంతి కాల
యే యీ, అది విశంబు, మధ్య, ద్రుత లయలుగా నుండి వరుసగా దీర్ఘాక్షర, ప్రాప్తా
ప్రా, అర్థాక్షర ప్రమాణములను గలిగియుండుననియు చెప్పదురు.

ix య తి :—అనగా ఒక తాళములో గల అంగములయొక్క వ్యత్యాసమైన చేరికకు “యతి” అని చెప్పబడును. శార్దూలేవును యీ యతి 3 విధములని తన “సంగీత రత్నాకర” గ్రంథములో చెప్పియుండిరి. అవి (1) సమయతి (2) స్రోతోవహ యతి (3) గోవుచ్చయతియగును. వర్తమాన కాలములో యీ యతులు 6 విధములుగా వాడుకయందున్నవి. గనుక వాటి వివరముల నీక్రింద దెలుపుట గమనించదగును.

1 సమయతి:—అనగా ఏదైన ఒక తాళావర్తములో గల అన్ని అంగములు ఒకేరీతిగా యున్నచో నట్టి దానిని “సమయతి” లేక “ఏకరీతియతి” అని చెప్పబడును.

ఉ॥ ౧౧౧౧౧౧. ప్రీతిలియలి = చీమలవలె ఒకేవిధముగానుండు
యలి ఇటులనే తక్కిన అంగములు కూడ ఒకేవిధముగానుండునని గ్రహించునది.

2 గో పు చ్చయతి :—అనగా ఏదైన ఒకతాళ ఆవర్తములోని అంగములు ఆపుతోకవలె మొదట పెరిగి రాసు రాసు తగ్గుచూ సోవునది “గోపుచ్చయతి” అని చెప్పబడును. ఉ॥ 8 8 1 0 ౮ యీ విధముగా నుండును. ఉ॥ త్యాగరాజ యోగ వైభవము, ఆనందభైరవి రాగము. యాపకతాళములోని శ్రీ మద్భుక్త్యామి దీక్షితుల వారి కృతి గోపుచ్చయతి గల కృతికి చక్కని వుదాహరణమగును.

8 ప్రాంతోపహయతి:—అనగా ఏదైన ఒకతాళావర్తములో గల అంగములు నదివలె మొదట పుటుచగానుండి క్రమముగా పెరిగి పోవునట్టిది “ప్రాంతోపహయతి” లేక “ప్రాంతోగతయతి” యని చెప్పబడును. ఈ ౧౦ | 8 యీదిదముగా నుండును. ఈ శివశక్త్యాది, సకల, తత్త్వ స్వరూప, ప్రకాశమ్, అను శ్రీమద్భుస్సామిదీక్షితుని కృతి ప్రాంతోపహయతి గల కృతికి చక్కని వుదాహరణమగును.

4. **డమరయతి** :—అనగా వీక్షన ఒక తాళావర్తములో గల అంగములు “ఉడుక” లేక “సూడుక్క” అను వాద్యమువలె నడుమ వ్రుణుచగాను రెండు ప్రక్కల పెరిగియు నుండునని “డమరయతి” లేక “వేదిమధ్యయతి” అని చెప్పబడును. ఉ॥ 8 8 10 10 8 8 యీ విధముగా నుండును.

5 మృదంగయతి:—అనగా మృదంగముయొక్క ఆకారమువలె ఒక తాళ ఆవరణములో గల అంగములు నడుచు పెరిగి యిరుప్రక్కలను కుటుచగా నుండునది “మృదంగయతి” లేక “యవమధ్యయతి” యని చెప్పబడును. ఉ॥ ౮౦
1 8 8 8 1 ౦ ౮. యీ విధముగా నుండును.

6 విషమయతి :—అనగా ఒక తాళ ఆవర్తములో గల అంగములు పలు విధములై కలుచుబడియును, పెరిగియును యుండునపుడు “విషమయతి” యని చెప్పబడును. ఉ॥ 108 ౮'818 ఇటుల పైనచెలిపిన ఆటవిధములగు యతులను తాళముయొక్క ఆవర్తములలో త్రికాలములందు జూపించుట ప్రాచీన సంప్రదాయమై యున్నది. కొన్ని గ్రంథములలో గురువునకు 5 గురుతును, పుత్రమునకు 3 గురుతును వుండునని తెలిపియుండుట గమనింపదగును.

X ప్రస్తారము :—అనగా ఒక తాళములో గల అంగములనువాటి అంతర్గత అంగములతో పోలెనన్ని విధములుగా ప్రస్తరించి తాళ భేదములను గల్పించుటను “ప్రస్తార”మని చెప్పబడును. [ప్రస్తారము = విస్తరించి గుణించుట.]

ఉ॥ ఉతురశ్రజాతి లఘువును తీసికొన్నచో దీనిలో (1) గ్రుతశేఖరము ౮, (2) గ్రుతము ౦, (3) అనుగ్రుతము ౮, అను 3 అంతర్గత అంగములుండును. వీటితో 8 ప్రస్తారములువచ్చును. అవి (1) 1. (2) ౮౮. (3) ౦౦. (4) ౦౮౮. (5) ౮౮౮. (6) ౮౦౮. (7) ౮౮౦. (8) ౮౮౮౮. యగును. ఇదేవిధముగా గ్రుతశేఖరమును తీసికొన్నచో ఈక్రింది 4 ప్రస్తారములు వచ్చును.

అవి, (1) ౮ (2) ౦౮. (3) ౮౦. (4) ౮౮౮. యగును. ఇట్లే యితర అంగములనుకూడ వాటి అంతర్గత అంగములతో ప్రస్తరించదగును. షడంగములు యీ క్రింద చెలిపిన 3 రకములగు ప్రస్తారములు కల్గివుండును.

i చతురంగ ప్రస్తారము :—ఇందు 4 అంగములుండును. 18 8' +.

ii షడంగ ప్రస్తారము :—ఇందు 6 అంగములుండును. ౮౦ 18 8' +.

iii షోడశాంగ ప్రస్తారము :—ఇందు అనుగ్రుతమునుండి కాకపాదము వఱకు గల 16 అంగములుండును. ఈ తాళప్రస్తారములను నిర్దిష్టమైన ఒక పద్ధతిలో కనిపెట్టివ్రాసిన లక్షణకారుడు శ్రీ శ్యామశాస్త్రి ఒక్కడే యని తెలియుచున్నది.

ఈ తాళ ప్రస్తారములు ముఖ్యముగా 14 భేదములగుచున్నవి. అవి యేవనగా (1) నష్టము, (2) ఉద్దిష్టము, (3) పాతాళము, (4) మహాపాతాళము, (5) అనుగ్రుత మేరువు, (6) గ్రుతమేరువు, (7) గ్రుతశేఖరమేరువు, (8) లఘుమేరువు, (9) గురు మేరువు, (10) పుత్రమేరువు, (11) కాకపాదమేరువు, (12) సంయోగమేరువు, (13) ఖండప్రస్తారము, (14) యతిప్రస్తారము లగును. వీని వివరములు గ్రంథవిస్తర భీతి చేతను, వాడుకయందు లేని కారణమునను యిందు వ్రాయుక వదలినటుల గ్రహించు నది. పైన చెలిపిన కాలము, మొదలు ప్రస్తారమువఱకు గల యీ పరిపూర్ణములు “తాళదళ ప్రాణము”లగునని యెఱుంగునది.

అనులోమ, విలోమవివరము :—పై నుదహరింపబడిన దళ ప్రాణయుక్తముగు తాళములలో నేదైన నొక తాళమునువేయుచూ, గాత్రమునగాని, జంత్రిమునగాని గానముచేయుట రెండు విధములుగా నుండును. అవి (1) అనులోమము (2) విలోమము అని చెప్పబడును. వాని వివరముల నీక్రింద చెలువుట గమనించునది.

1. అనులోమము :— అనగా ఏదైన ఒక తాళమును ప్రథమకాలముగా నడుపుచు, స్వరములు లేక సాహిత్యాక్షరములను నోటితోగాని, వీణ, గోటు మొదలగు వాద్యములందు మీటువలసినగాని, ఫిజేటు (వయోలిన్) సారంగ్ మొదలగువాద్యములందు కమాను (Bow) తో వాయించుటవలసినగాని త్రికాలము లేక షట్కాలములను పలికించుటను “అనులోమ” మని చెప్పబడును.

2. విలోమము :—అనగా ఏదైన స్వరములు లేక సాహిత్యాక్షరములను నోటితోగాని లేక వీణ, గోటు, వంటి వాద్యములందు మీటుటవలసినగాని, వయోలిన్, సారంగ్ వంటి వాద్యములందు కమానుతో వాయించుట వలసినగాని ప్రథమకాలముగా పలికించుచు, తాళముయొక్క అక్షరకాలములను వరుసగా త్రికాలముగాని, షట్కాలముగాని నడుపుటను “విలోమ”మని చెప్పబడును. మరియు వేణువు, నాగస్వరము వంటి గాలివాద్యములందు తాళమును ప్రథమకాలముగా నడుపుచు, స్వరములు లేక సాహిత్యాక్షరములను నోటిగాలితో ఆయావాద్య రంధ్రములద్వారా త్రికాలము లేక షట్కాలముపలికించుట “అనులోమమనియు, నోటిగాలితో ఆయావాద్యములగుగల రంధ్రములద్వారా స్వరములు లేక సాహిత్యాక్షరములను ప్రథమకాలముగా పలికించుచు తాళముయొక్క అక్షరకాలములను త్రికాలము లేక షట్కాలములను నడుపుటను “విలోమ”మనియు చెప్పబడును.

సప్తతాళములు :—ఇవి 7 రకములుగా నున్నవి. అవి 1 ధ్రువతాళము మత్తతాళము 3 సూపకతాళము 4 ఝూపతాళము 5 త్రిపుటతాళము 6 ఆటతాళము 7 ఏకతాళములగును. వీటిని తాళసప్తకమని కూడ చెప్పదురు. ఈ ధ్రువాది సప్తతాళములను వేయునపుడు వాటికిగల అంగములలో లఘువును చతురశ్రాది పంచబాతులలో నేదైన నొకదానికి చేర్చిగాని వేయుటకు సాధ్యముగాదు. గనుక ఈ ధ్రువాది సప్తతాళములకు బాలిసంబంధము కలుగునపుడు $7 \times 5 = 35$ తాళములగుచున్నవి. ఇటుల యేర్పడు 35 తాళములకు 35 శ్రీకరాదినామములను, అంగ సంజ్ఞలను, అక్షరకాలములను సీక్రింది పథకమున చెలుపుట గమనించునది.

పంచత్రింతి (35) తాళపథకము.

తాళసంఖ్య.	సప్తతాళముల పేర్లు.	సప్తతాళ అంగ సంజ్ఞలు.	త్రిశ్రజాతి.		చతురశ్రజాతి.		ఖండజాతి.		మిశ్రజాతి.		సంకీర్ణజాతి.	
			తాళములు.	సంఖ్యలు.	తాళములు.	సంఖ్యలు.	తాళములు.	సంఖ్యలు.	తాళములు.	సంఖ్యలు.	తాళములు.	సంఖ్యలు.
1	ధ్రువ	1011	వఃణి	11	త్రుకిర	14	ప్రమాణ	17	పూర్ణ	23	భువన	29
2	మత్త	101	సార	8	నమ	10	ఉదయ	12	ఉద్భిర్ణ	16	రావ	20
3	సూపక	01	చక్ర	5	పత్తి	6	రాజ	7	కుల	9	బిందు	11
4	ఝూప	100	కదంబ	6	మధుర	7	చణ	8	సుర	10	కర	12
5	త్రిపుట	1000	శంఖ	7	ఆది	8	దుష్కర	9	లీల	11	భోగ	13
6	ఆట	1100	గుప్త	10	లేఖ	12	విదళ	14	లోయ	18	ధీర	22
7	ఏక	1	సుధ	3	మాన	4	రత	5	రాగ	7	వసు	9

మైన చెలిపిన 85 తాళములు చతురశ్రాదిపంచగతి భేదములనొందినచో $85 \times 5 = 175$ రకములతాళము లగును. సప్తతాళములు చతురశ్ర (మనవ్య) త్రిశ్ర (స్వర్గ) మిశ్ర (హంస) ఖండ (దేశ్య) సంకీర్ణ (చిత్ర) అను, 5 లఘువులును, దివ్య (దివ్యసంకీర్ణ) సింహ (మిత్రసంకీర్ణ) వర్ణ (దేశ్యసంకీర్ణ) వాద్య (మిత్రదేశ్యసంకీర్ణ) కర్నాటక (దేశ్యశుద్ధసంకీర్ణ) అను 5 లఘువులతోచేరి మొత్తము $5 + 5 = 10$ రకముల లఘువు లగుటచే $7 \times 10 = 70$ తాళము లగుచున్నవి. ఈ 70 తాళములు చతురశ్రాది పంచగతి భేదములనొందిన $70 \times 5 = 350$ రకములతాళము లగును. ఈ విధముగా గతి భేదముచే యేర్పడు నామరహితములైన 175 తాళములుగాని, 350 తాళములుగాని $108 \times 5 = 540$ తాళములుగాని నవీన కల్పనావిశేషము మాత్రమేనని యెఱుంగునది. ఇటీవల కొందరు 72 మేళకర్తలకువలె, కనకాంగి, ఉత్పాంగివంటిపేర్లతో 72 తాళములను కనిపెట్టుటకు ప్రయత్నించిరి. పార్శ్వదేవుని సంగీతశాస్త్రముపాఠ, గ్రంథము లోను, నారదుని “సంగీతమకరంద” గ్రంథములోను 101 తాళములను పేర్కొన బడినవి. ఇవిగాక సంప్రదాయముగా చెప్పబడుతున్న అష్టాక్షర శతతాళములను 108 తాళములుకూడ గలవు. వీటిలో మొదటి 5 టిని, మార్గతాళము లనబడును. ఈ 108 తాళములు, నూనాది 35 తాళములకంటె అతిపురాతనమైనవగును. వీటిలో కొన్ని తాళములందుగల లఘువులు చతురశ్రజాతికిమాత్రమే సంబంధించినవగును. ఉదాత్త, దర్పణ, రంగ, క్రీడ, వంటి కొన్ని తాళములు కనలు లఘువులేకనే యున్నవి. గనుక 108 తాళములు చతురశ్రాది పంచజాతి లఘుసంబంధము కలిగినచో $108 \times 5 = 540$ తాళములగునని “సంగీత చంద్రికా” గ్రంథరచయితయగు శ్రీ మాణిక్యమదలియార్ చేసిన ప్రకటన మిక్కిలి అసంగతమైనదగును. కాని 108 తాళములకు చతురశ్రాది పంచగతి సంబంధము కలిగినచో $108 \times 5 = 540$ రకములతాళములగునని మాత్రము చెప్పవచ్చును. ఈ 108 తాళములలోకూడ కొన్ని తాళములు అసంగళకరములైన నిశ్శబ్దక్రియాంగములతో కూడియుండుటచే యీ 108 తాళములుకూడ వాడుకయందంతగా లేకనేయున్నవి. కాని అతిప్రాచీనమైన వాటి వివరములను తెలుపుటకై 108 తాళపట్టికనుకూడ యీ క్రింద చెలుపుట గమనించదగును. శార్వాదేవుడు తన సంగీత రత్నాకరంలో 120 తాళములను పేర్కొని యింకను అనేకతాళము లున్నటుల పేర్కొనెను. 17వ శ. మునకు చెందిన రాగతాళ చింతామణి, అను గ్రంథ రచయిత తన తెలుగు వ్రాతప్రతిగ్రంథములో 124 తాళములు పేర్కొనెను. ఈ విధంగా ప్రాచీనులు అనేకములైన తాళములను పేర్కొనియున్నను, వీటిలో అచరణయోగ్యమైనట్టివి, మంగళకరమైనట్టివి నూనాది 35 తాళములు మాత్రమేనని గ్రహించదగును.

ఈ క్రింద చెలుపబడిన పథకములోని 108 తాళములపేర్లలో గుర్తులుగల 58 వ, తాళముపేరు ఒకమేళకర్తరాగమునకును, 31, 65, 88, 89 వ, తాళములపేర్లు కొన్ని జన్యరాగములకును, 52 వ, తాళముపేరు ఒక నృత్యభంగిమమునకును, 79 వ, తాళముపేరు ఒక మహారాష్ట్రసంగీతరచనకును, గలిగియుండుట గమనింపదగును.

అక్షరములు (108) తాత్పర్యము. (1-33)

సంఖ్య	తాళముల పేరు	అంక సంఖ్యలు	శ్లోకము	తాళముల పేరు	అంక సంఖ్యలు	శ్లోకము	సంఖ్య
1	పచ్చిత్తుట	8818		గజవీల	1111	17	17
2	పాదపుట	8118		త్రిభింస	188	18	24
3	పట్టితాపుత్రిక	818818		వీరవిక్రమ	1008	19	16
4	సంపన్నేష్వర	888888		హంసలీల	111	20	9
5	ఉదట	888		వరభింస	0018	21	16
6	అది	1		రంగద్యోతన	88818	22	40
7	దర్పణ	008		రాజమూడామణి	00110018	23	82
8	పర్వరి	00100010001		రాజతాళ	8800818	24	48
9	సింహవీల	0010001		సింహవిక్రీణ	18818818	25	68
10	కందస్వ	00188		వనమాలి	000010008	26	24
11	సింహవిక్రమ	88818188		పాతూరక్రవర	881008	27	82
12	శ్రీరంగ	11818		త్రయక్రవర	100118	28	24
13	రవీల	1881		విక్రవర	000010000	29	27
14	రంగ తాళ	00008		రంగప్రసాద	88188	30	40
15	పరక్రమ	1188		* హంసనాద	181008	31	82
16	ప్రత్యంగ	88811		సింహనాద	18818	32	82
				మల్లికార్జునాద	110000	33	16

తాళముల శేషము.	అంక సంజ్ఞలు.	సంఖ్య	సంఖ్య	తాళముల శేషము.	అంక సంజ్ఞలు.	సంఖ్య	సంఖ్య
సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య	సంఖ్య
71 ఏ తాళ	0	1	2	91 కర్ణయతి	0 0 0 0	4	2
72 అటతాళ	1 0 0 1	4	8	92 యతి	8 1 1 1	4	5
73 పూర్వకంకాల	0 0 0 0 8 1	6	5	93 పటతాళ	0 0 0 0 0 0	6	8
74 ఖండకంకాల	0 0 8 8	4	5	94 వర్ణ	0 0 1 8	4	5
75 సమకంకాల	8 8 1	8	5	95 వర్ణయతి	1 1 8 8	4	8
76 విషమకంకాల	1 8 8	8	5	96 రాజనారాయణ	0 0 1 8 1 8	6	7
77 చతుస్సాళ	8 0 0 0	4	8 1	97 మదన	0 0 8	8	4
78 దోలబులి	1 1 1	8	2 1 4	98 కౌఠిక	0 0 0 0 0 0	5	2 1
79 * ఆదంగ	1 8	2	4	99 పార్వతీలోచన	0 0 1 0 0 8 1 1 1 8	14	15
80 రాయవంకోల	8 1 8 0 0	5	6	100 శ్రీనందన	8 1 1 8	4	7
81 లఘు శేఖర	1 1	2	1 1 4	101 వీల	0 1 8	8	4 1 2
82 ప్రతాప శేఖర	8 0 0 0 0	4	4 1 4	102 విలోకిత	1 8 0 0 8	5	7
83 జగద్గుంప	8 0 0 0 0 0	5	8 3 4	103 లలిత ప్రేయ	1 1 8 1 1	5	6
84 చతుర్మఖ	1 8 1 8	4	7	104 గూలక	8 1 1	8	4
85 గుంప	0 0 0 0 1	4	2 1 4	105 జనక	1 1 1 8 8 1 1 8	9	12
86 ప్రతిమతల్లి	1 1 8 8 1 1	6	8	106 లక్ష్మీ శ్రీ	0 0 1 1 8	5	6
87 గాయక	0 0 0 0 0 0 0	6	2 3 4	107 రామవర్ణ	0 0 0 0 8	5	5
88 * వసంత	1 1 1 8 8 8	6	9	108 శత్రు	8 1	2	4
89 * లలిత	0 0 1 8	4	4				
90 రతి తాళ	1 8	2	8				

ఆదితాళప్రాముఖ్యము :— ఇది 35 తాళములలో చతురశ్రజాతి త్రిపుటకు గల పేరగును. దీని ప్రాముఖ్యమునకు గల కారణము లేవనగా!

i ఇది శ్రేష్ఠమైన చతురశ్రజాతిలోనుండి 1 లఘువు 2 ద్రుతములతో మొత్తము 3 అంగములు కలిగి $4 + 2 + 2 = 8$ అక్షరకాలములు గలదియగుటచేతను,

ii స్వరసప్తమునకు తారవృద్ధిముచ్చేర్చిన యేర్పడు స్వరాష్ట్రమునకును, ఈ ఆదితాళమునకునుగల అక్షరసంఖ్య సరిసంఖ్యయు, సమానసంఖ్యయునగు 8 అంకెయగుటచేతను,

iii ఈ రెండు అంకెలును ఒకదానితో నొకటి శేషములేకుండా భాగింపబడుట చేతను పూర్వాచార్యులు దీనిని శ్రేష్ఠముగా నెంచి ఆదిలో ప్రథమాభ్యాసమునందలి స్వరావశ్యానుల సేర్పాటుచుటచే నిది “ఆదితాళ”మని చెప్పబడుటకు కారణమైనది.

దేశాది, మధ్యాదితాళవివరము :— ఇవి తాళప్రకరణమున పేర్కొనబడిన శాస్త్రసమ్మతమగు 35 ప్రాముఖ్యమైన తాళములుగాక వేరు నామములతోను, క్రియలతోను అనగా మధ్యలోపించిన అక్షరకాలములతో వాడబడుచున్న తాళములకుగల పేర్లగును. ఇవి రెండువిధములు. అవి (1) దేశాది (2) మధ్యాదితాళములగును.

i దేశాదితాళము :— ఇది ఒక విస్మృతము మూడు ఘాత (చెబ్బ)లు గలదియగును. ఇది నడచు వేగము సాధారణముగా నెమ్మదిగానుండును. ఈ దేశాదితాళము వేయునపుడు విస్మృతములో 3/4 మాత్ర లేక 3 అక్షరకాలముల వ్యవధి అయిన వెంటనే సంగీతరచన ప్రారంభింపబడును. ఉ॥ 1 భువినిదానుడ. 2 సరియెవ్వరే. అను శ్రీరంజని రాగములోని రెండు త్యాగరాజ కృతులును దేశాదితాళకృతులకు చక్కని వుదాహరణములగును.

ii మధ్యాదితాళము :— ఇదియు ఒక విస్మృతము మూడు ఘాత (చెబ్బ)లు గలదియగును. ఇది నడచు వేగము దేశాదితాళమువలె అంత నెమ్మదిగానుండును. కాని కొంచెము వేగముగా నుండును. ఈ మధ్యాదితాళము వేయునపుడు విస్మృతములో 1/2 మాత్ర లేక 2 అక్షరకాలములు వ్యవధి అయిన వెంటనే సంగీతరచన ప్రారంభింపబడును. ఉ॥ రామానీయెడ, అను ఖరహరప్రియరాగములోని త్యాగరాజ కృతియు, పేరుసమాన. అను మాయామాళవగౌళరాగములోని త్యాగరాజ కృతియు యీ మధ్యాదితాళ కృతులకు చక్కని వుదాహరణములగును.

చాపుతాళవివరము :— తాళప్రకరణములో పేర్కొనబడిన శాస్త్రసమ్మతమగు 35 తాళములుగాక శాస్త్రమునందు చెప్పబడని నామములు, క్రియలు గలిగియుండి సంగీత రచనలయొక్క కాలపరిమాణమును తెలుపు ఒకవిధమగు తాళమును “చాపు” తాళమని చెప్పబడును. ఇది ముఖ్యముగా 4 విధములుగా నున్నవి. అవి 1 త్రిశ్రచాపు. 2 ఖండచాపు 3 మిశ్రచాపు. 4 సంకీర్ణచాపులగును.

i త్రిశ్రచాపుతాళము :—“రెండుఘాతలు గలిగియుండి మొదటిఘాతకు 1 అక్షరకాలము, రెండవఘాతకు 2 అక్షరకాలములు కలిగియుండునది “త్రిశ్రచాపు” అని చెప్పబడును. ఉ॥ స 8 గ ॥ 8 1 గ మ ॥ యీ విధముగా నుండును. ఉ॥ రామచంద్ర నన్నుబ్రోవ-అను ఖమాసురాగములోని కీర్తన యిందుకు ఒక వుదాహరణముగను.

ii ఖండచాపుతాళము :— రెండు ఘాత [దెబ్బ]లు గలిగియుండి మొదటి ఘాతకు 2 అక్షరకాలములును, రెండవఘాతకు 3 అక్షరకాలములును గలిగియుండు నది “ఖండచాపు” అని చెప్పబడును. ఉ॥ స 8 1 స 8 గ ॥ 8 గ 1 8 గ మ ॥ యీ విధముగా నుండును. ఉ॥ “పరిధానమిచ్చితే” అను బిలహరి గాగములోని పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ కృతి యిందుకు ఒక వుదాహరణగా తీసికొనవచ్చును.

iii మిశ్రచాపుతాళము :— రెండు ఘాతలు గలిగియుండి మొదటి ఘాతకు 3 అక్షరకాలములును, రెండవ ఘాతకు 4 అక్షరకాలములును గలది “మిశ్రచాపు” అని చెప్పబడును. ఉ॥ స 8 గ 1 స 8 గ మ ॥ 8 గ మ 1 8 గ మ ప ॥ యీ విధముగా నుండును. ఉ॥ నిధి చాలనుఖమా. అను కల్యాణిరాగములోని త్యాగరాజ కృతియు, ఎవరురా నిన్ను, అనుమోహనగాగములోని త్యాగరాజకృతియు యిందుకు ఒకచక్కని వుదాహరణములగును.

ఈ తాళమువేయుటలో 3+4 అక్షరకాలములుగానేగాక 4+3 అక్షరకాలములుగా కూడా వేయుటకలదు. ఉ॥ నిన్ను వినాగమరి. అను పూర్వకల్యాణిరాగము లోని శ్రీ శ్యామశాస్త్రి కృతిని పాడునపుడు మొదటి 4 అక్షరకాలములలో 2 అక్షర కాలములు తోన “నిన్ను వినాగమరి” అని ప్రారంభించుగురు. శ్రీ శ్యామశాస్త్రిల వారి రచనలలో కొన్ని యీ రకమునకు చెందియుండుట గమనించదగును.

iv సంకీర్ణచాపుతాళము :—రెండు ఘాతలు గలిగి మొదటి ఘాతకు 4 అక్షర కాలములును, రెండవ ఘాతకు 5 అక్షరకాలములును గలది “సంకీర్ణచాపు” అని చెప్పబడును. ఉ॥ స 8 గ మ 1 స 8 గ మ ప ॥ 8 గ మ ప 1 8 గ మ ప ధ ॥ యీ విధముగా నుండును.

పైనచెప్పిన 4 విధములగు చాపుతాళములను వేయునపుడు కొందరుసౌకర్యముకొఱకు రెండు ఘాతలు వేయుటకు ఒక విశిష్టతము ఒక ఘాతను వేయుట కూడా కలదు. ఏదైన ఒక సంగీత రచనకు దానిపైన “చాపుతాళము” అని మాత్రము వ్రాసియున్నపుడు అది సాధారణముగా “మిశ్రచాపుతాళ”మనే యెంచిపాడదగును.

ప్రచుచాపు తాళము :—ఇది ప్రాచీన కాలములో మిశ్రచాపుతాళమునకు యిచ్చినటువంటి ఒక పేరుగను. దీనికిని రెండు ఘాతలుండి మొదటిఘాతకు 3 అక్షర కాలములును, రెండవఘాతకు 4 అక్షరకాలములును గలిగియుండును. అయితే యీ 7 అక్షరకాలములకు పూర్వీకులు 1 లయ (1 ఘాత) 2 గురువులు (2 ప్రేక్ష్యు లెక్కించుట) మరల 1 లయ (1 ఘాత) 3 గురువులు (3 ప్రేక్ష్యు లెక్కించుట) గాను చెప్పియున్నారు. అనగా 1 త్రిశ్రలఘుపు 1 చతురశ్రలఘుపుగా వేయవలెనని చెప్పి యుండిరి. ఉ॥ స 8 గ 1 8 స 8 గ ॥ 8 గ మ 1 గ 8 గ మ ॥ ఈ విధముగా నుండును.

రూపక చాపుతాళము :— ఇది ప్రాచీనకాలములో త్రిశ్రలచాపుతాళమునకు యివ్వబడిన పేరగును. దీనికి రి అక్షరకాలము లుండును. అయితే దీనిని వేయనపుడు 1 లయ (1 ఘాత) 2 గురువులు (2 ప్రేళ్లు యెంచుట) గా వేయవలెనని చెప్పియుండిరి. త్రిశ్రలఘువునకు సరిపోవు దీనినే పూర్వీకులు “రూపకచాపు” అని చెప్పియుండిరిని గ్రహింపదగును. ఉ॥ సరి ౫॥ ౪౫ మ॥ యీ విధముగానుండును.

ధ్రువరూపక తాళము :— ఇది ప్రాచీనకాలములో గీతములం దుపయోగింపబడిన ఒక ప్రత్యేక తాళమగును. ప్రాచీన గీతములు సాధారణముగా రెండు ఖండ (భాగ) ములుగా నుండును. అవి పాడునపుడు యీ ధ్రువరూపక తాళము వేయుటలో మొదట రెండు గ్రుతములును, తరువాత రెండు చతురశ్ర లఘువులును, పిమ్మట ఒక ద్రుతము, ఒక చతురశ్ర లఘువును (౦ ౦ | ౧ ౦ |) అనగా 18 అక్షరకాలములు వేసి మొదటి ఖండమును పూర్తి చేయుదురు. ఇదేవిధముగా మరల తాళము వేయుచూ రెండవ ఖండమునుకూడా పూర్తిచేయుదురు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఈ తాళముయొక్క చివరి రెండు అంగములగు 1 గ్రుతము 1 లఘువునకు చుగులుగా 2 ఘాతలు 1 విస్మృతము (ఉసి) వేయుటకూడా కలదు. దీనినే పూర్వీకులు ధ్రువరూపక తాళమని చెప్పియుండిరి. ఉ॥ కమలజనారద. అను అరభిరాగములోని ప్రాచీనగీతము ధ్రువరూపక తాళమునకు ఒక చక్కని వుదాహరణమగును.

రూపక ధ్రువతాళము :— ఇది ప్రాచీన త్రిఖండ గీతములం దుపయోగించు ఒక తాళకాల ప్రమాణమగును. దీనిని వేయనపుడు మొదట రి ఘాతలు 1 విస్మృతము 1 ఘాత 1 విస్మృతమును, తరుపరి 2 ఘాతలును, (8 అక్షరకాలములు) వేయుదురు. దీనినే పూర్వీకులు రూపక ధ్రువమని చెప్పియుండిరి. ఉ॥ సకల సురాసుర. అను గౌళరాగములోని ప్రాచీన గీతము యీ రూపక ధ్రువతాళమునకు ఒక మంచి వుదాహరణమగును.

రగణ మత్యతాళము :— ఇది ప్రాచీన కాలములో సంగీత రచనలందు వుపయోగించు ఒక విధమగు తాళకాల ప్రమాణమగును. దీనికి 1 గురువు 1 చతురశ్ర లఘువు 1 గురువు గలిగి (8 + 4 + 8 = 20 అక్షరకాలములు) వుండును. దీనినే పూర్వీకులు రగణమత్యమని చెప్పియుండిరి. ఉ॥ రీణాజహ్ణి విక్రమ రిపురే. అను ఝంకారభ్రమరి రాగములోని వెంకటమఖి గీతము యందుకు ఒక వుదాహరణమగును.

కురుఝంపతాళము :— ఇది ప్రాచీనకాలములో సంగీతరచనలందు వుపయోగింపబడు నొక రకమైన తాళమగును. దీనికి 1 ద్రుతము 1 ఖండలఘువు 1 త్రిశ్రలఘువు గలిగి మొత్తము 10 అక్షరకాలము లుండును. దీనినే పూర్వీకులు “కురుఝంపతాళ” మని చెప్పియుండిరి. ఉ॥ ఝంతుధణికిణి అను అతాణారాగములోని జిక్కిణదరువు యీ కురుఝంపతాళముగల రచనకు ఒక వుదాహరణమగును.

రహస్యోపతాతాళము:— ఇది ప్రాచీనలక్షణకారులు, అదితాళమునకు యివ్వబడిన పేరగును. అనగా ఇది 35 తాళములలోగల చతురశ్రజాతి త్రిపుటమునితెలియదగును.

శరభానందతాళము:— ఇది శ్రీశ్యామశాస్త్రిలవారిచే కనిపెట్టబడినట్లుగా చెప్పబడుచున్న ఒక క్లిష్టమైన తాళముగును.

రామానందతాళము:— ఇది శ్రీ రఘునాథనాయకునిచే కనిపెట్టబడినట్లుగా చెప్పబడుచున్న ఒక అపురూపమైన తాళముగును.

ద్వినామతాళములు:— ఈక్రింది 8 తాళములను ద్వినామతాళములని చెప్పబడును. మకరందను, మహానందఅనియు, గజలీలను, జగలీలఅనియు, మత్యను, పీగ మత్యఅనియు, వర్ధనను, రత్న అనియు, రాజనారాయణను, నారాయణిఅనియు, మదనను, మతంగఅనియు, విలోకితను, విలోప, అనియుకూడ పిలువబడును.

నవగంధితాళములు:— 1. సాబ్రము 2. సమ 3. మట్టావన 4. పిరంగిని 5. మనన 6. నవ 7. బాలి 8. కొట్టరి 9. డెంగి అను తాళములను “నవగంధితాళము” అనబడును.

లఘుశేఖరము:— వైణికులు వీణను వాయించునపుడు చతురశ్రజాతి ధ్రువ తాళము వేయుటలో మొదటి లఘువును ద్రుతమును కలిపి $4 + 2 = 6$ ఆక్షరకాలములను ఒకే మీటులో తెలుపుదురు. తరువాత 2 లఘువులకు 2 సార్లు మీటుదును. 6 ఆక్షరకాలములు గల “మొదటి మీటునే “లఘుశేఖర”మని చెప్పబడును.

ఉ॥ స రి గ మ గ రి | స రి గ రి | స రి గ మ॥ యీ విధముగా నుండును.

ద్రుతశేఖరము:— ఇది పోడశాంగములగు 16 టిలో, 3వ, 12వ ద్రుతవిరామమునకు పూర్వీకు లివ్వబడిన పేరగును, దీనికి అంగసంఖ్య 6. ఆక్షరకాలములు 3.

ఖండాము:— ఇది ఖండిక లేక భాగము, లేక ఆవర్తము, లేక 5 అంకకు వర్తించునట్టి పేరగును.

ఆవర్తము:— ఏదైన ఒక తాళమునకు గల అంగము లన్నిటిని ఒకసారి పూర్తిగా వేయుటను “ఆవర్త”మని చెప్పబడును.

గమనిక:— ఏ తాళమునకైనను కనీసము 2 ఆక్షరకాలము లుండినగాని అది తాళము కాజాలదు. గనుక అనుద్రుతము ఒక తాళముకాదు. అది ఒక తాళము యొక్క ప్రారంభమునగాని, గురు, ప్లుత, కాకపాదములవెంటగాని రాదు. కాని అది లఘువుతోగాని లేక ద్రుతముతోగాని వచ్చును. ఇట్లే కాకపాదము ఒక తాళము యొక్క ప్రారంభమునగాని మధ్యనుగాని, గురు, ప్లుతములకు ముందుగానిరాదు. అట్టి ద్రుతము లేక, లఘువు లేక గురువు, లేక ప్లుతముతరువాత వచ్చును. అయితే

ద్రుత, లఘు, గురు, పుతములగు 4 అంగములును, ఒక తాళముయొక్క ప్రారంభములో గాని, మధ్యనుగాని, చివటగాని రావచ్చును. ఏదైన ఒక తాళము వేయునపుడు ప్రేలికి 4 అక్షరకాలములవంతునను, 8 అక్షరకాలములవంతునను వేయుట సరిశీక్రమములో వరుసగా 8వ, కాలము, 4వ, కాలముగా చెప్పబడుచున్నను, ప్రాచీనసంప్రదాయజ్ఞులు వాటినే మధ్యమకాలముగను, ద్రుతకాలముగను చెప్పియుండుట గమనించదగును. తాళార్థము, పంచతాళేశ్వరము, సప్తతాళేశ్వరమువంటి ప్రాచీనగ్రంథములు తాళములనుగూర్చి ప్రత్యేకముగా వ్రాసియుండుట గమనార్హమును. తాళేశ్వరమును గ్రంథము శ్రీ పచ్చిమిరియం అది అప్పయ్యగారును వ్రాసినది. రచించెనని తెలియుచున్నది.

మనోధర్మసంగీత మనమెచు సంఖ్య...

మనోధర్మసంగీతము :—దీనినే సామరస్య సంగీతము (Samarasya Sangeetham) అని చెప్పబడును. ఇది భారతీయ సంగీతముయొక్క ప్రధానమైన లక్షణముగును. ఇది రెండు విధములు. (1) కల్పిత సంగీతము. ఇది ఇంతకు పూర్వమే రచింపబడిన రచనలను కంఠస్థముచేసి సాధునట్టి లేక వాయింపునట్టి సంగీతముగును. (2) మనోధర్మ సంగీతము. ఇది గాయకునికి గల భావనాశక్తిచే, అప్పటికప్పుడు మనస్సుకు తోచినట్లు పాడునట్టి లేక వాయింపునట్టి సంగీతముగును. ఇది కచ్చేరీ సంగీతములో అతిముఖ్యమైన భాగము గానుండి మూడవవంతు కాలము వినియోగింపబడును. దీనిని సంగీత విజ్ఞానములోని పరిపక్వతర చిహ్నముగా నెంచబడును. సంగీతములోని మహోన్నతమైన గమ్య స్థానమును చేరుటకు మనోధర్మ సంగీత మొక ముఖ్యసాధనముగును. గాయకుడు రాగ లక్షణమునందలి జీవస్వరములను, న్యాసస్వరములను, రాగరంజకముగా ప్రదర్శించును. అయితే ఒక గొప్ప నీటి సముదాయములోగల ఒక పెద్ద మంచుగడ్డయొక్క కొలది భాగమే ఆ నీటిపైకి తేలునట్లుగా సుప్రసిద్ధ గాయకుడు తనకుగల ఆత్మగృహత మేధాశక్తిలో కొంతభాగమునే కచ్చేరీలో ప్రదర్శింప గలుగుచుండును. అయినను యీ మనోధర్మ సంగీతములో తనకుగల ప్రతిభచే శ్రోతలను విహిక జీవితమునుండి మరపించ గలుగుచుండును. సభితులలో యే ఒకరైనను మనఃస్ఫూర్తిగా మెచ్చుకొన్నట్లు కరతాళధ్వనులు చేసినచో తాను చిరకాలము పడిన శ్రమలంతయు ఫలించినట్లే సంతృప్తి చెందును. భారతీయ సంగీతమును శతాబ్దముల తరబడి సజీవముగా నుంచ గలిగినది యీ మనోధర్మ సంగీతమేయనిన అతిశయోక్తి కాజాలదు. కొన్ని శతాబ్దములక్రిందట యూరప్ లోని కొన్ని దేశములలో మనోధర్మ సంగీతము వ్యాప్తిలో నుండెను. కాని నేడు అచ్చటకూడ అది పూర్తిగా క్షీణించిపోయినదనే చెప్పవచ్చును. ప్రపంచములో యిప్పుడు మనోధర్మ సంగీతము, సంగీతకళయొక్క ప్రధాన భాగముగా యున్నది ఒక్క భారతదేశమేయని చెప్పవచ్చును. పట్టణంబులును,

చీనావంటి దేశములలో నేడు కొంత మనోధర్మ సంగీతము వున్నను, అది మనదేశము నుండి గ్రహించినదేయని చెప్పవచ్చును. రాగభావము యెప్పుడు పుట్టినో అప్పుడే మనోధర్మ సంగీతముకూడా పుట్టుట జరిగెనని తెలియదగును.

ఈ మనోధర్మ సంగీతం ముఖ్యంగా 5 భాగము లగును. అవి (1) రాగాలాపన. (2) తానమ్ లేక మధ్యమకాలగానం. (3) పల్లవి. (4) సాహిత్య ప్రస్తారము లేక నిరవల్. (5) కల్పన స్వరములగును. వీటిలో రాగాలాపన తాళరహితమైనదగును.

(1) రాగాలాపన:- ఇది మనోధర్మ సంగీతములో మొదటి భాగమునకు చెందును. దీనిలో ముఖ్యముగా 3 భాగములు గలవు. అవి 1 ఆక్షిప్తిక. 2 రాగవర్ధనలు. 3 స్థాయి సంచారములగును. ఆక్షిప్తికనే “ఆయిత్త”మని చెప్పబడును. అక్షిప్తికయనగారాగమును కొంచెము ముందుకు జువ్వుట యగును. అయిత్తయనగా రాగము పాడుటకుగల ప్రథమయత్న మగును. రాగాలాపన ముఖ్యముగా 2 విధములగును. అవి యేవనగా,

(i) లక్షణయుక్తమైనది (ii) లక్షణయుక్తమై అన్యరాగమిశ్రితమైనది. ముఖ్యముగా రాగాలాపనచేయునపుడు అన్యరాగసంకరము కలుగనియక రాగ పరిత్రత (శుద్ధము)ను రాగాలాపనాంతమువఱకు కాపాడుకొనవలెను. (2) తానమ్— దీనికి తాళము నిర్దిష్టముగా లేకపోయినను కొంచెము గతిని కలిగివుండును. (3) పల్లవి. ఇది ఒక క్రమబద్ధమైన తాళమును, పరిమితమైన సంగీతమును కలిగియుండును. (4) సాహిత్య ప్రస్తారము. ఇది ఒక క్రమమైనరాగ, తాళములను కలిగియుండును. (5) కల్పన స్వరములు. వీటికిని క్రమమైనపద్ధతిలో రాగ, తాళములు వుండును. అయితే చివర గొండుకూడ పరిమిత సంగీతమునకు చెందినవిగా చెప్పవచ్చును. వీటిలో మొదటిదైన రాగాలాపన పూర్వకాలములో ఒక విధమైన మొరటుపద్ధతిలో వుంటూవుండెను. కాని శాస్త్రయుక్తమైన దాని యభివృద్ధి ఆధునిక రాగవిధానము కనిపెట్టిన మతంగుని కాలమునుండే ప్రారంభమైనట్లు చెప్పబడుచున్నది. తరువాత, తానమ్, నిరవల్ క్రమంగా ఆమలులలోనికి వచ్చినవి. పల్లవిని గుఱించి “సంగీతరత్నాకరము” వంటి ప్రాచీనగ్రంథములలో నుదహరింపబడినను, అది తరువాత రెండు శతాబ్దములకుగాని సంపూర్ణమైన యభివృద్ధిచెందియుండలేదు. శాస్త్రయుక్తమైనపద్ధతిలో పల్లవి, కల్పన స్వరముల యభివృద్ధి, ప్రాచీన వాగ్గేయ కారుడైన శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య కాలమునుండే జరిగినదని చెప్పవచ్చును. రాగాలాపన, ఆలాప, ఆలపి అను యీ 3 పదముల అర్థము నొకటే యగును. దీనినే రాగమును విస్తరించుట, లేక రాగ విస్తారమనికూడ చెప్పదురు. రాగాలాపనకు ముఖ్యముగా తోడి, ధైరవి, కాంభోజి, శంకరాభరణము, కల్యాణి వంటి పెద్దరాగములు ప్రధానమగును. రాగాలాపనచేయు నపుడు త; ద, రి, న, తోమ్, అను, ఆక్షరము లుచ్చరించుటయే సంప్రదాయమగును.

తదరినతోమ అనగా తత్, రిహ, అనంతం, ఓమ్ అను శబ్దములు కలిసి తదరినతోమ యేర్పడినట్లు చెప్పదురు. రాగాలాపన ఒక గంటకాలము చేయదలచినపుడు యీ క్రింది విధముగా ఆ యా భాగములను విభజించి పాడదగును. 1 ఆక్షిప్తిక 5 నిమిషములును, 1వ, రాగవర్ధని 10 నిమిషములును, 2వ, రాగవర్ధని 10 నిమిషములును, 3వ, రాగవర్ధని 7 నిమిషములును, 4వ, రాగవర్ధని 5 నిమిషములును, ఆరోహణ, అవరోహణస్థాయిలు 8 నిమిషములును, తానమ్ 15 నిమిషములును ప్రదర్శించుట, రంజకంగాను సంప్రదాయంగాను వుండును. రాగాలాపనలో యీ క్రిందివారు సుప్రసిద్ధులగుదురు. (1) తోడి శీతారామయ్య (2) తోడి సుందరరావు (3) అతాణా అప్పయ్య (4) శంకరాభరణం నరసయ్య (5) బేగడ సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ (6) సారాయణగార కృష్ణయ్యర్లును, తానమ్లో శ్రీ ఘనం సీనయ్య, ఘనం కృష్ణయ్యర్లును, పల్లవిలో పల్లవి శేషయ్య, పల్లవి గోపాలయ్యర్లును ముఖ్యులగుదురు. శ్రీ త్యాగరాజు పల్లవిలో అంచెవేసిన చెయ్యి అయినను కృతించయితగా ఆయనకుగల మహాస్మతమైన స్థానంలో యింకొకటి పైకి వచ్చుటకు అవకాశం లేకపోయెను. రాగాలాపనవివరము:

(i) ఆక్షిప్తికము :— ఇది రాగాలాపనయొక్క ప్రారంభ భాగమును. దీనినే ఆయిత్రమనికూడ చెప్పదురు. ఈ భాగములోని ఆలాపనను మధ్యస్థాయి వడ్డములో ప్రారంభించి మంద్ర, మధ్య, తారస్థాయిలలో రిషభ, గాంధార, మధ్యమ, పంచమస్వరములందు రాగలక్షణమునకును, గాయకుని శక్తికిని తగినట్లుగా నొక సారి సంచరించి తిరిగి మధ్యస్థాయి వడ్డమునకు వచ్చి పూర్తిచేయవలెను. ఇటుల త్రిస్థాయిలందు స్వల్పముగా రాగాలాపన చేయుటను, “ఆక్షిప్తిక”మని చెప్పబడును. అక్షిప్తిక అనగా కుడిపబడిన లేక సంక్షిప్తపరపబడిన ఆలాపన, యని అర్థము. కొందరు యీ పద్ధతికి భిన్నముగా యితర స్వరములందు ప్రారంభించుచున్నను ప్రాచీనగాయకులు అవలంబించిన పైపద్ధతులే శాస్త్రయుక్తములగునని తెలియదగును. రాగముయొక్క లక్షణమును నూచించు ఒక చిన్న ఆలాపనయగుటచే దీనిని “రాగసంక్షిప్త”మనికూడ చెప్పవచ్చును.

(ii) రాగవర్ధని :— ఇది రాగాలాపనలోని రెండవ భాగమును, ముఖ్యమైన భాగమునగును. ఇందు నాలుగు భాగములుగా నుండును. ప్రతిభాగమునకును ప్రారంభము లేక ఎడుపును, అంత్యము లేక ముక్తాయియును వుండును. ఈ ముక్తాయినే “విదారి” అని కూడ చెప్పదురు. రాగవర్ధనిలోని నాలుగు భాగముల అంత్యమందును క్రమముగా ఒకటవ, రెండవ, మూడవ, నాల్గవ విదారులు అలంకారములుగా వచ్చుచుండును. ఈ రాగవర్ధనికే “కరణము” అను పేరుకూడ కలదు. ముక్తాయి అనగా ముగించుటనియు, విదారి అనగా చీల్చుటయనియు గ్రహింపదగును.

మొదటిరాగవర్ధని :— ఈ ఆలాపన మధ్యస్థాయి వడ్డములో ప్రారంభించి విశేషముగా మంద్రస్థాయిలో సంచరించుతూ, ఆయాస్వరములను సరియైన గమకము

లతోను, మరియు విశేషసంచారములతోను, రక్తిప్రయోగములతోను రాగముయొక్క మనోహరత్వము ప్రకాశించునట్లుగా ఆలాపన చేయవలెను. మరియు బహుత్వస్వరములనుగాని, అల్పత్వస్వరములనుగాని తఱచుగా వాడక, ఆలాపనలో చాలవఱకు విశంభకాలముగా నున్నను, మధ్య మధ్యను మధ్యమకాల, ద్రుతకాలములందు కూడ సంచారము చేయదగును. రాగస్వరూపమును చెడగొట్టు సంచారముల నుపయోగింపక, మధ్యమకాల సంచారములతో తారస్థాయి షడ్జమువరకు వెళ్ళి తదుపరి త్వరితగతితో తిరిగి మధ్యమస్థాయి షడ్జమునకు వచ్చి ముగించుటను, “మొదటిరాగవర్ధని” యని చెప్పబడును.

రెండవ రాగవర్ధని :— ఇదియు . మొదటిరాగవర్ధనివలె ప్రారంభించినను, ముఖ్యముగా మధ్యస్థాయి యందును, తరువాత తారస్థాయి పంచమమువఱకును సంచరించి త్వరితగతిని మధ్యస్థాయి షడ్జమునకు వచ్చి ముగించవలెను. ఇట్లు చేయుటలో విచిత్రకల్పనలతోను, గమక, వర్ణ, అలంకారములు విలసిల్లునట్లును, రాగము నందంతర్గతమైయున్న సౌందర్యమును స్ఫురించునట్లు సంచరించుటయేగాక, గాయకుని భావనాశక్తికిని, సామర్థ్యమునకును తగినట్లుగా రాగమును ఆలాపించుటను “రెండవ రాగవర్ధని” యని చెప్పబడును.

మూడవ రాగవర్ధని :— ఇదియు రెండవ రాగవర్ధనివలె ప్రారంభించినను సంచారములు ముఖ్యముగా తారస్థాయియందే యుండవలెను. ఈ ఆలాపన మధ్యస్థాయి పంచమమునుండి తారస్థాయి షడ్జమువరకును, అచటనుండి తార పంచమము వరకును క్రమముగా రాగమును సంచరించి తిరిగి మధ్యస్థాయి షడ్జమునకు వచ్చి ముగింపవలెను. రాగవర్ధనియొక్క ప్రయోగము భాగములును త్రిస్థాయిలందును వుండును. గమక ప్రతిభాగమును ఆకర్షణీయముగా నుండునట్లు రాగమును సంచరింపవలెను. దీనినే “మూడవరాగవర్ధని” యని చెప్పబడును.

నాల్గవ రాగవర్ధని :— ఇదియు రెండవ, మూడవ రాగవర్ధనులవలెనే రాగమును సంచరించుచూ, రాగవర్ధనిని చేయుకాలము స్వల్పముగను, మూర్ఛన లేక త్వరితగతిగల సంచారములు విశేషముగను వుండుటయే యీ ఆలాపనయొక్క విశిష్ట లక్షణముగను. అయితే కొందరు రాగవర్ధనిలోని యీ నాల్గుభాగములను ఒక్కొక్కప్పుడు రెండుగా విభజించి రెండు భాగములలోనే 4 రాగవర్ధనులను ముగించుటకూడ కలిగదు. ఈ 4 రాగవర్ధనుల చేయుటలో మొదటిభాగమును ఘమారు 20 నిమిషములు చేసినచో, 2 వ భాగమును 10 నిమిషములందు, 3 వ భాగమును 5 నిమిషములందు, 4 వ భాగమును 2½ నిమిషములందు ఆలాపించుటయే రాగరంజకమును సంప్రదాయము నశ్చింతి ప్రోహింపదగినది.

iii స్థాయి సంచారము :—ఇది రాగాలాపనలోని అంత్యమైన మూడవ భాగముగను. స్థాయి ఆలాపన అనగా రాగములో యేదైన ఒక స్వరమును స్థాయిగా చేసుకొని రాగమును సంచరించి తిరిగి అదే స్వరమునకు వచ్చి ముగించుటను, స్థాయి స్వరము, లేక స్థాయిసంచారముని చెప్పబడును. ఇది రెండు విధములగును. అవి 1. ఆరోహణస్థాయి సంచారము లేక ఆలాపన 2. అవరోహణస్థాయి ఆలాపన యగును.

i ఆరోహణస్థాయి ఆలాపన :— ఈ సంచారము 8 విధములుగా నుండును. ఎటులనుగా i మొదట మధ్యస్థాయిషడ్జమును స్థాయిస్వరముగా నుంచుకొని దానికి పైన వున్న స్వరముల నంటక క్రిందిస్థాయిలోని మండ్రషడ్జమువఱకు రెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి మధ్యస్థాయిషడ్జమునకు వచ్చి ముగించుటను “మధ్యషడ్జస్థాయి ఆలాపన”మనియు, ii మధ్యస్థాయిరిషభమును స్థాయిస్వరముగా నుంచుకొని దానికి పైననుండు స్వరముల నంటక క్రిందనున్న మండ్రరిషభమువఱకు రెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి మధ్యస్థాయిరిషభమునకు వచ్చి ముగించుటను “మధ్యరిషభస్థాయి ఆలాపన”మనియు, ఇక విధముగా మధ్యస్థాయిలోని iii గాంధారమును iv మధ్యమమును v పంచమమును vi ధైవతమును vii నిషాదమును viii తారషడ్జమును వరుసగా స్థాయిస్వరములుగా జేసుకొని వాటిపై నుండు స్వరముల నంటక క్రిందస్థాయి అదే స్వరములవఱకు గెంజేసిసార్లు సంచారము చేసి తిరిగి బయలుదేరిన అదే స్వరములకు వచ్చి ముగించుట (అనగా పై 8 విధములగు స్థాయిసంచారములను “ఆరోహణస్థాయి సంచార”మని చెప్పబడును. ఇందు స్థాయి స్వరములు క్రమంగా హెచ్చుచుండుటవలననే దీనికి “ఆరోహణస్థాయి ఆలాపన” యనుపేరు వచ్చుటకు కారణమైనదని గ్రహించదగును.

2. అవరోహణస్థాయి ఆలాపన :— ఇదియు ఆరోహణస్థాయి ఆలాపనవలె 8 విధములుగా నుండును. దీనిలో స్థాయిస్వరములు అవరోహణముగా నుండుటచేత దీనిని “అవరోహణస్థాయి ఆలాపన”మని చెప్పబడుటకు కారణమైనది. ఎటులనుగా ! మొదట తారస్థాయిషడ్జమును స్థాయిస్వరముగా నుంచుకొని దానిక్రిందనుండు స్వరముల నంటక పైనవుండు అతితారస్థాయి షడ్జమువఱకు రెండుసార్లు సంచారముచేసి తిరిగి తారస్థాయిషడ్జమునకు వచ్చి ముగించుటను “తారషడ్జస్థాయి ఆలాపన” మనియు, ii మధ్యస్థాయి నిషాదమును స్థాయిస్వరముగా జేసుకొని క్రిందిస్వరముల నంటక పైనన్న తారస్థాయినిషాదమువఱకు రెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి మధ్యనిషాదమునకు వచ్చి ముగించుటను “మధ్యనిషాదస్థాయి ఆలాపన”మనియు ఇదేవిధముగా iii మధ్యస్థాయి ధైవతమును iv మధ్యస్థాయి పంచమమును, v మధ్యస్థాయి మధ్యమమును, vi మధ్యస్థాయి గాంధారమును vii మధ్యస్థాయి రిషభమును, viii మధ్యస్థాయి షడ్జమును స్థాయిస్వరములుగా చేసికొని క్రిందిస్వరముల నంటక పై స్థాయిలోనున్న అదేరకపు

స్వరములవఱకు రెండుసార్లు సంచరించి తిరిగి బయలుదేరిన అదేస్థాయిస్వరములకువచ్చి ముగించుటను “అవరోహణస్థాయిఆలాపన” లేక సంచార”మని చెప్పబడును. ఇటుల ఆవరోహణస్థాయి సంచారములుచేయునపుడు అచ్చటచ్చట మధ్యమకాల, గ్రుతకాలసంచారములున్నను, ప్రధానముగా విశంబకాలములోనే సంచారము బుండ వలెను. మరియు నిట్లు చేయుటలో వర్ణస్వరముల తొలగించియు, ఆరోహణ, అవరోహణముల ననుసరించియు, అల్పత్వ, బహుత్వస్వరములగమనించియు, గమక, వర్ణ, అలంకారాదులచే వినువారి మనస్సును కరగించునట్లు ఆలాపించుటయు సంప్రదాయమగునని తెలియదగును.

మకరిణి ఆలాపన :—రాగాలాపన జేయునపుడు రంజకమైన నొక బీజస్వరమును స్థాయిస్వరముగా జేసుకొని యచట నల్పముగా సంచరించి యేదైన నొక స్వరమును ముగించి తిరిగి ఆలాపనజేసి మొదటిస్థాయి స్వరమునకు వచ్చి ముగించవలెను. ఈ రీతిగా 8 పర్యాయములు ఆలాపించి 4 వ, పర్యాయము మంద్రమునుండి తారము వఱకు ఆలాపించి తిరిగి మధ్య పడ్డమునకు వచ్చి ముగించుటను భరతముని, మకరిణి లేక వర్తని, అని చెప్పియున్నారు. పైనచెలిపిన రాగాలాపన లక్షణములన్నియు అన్ని రాగములకు సాధారణముగా నుండునని గ్రహించునది.

తాయ ఆలాపన :—రాగాలాపనలో యేదైన ఒకస్వరమును స్థాయిగా నుంచుకొని పాడుటను “తాయ”మని చెప్పబడును. ఇదియొక విచిత్రమైన రాగాలాపన పద్ధతియగును. “తాయమనగా ! రాగములందు గ్రహస్వరమును వాది, సంవాదులుగా పాడుటనే” తాయమని చెప్పబడును. ఉ॥ శంకరాభరణ రాగములోని పూర్వార్ణమగు “సరిగమ” అను స్వరములకు ఉత్తరాంగమగు “పధనిస” అను స్వరములు సమముగా నుండును. గమక పంచమమును వ్యర్జ్యగ్రహముగా జేసుకొని అచటనుండి అదే స్వరస్థానములలో రాగము పాడినపుడు ఆధారశృతికి శంకరాభరణ రాగముగానే యుండి మనకు కల్యాణిరాగముగా వినుపించును. ఇటుల గ్రహస్వరములు వరుసగా ఆయా రాగానుసారముగ నాల్గు స్వరములవరకు ఒక్కొక్క స్వరమును గ్రహస్వరముగా జేసికొని, ఆరోహణ, అవరోహణ క్రమముగా సంచరించి అన్యరాగకళలను జూపించి తిరిగి ఆధారపడ్డమునకు వచ్చి ప్రధానరాగకళలను జూపించి ముగించుటను “తాయ ఆలాపన” మనబడును. ఇది త్రిస్థాయిలందు సంచరింపగలిగినట్టియు, రాగలక్షణములం దనుభవముగల్గినట్టి గాత్రజ్ఞులు పాడదగినను నిపుణులైన జంత్రవాద్యకులుకూడ యిట్టి ఆలాపన నేడు చేయగలుగుచున్నారు. ఈ గ్రహస్వరపద్ధతి ననుసరించి యేర్పడినవే పంచమాంత్య, దైవతాంత్య, నిషాదాంత్య రాగములని తెలియదగును. శ్రీ, సుబ్బరామగీతీతులు పేర్కొనబడిన, యీ ‘తాయ ఆలాపన’ పైనచెలిపిన స్థాయి సంచారమునకు సరిపోవునదిగా కనుపడుచున్నది. తాయ, మనుషేరుతో ఒక సంగీతరచన కూడ యుండుట గమనించవగును.

సర్వస్వరగ్రహ ఏకరాగము :— ఏదైన ఒకరాగములోగల స్వరములన్నిటిలో యే స్వరమును గ్రహస్వరముగా జేసినను అచేరాగము (మొదటిరాగము) వచ్చునట్టి రాగమును “సర్వస్వరగ్రహ ఏకరాగము” మని చెప్పబడును. ఉ॥ గోప్రియరాగము. ఇది 62 వ, మేళకర్తయగు ఋషప్రియ యొక్క జన్యరాగమగును. దిని ఆశావరాహాణము. స 2 3 2 1 2 స 2 1 2 3 2 స నిధమగరిస. ఈ రాగములో ఏదైన గ్రహస్వరముచేసినను గోప్రియరాగమే యేర్పడును. ఇట్టి రాగములను యింగ్లీషులో హోల్ టోన్ స్కేలు (Whole tone scale) రాగములని చెప్పబడును.

సాక్షరాలప్తి :—రాగాలాపన చేయునపుడు రామ, కృష్ణ, గోవింద, శంకర వంటి అర్థసహితమైన భగవన్నామాక్షరముల నుచ్చరించుమా చేయునట్టి రాగాలాపనను “సాక్షరాలప్తి” యని చెప్పబడును.

అసాక్షరాలప్తి :—రాగాలాపన చేయునపుడు భగవన్నామాక్షరములుగాక “తదనితామ్” వంటి అర్థసహితమైన యక్షరముల నుచ్చరించుకూ చేయునట్టి రాగాలాపనను “అసాక్షరాలప్తి” యని చెప్పబడును.

తానశబ్దోత్పత్తి :— ఈ “తాన” అనుశబ్దము పూర్వము దక్షిణాత్యగానపద్ధతిలోగల “తెన్నా” అను పదమునుండి స్వీకరింపబడి తానముగా సంస్కరింపబడినదగును. “తెన్నా” అను పదమునకు “దక్షిణరాష్ట్రాధిపా” యని అర్థమగును. పూర్వకాలమున దక్షిణభారతదేశంలోగల పాండ్యరాజ్యము నేలునట్టి యొకరాజును అప్పటి గాయకులు స్తోత్రముగా రాగాలాపనలో “తెన్నా” తెన్నా” యని సంబోధించుచూ పాడుచుండెడివారట. తెన్నా అను యీ పదమే క్రమక్రమముగా ఆర్యజనవ్యవహారములో తానమ్”గా మార్పుచెంది, క్రమేణా “అనంతానంతా” అను భగవన్నామోచ్చారణ సూచకంగా వివరింపబడెను. “తెన్నా” అను యీ రాగాలాపన పద్ధతి ఘమారు 600 సంవత్సరములకు ముందే దక్షిణభారతంలో గలదని తెలియుచున్నది. రాగాలాపనలో యీతాన లేక అనంతశబ్దము గాత్రమును శ్రుతిలో చేర్చుటకు ఒక ముఖ్యసాధనంగా కూడా వుపయోగపడునని గ్రహించదగును.

2. తానమ్ :— రాగాలాపనయొక్క తరువాతిభాగమును “తానమ్” లేక మధ్యమకాలగానమని చెప్పబడును. విశంబకాలములో రాగాలాపన అయిన తదుపరి పాడబడు యీ తానమ్ యెంతో ఆకర్షణీయంగాను, రసవంతముగాను వుండును. ఇది పాడునపుడు తానమ్, తానం, తానంనావంటి మాటలు వుపయోగించవలెనేగాని వేరుశబ్దోచ్చారణములు చేయకూడదని పూర్వాచార్యులు జెప్పియుండిరి. తానమ్ పాడునపుడు ఆకార, అం, కారాదులనుజేర్చి నాభితానముగా గ్రుతకాలములో పాడుటయే సంప్రదాయమగును. అయితే యీ ఆలాపనలో విశంబకాలమే ప్రధానమైనను

యెడ, నెడ, మధ్యమకాల, ద్రుతకాలములలోకూడ ఆలాపించవచ్చును. ఇటుల ద్రుతకాలములో “తానమ్” పాడుటనే “ఘనమ్” అని చెప్పబడును. దీనిలోని సంగీతమును ఆవర్తములుగాలెక్కింప వీలుకొనవచ్చుటకిని అది ఒక విధమైన అయతోనేకూడి యుండును. నిఘ్నలైన గాయకులేమి, వాదకులేమి తానమును త్రికాలములు లేక షట్కాలములుకూడ పాడి, లేక వాయంపగలుగుదురు. ప్రాచీనుడైన శ్రీ సత్తమారు పంజా అయ్యోర్ అనువారు మానవ-అశ్వ-గజ-మర్కట-మయూర-కుక్కుట-మండూక-చక్ర తానముల నెడి 8 రకముల తానములు పాడెడివారని ప్రతీతిగలదు. తానమ్ పాడుటనే మధ్యమకాలగానమనికూడ చెప్పదురు. ఆదర్శమైనట్టి 1 గంట రాగాలాపనలో తానమ్తోకూడా కలిపి వివిధభాగములకాలము 1 క్రిందివిధముగా నుండవలెను. ఆక్షిప్తికము 5 నిమిషములును, మొదటి రాగవర్ధని 10 నిమిషములును, రెండవ రాగవర్ధని 10 నిమిషములును, మూడవ రాగవర్ధని 7 నిమిషములును, నాల్గవ రాగవర్ధని 5 నిమిషములును, స్థాయిసంచారములు 8 నిమిషములును, తానమ్ 15 నిమిషములును పాడుటగాని, వాయించుటగాని సమంజసముగాను రక్తిగాను వుండును.

(3) పల్లవి :- అనగా పదము, అయ, విన్యాసము అను వర్గత్రయములోని ప్రధానాక్షరముల సంయోగమును “పల్లవి” అని చెప్పబడును. పదము అనగా మాటలు. అయ, అనగా కాలము. విన్యాసమునగా హెచ్చుతగ్గులతో విస్తరించుట యగును. పల్లవిలోగల ‘పల్ల, కారము ద్విత్వముగుటచే పల్లవికి ‘అయ, ముఖ్యమగుచున్నది. గాయకునియొక్క లేక వాదకునియొక్క పరిపూర్ణజ్ఞానము పల్లవి ప్రదర్శించుటలోనే విశదమగుచుండును. మనోధర్మ సంగీతములోని 5 భాగములలోను పల్లవి ఒక ముఖ్య భాగమగును. ఇది పరిమితసంగీతమునకు చెందును. రాగాలాపనలో విశేషసామర్థ్యము లేకపోయినను, పల్లవిలో ఆత్యద్భుతమైన ప్రతిభనుచూపగల గాయకు లుండుటకలను. అట్లే పల్లవి పాడుటలో విశేషసామర్థ్యములేని గాయకులు రాగాలాపనలో ఆపూర్వమైన ప్రతిభను ప్రదర్శించుటంకూడాకలదు. పూర్వము మహారాజులు తమ ఆస్థానములలో ప్రముఖులైన సంగీత విద్వాంసులచే పల్లవిలో పోటీలు జరిపించి గెలిచినవారికి ఘనమైన సన్మానములు చేయుచుండెడివారు. సుప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుడైన శ్రీ పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ 108 తాళములలో మిక్కిలి పెద్దదైన “సింహనందన” అను ఆవర్తమునకు 128 అక్షరకాలములుగల ఒక తాళములో ఆపూర్వమైన ఒక పల్లవినీ రచించి ఒక గానసభలో అత్యద్భుతంగా పాడి సభికులచే విశేషమన్ననల నొందినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ పల్లవి పాడుట అనేపద్ధతి ఘరూరు 200 సంవత్సరములకుముందే అమలునందున్నట్లు తెలియుచున్నది. కాని శాస్త్రయుక్తమైన ఒక పద్ధతినీ కనిపెట్టినదిమాత్రము 18 వ, 9 తాబ్దమునకు చెందిన శ్రీ పచ్చిమిరియం అది అప్పయ్య అనే చెప్పవచ్చును. కృతిరచనలు యేర్పడినప్పటినుండే నిరవలోను, కల్పనస్వరములను అభి

వృద్ధిచేయుటకు గాయకులు ప్రారంభించిరి. దీనినిబట్టి రాగాలాపనయే వీటన్నిటికంటె అతిపురాతనమైనదని స్పష్టపడుచున్నది. పల్లవినిపాడు క్రమమెటులనగా? 35 తాళము లలోగాని, మరి యే యితర తాళములోగాని పల్లవిని పాడునపుడు దాని ప్రారంభము ఆ తాళముయొక్క అతీత, అనాగత, సమగ్రహములలో నొకదానికి సరిపోవునటుల చూచుకొనవలెను. మరియు పదగర్భము తప్పకుండునట్లును, సాహిత్యాక్షరములు యే యే తావులందు యే అక్షరము లుండవలెనో అవి తప్పకుండునట్లును విచిత్రకల్పనలతో సాహిత్యమును ప్రస్తరించుతూ వరుసగా 1 లేక 2, లేక 4 లేక 8 ఆవర్తములవంతున పల్లవినిపాడి ముగించవలెను. ఇట్లు పాడుటలో గాయకునికైకి తగినట్లును, వచ్చిన సంగతులు రాసీయకను, రాగ, తాళ, విధులు తప్పకను, వినువారికి యింపుగా నుండు నట్లును పాడవలెను. ఇట్లు పాడునపుడు మధ్యమకాలములో పాడుమా, యెడ, నెడ మధ్యమ, ద్రుతకాలములలోపాడుటసమంజసముగానుండును. ఆయితే అవివిశేష(చాక) కాలముగను, అతిద్రుత (గురిత) కాలముగను పాడుటవోషమని ప్రాచీనల యభిసత మగును. పల్లవియందుగల మాతువు (సాహిత్యము) యే భాషలోనైనా వుండవచ్చును. లేక మణిప్రవాళమువంటి వివిధభాషలలోకూడ నుండవచ్చును. అది దేవతాస్థుతికి చెందియుండుటే సంప్రదాయమగును. కాని యీ కాలములో పల్లవి సాహిత్యము, హాస్యరస, ప్రేమ, ఎత్తిపాడుపులకును, ప్రాపంచకవిషయములకును సంబంధించికూడాయుండటంకలదు. ఉ॥ గానలోలకరుణ. అను తోడిరాగము, ఆదితాళములోని పల్లవి దేవతాస్థుతిగల పల్లవికిని, ఉ॥ గ్రక్కున కాగిటజేర్చి, అను సావేరిరాగము, ఆదితాళములోని పల్లవి, శృంగారరసయుతమగు పల్లవికిని వుదాహరణములగును. ఇవి రెండును అనాగతగ్రహపల్లవులకు చెందునని తెలియదగును.

(4) నిరవలో :—అనగా ఖాళీలు పూర్తిచేయుట అని అర్థము. ఇది ఏదైన పల్లవిలోగాని తదితర సంగీత రచనలోగాని యుండు సాహిత్యమునందలి కొంత భాగమును తీసుకొని అకార, ఇకార, ఉకారాదులతో రాగ, తాళ, నియమముల ననుసరించి విచిత్రమైన కల్పనలతో ప్రస్తరించుటను తమిళములోనిరవలో అని చెప్పబడును. దీనినే తెలుగులో సాహిత్య ప్రస్తారమని చెప్పబడును.

(5) కల్పన స్వరములు :—ఇవి ఏదైన ఒక పల్లవిలోగాని, కృతివంటి యితర సంగీతరచనలోగాని కొంత సాహిత్యభాగమును తీసుకొని అందుకు నియమించుకొనిన తాళములో సమగ్రహములోగాని, అనాగతగ్రహములోగాని, అతీతగ్రహములోగాని స్వరములను కల్పించివేయుటకు గల పేరగును. ఇట్లు వేయునపుడు యీ దిగువ నుదహరింపబడిన ముఖ్యవిషయములను గమనించుట విధియగును! మొదట కల్పన స్వరములను కాల (1) ఆవర్తములోను, తమనాత అర (2) ఆవర్తములోను భద్రుడని 3, 2, 4, 3 ఆవర్తములలోను స్వరములను పెంచుటో అయోరాగ, తాళవిధుల

ననుసరించి స్వరములను కల్పించిపాడుట, ii మొదట ప్రథమకాలములోను, తదుపరి ద్వితీయకాలములోను, పిమ్మట తృతీయకాలములోను స్వరములను కల్పించి పాడుట. iii త్రిస్థాయిలందును స్వరములను కల్పించి పాడుట. iv న్యాసస్వరము పల్లవి మొక్క ప్రారంభ స్వరముక్రింది స్వరముగ నుండునట్లు పాడుట. v చివరపాడునట్టి ముక్తాయిలు న్యాసస్వరముతో ముగించుట. vi గతిభేదము నొందించి స్వరకల్పన చేయుటయగును. ఉ॥ వాతాశిగణపతిం భజేహమ్ అను కృతిలో “ప్రణవస్వరూప” అనుచోట సమగ్రహములో కల్పనస్వరములు వేయుట రంజకముగానుండును. ఉ॥ కొలువ మరెగద, అను తోడిరాగకృతిలో “తంబురచేకొని” అనుచోట, అతీతగ్రహములో కల్పనస్వరములు చాల రంజకముగా నుండును. ఉ॥ పక్కల నిలబడి. అనుఖరహర త్రివియరాగకృతిలో “తనువుచే” అనుచోట అనాగతగ్రహములో కల్పనస్వరములు పాడుట యెంతయు రక్తిగా నుండును. మరియు ఉ॥ భజరే రఘువీరం. అను కల్యాణిరాగంలో ఆదితాళమునందుగల అనాగతగ్రహ పల్లవిలో కూడ కల్పనస్వరములు వేయుట యెంతయు రక్తిగానుండును.

పదగర్భము:—ఇందు ప్రథమాంగము, ద్వితీయాంగములు రెండును సమాన భాగములుగానుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు సమంగా లేకపోవచ్చును. ఆయాతాళములను బట్టి యీ భేదము యేర్పడును. పల్లవి పాడునప్పుడు తాళము వేయుటలో లఘువును ఒకసారి పూర్తిగా వేసినవెంటనే వేయబడు మొదటి ఘాతయందుండునట్టి సాహిత్యాక్షరమును “పదగర్భ”మని చెప్పుచుండును. ఉ॥ పాలించుటకు సమయమిదే! ము...హ! రే కృష్ణనను॥ ఆను పల్లవిలో అడ్డగీత గురుతుగల తావును పదగర్భమని చెప్పుచుండును.

రత్నాయ పల్లవి:—ఇది మనోహరమైన రెండు స్వతంత్ర పల్లవులతో సామరస్యముగ రచింపబడి, రెండు పదగర్భములను గలిగియుండునట్టి పల్లవికిగల పేరుగును. ఇందు మొదటిపల్లవి రెండవ పల్లవిలోని భావమును స్ఫురింపజేయును. ఈ రెండును ఒక్కొక్కప్పుడు విడివిడిగా పాడుటకు కూడ వీలు కలిగియుండును.

స్వరాక్షర పల్లవి:—ఇది పల్లవియొక్క సాహిత్యము స్వరాక్షరము లతో కూడినదై ఆస్వరముల పదజాలము సాహిత్యమువలె అర్థము విచ్చునదిగా నుండు పల్లవికిగల పేరుగును. ఉ॥ మోహనరాగములోని సరిగపాగ - ఇచ్చెనే - పాదాపాగ - ఇచ్చెరా. అను పల్లవిలో అడ్డగీటులు గలవి స్వరాక్షరములగును. గనుక ఇది స్వరాక్షర పల్లవికి శాస్త్రయుక్తమైన ఒక ముఖ్య పుదాహరణమగును.

గోవుచ్చయతి పల్లవి:—ఇది పల్లవియొక్క సాహిత్యము అవుతోకవలె మొదట పెద్దగా నుండి పోను పోను తగ్గిపోవునట్టి దానికిగల పేరుగును. ఉ॥ సుగుణా నిధి చంద్ర, కలశేఖరేంద్ర, అను సాహిత్యమును సుగుణానిధిచంద్ర - గుణానిధిచంద్ర,

నిధిచంద్ర, చంద్ర అను విధముగ, గోపుచ్చయతిగా పల్లవిని విభజించి పాడవచ్చును. ఇది శ్రీ స్వాతితిరునాళ్ మహారాజుపై ఆయన గౌరవార్థము రచింపబడిన కాంభోజి రాగములోని ఒక ప్రఖ్యాత పల్లవియగును.

రాగమాలికాపల్లవి:—ఇది ఏదైన ఒక పల్లవిని వివిధరాగములలో దాని తాళవిధుల ననుసరించి పాడునట్టి పల్లవికిగలుగు పేరగును. ఉ॥ శంకరాభరణం, అను శంకరాభరణము, తోడి, కల్యాణి, దర్పారు రాగములలోగల ఆదితాళపల్లవి యిందుకొక చక్కని వుదాహరణయగును.

తాళమాలికాపల్లవి:—ఇది ఏదైనా ఒక పల్లవిని వివిధతాళములందు పాడుమా తిరిగి మొదటి పల్లవితాళమును యెత్తుకొనుచుండు నట్టి పల్లవికిగల పేరగును. ఇట్టి పల్లవులను పాడుటలో శ్రీ వీణ కుప్పయ్యర్ కుమారుడు త్యాగయ్యర్ మిక్కిలి సమర్థుడని ప్రతీతిగలను.

రాగతాళమాలికాపల్లవి:—ఇది ఏదైనా ఒక పల్లవిని వివిధరాగములలోను, వివిధతాళములందును పాడ వీలుకలిగినట్టి పల్లవికి గలుగు పేరగును. ఇట్టి పల్లవులను పాడుటకు రాగ, తాళ, జ్ఞానములందు మిక్కిలి సామర్థ్యముండవలెను. మరియు వ్రేలికి 16, లేక 32 అక్షరకాలములు నడచునట్టి చౌకకాల పల్లవులను, గతిభేదము కలిగినట్టి క్లిష్టమైన పల్లవులను, అనగా ప్రధమాంగము త్రిశ్రగతిలోను, ద్వితీయాంగము చతుశ్రగతిలోను లేక వేరువేరు గతులలోనుగల పల్లవులను పాడటం మిక్కిలి కష్టసాధ్యముగా నుండును. గనుకనే ఇట్టి పల్లవులు అరుదుగా పాడబడును.

ద్వితాళపల్లవి:—ఇది ఏదైనా ఒక పల్లవిని దానికి నిర్ణయింపబడిన తాళమునందేగాక మరియొక తాళమునందుకూడా పాడుటకు వీలుకలిగినట్టి పల్లవికిగల పేరగును. ఉ॥ చతుశ్రజాతి రూపకతాళపల్లవిని త్రిశ్రజాతి ఏకతాళములోను, మిశ్రజాతి యుపతాళ పల్లవిని ఖండజాతి ఏకతాళములోను పాడుటకు వీలుండును. గనుక యిట్టి పల్లవులు ద్వితాళపల్లవుల రకమునకు చెందినవగును.

అనులోమపల్లవి:—ఇది ఏదైనా ఒక పల్లవిని పాడునపుడు దాని తాళమును ఒకేవిధముగా వేయుచూ, పల్లవి సాహిత్యమును రెట్టింపు లేక నాలుగు రెట్లు వేగముతో పాడి లేక వాయించునట్టి పల్లవికిగల పేరగును.

ప్రతిలోమపల్లవి:—ఇది ఏదైనా ఒక పల్లవిని పాడునపుడు అపల్లవి యొక్క సాహిత్యమును ఒకేకాలములో పాడుచూ, తాళమును రెట్టింపు లేక నాలుగు రెట్లు వేగముతో నడుపునట్టి పల్లవికిగల పేరగును. ఈ అనులోమ ప్రతిలోమ పల్లవులను పాడుటకు పరిపూర్ణమైన, లయజ్ఞానము, మంచి ఒడుగుగల శారీరము (కంఠము) యుండుట ముఖ్యమగును. ఇట్లు పాడుట చౌకకాల పల్లవులలోనే సాధ్యమగును.

గీతలక్షణము.

గీతము :— ఇది పల్లవి, అను పల్లవి, చరణములను విభాగములులేని సులభ సంగీతరచనయగును. గీతము అనుమాటకుసాట, అనినాడ అర్థము కలదు. కాని సం గీతములో నొక ప్రత్యేకముగు రచనకే యిది యొక్కవగా వర్తించును. రచన లన్నిటి లోను మిక్కిలి నిరాడంబరమైనవియు, రాగముయొక్క నిరాడంబర మాధుర్యాన్ని గుర్తింపజేయునవియు గీతములగును. ఇందు సంగీతము, లయ, సమానముగా నుండును. మరియు సంగతులుగాని, క్లిష్టపదసమ్మేళనములుగాని వుండవు. ధాతు, వనబడు ప్రతి స్వరమునకును, మాతు, వనబడు ఒక్కొక్కసాహిత్యాక్షరము సాధారణముగా నుండును. ఈ సాహిత్యము దైవస్థోత్రమునకు సంబంధించియుండును. మరియు కొన్ని గీతములలో అర్ధములేని అచ్యుత-తియ్య-అయ్యం వోవయ్య- చేరె- వంటిమాటలు సాహిత్యమునందు మిళితమై వచ్చుచుండును. ప్రథమాభ్యాసమునందుగల స్వరావళి, జంట, అలంకారాదులు పూర్తిచేసినపిదప విద్యార్థుని గీతములనే ముఖ్యముగా నేర్పుకొంగురు. సప్తతాళములలోను వాటివిభాగములలోను అనేకగీతములు రచింపబడివున్నవి. శ్రీత్యాగరాజునకు పూర్వమే చాలామంది రచయితలు గీతములను రచించియుండిరి. ఈ గీతములు ముఖ్యముగా రెండు విధములుగా నున్నవి. అవి 1 సాధారణ గీతములు. 2 లక్షణ గీతములగును. వాటి వివరముల నీక్రింద చెబుట గమనించునది.

i సాధారణగీతము :— గీతలక్షణమునందు చెప్పబడిన అన్ని విషయములను గలిగియుండునది “సాధారణగీత”మని చెప్పబడును. దీనినే సామాన్యగీతమనియు, లక్ష్యగీతమనియు, సంచారిగీతమనియు చెప్పట కలదు. ఇందుగల సాహిత్యము దైవ స్థోత్రముగ నుండును. నడక వ్రేలికి ఒక అక్షరకాలముగా నుండును. ఉ॥ శ్రీరామ చంద్ర. (వైరవి. చ. ధృవ) అను గీతము యిందుకొక ముఖ్య వ్రదాహరణయగును. ఈ సాధారణ గీతములు మరియొకపద్ధతిలో 3 విధములుగా నుండును. అవి i పిళ్ళారిగీతములు ii ఘనరాగగీతములు iii రాగమాలికాగీతము లగును.

i పిళ్ళారిగీతములు: విఘ్నేశ్వరడు, మహేశ్వరడు, శ్రీమహావిష్ణువు మొదలగు దైవములను స్తోత్రముచేయుచు శ్రీ పురందరదాసు రచించిన ఉపోద్ఘాత గీతములను “పిళ్ళారిగీతము”లని చెప్పబడును. ఉ॥1 శ్రీగణనాథ. 2 కుండగౌర. 3 కైతయనీరను. 4 పనుమనాభా. 5 భయసమయదేవ మొదలగు గీతములు యీరకమునకు చెందినవగును.

ii ఘనరాగ గీతములు :—నాట, గౌళ, ఆరభి, శ్రీ, వరాళివంటి ఘనరాగ పంచకమునందు రచింపబడిన గీతములను “ఘనరాగ గీతము”లని చెప్పబడును. ఉ॥ 1 అమరీ కబరీ (నాట) 2 సకల సురాసుర (గౌళ) 3 రేర శ్రీరామచంద్ర (ఆరభి) 4 మినాక్షి జను కామాక్షి (శ్రీరాగ) 5 వందే హృదయ (వరాళి) వంటి గీతములు యీ రచనమునకు చెందినవగును.

iii రాగమాలికా గీతములు :—గీతలక్షణము ననుసరించి వివిధరాగములలో క్లుప్తముగా రచింపబడిన గీతములను “రాగమాలికా గీతము” అని చెప్పబడును. ఇట్టి గీతములు యీ కాలములో వాడుకయందు లేకున్నవి. పైన చెప్పిన లక్ష్యగీతములను రచించినవారిలో శ్రీ పురందరదాసు, శ్రీ రామామాత్యుడు, శ్రీ పైదాల గురుమూర్తి శాస్త్రి మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

ప్రాచీన లక్ష్యగీతములు :— ఇవి మరియొక పద్ధతిలో రెండు విధములుగా నున్నవి. అవి 1. శుద్ధనూడ 2. ఛాయాలగనూడలగును. నూడఅనునది గీతవాసుక మైన దేశీయపదమగును. శాస్త్రనియమములగు ఛాయను పొందినగీతమును శుద్ధనూడ యనబడును. ఛాయాలగపదనికారమే సాలగమగును. ఈ సాలగనూడఅనునది, ధృవ, మత్య, ప్రతిమత్య, నిస్సారుక, ఆట్టతాళ, రాగతాళ, ఏకతాళములను 7 భేదములు గలిగియుండును. అందు మొదటిదైన ధృవమనగా! ధాతు, మాతువులతో కూడిన ప్రాచీనగీతములలో కొన్ని రెండు ఖండములుగను, కొన్ని మూడు ఖండములుగను వుండును. వీటిలో మొదటిది ఉద్గాహఖండమనబడును. దీనిలో మొదటిభాగ మెచ్చట న్యాయముగా నుంచుడునో దానినే ధ్రువమని చెప్పబడును. ఈ ధ్రువము నకుగల భేదములు, వాటి పేర్లు, రసములు, తాళములు మొదలగు లక్షణములును, మత్స్యాది మిగత ఆచుతాళముల లక్షణములను గ్రంథవిస్తర భీతిచేతను వాడుకలో లేనందునను నిచట చెప్పనలగుట గ్రహించి వాటిని “చతుర్థండి ప్రకాశిక” గ్రంథమందు జూడదగును. ఉద్గాహఖండ స్వరములకంటె హెచ్చైన స్వరములు గలది ఆ భోగఖండమనబడును. నూడవది ముద్రాఖండమగును. ఉద్గాహఖండములో ధ్రువము వెనుక, అంతరియును, పిమ్మట, జావడయును, ఆ భోగఖండము, వెనుక అంతరియును, ముద్రాఖండము వెనుక అంతరియును గలియుండును. ఇట్టివి త్రిఖండగీతములందు మాత్రమే కనుపడుచున్నవి. శ్రీ వెంకటమఖి యిట్టి గీతములను ధృవాది సప్తతాళములతో, రుహోంపటాతాళమును, రగణమత్యతాళమును చేర్చి యీ 9 తాళములందే రచింపబడవలెనని చెప్పియున్నారు. ఈ లక్ష్యగీతములందలి సాహిత్యము, సంస్కృతాభాసమైన ప్రాకృతాది భాషాపదములతోను, ఆభోగఖండ సాహిత్యము అర్ధరహితమైన అయ్య, తియ్య, అంవో ఇయ్య, రేరె, వంటి పదములతోను కూడియుండును. ఉ॥ శ్రీ మత్సహినగిరి తనూభవధవులే, అను శ్రీరంజని రాగములోని శ్రీ వెంకటమఖి గీతము ప్రాచీనలక్ష్యగీతమునకు ఒక వుదాహరణమగును.

అంతరి :—ప్రాచీనగీతములలో ధ్రువ, ఆభోగ, ముద్రాఖండముల వెనుక వుండునట్టి భాగము లేక తావునకు అంతరియని చెప్పబడును.

జావడ :—ప్రాచీనగీతములలోగల అంతరి వెనుక రెండు ఖండములను కలుపు నట్టి భాగము లేక తావునకు “జావడ” అని చెప్పబడును.

(2) లక్షణగీతము :— అనగా దైవస్థోత్రముతో కూడిన సాహిత్యమునకు లోడు, ఆరాగముయొక్క సంపూర్ణ లక్షణమును కూడ సాహిత్యమునందు యిమిడ్చి రచింపబడు గీతమును “లక్షణగీత”మని చెప్పబడును. దీనిలో ఆరాగము జన్యరాగమైనచో దాని జనకరాగమును, భాషాంగరాగమైనచో దాని అన్యగ్వరములను, వర్ణ, పక్ర, గ్రహ, వ్యాస, అంశస్వరములను, బొడవ, పాడవ, సంపూర్ణముల శబ్దభావమును రచింపబడియుండును. ప్రస్తుతము అమలునందున్న చాలారాగములలోను, వాడుకలోలేని కొన్ని రాగములలోను లక్షణగీతములు రచింపబడియున్నవి. గ్రంథములను అచ్చు వేయుట తెలియని ప్రాచీనకాలములో గానకళార్థము ఆయా రాగలక్షణములను సులభముగా జ్ఞప్తి యందుంచుకొనుటకీ లక్షణగీతము లెంతయు సహాయకారిగా నుండెడివి. కాని వర్తమానకాలములో నివి మన సారస్వతవాంఛనుమాత్రము దీర్చగలిగినవిగానున్నవి. ఊ॥ కంసాసుర, ‘సహన, చ. మత్య’ (గురుమూర్తిశాస్త్రి) యగును. శ్రీ వెంకటమఖియొక్క రాగాంగ లక్షణగీతములు ఒక ప్రత్యేకరకమునకు చెందినవగుటచే వాటిలక్షణమును తెలుసుకొనుట కెంతయు నుత్సాహముగా నుండును. సాధారణముగా యీ లక్షణగీతములు రిభాగములుగా నుండును. అంగు మొదటిభాగము ఆ మేళకర్తరాగము తీసుకొనుస్వరములజాలిని తెలియపఱచును. రెండవభాగము ఆ మేళకర్తనుండి జనించు ఉపాంగరాగవర్ణన తెలియపఱచును. మూడవభాగము ఆ మేళకర్తనుండి జనించు భాషాంగరాగమునుగూర్చి తెలియపఱచును. ఈ లక్షణగీతముల సాహిత్యములందు చెలిపిన ఉపాంగరాగములలో కొన్ని శ్రీ వెంకటమఖి ఆనంతరము భాషాంగరాగములు గా పరిగణింపబడుటచే వీటిలో కొన్ని దక్షిణభారతంలో నేడు అమలునందు లేకున్నవి. కాని ఉత్తరభారతమునందు మాత్రము వ్యాప్తిలోనున్నవి. ఊ॥ రవికోటితేజ. అను మాయామాళవ గౌళ రాగ, చ. మత్యతాళములోని వెంకటమఖిగీతము యందుకు ఒక ముఖ్యపుదాహరణముగును. ఇట్టి లక్షణగీతములు రచించినవారిలో శ్రీ గోవిందదీక్షితులు, శ్రీ వెంకటమఖి మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

నూళాదులు :—అనగా ఇవి గీతమునకు దేశ్యపదమైన నూడనుండి స్వీకరింపబడినదగుటచే “నూళాదు” లని చెప్పబడును. ఇవి ఆమరికలోను, లక్షణములోను గీతమును బోలియుండును. ఈ నూళాదులు ప్రసిద్ధాలంకార సప్రతాళములందు ఉద్భావా, ధృవ, ఆభోగ, ధాతువులతో ఏక కళగానుండి, విశంబ, మధ్య, లయలుగలిగి వర్ణక్రమములతో సాహిత్యరూపమై యుండును. ఊ॥ అచ్యుతానంత. అను, కాళిరామక్రియ రాగ రుంపతాళములోని పురందరదాసుని రచన యందుకు వుదాహరణముగును. ఇట్టి శ్రీ పురందరదాసులు మాత్రమే కన్నడములో రచించినట్లు తెలియుచున్నది.

చిట్టతానములు :— వీనినే శ్రీ వెంకటమఖి మొదలగు పూర్వాచార్యులు “కటకము” లని చెప్పియుండిరి. ఇవి ప్రత్యేకముగా పితావాద్యము నధ్యసించుటకై

పుష్టాంశములను రచనలగును. ఘనరాగపంచకమునందు గల యీ చిట్టతానములు పిఠను ఆభ్యసించు విద్యార్థులకు ఘనరాగపంచకముదలై లక్షణజ్ఞానము సంపాదించుకొనుట కెంతయు పలుగానుండును. ప్రస్తుతము అమలునందున్న ప్రాచీనములైన అనేకరాగములలో యీ చిట్టతానములుగలవు. వీటిలో రాగాలూపన లక్షణములను జెప్పినట్లు ఆయిత్తము ఎక్కువ, ముక్తాయిఎక్కువ, స్థాయి, ఆహోహి- అవహోహి- రంపాచి- మకరిణి- మొదలగు లక్షణములుకూడ వుండునని తెలియుచున్నది.

ప్రబంధవివరము.

ప్రబంధము:—సంగీతరచనలలో పూర్వమునుండి అమలులోలేని కొన్ని రచనలుగలవు. వాటిలో కొన్ని యితర నామములతో మార్పుచెంది వాడుకలోనున్నవి. భరతుడు తన నాట్యశాస్త్రములో నాట్యమునకుపయోగించు అనేకరచనలు పేర్కొని ఆకాలములో ధృవలు, గీతిలు అను రెండు రచనలు ప్రధానంగా అమలులోనున్నట్లు చెప్పెను. మరియు మాగధి, ఆర్థమాగధి, సంభావిత, పృథుల, అను 4 గీతిలనుగూడ పేర్కొనియుండెను. మతంగుడు 49 జేప్రబంధములను, శార్దూలీవుడు 70 యితర ప్రబంధములను గురించి పేర్కొనియుండిరి. ప్రబంధమనగా ప్రత్యేకమైన ప్రాచీనరచనకేగాక ప్రతి సంగీతరచనకుకూడా ఆర్థము నిచ్చును. ప్రత్యేకమైన ప్రబంధములలో 6 అంగములును, 4 ధాతులును వుండును. వాటి వివరముల నీ క్రింద చెప్పట గమనించునది.

i స్వరము:— అనగా సప్తస్వరములగు సరిగమపధని, లోగల ప్రతి ఒక్కటియును “స్వర”మని చెప్పబడును.

ii రితుదము:— సంబోధనగా ప్రబంధనామకుని పుట్టికించి వాని ధైర్య, శౌర్యాదిగుణములను తెలుపు స్తోత్రపాఠములను “రితుద”మని చెప్పబడును.

iii పదము:— అనగా మాటలుగలది “పదము” అని చెప్పబడును.

iv తేనకము:— అనగా భాండీగభాషలోగల “తేన” అను శబ్దవికారమును “తేనక”మని చెప్పబడును. ఇది తత్ శబ్దమునకు సంబంధించినదగును. తత్ అనునది శిశ్యమంగళస్వరూపమైన పగబ్రహ్మవాచకమగును. ఓం తత్సత్, తత్సత్సత్, అను మహావాక్యములకు సరిపోవు యీ ప్రబంధము లందలి “తేన” శబ్దమునే “తేనక” మని చెప్పబడుచున్నదని తెలియునది.

v పాటము:— అనగా యద్రవీణ, శంఖమువంటి వాద్యములలో గలగు స్వారస్యధ్వనులను, ఊరోవాద్యమువంటి చర్మవాద్యములలో లక్షణానుసారముగా పలుకునట్టి శబ్దములు లేక జతులను “పాటము” అని చెప్పబడును. [పాటము = శబ్దము.]

vi తాళము :— తాళప్రకరణమున జెప్పబడిన లక్షణములతోకూడినది “తాళ”మని చెప్పబడును. పైన చెబుపబడిన 6 అంగములును అవి వచ్చు సంఖ్యనుబట్టి ప్రబంధములను యీ క్రింది రీతివిధములుగా విభజించిరి.

i మేదినిజాతిప్రబంధము :— ఇందు పైనచెలిపిన ఆఱు అంగము లుండును.

దీనికి ఉ॥ చండశేల. అనునట్టి హంసధ్వనిరాగము, మత్యతాళములోని శ్రీరామ స్వామిక్షీతుల రచన యిందుకు సరిపోవు ఒక మంచి వుదాహరణముగును.

ii ఆనందినిజాతిప్రబంధము :— దీనికి పైనచెలిపిన 6 అంగములలో లేనకము తప్ప మిగత 5 అంగము లుండును. ఉ॥ తిల్లాన. ధన్యాసిరాగము, ఆదితాళములో శ్రీ పల్లవి శేషయ్యవ్రాసిన రచనయిందుకు సరిపోవు ఒక చక్కని వుదాహరణముగును.

iii దీపినిజాతి ప్రబంధము :—దీనికి పై 6 అంగములలో పాటము, లేనకము తప్ప మిగత 4 అంగములుండును. ఉ॥ విరుబోణి, అను భైరవిరాగము. ఆటతాళము లోని శ్రీపచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య వ్రాసిన తానవర్ణము యిందుకు సరిపోవు చక్కని వుదాహరణముగును.

iv భావినీ జాతిప్రబంధము :—దీనిలో పై 6 అంగములలో పడము, తాళము, స్వరము అను 3 అంగములుండును. ఉ॥ నీమది చల్లగ. అను ఆనందభైరవిరాగము, ఆదితాళములోని శ్రీ మాతృభూతయ్యయొక్క శ్రీ సుగంధికుంత లాంబాంకిత కృతి యిందుకు సరిపోవు చక్కనివుదాహరణ మగును.

v తారావళీజాతి ప్రబంధము :—దీనికి పై 6 అంగములలో స్వరము, తాళము, అను 2 అంగములుండును. ఉ॥ సా రి గా పా ధా సా నీ ధా, అను బిలహరిరాగము. ఆదితాళములోని జతిస్వరము యిందుకు సరిపోవు నట్టి చక్కని వుదాహరణముగును. ప్రబంధములలో ఈ క్రింది 4 ధాతులు వుండును. వాటియొక్క వివరములేమనగా !

i ఉద్గాహము :— ఇది ప్రబంధముయొక్క మొదటిభాగము లేక పల్లవి సరిపోవు ప్రారంభ భాగమగును.

ii ధృవము :—ఇది చరణమునకు సరిపోవు ఒక ముఖ్యమైన భాగమగును.

iii మేళాపకము :—ఇది అనుపల్లవికి పోవు పై రెండింటిని కలుపు నట్టి యొక భాగమగును.

iv ఆభోగము :—ఇది మధ్యమకాల సాహిత్యము లేక కృతియొక్క చిట్ట స్వరమునకు సరిపోవు అంత్యభాగమగును. పై 4 ధాతులలోను ఉద్గాహ, ధృవ ములు ముఖ్యమైన అంగములగును. మేళాపక, ఆభోగములు అంత ముఖ్యమైన అంగ

ములుకొవు. ఒక కృతిలో వచ్చు ముఖ్యమైనట్టి, అముఖ్యమైనట్టి అంగములు ఆధునిక సంగీతమునకు మంచి వుదాహరణములగును. ప్రబంధములను మరియొక పద్ధతిలో 3 విధములుగా విభజించిరి. అవి ఏవనగా!

i ద్విధాతు ప్రబంధము:—ఇందు, ఉద్దాహ, ధృవములుండును. ఉ॥ పాహి రామచంద్ర. అను శంకరాభరణరాగము, ఆదితాళములోని త్యాగరాజ దివ్యనామ సంకీర్తన యందుకు సరిపోవు చక్కని వుదాహరణముగును. దీనికి ఒక పల్లవి ఒక చరణము వుండును.

ii త్రిధాతు ప్రబంధము:—ఇందు, ఉద్దాహ, ధృవ, ఆభోగము లుండును. ఉ॥ సరససామదాన. అను కాపినారాయణిరాగము - ఆదితాళములోని త్యాగరాజ కృతి యందుకు సరిపోవు చక్కని వుదాహరణముగును. దీనిలో పల్లవి, అను పల్లవి, చరణములుండును.

iii చతుర్ధాతు ప్రబంధము:— ఇందు ఉద్దాహ, మేళాపక, ధృవ, ఆభోగ ములుండును. ఉ॥ అంబానీస్మరణము. అను ఆనందభైరవి రాగములోని కృతి యందుకు సరిపోవు చక్కని వుదాహరణముగును. దీనిలో పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము, చిట్టస్వరములుండును. ప్రబంధములను మరియొక పద్ధతిలో రెండు విధములుగా విభజించియుండిరి. వాటి వివరముల నీక్రింద చెలువుట గమనించునది.

i నిర్వ్యక్తప్రబంధము:— అనగా యిది నూత్రములను లేక ఛందస్సులనుబట్టి రాగ, తాళములను తెలుపుచూ వ్రాయబడిన రచనయగును.

ii అనిర్వ్యక్తప్రబంధము:— అనగా యిది నూత్రములను లేక ఛందస్సులను, అతిక్రమించి రాగ, తాళములను తెలుపకనే వ్రాయబడిన రచనయగును.

శార్దూలేవుడు ప్రబంధములను మరియొకపద్ధతిలో 3 విధములుగా విభజించిరి. అవి i నూడప్రబంధములు ii అలిక్రమప్రబంధములు iii విప్రకీర్ణప్రబంధములగును. ఈ నూడప్రబంధములో శుద్ధనూడ, సాలగనూడ అను రెండు రకములు గలవు. ఇవి తరువాత వచ్చిన సంగీతరచనల కొకమార్గము నేర్పరచగలెను. శార్దూలేవుడు గీతలకుతోడు, అక్షిప్తికములు, కపాలములు, కంబళములవంటి యితరరచనలకూడ పేర్కొనియుండెను. 108 తాళములలోని పేర్లను గలిగిన ప్రబంధములుకూడ కొన్నిగలవు. అవి ఉ॥ చచ్చరీ, హంసలీల, తురగలీల, గజలీల, మొదలగునవి యగును. శ్రీగోపాలనాయకుడు గ్రహస్వర ప్రబంధము, తాళార్ణవము, రాగకదంబకములను 3 రకములైన ప్రబంధముల రచించెను. భూలోకమల్లడు చాలాప్రబంధములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ ప్రబంధము లలో యీ క్రింది అనేకరకములు ప్రాచీనకాలములో మిక్కిలి వాడుకలోనుండెను. అవి

i వర్ణము. ఇది వర్ణ, తాళములలో రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేక రచనయగును.

ii పంచతాళీశ్వరము :- అనగా ఇది 5 తాళములలోగల తాళమాలికయగును. ఈ ప్రబంధముయొక్క 5 భాగములును 5 మార్గితాళములలోనుండునని గ్రహించదగును.

iii శ్రీ విలాసము :- అనగా ఇది 5 రాగములలోను 5 తాళములలోనుగల ఒక రాగ, తాళమాలికయగును.

iv శ్రీరంగప్రబంధము:-అనగా ఇది 4 రాగములలోను 4 తాళములలోనుగల ఒక రాగ, తాళమాలికయగును.

v ఉమాతిలకప్రబంధము:-అనగా ఇది 3 రాగములలోను 3 తాళములలోనుగల ఒక రాగ, తాళమాలికయగును.

vi పంచభంగి, పంచానన:-అనగా ఇవి 2 రాగములలోను 2 తాళములలోనుగల ఒక రాగతాళమాలికయగును.

vii శరభశీల:- అనగా ఇది 3 రాగములలోను 3 తాళములలోనుగల ఒక రాగతాళమాలికయగును.

viii రాగకదంబకము:-అనగా ఇది ఆధునికరాగమాలికకు సరిపోవునట్టి ఒక మనోహరమైన రచనయగును.

ix తాళార్ణవము:-అనగా ఇది ఆధునిక తాళమాలికకు సరిపోవురచనయగును.

x స్వరార్థ :- అనగా ఇది స్వరాక్షరములతో కూడిన రచనయగును. ఇది రెండు రకములుగానుండును. అవి (1) శుద్ధము (2) మిశ్రముయననవి.

i శుద్ధము :-అనగా రచనయంతయు స్వరాక్షరములతో కూడిన దానికిగలపేరు.

ii మిశ్రము:-అనగా సాహిత్యాక్షరములు అచ్చటచ్చటవుండు దానికిగలపేరు.

కైవార ప్రబంధము :-ఇది ధాతు, మాతులతో కూడిన ప్రాచీనమైన ఒక రచనయగును. ఇందు మొదట పాటవఖండము. పిమ్మట జావడ, తదుపరి ఆలాప ఖండము, ఆ తరువాత ముద్రాఖండములను భాగములుండును. ఇందు మొదటి రెంటిలోనుగలమాతు, జతులతోను, వాద్యములతో కూడిన సంఖ్యాశాస్త్రముతోను మిగత ఆలాప, ముద్రాఖండములందలి మాతు, అర్ధయుక్తమైన స్థోత్రములతోను కూడియుండును. నడక తాళాక్షరము ఏకకళగానుండి మధ్య, మధ్య మధ్యమకాలములో కూడనుండును. ఉ॥ తోదిగినాంధిమి ధిమికిట, అను నారాయణగౌళరాగము మత్యతాళం లోని శ్రీ, వెంకటమఖి రచన యిందుకు పుదాహరణయగును. ఈ రచనలలో కొన్ని వివిధ రాష్ట్రభాషలలో నుండును. ఇట్టివాటిని “విచిత్ర ప్రబంధము” అందురు. ఇట్టి రచనలూ

పాటము, తేనకము, తాళములచే నలంకరింపబడును. ఈ ప్రబంధములు మణిప్రవాళము వంటి కీర్తనలకు ఒక మార్గము నేర్పఱచగలిగెనని గమనించదగినది.

కళాయో ప్రబంధము :—ఇది అతి ప్రాచీనమైన ఒక రకముగ జేత్యప్రబంధము నకు గల పేరుగును. ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగము లుండెను. గీతము వలెనుండి ధాతు, మాతువులుండును. సాహిత్యములో కొంతభాగము జతులతోను, కొంతభాగము స్తోత్రములతోను కూడియుండి నడక తాళాక్షరము ఏకకళగా నుండును. ఉ॥ తత్తాధిగితాద్దై. అను ఘరజురాగము, ఆదితాళములోని రచన యిందుకు ఒక ముఖ్య పుదాహరణముగును.

తాయమ్ :—ఇది రచనలో గీతమును పోలియుండును. ఇందులో పాటము (సోల్క్టు) లేక జతులు వుండుటయే, దీనియొక్క ప్రత్యేక లక్షణముగును. ఇది అభ్యాస గానమునకు చెందిన రచనయగును. ఇది ముఖ్యముగా పిణవిద్యార్థులపిణయందు మీటు శాస్త్రము నభివృద్ధిపరచుకొనుటకు మిక్కిలి సహాయకారిగా నుండును. శ్రీ పుండరదాసులు, శ్రీ వేంకటసుఖి మొదలగువారు యీతాయములను రచించిన వారిలో ముఖ్యులగుదురు. మరియు గీత, ఆలాప, తాయ, ప్రబంధములతో కూడుకొనినట్టిదానిని “చతుర్దండి” యని చెప్పబడునని గ్రహించునది.

తానీకరణము :—ఇది గీతము లేక ప్రబంధలక్షణమును గలిగినచైయెడ, నెడ విశంబ,మధ్యలనులుగల రచనయగును. ఈ తానీకరణ, గీత, ప్రబంధములను వాయించు నపుడు తాళము, పాట సముముగాను, ఏకకళగాను వుండి మొదట మధ్య, తార స్థాయిలందును, తదుపరి మంద్ర, మధ్యస్థాయిలందును రెండుసార్లు వాయించుట సుప్రసిద్ధ వైధికుల సంప్రదాయముగును.

స్వరజతి :— ఇది పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగములుగల రచన యగును. ఆయితే కొన్ని స్వరజతులు అనుపల్లవి లేకనే పల్లవి, చరణములను మాత్రమే గలిగి యుండును. ఇవి మిక్కిలి మనోహరమైన రచనలగును. సంగీత అనుభవము, నడచువేగములలోను వర్ణమును బోలియుండును. సాధారణముగా ఇందుగల సాహిత్యము భక్తి, పీర, శృంగారరసములలో నొకదానికి చెందియుండి ఇష్టమైన ప్రార్థనగాగాని, లేక దైవ్య, సాహసోపేతముగు నొక పీరగాధకుగాని చెందియుండును. కొన్ని ప్రాచీన స్వరజతులలో అనుపల్లవియొక్క కడపట ముక్తాయిస్వరరూపమైన ధాతులో సగము శబ్దము, సగము స్వరమునుండికడపట తధిగితో, అను జతులు గలిగియుండును. ఇవి పాడునపుడు మొదట చరణములో మొదటి ఆవర్తముయొక్క స్వరసాహిత్యము లను, తదుపరిచరణములో, రెండవ, మూడవ, నాల్గవ స్వరసాహిత్యములను, పాడి వెంటనే చరణములో మొదటి ఆవర్తస్వరమున న్యాసము చేసికొని పిదప చరణముయొక్క మిగత

అవర్తములను చొక్కవర్ణ పద్ధతిగా పాడుకొనవలెను. i ఉ॥ కామాక్షీ నీపదయుగమే, అను యదుకుల కాంభోజిరాగములోను, ii కామాక్షీ అనుదినము. అను భైరవిరాగ-మిశ్రమిక తాళములోనుగల శ్రీ శ్యామకాస్తుల స్వరజతులు యింగుకుముఖ్యపుదాహరణములగును. మనోహరమైన యిట్టి స్వరజతులను రచించినవారిలో ముఖ్యులు శ్రీ శ్యామకామ్రీ, శ్రీ ఆది అప్పయ్య, శ్రీ స్వాతి తిరునాళ్, శ్రీ V. కృష్ణస్వామిభాగవతార్, శ్రీ చిన్నికృష్ణదాసు మొదలగువారగుదురు.

జతిస్వరము :— ఇది శబ్దమువలె నృత్యమున కుపయోగమగు నొకరకమైన సంగీతరచనయగును. దీనిలోని సంగీతము జీవము కలదిగాను, ఆకర్షణీయముగాను వుండును. సంగీత అమరికలోను, నిర్మాణములోను స్వరజతిని పోలినదిగానుండి పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు గలిగియుండును. కాని, వాటికి సాహిత్యము సాధారణంగా వుండను. దీనినడక సాధారణముగా తానవర్ణమునుబోలి మధ్యమకాలములోనుండును. దీనినే “స్వరపల్లవి” అనికూడా చెప్పుదురు. ఉ॥ సా, రి గా పా ధా సా నీ ధా— అను ప్రఖ్యాతిగాంచిన బిలహరిరాగ-ఆదితాళంలోని జతిస్వరము యింగు కొక ముఖ్య పుదాహరణయగును. దీనికే యిటీవలయెవరో నొక రచయిత “రాగ వేణుగోపబాల” అను సాహిత్యమునుజతపటచియుండిరని గమనించదగును.

జతులు :— అనగా, తక, తరి కిట, ణక తధింగిణతోమ్, వంటి తాళప్రత్య యములకుగల పేరగును. ఇట్టిజతులు, ముఖ్యంగా “తిల్లాన”లయందును, శ్రీ నారాయణ తీర్థలవారి శ్రీ కృష్ణలీలాతరంగిణిలోని కొన్నిరచనలందును కనుపడును. ఉ॥ (1) తక ఝం తకధీం అను సౌరాష్ట్రీరాగము, ఏకతాళములోని తిల్లాన (2) తంతంతకిటఝం అను ఖమాసురాగము, ఆదితాళములోని తిల్లాన యిందుకు చక్కని పుదాహరణములగును.

వర్ణము :— అనగా రాగభావసమన్వితమై, మధురరసపూరితమై, పాండిత్య ప్రతిభగలిగినరచనను వర్ణమని చెప్పబడును. దీనిలో విశేషమైన సంగీత ప్రాముఖ్య ముండును. వర్ణములు రచించుటకు అస్పృతమైనశక్తియు, నైపుణ్యము లవసరమగును. గనుకనే వర్ణరచయితలు బహుకొద్దిమందిమాత్రమేగలరు. ప్రస్తుతము అనుబంధమునన్న వర్ణరచనలు ఘోషారు 200 కు మించనట్లుగా తెలియుచున్నది. వర్ణములందుగల సాహిత్యము చాల తక్కువగను, అంతగా ప్రాముఖ్యమైనదిగాకను, వుండును. మరియు సాహిత్యము భక్తిరసమునకుగాని, శృంగారరసమునకుగాని చెందియుండును. వర్ణము ముఖ్యముగా రెండు భాగములుగానుండును. అవి 1. పూర్వాంగము 2. ఉత్తర రాంగములగును. i పూర్వాంగమనగా! పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయిస్వరములతో కూడిన భాగమగును. ii ఉత్తరాంగమనగా! చరణము, చరణస్వరములు లేక ఎత్తుగడ

స్వరములుగల భాగమగును. వర్ణములోగల చరణమునే చిట్టపల్లవిఅనియు, ఉపపల్లవి అనియు, ఎత్తుగడపల్లవిఅనియు చెప్పబడును. వర్ణములను రెండు రకములుగా విధించియుండిరి. అవి 1. తానవర్ణములు 2. పదవర్ణములగును.

1 తానవర్ణములు :— ఇవి ప్రతిసంగీత విద్యార్థియు కృతులను నేర్చుకొనుటకు ముందు విధిగా నభ్యసించబడు రచనలగును. సాధారణముగా యీ వర్ణములలో పల్లవి, అనునల్లవి, చరణములకు మాత్రమే సాహిత్యము వుండును. కాని కొన్ని వర్ణములలో ముక్తాయస్వరము ఎత్తుగడస్వరములకు కూడా సాహిత్యము వుండుటకన్దు. కాని అట్టి వర్ణములు చాల అరుదుగా నుండును. ఈ సాహిత్యాక్షరములమధ్య అకార, ఇకార, ఉకార, ఎకార, ఒకారములు యిమిడ్చి రచింపబడును. వర్ణమును పాడునపుడు మొదట పూర్వాంగము పాడి పల్లవి యెత్తుకొనవలెను. తరువాత ఉత్తరాంగమును పాడి పల్లవి యెత్తుకొని నిలుపవలెను. ఇట్లు పాడుటలో ప్రతి ఎత్తుగడస్వరము పాడినవెంటనే చరణము పాడవలెను. ఈ తానవర్ణములనే వాడుకయందు రెండు విధములుగా చెప్పగూరు. అవి i చిన్నవర్ణములు ii పెద్దవర్ణములగును.

i చిన్న వర్ణములు :— ఇవి ఆది, మాపక, యుప, త్రిపుటవంటి తక్కువ అక్షరకాలములుగల చిన్నతాళములందు రచింపబడు వాటికిగల పేరగును. ఉ॥ ఇంత చలముజేసితె, అను బేగడరాగము. ఆదితాళములోని శ్రీ వీణ కుప్పయ్యగారి వర్ణము యీ చిన్న వర్ణములకు ఒక ముఖ్య వుదాహరణమగును.

ii పెద్దవర్ణములు :— ఇవి అటతాళమువంటి యెక్కువ అక్షరకాలములుగల పెద్దతాళములందు రచింపబడిన వాటికిగల పేరగును. ఉ॥ విరుబోణి, అను భైరవిరాగము, ఖండజాతి అటతాళములోని శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్యగారి వర్ణము యీ పెద్దవర్ణమునకు ఒకముఖ్య వుదాహరణమగును. సంపూర్ణ సాహిత్యముగల చిన్నవర్ణమునకు ఉ॥ నిన్నే కోరి. అనుకాండరాగము ఆదితాళములోని, శ్రీ సారంగపాణియెక్కువ వర్ణము, పెద్దవర్ణమునకు, ఉ॥ సరసిజనాథ, అను కాంభోజిరాగము, అటతాళములోని శ్రీ స్వాతి తిరునాళ్ వారివర్ణము ముఖ్య వుదాహరణములగును. సుప్రసిద్ధవర్ణ రచయితలలో శ్రీ వీణకుప్పయ్యగార్, శ్రీ పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యగార్, శ్రీ తిరువత్తియూరు త్యాగయ్యగార్, శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య, శ్రీ స్వాతి తిరునాళ్ మహారాజు, శ్రీ రామూడ శ్రీనివాసయ్యంగార్, శ్రీ పల్లవి శేషయ్య, శ్రీ పల్లవి గోపాలయ్యగార్, శ్రీ మైనూరు సదాశివరావు మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

2. పదవర్ణము :— ఇది తాన వర్ణమునకువలె పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము, ఎత్తుగడ స్వరములుండి ప్రత్యేకముగా భరతనాట్యముకొర కుద్దేసించబడిన ఒకవిధమగు

రచనయగును. పిటినే చాకవర్ణములనికూడ చెప్పదురు. ఇందు ప్రతిభాగమునకును సాహిత్యము వుండి శృంగారరస ప్రధానముగా నుండును. దీనినడక, విశంబ, మధ్య గ్రుతకాలములతో కూడియుండును. పిటిలో భావములను విశదీకరించుచూ పలు విధములైన అభినయములను చేయుటకు యెంతో అవకాశముండును. అను పల్లవి అంతమందుగల ముక్తాయి జతులతో కూడి విశంబ, మధ్య, గ్రుతకాలములను కలిగియుండును. ఉ॥ నిన్ను నమ్మినాను, అను ఆనందభైరవిరాగము ఆదితాళములోనిరచనయును, “ ఎంతనినే డెలుపుదురా ” అను ఖమాసురాగము త్రిశ్రజాతి ఏకతాళములోని రచనయును పదవర్ణములకు ముఖ్య వుదాహరణములగును. ఈకాలములో యిట్టి పదవర్ణములు వాడుకలో అంతగా లేవనే చెప్పవలసియుండును. సుప్రసిద్ధులైన పదవర్ణరచయితలలో ఈక్రిందివారు ముఖ్యులగుచును. ఉ॥ శ్రీ గోవిందసామయ్య, శ్రీ వడివేలు నట్టువనార్, శ్రీ పల్లవి శేషయ్య, శ్రీ రామస్వామిశివన్, శ్రీ మైసూరు సదాశివరావు, శ్రీ కుండ్రకుడి కృష్ణయ్యర్, శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితులు, శ్రీ పొన్నయ్యపిళ్లై మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

పదము:— ఇది పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగములు గలిగి పాండితీప్రతిభగల యొక విధమగు రచనయగును. దీనినడక నెమ్మదిగాను, ఆకర్షణీయముగానువుండి వినువారి హృదయకుహరములందు గాఢమైన నూతనభావములు రేకెత్తించు సాహిత్యము గలదిగానుండును. మరియు నీ సాహిత్యము గంభీరమైన వేదాం తార్థములతో నిమిడియుండి, శృంగారరసప్రధానమై నాయికా, నాయక లక్షణమునకు సంబంధించియుండును. ఇందుగల ప్రతిభాగమును రాగభావముతో నిండియుండును. అనుపల్లవి, చరణము లందలిసాహిత్యము పల్లవి నందుకొనుటకు తగినట్లుగానుండును. ఇందుఅనుపల్లవిలోగాని, చరణములోగాని నాయకముద్రయుండును. చరణములన్నియు ఒకేధాతుకై లిలోనుండి సాహిత్యమునకును, సంగీతమునకును, సరియైన సామరస్యము తుదవరకు పోషింపబడియుండును. పదములనుపాడునపుడు సాహిత్యములోని శబ్దార్థములను చక్కగానెఱిగి, రసానుభవముతో, చాకముగాను, రంజకముగాను గానముచేయుటయే సంప్రదాయమగును. i ఉ॥ మంచిదినము నేడే. అను ఆనందభైరవిరాగము, త్రిపుట తాళములోని క్షేత్రయ్యపదము, ii ఆలగితే భాగ్యమాయె. అను హుసేనిరాగము త్రిపుట తాళములోని క్షేత్రయ్యపదము యిందుకు ముఖ్య వుదాహరణములగును. క్షేత్రయ్య 2,000 పదములవరకు రచించినట్లు తెలియుచున్నది. పదరచయితలలో శ్రీ క్షేత్రయ్య, ఘనం సీనయ్య, పరిమళ రంగడు, సారంగపాణి, గోవిందస్వామయ్య, వైదిశ్వరన్ కోవిల్ సుబ్బరామయ్యర్, మెరట్టూరు వెంకట్రామ శాస్త్రిలు, ఘనం కృష్ణయ్యర్, శ్రీ స్వాతితిరనాళ్ మొదలగువారు ప్రసిద్ధులగుదురు.

జావళి :— ఇది పదమునుబోలియుండు నొకరకమును సంగీతరచయగును. ముఖ్యముగా నిది గ్రామ్యగానమునకు సంబంధించినవై మనస్సును ఆకర్షింపజేయుననిగా నుండును. ఇందుగల సంగీతము తేజోవంతముగాను, సాహిత్యము శృంగారరసప్రధానమైనదిగానువూడి నాయికౌ, నాయకలక్షణమునకు సంబంధించినదిగా నుండును. ముఖ్యముగా వినోదముకొఱకు మాత్రము రచింపబడు యీజావళిల మధ్యమకాలనడకను గలిగియుండును. i ఉ॥అపమారూపునైతి. అనుచేహగురా ము చు. ఏకతాళము లోని, జావళియు, ii కొమ్మరో వానికెంతటిగుడే, అను ఖమాసురాగము, ఆదితాళములోని శ్రీ పట్టాభిరామయ్య జావళియు, యిందుకు ముఖ్యపువాహరణములగును. జావళిరచయితలలో శ్రీ ధర్మపురి సుబ్బరాయర్, శ్రీ పట్టాభిరామయ్య శ్రీ పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్, శ్రీ రామ్మూడ శ్రీనివాసయ్యంగార్ శ్రీ దాసు శ్రీరాములు మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

తిల్లాన :— ఇది అన్యదేవీయమైన “తిరిత్తిలాన” నుండి స్వీకరింపబడిన ఒక రకమైన సంగీతరచయగును. ఇందు సంగీత స్వాస్థ్యము కలుక్కువగానుండును. దీనిలోని సంగీతము సజీవముగాను, నడక మధ్యమకాలముగాను వుండును. ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగములుండును. దీనిలోగల సాహిత్యములో కొంతభాగము జతులతోకూడియుండును. స్వరసాహిత్య జతులతోకూడిన యిట్టి తిల్లానలను భరత నాట్యములందు ప్రదర్శించునపుడు, సాహిత్యభాగమును అభినయముద్వారాను, మిగత జతులకలభాగమును నృత్యముద్వారాను ప్రదర్శించుదురు. ఉ॥ i “తెధింధింత తననం” అను షరజారాగము, ఆదితాళములోని తిల్లానయు ii “తంతంతకిట యం” అను ఖమాసురాగము, ఆదితాళములోని తిల్లానయు యిట్టి రచనలకు ముఖ్యపువాహరణములగును. సుప్రసిద్ధ తిల్లాన రచయితలలో శ్రీ స్వాతిలిరువాళ్, శ్రీ పల్లవిశేషయ్య, శ్రీ పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్, శ్రీ రామ్మూడ శ్రీనివాసయ్యంగార్, శ్రీ అరియకుడి రామానుజయ్యంగార్ మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

సంయుత హస్తము :—అభినయము చేయువారు రెండు చేతులను చేర్చి అంగ, భంగిమములనుచూపుచూ అభినయించుటను “సంయుతహస్త”మని చెప్పబడును.

అసంయుత హస్తము :—అభినయము చేయువారు ఒకచేతితో అంగ, భంగిమములను చూపుచూ అభినయించుటను “అసంయుతహస్త”మని చెప్పబడును.

శబ్దము :—ఇది క్రమమైన సాహిత్యముతోను, జతులతోను కూడియుండు నొక సంగీతరచయగును. నాట్యముచేయువారు యిందుగల సాహిత్యములోని భావములను, గమయించితమగు అభినయములద్వారా గళికులకు తెలియజేయుదురు. ఈ శబ్దమును రచన, నృత్యమునకును, అభినయమునకును సంబంధించియుండును. గనుకనే పిటిని భరత

నాట్యములందు విశేషముగ నుపయోగించుచుందురు. ఇందు సాహిత్యమునకుగల ధాతుతో జతిచరణము అనగా “సరసిజాక్షులు” వంటిది ముందుగా సాడబడుటవల్లనే నీనికి శబ్దము అను పేరు వచ్చుటకు కారణమైనదని గ్రహించదగును. ఉ॥ సరసిజాక్షులు.

అ లా రి ప్ప :— ఇది ప్రార్థనావిధానమునకు సంబంధించిన ఒకరకమైన నృత్యసంగీతరచనయగును, ఇందు అంగ, భంగిమములు క్లుప్తముగా చెప్పబడును. సంగీతసామరస్యము యిందు విశేషముగా నుండును. సాహిత్యము జతులతో కూడినదై, మధ్యమకాలములో నుండును. ఇది నాట్యము చేయువానిని ప్రవేశపెట్టును. ఇట్టి రచనలతో చేయు నాట్యము స్వచ్ఛమైన నృత్యముయొక్క రకమునకు చెందినదిగా చెప్పవచ్చును. ఉ॥ తాం తద్ధింధింనాం. రూపకతాళము.

ద రు :—ఇది పద, లక్షణమును బోలియుండు శృంగార రసప్రధానమైన ఒకవిధముగు రచనయగును. నీనినడక మధ్యమకాలములో నుండును. దరులలో కొన్ని ఒకేచరణముతోను, కొన్ని రెండు, మూడు చరణములతోను కూడియుండును. ఉ॥ సారసాగ్రేసర “సరగున” అను నారాయణిరాగము, త్రిశ్రజాతి ఏకతాళము లోని శ్రీ సుబ్బరాహానీక్షితుల రచనయు, ii “నీసాటిచైవ మెందులేను” అను శ్రీరంజని రాగము, రూపక తాళములోని శ్రీమద్దస్వామినీక్షితుల రచనయు దరులకు చక్కని వుదాహరణములగును.

తిల్లానదరు :—ఇదియు “తిల్లాన”యొక్క లక్షణమునే గలిగియుండి స్వరసాహిత్యములతోను, జతులతోను కూడియుండు నొకవిధముగు రచనయగును. ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగములు గలిగియుండును. సాహిత్యము జైవస్తోత్రమునకు సంబంధించినదిగా నుండును. ఉ॥ “నాదిరిదాని తొందరిదాని” అను సురటిరాగము, చతురశ్రజాతి ఏకతాళములోని శ్రీ కృష్ణస్వామయ్య రచన తిల్లానదరుకొక ముఖ్య వుదాహరణముగును.

ప్రవేశదరు :—ఇది గేయనాటకములలో నూత్రధారుడు ప్రవేశించు నపుడు పాడునట్టి ఒక రచనయగును. సాధారణముగా యిందుగల పల్లవి, చరణములు, ఒకేధాతువైలిలో నుండును. ఉ॥ ఎన్నగమనసుకురాని, ఆను నీలంబరిరాగము, ఆది తాళములోని త్యాగరాజుని ప్రహ్లాదభక్త విజయకీర్తన ప్రవేశదరుకు సరిపోవు ఒక చక్కని వుదాహరణముగును.

సంవాదదరు :—ఇది గేయనాటకములలోగాని, తదితర నాటకములందు గాని సంవాద (డైలాగు) రూపముగా నుండునట్టి ఒక ప్రత్యేక రచనయగును. ఉ॥ i ఏనుని నెరనమ్మకొందము కృష్ణా ఎందుకింత వాడు “అను సౌరాష్ట్రరాగము చావు తాళములోని రచనయు, ii ఏమేమొ తెలియక బలికేరు చెలులార నామీద దయలేక”

అను సౌరాష్ట్రీరాగము, చాపుతాళములోని త్యాగరాజుని నాకాచరిత్ర రచనలు సంవాద దరులకు సరిపోవు చక్కని వుదాహరణములగును.

స్వగత దరు :—ఇది గేయనాటకమువంటి రచనలలో ఒకరిని గుఱించి మరియొకరు చెప్పుచున్నట్లుగా నుండు రచనకుగల పేరుగును. ఉ॥ శ్రీ గణపతిని నేమింపరాదె. అను సౌరాష్ట్రీరాగము ఆదితాళములోని త్యాగరాజుని ప్రహ్లాదభక్త విజయకీర్తన స్వగతదరుకు సరిపోవు ఒక చక్కని వుదాహరణముగును.

జిక్కిణ దరు :—ఇది ప్రాచీన రచయితలచే రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేక రకమునకు చెందిన రచనయగును. ఇందు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములుండును. పల్లవి, అనుపల్లవులకుగల మాతు, జతులనోను, చరణమునకుగల మాతు, సాహిత్యము నోను కూడివుండును. దీనినడక అతిచిత్రతను మార్గముగానుండి అచ్చటచ్చట మధ్యనుకొల, ద్రుతకొలములను కలిగియుండును. ఉ॥ యౌతభణితకీణ. అను అరాణా రాగము, పరుషుంపతాళములోని రచన జిక్కిణదరుకు ఒకచక్కని వుదాహరణముగును.

నిరూపణము :—ఇది హరికథాకాలక్షేపములలోను, భరతనాట్య ప్రదర్శనములలోను ప్రారంభమున ప్రదర్శించునట్టి నొక రకమైన రచనయగును. ఇందు కళానందరత్నము సంక్షిప్తముగా చెప్పుడును.

సంచారి :—ఇది పల్లవి అనుపల్లవి, చరణములను విభాగములుగల నొక రచనయగును. దీనివైలి సాధారణగీతమును బోలియుండును. ఇది కేవలము స్వరరూపమైన రచనయగును. దీనిలో సాహిత్యము యేమాత్రము వుండదు. ఉ॥ నీ సరీ రీ॥ ని సరి మ గ రి గ॥ అను కేదారగౌళరాగము, మిశ్రజాతివీకతాళములోని రచనయు, ii సా । ని స రి మ ॥ గ రి । రి ప మా ॥ అను ఛాయాతరంగిణిరాగము, రూపకతాళములోని శ్రీ గుఱ్ఱరామదీక్షితుల రచనలు సంచారులకు చక్కని వుదాహరణములగును.

రాగమాలిక :—అనగా యిది పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములతోగాని, లేక పల్లవి, చరణములతోగాని రచింపబడు నొక మనోహరమైన సంగీతరచనయగును. ఇందుగల పల్లవి చరణములు వివిధరాగములలో రచింపబడుటవల్లనే దీనిని రాగమాలిక యనియు, రాగహారమనియు, రాగమాలయనియు చెప్పుటకు కారణమైనది. దీనిలో ప్రతిభాగమునందుగల సాహిత్యమునకును, ఆ యా రాగముల పేర్లకును, ఒక విధమైన అనుబంధముకలిగి అర్థము చెడకుండునట్లు రచింపబడును. మరియు సాహిత్యములందు ఆ యా రాగముల పేర్లను బహువైపుణ్యముగాయిమిచ్చి రచింపబడును. ముఖ్యముగా యిందుగలపల్లవి, అనుపల్లవి, లేక చరణములచివరను ఆ యా రాగములలో తాళము సారముగా చిట్టస్వరములు రచింపబడియుండును. సాధారణముగా రాగమాలికలలోని రాగములసంఖ్య 4, లేక 5, లేక 8 యీ విధముగానుండును. అయితే కొన్ని రాగ

మాలికలలో యీ రాగముల సంఖ్య 9, లేక 14, లేక 15, లేక 16 యీ విధముగా వుండటంకూడాకద్దు. సాధారణముగా రాగమాలికలలోని సాహిత్యము భక్తిరసమునకు గాని, లేక శృంగారరసమునకుగాని సంబంధించియుండును. ఈ విధముగా రచింపబడిన రాగమాలికా ఆంత్రియమున నిండు ఆపర్తస్వరములతోగాని, లేక అర్థ ఆపర్తస్వరములతోగాని చిట్టస్వరములు ఆయా రాగములందు అవరోహణ క్రమముగారచింపబడి పల్లవిని యెత్తుకొనునట్లుగానుండును. వీటివలన రాగమాలికకు ఒక ప్రత్యేకమైన సౌందర్యము లేక సంజకము యేర్పడును. i ఉ॥ నిత్యకల్యాణి. అను రూపకతాళములోని శ్రీ సీతా రామారావు రచన, శాస్త్రయుక్తమైనట్టియు, మిక్కిలి వాడుకలోనున్నట్టి రాగమాలికకు ఒక ముఖ్య వుదాహరణమగును. ii ఉ॥ శ్రీ విశ్వనాథం భజేహం, అను శ్రీ మద్దు స్వామి దీక్షితుల చతుర్థరాగమాలిక మనోహరమైనట్టి ఒకప్రసిద్ధ రాగమాలికకు వుదాహరణమగును. ఇట్టి రాగమాలికలు రచించిన వారిలో శ్రీమద్దుస్వామి దీక్షితులు, శ్రీ రామస్వామి దీక్షితులు, శ్రీ గుబ్బరామ దీక్షితులు మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

72 మేళ రాగమాలిక :—ఇది 72 మేళకర్తరాగములలో రచింపబడిన ఒకసుదీర్ఘమైన రచనకుగల పేరగును. ఉ॥ కనకాంగ్యారమయాపూజితే, అను శ్రీ మహావైష్ణవాధ్యక్షుర రచించిన 72 మేళరాగమాలికయందుకొకముఖ్యవుదాహరణమగును.

రాగాంగరాగమాలిక :—ఇది ప్రాచీన వాగ్గేయకారులు రాగాంగరాగములలో రచింపబడిన ఒక ప్రసిద్ధమైన రచనకుగల పేరగును. ఉ॥ ఈ కనకాంబరి నెనయును. అను అదితాళములోని రచన యందుకొక ముఖ్య వుదాహరణమగును. ఇందుగల ధాతు శ్రీ గుబ్బరామ దీక్షితులును, మాతు శ్రీకృష్ణ కవియును రచించినట్లు తెలియుచున్నది. గనుక దీనిని ద్వివాగ్గేయకారక రచనయని చెప్పవచ్చును.

తాళమాలిక :— రాగమాలికలలో ఆయా సాహిత్యములందు ఆయా రాగముల పేర్లను యిమిడ్చినట్లే, తాళమాలికలలో ఆయా సాహిత్యములందు తాళముల పేర్లను ఆర్థము చెడకుండునట్లు అతివైపుణ్యముగా యిమిడ్చి రచించుదురు. ఇట్టి వాటిని “తాళమాలిక” లని చెప్పబడును.

రాగతాళమాలిక :— రాగమాలికలలో ఆయా సాహిత్యములందు రాగముల పేర్లను, తాళమాలికలలో ఆయా సాహిత్యములందు తాళముల పేర్లను యిమిడ్చి రచించునట్లుగానే కొన్ని రాగమాలికలలో ఆయా సాహిత్యములందు ఆయా రాగముల పేర్లను, తాళముల పేర్లను కూడ బహుచమత్కారముగా యిమిడ్చి ఆర్థము చెడకుండునట్లు రచించుదురు. అట్టి వాటిని ‘రాగతాళమాలిక’లని చెప్పబడును. ఉ॥ నాటకాదినిద్యల. అను శ్రీరామస్వామి దీక్షితులు రచించిన 108 రాగతాళమాలిక యందుకొక ముఖ్యమైన వుదాహరణమగును.

నవరత్నమాలిక:— ఇది 9 రాగములలో 9 భాగములనుగాని లేక 9 రాగములలో 9 కృతులనుగాని రచింపబడినపుడు ఆటిమొత్తము రచనలకు “నవరత్నమాలిక” అని పేరగును. ఉ॥ శ్రీ మధురమీనాక్షిదేవిశ్రీ శ్యామకాస్త్రిలు రచించిన 9 కృతులను, నవవిధభక్తులనుగూర్చి శ్రీ స్వాతితిరునాళ్ మహారాజు (తిరువాన్కూరు) రచించిన 9 కృతులను, తంజావూరు శ్రీ ప్రతాపసింహమహారాజు మహారాష్ట్రభాషలో 9 రాగములందు రచించిన రాగతాళమాలికవంటి రచనలను “నవరత్నమాలిక” అని చెప్పుబడును. మరియు “సిసరిలేరనికోరిన” అను త్రిశ్రజాతి ఏకతాళములోని శ్రీ సుబ్బరామ దీక్షితుల రచనకూడ “నవరత్నమాలిక”కు ఒక ముఖ్యపుదాహరణమగును.

అష్టపది:— ఇదియొక శృంగారరసప్రధానమైన సంగీత రచనయగును. ఈ అష్టపదులు 12వ, శతాబ్దమునకు చెందిన శ్రీ జయదేవకవిచే సంస్కృతమున రచింపబడినవి. ఇందు శైలికఠినముగా నుండుటచే సంగీత, సాహిత్యములందు పరపూర్ణమైన జ్ఞానముగల పండితులుమాత్రమే వీటిని అర్థముచేసుకొని యానందించగలరు. ఈ గ్రంథమునకు “గీత గోవింద” మని పేరు. ఈ మహాకావ్యమునందు రాధా, కృష్ణుల ప్రేమతత్వమును నాయికా, నాయకసఖులచే పాడబడినట్లు రచింపబడినది. ఇవి 24 అష్టపదులుగా నుండి 12 సర్గలలో నుండును. ఒక్కొక్కరచన 8 పాదములుగా నుండుటచేతనే వీటికి “అష్టపదు” అని పేరు వచ్చుటకు కారణమైనది. ఇవి సంగీతరచనలకు ప్రప్రథమమున యేర్పడినవిగా తెలియుచున్నది. ఈ అష్టపదులు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములుగాగాని లేక పల్లవి, చరణములుగాగాని వుండుటయేగాక చరణములన్నియు నొకే శైలిలోనుండి జయదేవముద్రన కలిగియుండును. ఉ॥ రానేహరిమిహ. అను ఖయాసురాగము, ఆదితాళములోని రచన యిందుకొకచక్కని పుదాహరణమగును. శ్రీ జయదేవుని యీ గీతగోవిందములోని అష్టపదుల ననుసరించియే యీతని తరువాత శ్రీ వెంకటమఖి (17వ శ.) త్యాగరాజాష్టపదులను, శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర సరస్వతి (13 వ, శ.) శివాష్ట పదులను, శ్రీ రామకవి (19వ శ.) రామాష్టపదులను రచించిరిని తెలియుచున్నది.

తరంగము:— ఇది యొకభక్తి, శృంగారరసయుతమైన ఉజ్వలరసప్రధానమగు రచనయగును. ఈ రచనలు 16వ, శతాబ్దమునకు చెందిన శ్రీ నారాయణతీర్థయతీంద్రులచే రచింపబడినవి. ఇతని నివాసము ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని కృష్ణాజిల్లా యని కొందఱు చెప్పుదురు. ఈ మహానుభావుడు దైవప్రేరితమున శ్రీ కృష్ణుని వీలలను నాయికా, నాయకలక్షణముల ననుసరించి రచించెను. ఈ గ్రంథమునకు “శ్రీ కృష్ణ వీలాతరంగిణి” అని పేరుగలదు. ఇవి పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములుగల రచనలగును. ఇవి 12 సర్గలలో వ్రాయబడినవి. ఇవి సంస్కృతమున రచింపబడుటచే సంగీత, సాహిత్యజ్ఞానముగల పండితులకు మాత్రమే వీటి యర్థమును సరిగా గ్రహించుటకుగాని, పాడుటకుగాని వీలగుచున్నది. ఇందుగల అనుపల్లవి చరణములు ఒకేధాతు శైలిగలిగి శ్రీ నారాయణతీర్థముద్రన గలిగి యుండును. వీటిలో నూతాదులనబడు కొన్ని తరంగములు జతులను కలిగియుండుటచే

వీటిని జతులుగల ప్రబంధములని చెప్పబడుచున్నవి. ఈ గ్రంథమునగల ప్రతితరంగము నకు మొదట శ్లోకము, వాక్యము వుండును. అచ్చటచ్చట చూర్ణికలు, సంభాషణలు, దరులు, ద్విపదలు, చతుష్పదాలు మొదలగునవి యుండును. వీటిని ముఖ్యముగా భజన సమాజములందు తతులుచుగా పాడుచుందురు. కాని నేడువీటిని వివిధసంగీత, 'భరత నాట్యప్రదర్శనములగుకూడా విధిగా పాడుచుచున్నవి. ఉ॥ గోపాలమాలయ సఖిహే' అను శ్రీరాగములోని తరంగము జతులుగల తరంగమున కొక చక్కని వుదాహరణమగును. మరియు "జయ జయ గోకుల బాలా" అను తరంగము. ధైరవి, అతాణా, కాంభోజి, కల్యాణి, సురటి రాగములందు గల యీ తరంగము రాగ మాలికాతరంగమునకు ఒకమంచి వుదాహరణమగును.

కృతి : — ఇది సంగీత మాధుర్యముగలిగిన ప్రధానమైన భాగములతో కూడిన ఒక ముఖ్యరచనయగును. ఆధునికకాలములోగల సంగీతరచనలలో విశేషభాగము కృతు లని చెప్పట నిర్వివాదాంశమైన విషయమగును. కొందరు పండితులు కృతి, కీర్తన యివి రెండును సమానమని చెప్పదురు. కాని సంగీతమునకు విశేషప్రాముఖ్యమునిచ్చు రచన లనే కృతులని చెప్పట యెంతయు సమంజసముగానుండును. వీలనగా! కృతులలోని సంగీతము అనేకమైన సంగతులతోను, గమకములతోను, తనితర తామ్రసంబంధమైన సౌందర్యములతోను కూడియుండును. మరియు సాహిత్యము చాలవఱకు తక్కువగా నుండును. కృతికి ముఖ్యముగా 8 అంగములుండును. అవి 1. పల్లవి 2. అనుపల్లవి 3. చరణములగును. ఈ చరణములు 1 గాని లేక అంతకంటె ఎక్కువగానివుండును. ఇవిగాక, అముఖ్యంగా 8 అంగములుండును. అవి 1. చిట్టస్వరము 2. శోలోకట్టు స్వరము 3. స్వరసాహిత్యము 4. స్వరాక్షరము 5. మధ్యమకాల సాహిత్యము 6. మణిప్రవాళి సాహిత్యములగును. వాటి వివరముల నీక్రింద చెలుపుట గమనించునది.

(1) చిట్టస్వరము : — ఇది కృతిలో అనుపల్లవి తరువాత పాడబడునట్టి రచన యగును. కాని దీనినే చరణాంతమందుకూడ మరల పాడటంకలను. ఇది 2 లేక 4 లేక యింకను అధికమైన ఆవర్తములతో కూడిన స్వరరచనయగును. సాధారణముగా యిది మధ్యమకాలములోనుండును. ఒకొక్కప్పుడు యీ చిట్టస్వరములను ఆయా రాగ భావములు చెడకుండునట్లును, తాళము తప్పకుండునట్లును, అనులోమ, విలోమ క్రమములో కూడా పాడటం సంప్రదాయమగును. ఇట్టి చిట్టస్వరములగల రచనలు,

- ఉ॥ 1. రఘువంశ సుధాంబుధిచంద్ర, అను కదనకుతూహల రాగంలోని కృతియును,
2. శృంగారలహరి, అను నీలాంబరిరాగములోని కృతియును,
3. శ్రీ రఘుకులనిధిం, అను హునేనిరాగములోని కృతియును,
4. కమలాంబాంభజరే, అను కల్యాణిరాగములోని 2వ, నవావగ్గకృతియును
తామ్రయు కమైన చిట్టస్వరములుగల కృతులకు ముఖ్య వుదాహరణములగును.

(2) శోల్ కట్టుస్వరము :- ఇదియు చిట్టస్వరముల రకమునకు చెందినట్టి రచనయే యగును. కాని పీటిలో చిట్టస్వరములందు కొన్ని తావులందుగల స్వరములకు జతులనుకూడా జతపఱచి రచించుదురు. అట్టి జతులను పాడునపుడు వాటి క్రిందగాని పైనగానియుండు స్వరముల ననుసరించి స్వరములనుబదులుగా జతులు పాడవలసియుండును. ఉ॥ (1) శ్రీ మహాగణపతి రచనకూం, అను గౌళరాగములోని శ్రీ మద్భక్త్యామిదీక్షితుల కృతిలోను (2) ఆనందనటనర కాళమ్, అను కేదారరాగములోని శ్రీ మద్భక్త్యామిదీక్షితులకృతిలోనుగల చిట్టస్వరములందు యిట్టి శోల్ కట్టుస్వరము (జతు) లుండుట ముఖ్యముగా గమనించదగినది.

(3) స్వరసాహిత్యము :- ఏదైన ఒక కృతిలోని చిట్టస్వరములకు సరియైన అర్థము నిచ్చు సాహిత్యమును రచింపబడి దాని క్రింద జతపఱచినపుడు ఆ రెండిరికల్పి “స్వర సాహిత్య” మని చెప్పబడును. చిట్టస్వరములనే యీ స్వరసాహిత్యమునుకూడ అనుపల్లవి చివఱను, ప్రతిచరణముచివఱను పాడుదురు. ఉ॥ i వాదముగను - అను నది మఱి పేర నిక్కెవరయ్య, అను ఆనందక్షావి రాగములోని శ్రీ కార్తమకాస్తుతి కృతిలోను, ii నిరవధిక ముఖదాయక అనునది జనర నినువిగా, అనునీ గౌళరాగములోని శ్రీ మద్భక్త్యామిదీక్షితులలోని iii శ్రీ ధా ముధార్తకం. అనునది వాచాను గోచరింపడని, అను ఆతాళారాగములోని శ్రీ మైరూరు సదాశివరావుకృతిలోను యిట్టి నిరవధానమైన స్వరసాహిత్యములుండుట గమనించదగినది.

4. స్వరాక్షరము :- ఇది పైనచెల్లబడిన స్వరసాహిత్యములోని ఒక ప్రత్యేక రకమునకుగల పేరగును. స్వరసాహిత్యములలో స్వరములక్రిందనుండు సాహిత్యమునందు అచ్చటచ్చట పైనుండు స్వరములవంటి అక్షరములే సాహిత్యమునందుకూడ రచింపబడి అవిమిగత సాహిత్యమునకు సరిపోవునట్టి అర్థమునిచ్చునట్లుగా రచించుదురు. అట్టివాటిని స్వరాక్షరములుగల రచనలుగా చెప్పబడును. ఇట్టి స్వరాక్షర రచనలు రచించుటకు సంగీత, సాహిత్యములందు విశేషమైన పాండిత్యము వుండవలెను. శ్రీ స్వాతి తిరునాళ్ మైరూరు సదాశివరావు మొదలగువారు ఇట్టి స్వరాక్షరరచయితలలో ముఖ్యులగుదురు.

ఉ॥ సా ని ధా; ఉ॥ స దా స ని స ని } అను వాచానుగోచరండును కృతి శ్రీ ని ధా; స దా శి వ క వి } యందుకు చక్కని పుదాహరణుగును.

5. మధ్యమకాల సాహిత్యము :- ఇది ఏదైన కృతిలో ధాతు, మాతువులు రెండును యెచ్చట మధ్యమకాలములో రచింపబడునో అట్టి భాగమును “మధ్యమకాలసాహిత్య”మని చెప్పబడును. దీనిలోని సంగీతము ధారాళముగాను, తీవిగాను వుండును. ఈమధ్యమకాలసాహిత్యము అనుపల్లవి చివఱను, చరణముచివఱనుకూడపాడుదురు. కొన్ని కృతులలో చరణముంతయు మధ్యమకాలసాహిత్యములోనే యుండును.

శ్రీ మద్భక్తసామిదీక్షితులయొక్క కృతులలో అనేకము యిట్టి మధ్యమకాలసాహిత్యములను గలిగియున్నవి. కృతికి యీ మధ్యమకాలసాహిత్యము ప్రాణసమానమైన భాగముగా నెంచబడును. ఉ॥ యోచనకమలలోచన, అనుదర్బారురాగము, ఆదితాళములోని త్యాగరాజునికృతియొక్క చరణము మధ్యమకాలసాహిత్యమునకు ఒక చక్కని వుదాహరణముగను.

6. మణిప్రవాళ సాహిత్యము : — అనగా ఏదైనా ఒక కృతిలోని సాహిత్యమునందు అచ్చటచ్చట రెండు, లేక మూడు యితర భావలతో కూడిన సాహిత్యమును జతపరచి అర్థము చెడకుండునట్లుగా రచింపబడుదానిని “మణిప్రవాళసాహిత్య”మని చెప్పబడును. ఉ॥ వేంకటాచలపతే, అను కాపిరాంగములోని శ్రీ స్వాతితిరునాళ్ యొక్క రచన యిందుకొక ముఖ్యవుదాహరణముగను. ఈమణిప్రవాళ సాహిత్యకీర్తనలు రచించినవారిలో శ్రీ స్వాతితిరునాళ్ ముఖ్యులుగా తెలియుచున్నది. పైన చెలుపబడినట్టి 6. అంగములను కృతియొక్క, అముఖ్యాంగములు లేక భాగములని చెప్పవచ్చును. కారణమేమనగా! ఈ అముఖ్యాంగములు లేనంతమాత్రమున కృతికిగల పేరుకుగాని, యితర విషయములకుగాని యెట్టి లోపము కలుగదు. ఇది కేవలము కృతియొక్క పారిభాషికసౌందర్యమును, రంజితత్వమును పెంపొందించుటకుమాత్రమే వుద్దేశింపబడినట్టి, రచయితయొక్క హృదయపూర్వకమైన ప్రయత్నాఫలితములగును. గనుకనే వీటిని శాస్త్రయుక్తమైన రిముఖ్యాంగములకు మిథులుగామాత్రమే యెంచదగును. కృతులు రచించినవారిలో (1) శ్రీ త్యాగరాజు (2) శ్రీ శ్యామశాస్త్రిలు తెలుగు, సంస్కృతములందును, (3) శ్రీ మద్భక్తసామిదీక్షితులు తెలుగు, సంస్కృతము, తమిళము లందును, (4) శ్రీ స్వాతితిరునాళ్ తెలుగు, సంస్కృతము, తమిళము, మళయాళము, మహారాష్ట్ర హిందూస్థానీలందును, (5) శ్రీ పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ తెలుగు, తమిళములందును, (6) శ్రీ సుబ్బరాయశాస్త్రి (7) శ్రీ వీణ కుప్పయ్యర్ (8) శ్రీ పల్లవి గోపాలయ్యర్ (9) శ్రీ పల్లవిశేషయ్య (10) శ్రీ మైసూరు సదాశివరావు (11) శ్రీ యల్. చుత్తయ్యభాగవతార్ (12) శ్రీ కె. వాసుదేవాచారియర్ శ్రీ లింగరాజు అరస్ మొదలగువారు తెలుగునందును ప్రసిద్ధమైన కృతులను. రచించిన వారిలో ముఖ్యులగుదురు.

కీర్తన : — అనగా! పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను ముఖ్యాంగములు గలిగి యుండు మాధుర్యమైన రచనను “కీర్తన” అని చెప్పబడును. ఇందుగల సాహిత్యము కేవలము భక్తిరసప్రధానమైయుండును. కృతికివలె కీర్తనకుకూడ పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములు సాధారణముగానుండును. అయితే కొన్ని కీర్తనలలో పల్లవి, చరణములు మాత్రమే యుండటం కద్దు, శ్రీ త్యాగరాజుని దివ్యనాట సంగీర్తనలలో చాలవఱకు

యీ రకమునకు చెందినవిగానే చెప్పవచ్చును. ఉ॥ మానససంచరత్రైహృణి, అను సామరాగము, ఆదితాళములోని శ్రీ సదాశివబ్రహ్మాండముయొక్క రచన యిందు కొకముఖ్యపుదాహరణముగును. ప్రాచీనమైన కొన్ని కీర్తనలలో చరణము ఒకటిగానే వుండి ఆచరణమునకు 4, లేక 8, లేక 12 అవర్తములుగలిగి ధాతుభేదము నొందియుండును. కృతులకంటె కీర్తనలు చాలాపురాతనమైనవి. ఇవి మొట్టమొదట సంస్కృతములో మాత్రమే రచింపబడినవి. తరువాత కన్నడభాషలో శ్రీ పురందరదాసు కీర్తనలను (దేవరనామములు) రచించెను. తరువాత అనేకమంది చింతయితలు తెలుగు, తమిళభాషలందు కీర్తనలు రచించియుండిరి. కీర్తనరచయితలలో శ్రీ పురందరదాసు, శ్రీ భద్రాచల రామదాసు, శ్రీ తూము నరసింహదాసు, శ్రీ మునిపల్లె సుబ్రహ్మణ్యకవి, (ఆధ్యాత్మ రామాయణకీర్తనలు) శ్రీ అరుణాచల కవిరాయర్, (రామనాటకకీర్తనలు) శ్రీ గోపాల కృష్ణభారతి(నందనార్చిత్ర కీర్తనలు) శ్రీ కవికుంజరభారతి (స్కందపురాణకీర్తనలు), మొదలగువారు సుప్రసిద్ధులగుదురు. కీర్తనలలో నీ క్రింది రకములను గమనించవచ్చును.

ద్విధాతు కీర్తన :—అనగా యేదైన ఒక కీర్తనలోని ప్రతిభాగమును రెండు వేరు, వేరుధాతువులందు క్రమముగా పాడుటకు పిలుగలిగినట్టి రచనను “ద్విధాతు కీర్తన” యని చెప్పవచ్చును. ఉ॥ రఘునందన, అను కేదారగౌరవాచార్యులలోని కీర్తన యిందుకొక చక్కని పుదాహరణముగును.

ద్వి తాళ కీర్తన :—అనగా ఏదైన ఒక కీర్తననుగాని తదితర రచననుగాని దానికి ఏర్పడిన తాళమునందేగాక మరియొకతాళములోగూడ పాడుటకు పిలుగల రచనను “ద్వి తాళకీర్తన” యని చెప్పవచ్చును. (1) ఉ॥ రామచంద్ర నన్నబ్రోవ, అణ్ణడి ఖమాసురాగములో ఆదితాళమునగల త్రిశ్రగతిలోని కీర్తనను చతురశ్రజాతి రూపక తాళములోగూడ పాడవచ్చును. (2) విరానవరాలిచ్చి. అను శ్రీ శ్యామశాస్త్రి కృతిని త్రిశ్రజాతి ఏకతాళములోనేగాక చ. రూపకతాళములోను కూడా పాడుటకు పిలుకలదు. గనుక యిట్టి కీర్తనలు “ద్వి తాళ కీర్తన”లకు ముఖ్య పుదాహరణములగును.

సమిష్టి చరణ ప్రబంధము :—అనగా ఏదైన ఒక సంగీత రచనలో లేక కృతిలోని అంగములలో 2 వదైన అనుపల్లవిలోనే చరణమునకు బదులుగా మధ్యముకాల సాహిత్యమును రచింపబడినచో అట్టిదానిని “సమిష్టిచరణ ప్రబంధము లేక కృతియని” చెప్పవచ్చును. ఉ॥ మరకతవల్లమ్, అను కాంభోజిరాగము, ఆదితాళము లోని శ్రీ మద్భుక్తామి దీక్షితుల కృతి యీ రకమునకు చెందుట గమనింపదగును.

చతుర్ధాతు ప్రబంధము :— ఏదైన ఒక కృతిలో పల్లవి, అనుపల్లవి చరణములుగాక చిట్టస్వరముగూడ నున్నచో యట్టి రచనను “చతుర్ధాతు ప్రబంధ” మని చెప్పవచ్చును. ఉ॥ రఘువంశ సుధాంబుధిచంద్ర. అను కదనకుతూహల రాగము లోని శ్రీ పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ కృతి యిందుకొక చక్కని పుదాహరణముగును.

ద్విబృందగానరచనలు :—అనగా ఇవి ఏదైన ఒక రచనను పాడుటలో గాయకులు రెండు బృందములు (పార్టీలు)గా యేర్పడి గానము చేయతగిన రచనలకుగల పేరగును. ఉ॥ మంత్రపుష్పము, నామావళులవంటి రచనలు యీ రకమునకు చెందును. వీటినే యింగ్లీషులో ఆంటిఫోనీ (Antiphony) అని చెప్పబడును.

రాజపోషణతో నేర్పడిన ప్రసిద్ధ రచన :— ఇది క్రీ.శ. 1818లో తంజావూరు మహారాజుల వంశీయుడగు శ్రీ తుకారామ్ సాహేబు అను మహారాష్ట్ర రాజు, శ్రీ లావణి వెంకట్రావుచే తంజావూరు ప్రభు అంకితముగా రచింపబడిన 72 మేళకర్త రాగమాలికయొక్క మహారాష్ట్ర సాహిత్యమునకు వర్ణమెట్టును (స్వరపటచుట్ట) యేర్పఱచును శ్రీ మహావైద్యనాథయ్యర్ ను కొరగా ఆయన వెంటనే ఒకవారములో ఆ 72 మేళకర్త రాగమాలికకు వర్ణమెట్టు నేర్పఱచుటయేగాక దానికి తన స్వంతసాహిత్యముకూడచేర్చి అత్యద్భుతముగా పాడి వినిపించినంగన శ్రీ తుకారామ్ సాహేబ్ గారు 2000 రూపాయల ఘనసన్మానము నొసంగి గౌరవించి రట. గనుకనే సుప్రసిద్ధమైన యీ రచనను రాజపోషణతో నేర్పడిన ప్రసిద్ధ రచనగా నేటివఱకు చెప్పబడుచున్నది.

ఛందోబద్ధముకొని రచనలు :— ఇవి ఛందస్సులను యనుసరింపకనే రచింపబడునట్టి రచనలకుగల పేరగును. ఉ॥ స్తోత్రము, పద్యము, విరుట్టమవంటి రచనలు యీ తరగతికి చెందును. వీటితో ప్రదర్శింపబడు అభినయము తగిన స్వారస్యము లేక సాధారణముగా నుండును. ఇవి ఒకేరాగములోగాని, లేక రాగమాలికగా అనేకరాగములలోగాని పాడబడుచుండును.

ఛందశ్శాస్త్ర లోపముగల ప్రసిద్ధరచన :— ఇది ఛందశ్శాస్త్రము నతిక్రమించి రచింపబడిన రచనకు వర్తించునదియగును. ఉ॥ పరాకేందువదనా. అను శ్రీ సుబ్బరాయ శాస్త్రి కృతిలోని స్వరసాహిత్యము యీ రకమునకు చెందినదిగా చెప్పబడుచున్నది.

సులభసంగీతరచనలు :— ఇవి పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగములుగలిగి శైలి సులభముగానుండునట్టి రచనలకు వర్తించు పేరగును. ఉ॥ ఓరడి కీర్తన, ఓరడిపదము, ఓరడిదరువంటి సులభమాధుర్య తమిళసంగీతరచనలు యీ రకమునకు చెందినవిగా చెప్పబడునని గ్రహించదగును.

నిందాస్థుతికీర్తనలు :— ఇవి బాహ్యార్థము నిందాస్థుతిగానున్నను, అంతరార్థము స్తోత్రపాఠముగానుండు ఒక రకమైన రచనలకుగల పేరగును. ఉ॥ త్యాగ రాజు యిట్టి కీర్తనలు అనేకము రచించియుండుట చుఖ్యముగా గమనించదగును.

దివ్యనామసంకీర్తనలు :— ఇవి పల్లవి, కొన్ని చరణములను గలిగియుండు నొక రకమైన సంగీతరచనలగును. ఇందుగల చరణములన్నియు ఒకేధాతుశైలిలోనుండును.

కొన్నిటిలో పల్లవి, చరణములుకూడా ఒకేధాతువైలిలోనుండుటకద్దు. సాధారణముగా యీ కీర్తనలు బృందగానములందు పాడబడుచుండును. ఉ॥ i పాహిరామచంద్ర, అను శంకరాభరణరాగములోని త్యాగరాజునిరచనయు ii శ్రీ రఘువర. అను భైరవిరాగము లోని త్యాగరాజునిరచనయు యిందుకు ముఖ్యపుదాహరణములగును.

ఉత్సవసంప్రదాయకీర్తనలు :— ఇవి దివ్యనామ సంకీర్తనలవలెనుండునట్టి ఉత్సవపద్ధతి ననుసరించి ప్రత్యేకముగా వ్రాయబడిన రచనలగును. i ఉ॥ హెచ్చరికగా రార, అను యదుకులకాంభోజిరాగము, యుంపతాళములోని త్యాగరాజుని రచనయు, ii ఉయ్యాలలూగవయ్య, అను నీలాంబరిరాగము, యుంపతాళములోని త్యాగరాజుని రచనయు యిందుకు ముఖ్య పుదాహరణములగును. శ్రీ త్యాగరాజు తెలుగులోను, శ్రీ విజయగోపాలుడు సంస్కృతములోను యిట్టి రచనలు అనేకము రచించియుండుట గమనించదగును.

వసంతోత్సవకీర్తనలు :— ఇవి భజనపద్ధతి ననుసరించి జేవునికి వసంతోత్సవము జరుపునపుడు ముఖ్యముగా పాడదగినట్లుగా రచింపబడిన రచనలగును. శ్రీ త్యాగరాజు యిట్టి రచనలు అనేకము రచించియుండుట గమనించునది.

సంతోషరామాయణకీర్తనలు ;— ఇవి సంక్షిప్తమైన రామాయణ కథాసందర్భము ననుసరించి ప్రత్యేకముగా శ్రీ త్యాగరాజునిచే రచింపబడిన ముఖ్యరచనలగును.

మానసపూజకీర్తన :— ఇది శ్రీ త్యాగరాజునిప్రియశిష్యుడవదగిన శ్రీ వీణ కుప్పయ్యర్చే రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేకరకమైన సంగీతరచన యగును.

అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనలు :— ఇవి క్రీ. శ. 1780 - 1780 కాలమునకు చెందిన శ్రీ మనిషియైన సుబ్రహ్మణ్యకవిచే రచింపబడిన ప్రసిద్ధకీర్తనలగును. అష్టైత మతము నిరూపించునట్టి మాధుర్యమైనకీర్తనలతోకూడిన యీ గ్రంథమును “అధ్యాత్మ రామాయణ”మని చెప్పబడును. ఇందుగల కీర్తనలు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము లతోకూడి యుండును. ఈ కీర్తనలందు శ్రీరామ పరతత్త్వమును శివుడు పార్వతికి చెప్పినట్లుగా అభివర్ణింపబడెను. ఈ గ్రంథము ఆరు కాండలుగానుండి యుద్ధ కాండతో ముగియును. కవి యీ గ్రంథమును భక్తితో శ్రీ లిరుపతి వేంకటేశ్వరునికి అంకిత మిచ్చియుండుట గమనించదగిన విషయమగును. ఈ కీర్తనలు సాధారణముగా భజన కాలక్షేపము లందును, భక్తిరంజని వంటి కార్యక్రమములందును ముఖ్యముగా పాడ బడుచుండును. ఉ॥ వినవే పల్లవ మృదుచరణ, అను ఆనంద భైరవిరాగము, త్రిపుట తాళములోనికీర్తన యీ అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనల కొక ఘంచిపుదాహరణమగును

సామావళులు :— ఇవి పవిత్ర సంగీత రచనలకు చెందునట్టి ఒక రకమైన రచనలగును. భక్తిరస ప్రధానమైన యీ రచనలను ముఖ్యముగా బృందగానములందు ప్రదర్శించుదురు. ఇవి 1 లేక 2 లేక 4 ఆవర్తములుగానుండి చివఱను పొండరికము పాడుటకు తగినట్లుగానుండును. వీటివలెనే శ్లోకములు, చూర్ణికలు, దండకములు, అష్టకములు, మంగళములవంటి రచనలూడ పవిత్ర సంగీత రచనలకు చెందినవగును.

తేవారములు :— ఇవి తమిళములోగల ఒక ప్రత్యేకతరగతికి చెందిన రచనలగును. ఇవి అతిప్రాచీనమైన రచనలకు చెందును. ఉ॥ (1) పితృపితృతూడి, అను సురటిరాగము, రూపకతాళములోని శ్రీ, సుందరమూర్తిస్వాములరచనయు, ఉ॥ (2) సోడుడైయశెవియన్, అను నాటరాగము, రూపకతాళములోని శ్రీ తిరుజ్ఞాన సంబంధస్వాములరచనయు, ఉ॥ (3) మాదర్పిరైకణ్ణియానై. అను దేవ గాంధారి రాగము, రూపకతాళములోని శ్రీ తిరునావుక్కరశుస్వాములరచనయు యీ తేవారములకు ముఖ్యపుదాహరణములగును.

తిరుప్పగళ్ :— ఇవి తమిళరచనలలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైన రచనలగును. వీటిని సాధారణముగా, భజన కాలక్షేపములందును సంగీత కచ్చేరీలందునుకూడ పాడబడును. ఉ॥ i ఏళుమయి లేటివిళై, అనునది మోహనరాగము, రుంపతాళములోను, ii నాదవింగుకలాడీ నమోనమ, అనునది కురంజీరాగము, ఆదితాళములోనుగల శ్రీ అరుణగిరి నాధరుల రచనలు తిరుప్పగళ్ లకు ముఖ్యపుదాహరణములగును.

తిరువరుట్టు :— ఇది తమిళములోగల నొక ప్రత్యేకరకమునకు చెందిన రచనయగును. వీటిని తమిళదేశములో సాధారణముగా ఎక్కువమంది పాడుచుండురు. ఉ॥ మాట్రుటియాద, అను సురటిరాగము మిశ్రచాపుతాళములోని శ్రీ రామలింగ స్వాములవారిరచన తిరువరుట్టుకు ఒక ముఖ్యపుదాహరణమగును.

తిరువాచకము :— ఇదియు తమిళభాషలోగల నొక ముఖ్యరచనయగును. ఉ॥ ముత్తి నెటి యజియాద, అను ఆరభిరాగము, ఆదితాళములోని శ్రీ మాణిక్య వాచక స్వాములవారిరచన తిరువాచకమునకు ఒక ముఖ్యపుదాహరణమగును.

తిరువాయ్మొళి :— ఇదియు తమిళములోగల నొక రకమగు ప్రసిద్ధరచనయగును. ఉ॥ పచ్చైమా మలై పోల్ మేని. అను నీలాంబరిరాగము, ఆదితాళములోని రచన తిరువాయ్మొళికు ఒక ముఖ్యపుదాహరణమగును.

దేవరనామములు :— ఇవి కన్నడభాషలో శ్రీ పురందరదాసులవారు రచించిన సుప్రసిద్ధరచనలగును. వీటినే దాసరపదగళు, అని కన్నడభాషలో చెప్పుదురు. వీటిలో పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములను విభాగములుండును. భక్తిరసప్రధానమైన యీ రచన

నలు ఘమాయ 4,75,000 వరకు గలవని శ్రీ పురందరదాసులవాచే తన రచనలలో నొక దానియందు పేర్కొనియుండెను. ఈ రచనలు నేడు దక్షిణభారతమంతటను, సంగీత కచ్చేరీలలోను, భజన కాలక్షేపములలోను, హరికథా కాలక్షేపములలోను తఱచుగా పాడుబడుచున్నవి. మరియు పిటి శైలికూడ చాలాసులభమై రంజకముగా నుండును. గనుక సామాన్యులకూడ పిటిని పాడగలుగుచుండురు. ఉ॥ హరినారాయణ. అను కేదార రాగము, ఆదితాళములోని రచన యిందు కొక ముఖ్యపుదాహరణమగును.

పవిత్రసంగీతము :— ఇది కచ్చేరీ సంగీతముకంటె అతి పురాతనమైనదగును. మన సామవేదము అతిపురాతనకాలమునకు చెందిన పవిత్ర సంగీతరచనయగును. గనుకనే దీనిని వైదికగానమని చెప్పబడును. ఇది అష్టైశ్వర్య సంగీతములోని ఒక ముఖ్య భాగమగును. మిగతభాగములు, నృత్యసంగీతము, కాలక్షేపసంగీతము, యక్షగాన సంగీతము, కేయనాటక (ఆపేరా) సంగీతములగును. అష్టైశ్వర్య సంగీతమనగా? ఇందు సాహిత్యము ప్రధానముగాను, సంగీతము సాహిత్యములోని భావములను చక్కగా ప్రదర్శించుట కుపయోగించు సాధనముగాను యుండుటచే అన్ని సంగీతరచనలకువర్తించును. ఈ రచనలలోని సంగీతము నిరాదంబరముగాను, క్లిష్టమైన సంచారములుగాని, సంగతులుగాని లేనిదిగాను, యుండి ఒకటిన్నరస్థాయిలో రచింపబడి, అమఖ్యాంగము లేమియు లేనిదిగానుండును. మరియు నిందు క్లిష్టమైన సామాన్యజనులు పాడునట్టి తదితర సంగీతరచనలవరకు యుండును. ఇది విశేషంబు, మధ్యమకాలములందు పాడడగి యుండును. ఉ॥ జయదేవుని అష్టపదాలు. వోడయమంగళము, తేవారములవంటి రచనలు అనేకము యీ పవిత్రసంగీతమునకు చేరిన రచనలగును.

కళాసంగీతము :— ఇది సంగీతమునకు మిగుల ప్రాధాన్యమిచ్చి ప్రదర్శింపబడు కచ్చేరీ సంగీతమునకుగల పేరగును. దీనినే తాళికగానమని కూడ చెప్పబడును. ఇంగ్లీషులో దీనిని ఆర్ట్ మ్యూజిక్ (Art Music) అని చెప్పబడును.

గ్రామ్యసంగీతము :— ఇది గ్రామ్యగానమునకు సంబంధించిన లలితసంగీతము నకుగల పేరగును. ఉ॥ జానపదకేయములవంటి రచనలు యీ తరగతికి చెందును. దీనినే ఇంగ్లీషులో ఫోక్ మ్యూజిక్ (Folk Music) అని చెప్పబడును.

నృత్యసంగీతము :— ఇది నృత్యమున కనుగుణముగా ప్రదర్శింపబడు సంగీతమునకు గల పేరగును. ఇట్టి సంగీతమును మనము ముఖ్యముగా భరతనాట్యములందు వినవచ్చును. దీనినే ఇంగ్లీషులో డాన్సు మ్యూజిక్ (Dance Music) అని చెప్పబడును.

కేయనాటక సంగీతము :— ఇది వీధినాటకముల కనుగుణంగా ప్రదర్శింపబడు సంగీతమునకుగల పేరగును. ఉ॥ శ్రీ అరుణాచల కవీరాయర్ వ్రాసిన “రామనాటకము” లోను శ్రీ త్యాగరాజు రచించిన “నౌకాచరిత్రము” లోను యిట్టి సంగీతమును మనము సాధారణముగా వినవచ్చును.

మార్పు సంగీతము :—ఇది యుద్ధరంగములలో హైనికులకు ధైర్య, వీరోత్సాహములు కలిగించుటకు పాడుచునట్టి ఒకరకమైన సంగీతమునకుగల ఇంగ్లీషు పేరును.

ఛందస్సు.

సంగీత రచన యనగా రాగతాళముల ననుసరించి నిర్ణీతకాలములలో పాడుటకు లోగినట్లుగా రచింపబడు రచనయగును. ఇందు సాధారణముగా స్వరము, సాహిత్యము నుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు సాహిత్యము లేక, కేవలము స్వరరూపముగానే యుండును. అట్టి రచనను జతిస్వరమనిగాని లేక సంచారి యనిగాని చెప్పబడును. స్వర సాహిత్యము గల రచనలను కృతియనిగాని, కీర్తనయనిగాని మరి యితర రచనయనిగాని చెప్పబడును. ఇట్టి రచనలను సంగీత సామరస్యము కొఱకు ఒక క్రమమైన పద్ధతిలో యతి, ప్రాసలు మొదలగునవి యేర్పఱచి రచించుదురు. అట్టివాటి వివరములను తెలుసుకొనుటకు ముందుగా పాదము అనగా అర్థము తెలిసికొనుటయుఖ్య అవసరమగును.

పాదము :—అనగా ఒక పద్యములోగల ఒక పజ్జి (పద్యములో 4 వ పంతు)కిగాని, ఒక సంగీత రచనలో గల ఒక సంపూర్ణ ఆవర్తమునకుగాని లేక పజ్జికిగాని “పాదము” అని చెప్పబడును. ఒక ఆదితాళ రచనలోని ఒక పాదములోని సాహిత్యము సంగీతములో ఒక తాళ ఆవర్తమునకుగాని లేక రెండు ఆవర్తములకుగాని సరిపోవును. రూపక, త్రిపుట, చాపుతాళ రచనలలోని ఒక పాదము సాధారణముగా 4 ఆవర్తములకుగాని ఒక్కొక్కప్పుడు రెండు అవర్తములకుగాని సరిపోవును. i ఉ॥ మరియూదగాదుర. అను శంకరాభరణరాగములోని శ్రీ త్యాగరాజుని కృతిలో గల ఒక పాదములోని సాహిత్యము ఒక ఆదితాళఆవర్తమునకు సరిపోవును. మరియు, ii ఉ॥ మా జానకిచెట్టబట్టగ-మహారాజువైతివి. అను కాంభోజిరాగ, ఆదితాళకృతిలోని ఒక పాదము 2 తాళావర్తములకు సరిపోవును. iii ఉ॥ రామ నన్ను బ్రోవరా ప్రేమతో లోకాభి. అను హరికాంభోజిరాగ, రూపకతాళకృతిలోని ఒక పాదము 4 ఆవర్తములకు సరిపోవును. iv ఉ॥ ఎందుకుదయరాదురా శ్రీ రామచంద్రసీ. అను లోడిరాగము, త్రిపుటతాళకృతిలోని ఒక పాదము నాలుగు తాళావర్తములకును, v ఉ॥ ఎవరురా నిన్ను వి నాగతిమాకు, అను మోహనరాగము, చాపుతాళము కృతిలోని ఒక పాదము 4 తాళావర్తములకును సరిపోవును. ఇట్లే యం ప, అటతాళములలోని కృతులలో ఒక పాదము రెండు ఆవర్తములకు సరిపోవును. ఉ॥ మున్న రావణ (తోడి) శ్రీహరిపాదతీర్థమే (శంకరాభరణము) వంటి కృతులు యిందుకు ముఖ్య వుదాహరణములగును.

యతి :— ఏదైన ఒక సంగీతరచనలోగాని యితర రచనలోగాని ఆవర్తమునకు గల ప్రథమాక్షరములు సమానముగానున్నచో అట్టివాటిని యతిఅక్షరము అందురు.

i ఉ॥ వాతాసిగణపతింభజేహం. వారణాస్యం వరప్రదంశ్రీ. ii రఘునాథుకా-
నీపాదయుగ-రాజీవములనేవిడచాల శ్రీ. అను హంసధ్వనిరాగ, ఆదితాళకృతుల
లోని గుర్తులుగల వా - వా, లును ర - రా, లును యతి ఆక్షరములని చెప్పబడును.

ప్రాస :— ఏదైన ఒక సంగీత రచనలో గాని, లేక పద్యములోగాని ఒక
పాదములోని రెండవముక్ష్యము సమానముగానున్నచో వాటిని ప్రాస లేక ప్రాసాక్షరములని
చెప్పబడును. ఇటులవుండునట్టి ద్వితీయాక్షరప్రాసలను తమిళములో “ఎడుకే”
అని చెప్పదురు. ఉ॥ మనసా ఎటులోర్తునెనా - మనవిచేసినవే ఓ॥ అను మలయ
మారుతరాగకృతిలోని గుర్తుగల “న”లు ప్రాసాక్షరములగును. శ్రీ సుద్దుస్వామి దీక్షి
తులరచనలలోను, శ్రీ నారాయణతీర్థుల తరంగములలోను యిట్టి ప్రాసాక్షరములను
మనము చూడవచ్చును.

ప్రాసయతి :— ఒక సంగీతరచనలో విరామము తరువాతి వచ్చు గెడవ
అక్షరము పాదముయొక్క రెండవ అక్షరముతో సమానముగానున్నచో దానిని
ప్రాసయతి యని చెప్పబడును. ఇట్టివాటిలో పాదమునందలి గెండు భాగములు
గెండు ప్రత్యేకపాదములుగా కనుపడుచుండును. ఉ॥ సనాతనా పరిమపావనా -
ఘనాఘనవర్ణకమలాసన, అను ఫలమంజరిరాగ, ఆదితాళకృతిలోని గుర్తుగల “నా”
అక్షరములు ప్రాసయతులగును. ఇట్టి రచనలలో యతి ముఖ్యముకొదని గ్రహించునది.

సమయతిప్రాస :— ఒక సంగీత రచనలో యతి, ప్రాసలు రెండును సమా
నముగానున్నచో అట్టివాటిని “సమయతి ప్రాసాక్షరము” అనుచును, ఉ॥ ఎందుకు
పెద్దలవలె బుద్ధియ్యవు - ఎందు బోదునయ్య రామయ్య, అను శంకరాభరణరాగ కృతి
లోని యతిప్రాసలు యీ రకమునకు చెందును.

అంత్యప్రాస :— ఏదైన సంగీతరచనలోని చరణము లేక ఒక పాదముయొక్క
అంత్యాక్షరములు సమానముగానున్నచో అట్టివాటిని అంత్యప్రాస అని చెప్పబడును.
ఉ॥ శ్రీ చంద్రశేఖరేంద్ర సరస్వతిస్వామియొక్క శివాష్టవదులలోను, శ్రీ జయ
దేవుని గీత గోవింద అష్టపదులలోను, శ్రీ సదాశివ బ్రహ్మేంద్రముయొక్క కీర్తనల
లోను మనోహరమైన అంత్యప్రాసలుండుట గమనించదగును.

అనుప్రాస :— ఏదైన ఒక సంగీత రచనలోని ఒక రకమైన అక్షరములనుగాని,
మాటలనుగాని, మరల మరల ఉపయోగించుటను “అనుప్రాస”యని చెప్పబడును.
i ఉ॥ అక్షయలింగవిభో. అను శ్రీ సుద్దుస్వామి దీక్షితులయొక్క శంకరాభరణరాగకృతి
లోని అనుపల్లవి యందుగల దక్షశిక్షణ, దక్షతరసుర, అను భాగమును, ii వనజాసన,
అను శ్రీరాగములోని శ్రీ సుబ్బరామదీక్షితుల కృతిచరణమును యిందుకు వుదాహరణగా

తీసికొనవచ్చును. ఇది, అంత్యప్రాసకు, ద్వితీయాక్షరప్రాసలకు యితరమైనదగును. మరియు నిది రచనలోనిసాహిత్యమునకు అలంకారము నిచ్చును.

అనుబంధము :— 18వ శతాబ్దమునకు చెందిన సంగీతరచయితలు వారు రచించిన కొన్ని తానవర్ణములకు చివర రచింపబడిన ఒక ప్రత్యేకరచనకు “అనుబంధము” అని చెప్పబడును. అట్టి అనుబంధములలోని సాహిత్యములందు యతులనుకూడ చేర్చి యుండెడివారు. ఇట్టి అనుబంధములుగల తానవర్ణములను పాడునపుడు మొదట పల్లవి, అనుపల్లవి, ముక్తాయిస్వరమును, తదుపరి చరణము, ఎత్తుగడ స్వరములను వరుసగాపాడిన తరువాత మరల చరణముపాడి అనుబంధమును ప్రారంభించవలెను.

i ఉ॥ విరుబోణి నిన్నేకోరి, అను శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్యగారి భైరవిరాగ, అటతాళవర్ణము చివఱనుండు “చిరుచెమటలు” అనెడి అనుబంధము యిందుకు ముఖ్య పుదాహరణముగును. ii “సాధించెనే” అనుకీర్తనయందు చివఱభాగముననుండు ‘సద్భక్తుల’ అనెడి అనుబంధమును నేటికిని ప్రసిద్ధముగా పాడుచుండుటయే నీనికి ముఖ్యతార్థాణముగును. ఇట్టి అనుబంధములు రచించినవారిలో శ్రీ పచ్చిమిరియం ఆది అప్పయ్య, శ్రీ వెంకటసుబ్బయ్య, శ్రీ త్యాగరాజు, శ్రీ మద్దుస్వామి నీక్షితులు ముఖ్యులుగును.

ఆదిలక్షణగ్రంథము :— ప్రాచీనమైనట్టియు, నాట్య, సంగీతముల రెంటిని గుఱించి వ్రాయబడినట్టియు గ్రంథముగు భరతుని “నాట్యశాస్త్రమును” “ఆదిలక్షణగ్రంథ”మని చెప్పబడును.

సంగీతమునుగూర్చి వ్రాయబడిన అతి ప్రాచీనగ్రంథములు :— ఇవి అతి ప్రాచీనమై, తమిళభాషలో సంగీతమునుగూర్చికూడా వ్రాయబడినట్టి “తోలి కాప్పియమ్” “శిలప్పదికారమ్” వంటి గ్రంథములకు గల పేరగును. ఇవి 2000 సం॥కు ముందే యుండినటుల తెలియుచున్నది.

తులజాడీ సంగీత సారామృతగ్రంథ విశేషము :—ఈ గ్రంథమునందు షుమారు 50 వఱకు రాగచరిత్రలు వ్రాయబడియుండుటచే ప్రాచీనరాగలక్షణములకు సంబంధించిన విశేషములను తెలుసుకొనుట కంతయు వీలుగానుండుటే యీ గ్రంథవిశేషముగును.

రాజపోషణచే నేర్పడిన ప్రసిద్ధ సంగీత గ్రంథములు :— ఇవి శ్రీ ఎట్టయపుర సంస్థానాధీశ్వరులయొక్క విశేషమైన ద్రవ్యసహాయమున శ్రీ సుబ్బరామనీక్షితులవారిచే బహుప్రయాసతో రచింపబడి ప్రకటింపబడిన “సంగీత సంప్రదాయప్రదర్శిని” అను గ్రంథ సంపుటములు యీ తరగతికి చెందినవగును.

మోహనరాగమునకుగల ప్రాచీననామము :—ప్రాచీనకాలములోగల సంగీతరచయితలేమి, లక్షణకారులేమి, గాయకులేమి—యిప్పటి మోహనరాగమును ఆ కాలమున

“రంగస్థిరాగ” మని చెప్పేడివారు. గనుకనే ప్రాచీనసంగీత గ్రంథములలో మోహన రాగము పేరు లేకపోవుటకు కారణమైనదని గ్రహించునది.

భైరవిరాగ మభివృద్ధిచెందినవిధము :— మడ్డట్రామమునుండి యేర్పడిన యీ భైరవిరాగమును ప్రాచీన వాగ్గేయకారులు ఆరోహణములో ఖరహారప్రియ నిషాదమును, అవరోహణములో నరభైరవి నిషాదమును ప్రయోగించి దానికి ఒకప్రత్యేకమైన రంజకత్వమునుకలుగునట్లు అభివృద్ధిచేసిరి. ఇదే యీ భైరవిరాగ మభివృద్ధి చెందిన విధమగును.

20 వ, శతాబ్దపు సంగీత కాన్ఫరెన్సుల ప్రయోజనము :—(1) ప్రముఖ సంగీత విద్వాంసు లందరు నొకచోట సమావేశమై, ప్రాచీననవీన రాగలక్షణములను చర్చించి ఆచరణయోగ్యమైనట్టియు, సంప్రదాయమైనట్టి రాగలక్షణములను నిర్ణయించుట. (2) ప్రాచీనమైనట్టియు, ప్రస్తుతము వాడుకలో లేనట్టి వివిధసంగీతరచనలను బహిర్గత మొనర్చుటవంటి ఆనేకప్రయోజనములు కలుగుచున్నవి.

భాండీర భావ :—ఇది సంస్కృతములో ఒకరకమైనట్టి ప్రాకృతిభాషకు చెందినపేరగును. i ఉ॥లంబోదర లక్తు మికరా. అను పితౄగీతములోని అడ్డగీత గురుకుగల “కు” అను అక్షరమును, ఉ॥ ii వరవీణా మృసుపాణీ, అను మోహనరాగ గీతములోని వనరుపాలోచనురాణి, సరసీజానస్తు జవనీ “అను అడ్డగీతలు గురుకుగల “ను” అను అక్షరములును యీ భాండీరభాషకు చెందినవిగా గ్రహింపదగును.

భారతీయ నోటేషన్ :—సంగీతరచనలను గ్రంథములందు చూచి చదువుటకు వీలుగాపాహిత్యము (మాతువు) నకు పైన రాగ, తాళవిధుల ననుసరించి స్వరములను సరియైన వర్ణమెట్టులో వ్రాయునట్టి పద్ధతికి “భారతీయ నోటేషన్ అనియు” లేక సరిగమ, నోటేషన్, అనియు చెప్పబడును.

యూరపియన్ నోటేషన్ :—పాశ్చాత్యదేశములలో వారి సంగీతరచనలను గ్రంథములందు చూచి చదువుటకు మనసంగీతరచనలకువలె, స్వరములను వ్రాయు పద్ధతిలేక, 5 అడ్డగీతలను యేర్పఱచి వాటిమధ్యను, యేర్పఱచునట్టి గుండ్రని చుక్కల ద్వారానే వివిధసంగీతరచనలను ఆయాశైలులలో పాడగలుగునట్లు చేయుదురు. అట్టి పద్ధతికే “యూరపియన్ నోటేషన్” అనిచెప్పబడును.

టైమ్ సిగ్నల్ (Time signal) :—మనకర్నాటక సంగీతములోని రచనలను ఒకశైలిలో పాడుటకు వీలుగా వాటిపైన రాగ, తాళములను వ్రాయబడినట్లుగానే పాశ్చాత్యసంగీతరచనలపైన ఆయా స్వరములకుగల వేపనసంఖ్యలచే నేర్పడు కొన్ని రకములైన భిన్నములను వేయబడియుండును. ఇట్లు వేయబడు పద్ధతికే ఇంగ్లీషుభాషలో “టైమ్ సిగ్నల్” అనిచెప్పబడును.

రెపర్టోయర్ (Repertoire) :— సుప్రసిద్ధులగు గాయకులుగాని, వాద్య బృందములుగాని, నటబృందములుగాని, వారు సంగీతకచ్ఛేరీలలోగాని తదితర ప్రదర్శనములలోగాని ప్రదర్శించుటకు నేర్పఱచుకొను కేయములయొక్క వరుస క్రమ విధానమునకు శ్రాంతిభాషలో “రెపర్టోయర్” అని చెప్పబడును.

టైమిస్టు (Timeist) :—తాళజ్ఞానమునందు నిద్రిప్తుమై వజ్రానము గల్గినట్టి కళాకారుని “టైమిస్టు” అని చెప్పబడును.

మ్యూజికల్ ఫార్మ్స్ (Musical forms) :—సంగీతములో గల వివిధరచనల యొక్క రీతులను ఇంగ్లీషుభాషలో “మ్యూజికల్ ఫార్మ్స్” అని చెప్పబడును.

ఇన్వర్స్ లా (Inverse law) :— ఏదైన ఒక తంతివాద్యములో తంతి యొక్క పొడవు యెక్కువ చేసి మీటినచో ఆ తంతియొక్క వేపనసంఖ్య తగ్గి ధ్వని కూడతగ్గును. అదే తంతిని దాని పొడవును తగ్గించి మీటినచో ఆ తంతియొక్క వేపన సంఖ్య పెంచి ధ్వనికూడపెచ్చును. ఈ విధానమునకే ఇంగ్లీషుభాషలో “ఇన్వర్స్ లా” అని చెప్పబడును.

వాగ్గేయకారకలక్షణము.

వాగ్గేయకారకుడు :— శ్లో॥ వాక్యాయుర్యతేగేయం - ధాతురత్యభిధీయతే । వాచం గేయంచ తురతే - యస్సవాగ్గేయకారకః॥ అను ప్రమాణమున మాత్రుయనబడు సాహిత్యమునంగను, ధాతుయనబడు స్వరరూపమైన వర్ణమెట్లు నంచును రచించు నేర్పుగలిగి రంజకముగా గానముచేయు గాయకుని “వాగ్గేయకారకు”డని చెప్పబడును. ఇట్టి వాగ్గేయకారకులను రి తరగతులుగా విభజింపబడుటను, వాటివివరములను యీ దిగువ నుదహరించుట గమనించదగును.

i. ఉత్తమ వాగ్గేయకారకుడు :— అనగా! సుశబ్ద, అపశబ్దములను జెలియదగిన వ్యాకరణమును, అమరకోశాది నిఘంటువులను, అనుష్టుప్ మొదలగు ఛందస్సులను, ఉపమాద్యలంకారములను, శృంగారాది నవరసములను, విభావాది భావంబులను, సంగీతాది లలితకళలను, తౌర్యత్రికంబులను చక్కగా గుర్తెఱింగి, సుశారీరముగలిగి, విశేష, మధ్య, ద్రుతలయలను, చచ్చత్పుటాది తాళవిధులను గమనించి, నూతనవిషయగ్రహణలో ప్రజ్ఞావిశేషము, ప్రబంధరచనయందు ప్రౌఢిమ, గీత, వర్ణ, ప్రబంధ, పద, కృతి, కీర్తనాదులను రచించు సామర్థ్యము, మంద్ర, మధ్య, తారముల నెడి త్రిస్థాయిలందు గమకవ్యాపకముతో రాగాలాపన, రోష, ద్వేషముల పరిత్యాగము, సరసత్వము, ఉచితజ్ఞత, చిత్రైకాగ్రత మొదలగు సలక్షణములు గల గాయకుని “ఉత్తమవాగ్గేయకారకు”డని చెప్పబడును.

ii. మధ్యమవాగ్గేయకారకుడు :— అనగా ! ధాతురచనయందు యెక్కువ సేర్పను, మాతురచనయందు తక్కువ సేర్పనుగలవాడును, ధాతు, మాతువులందు సేర్పగలిగియున్నను ప్రబంధరచనయందు ప్రాధిమ్యలేనట్టి గాయకుని “మధ్యమవాగ్గేయకారకు”డని చెప్పబడును.

iii. అధమవాగ్గేయకారకుడు :— అనగా ! మాతురచనలో మిక్కిలి రమ్యమైన భావముల నిమిడ్చు సేర్పను, ధాతురచనయందు మాంద్యమును గల గాయకుని “అధమవాగ్గేయకారకు”డని చెప్పబడును. పైన చెలిపిన 3 తరగతులే గాక గాయకులయొక్క గానకళానైపుణ్యము, తదితర ఉత్తమలక్షణములనుబట్టి, యీక్రింద చెలిపిన 5 తరగతులుగా విభజించుట గమనించునది.

(1) అన్యులకు సంగీతము సేర్పవానిని ‘శిక్షకు, డనియు’ (2) ఇతరుల గాన పద్ధతిని యనుసరించువానిని “అనుకారు”డనియు, (3) రసంబుల నెరిగి గానము చేయువానిని ‘రసికు, డనియు, (4) వినువారి మనస్సును రంజింపజేయువానిని ‘రంజకు’ డనియు, (5) గానము నతిశయముగా జేయువానిని ‘భావుకు’ డనియు, చెప్పబడెను. మరియు గానముచేయునపుడు అందు పాల్గొను గాయకులసంఖ్యనుబట్టి యీక్రింది 3 తరగతులుగా విభజింపబడుట చెలియునది. (1) ఒక్కడుగా నుండి గానము చేయువానిని ఏకలు, డనియు, (2) మరియొకరితో చేరి గానముచేయు వానిని యమకు, డనియు, (3) అనేకులతోచేరి గానముచేయు వానిని “బృందకు”డనియు చెప్పబడెను. మరియు సంగీతరచయితలకు గల పేరుపేరు రచనా సామర్థ్యములనుబట్టి ఈక్రింది 3 తరగతులుగా విభజించి చెప్పబడుట గమనింపదగును. (1) కథాకవిని శ్రేష్ఠుడనియు, (2) వర్ణనాకవిని మధ్యముడనియు, (3) అన్యుల ధాతువునందు మాతువును జేర్పవానిని, కుట్టికారు, (అధమాధము) డనియు చెప్పియుండుట గమనించునది.

ఉభయకారుడు :— అనగా ! ధాతు, మాతువుల రెంటిలోను ప్రతిభానంతముగా రచించు సేర్పగల వాగ్గేయకారుని “ఉభయకారు” డని చెప్పబడును. ఉ|| త్యాగరాజు, దీక్షిత, శ్యామశాస్త్రిలు ఈతరగతికి చెందినవారిలో అగ్రగణ్యులగుదురు.

గాంధర్వుడు :— అనగా ! మాధ, దేశి, సంగీతముల రెంటియందును ప్రతిభగలిగి, రంజకముగా ప్రదర్శించగల గాయకుని “గాంధర్వు”డని చెప్పబడును. [గాంధర్వుడు అనగా ఉత్తమగాయకుడని అర్థము.]

సర్వాది :— అనగా ఒక్కమార్గ సంగీతమునదే ప్రతిభగలిగి గానముచేయునట్టి గాయకుని “సర్వాది”యని చెప్పబడును.

గంధర్వపేదము :— సంగీతమును గూర్చి తెలుపునట్టి వైదికసంబంధమైన గ్రంథశాఖకు “గంధర్వపేద”మని చెప్పబడును. ఇది ఉపపేదములగు నాల్గింటిలో

మొదటిదగును. మిగత మూడింటిలోను రెండవది ఆయుర్వేదము, మూడవది ధనుర్వేదము, నాల్గవది అర్థశాస్త్రమునగును.

గాయస్యల లక్షణము :—మంచిరూపము, మంచితారము (మనోహరమైన కంఠధ్వని) మంచియోవనము, గానమునందు మంచినమర్దత, చతురప్రాగల్భ్యము, చతురక్రియ లం దత్యధికప్రేమ మొదలగు సలక్షణములను గలిగియున్న యువతీమణులను “గాయస్య”లని చెప్పుదును.

సుకారీరల లక్షణము :—త్రిస్థాయిలందు ఆనాయాసముగా రాగసంచారము, మాధుర్యము, రక్తి, గంభీరము, మార్దవము, ఘనత, స్నిగ్ధతలను గలిగి వినువారి మనస్సును రంజింపజేయునట్టి కంఠధ్వనిని “సుకారీర”మని చెప్పుదును. ఇట్టి సుకారీరము జన్మాంతర పుణ్యవిశేషమువల్ల మాత్రమే లభించునని తెలియదగును.

కుకారీరల లక్షణము :—శ్రుతిలోచేరనట్టియు, రక్తిలేనట్టియు, ఇంపు లేనట్టియు, స్వరహీనమైనట్టియు, కాకసదృశధ్వనిగల్గినట్టియు, స్థానభ్రష్టమగునట్టియు, కృశించినట్టియు, కఠినమైనట్టి శారీరమును (కంఠధ్వనిని) “కుకారీర”మని చెప్పుదును.

గాయకదోషములు :—ఈక్రింద నుదహరింపబడిన 25 రకములగు గాయకదోషములలో ఆయా దోషములతో గానముచేయు గాయకులను ఆయా పేర్లతో పిలువవచ్చుట నీసిగ్గుపడెలుపుటను గమనించదగును.

(1) దంతములను కఱచుకొని పాడువానిని సందప్తుడనియు, (2) విరసముగు నధికధ్వనితో పాడువానిని ఉదృష్టుడనియు, (3) సీతాగ్రముతో ఉన్ ఆనుచూ పాడువానిని సూత్కారి అనియు, (4) భయముతో పాడువానిని భీతుడనియు, (5) సందేహముతో పాడువానిని శంకితుడనియు, (6) శరీరకంపముతో పాడువానిని కంపితుడనియు, (7) నోరుతెరిచుకొని భయపెట్టినట్లు పాడువానిని కరాళుడనియు, (8) హెచ్చు, తగ్గులుగల స్వరములతో పాడువానిని వికలుడనియు, (9) కాకమువలె ప్రారంభధ్వనితో పాడువానిని కాకియనియు, (10) తాళమును విడచి పాడువానిని వితాలుడనియు, (11) ఒంటెవలె గళమును పైకెత్తుకొని పాడువానిని కరళుడనియు, (12) మేకవలె నెనులువేయుచూ పాడువానిని ఉదృఢుడనియు, (13) గొంతుకుట్టు నరములను కనువఱచుచూ పాడువానిని ఝోంబరుడనియు, (14) బుగ్గలను పుబ్బనట్లు చేసి పాడువానిని తుంబరుడనియు, (15) గొంతును వట్టువుగచేసి పాడువానిని వక్రుడనియు, (16) కరాద్యవయకచేష్టలతో పాడువానిని ప్రసారుడనియు, (17) నేత్రములను మూసుకొని పాడువానిని వినిమీలరుడనియు, (18) విరసముగు ముఖచేష్టలతో పాడువానిని విరసుడనియు, (19) స్వరశుద్ధము లేక పాడువానిని అపస్వరుడనియు, (20) గడ్గదస్వరముతో మాతువు నుచ్చరించుట తెలియక పాడువానిని

అవ్యక్తమయము, (21) త్రిస్థాయిలను విడచి పాడువానిని స్థానభ్రష్టుడనియు, (22) గానపద్ధతులవ్యవస్థల నెఱుంగక తోచినట్లుగా పాడువానిని అవ్యవస్థితుడనియు, (23) రాగలక్షణముల నెఱుంగక ఒకదానితో నొకటి చేర్చి పాడువానిని మిశ్రమడనియు, (24) గమకవ్యవస్థల నెఱుంగక పాడువానిని, అనవధానుడనియు, (25) అనునాసిక ధ్వనితో గానము చేయువానిని అనునాసికుడనియు చెప్పబడునని గ్రహించునది.

సంగీతరచనల యం దుపయోగించు వివిధముద్రలు.

సంగీతరచనలలో నీక్రింద చెలుపబడిన 12 రకములగుముద్రలను వుపయోగించు గురు. వీటినే ద్వాదశముద్రలని కూడ చెప్పబడును. వాటి వివరముల నీక్రింద చెప్పుటను గమనించునది.

(1) వాగ్గేయకౌరముద్ర :—ఇది వీక్షేన ఒక సంగీతరచనలోని సాహిత్యమునందు వాగ్గేయకౌరముని పేరును యిమిడ్చి అర్థము చెడకుండునట్లుగా రచింపబడు నట్టి తానికిగల పేరగును. ఇట్టి ముద్ర ముఖ్యముగా రెండువిధములుగా నుండును. అవి i స్వనామముద్ర ii అన్య (యితర) నామముద్రలగును.

i స్వనామముద్ర :— అనగా! ఒక సంగీతరచయిత, తనరచనలలో తన పేరును ముద్రగా సాహిత్యమునం దిమిడ్చి అర్థయుక్తముగా రచించునపుడు అట్టిది “స్వనామముద్ర” యని చెప్పబడును. ఉ॥ శ్రీ జయదేవకవి, జయదేవముద్రను, శ్రీ నారాయణతీర్థులు, నారాయణతీర్థముద్రను, శ్రీ త్యాగరాజు, త్యాగరాజముద్రను, శ్రీ శ్యామశాస్త్రి, శ్యామకృష్ణముద్రను, శ్రీ మైసూరు సదాశివరావు, సదాశివముద్రను, శ్రీ రామాక్షి శ్రీనివాస అయ్యంగార్ శ్రీనివాసముద్రను యేర్పఱచి రచించుటచే యిట్టి రచనలు స్వనామముద్రగల రచనలకు చెందునని గ్రహించునది.

ii అన్యనామముద్ర :— అనగా! ఒక సంగీతరచయిత తనరచనలందు అచ్చుల లేక యితరులపేర్లను సాహిత్యమునం దిమిడ్చి రచించునపుడు అట్టి ముద్రను “అన్యనామముద్ర”యని చెప్పబడును. ఉ॥ శ్రీ మద్భక్తసామిడితీతులు గురుగుహముద్రను, శ్రీ సుబ్బరాయశాస్త్రి, కుమారముద్రను, శ్రీ ఆనంద్య ఉమాదాసముద్రను, శ్రీ వీణకుప్పయ్యర్ గోపాలదాసముద్రను, శ్రీ రామస్వామిశివన్, గుహదాసముద్రను, శ్రీ సదాశివబ్రహ్మేంద్రము హంస, లేక పరమహంసముద్రను, యేర్పఱచుట యందుకు ముఖ్యపుదాహరణములగును. మరియు పైన చెల్లినవారె గాక, శ్రీ శేషయ్యంగార్, కోసలముద్రను, శ్రీ సారంగపాణి, వేణుగోపాలముద్రను, శ్రీసభాపతిఅయ్యర్ రాజగోపాలముద్రను, శ్రీఘనంసీనయ్య, మన్నారంగముద్రను, శ్రీ పల్లవిగోపాలయ్యర్, వెంకటముద్రను, శ్రీ వీరభద్రయ్య, ప్రతాపరామముద్రను,

శ్రీ దురై స్వామిఅయ్యర్ శుబ్రహ్మణ్యముద్రను, శ్రీ కరిగిరిరావు నరసింహ్యముద్రను, యేర్పాట రచించుటచే నివి అన్నియు అన్యనామముద్ర గలరచనలకు చెందినవని తెలియదగును.

(2) ఆచార్యముద్ర:—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తన రచనలందు ఆచార్యుల (గురువు) పేరును సాహిత్యమునందు యిమిడ్చి రచించినపుడు అట్టిముద్రను “ఆచార్యముద్ర” యని చెప్పబడును. ఉ॥ i “గానవిద్యాధురంధర వెంకటసుబ్బార్యగూఁ” అనుముద్రను శ్రీ పైడాల గురుమూర్తిశాస్త్రి తన రచనయగు నాటరాగములోని సప్త తాళ గీతమునందును, ii శ్రీ గురుగుహస్వామి, అనుగురుముద్రను శ్రీ పొన్నయ్య పిళ్లై తన రచనయగు “మాయాతీత” అను మాయామాతృవ గౌళ రాగకృతిలోను, ఏర్పాటచుటచే నివి చెందును “ఆచార్యముద్ర”లు గల రచనలకు ముఖ్య వుదాహరణము లగును.

(3) రాగముద్ర:—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తన రచనలందు రాగము పేరును సాహిత్యమునందు యిమిడ్చి అర్థము చెడకుండునట్లు రచించినపుడు అట్టి ముద్రను “రాగముద్ర” యని చెప్పబడును. ఉ॥ i కంసాసురఖండన జయరే. అను సహన రాగములోని శ్రీ గురుమూర్తిశాస్త్రియొక్క లక్షణగీతమునందును, ii కామాక్షి అనుదినము, అను భైరవిరాగములోని శ్రీ శ్యామశాస్త్రుల స్వరజితీయందును, iii మోహన రామా, అను మోహనరాగములోని శ్రీ త్యాగరాజుని కృతియందును, iv నిత్య కల్యాణి, అను శ్రీ సీతారామారావు రాగమాలికయందును, v శ్రీ విశ్వనాథం భజేహం, అను శ్రీ మద్భక్తస్వామి దీక్షితుల చతుర్దశరాగమాలికలోను, తదితర అనేక రచనలయందును, vi శ్రీ మహావైద్యనాథయ్యర్ యొక్క 72 మేళరాగమాలికయందును, vii శ్రీ కోటిశ్వరయ్యర్ (1869-1938) యొక్క 72 మేళరాగకృతులయందును, viii శ్రీ గోపాలకృష్ణ భారతి తమిళరచనలయందును, ix శ్రీ ఘనం కృష్ణయ్యర్ తమిళ రచనలయందును యిట్టి రాగముద్రలుండుట గమనించదగును.

(4) తాళముద్ర:—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తన రచనయందు తాళము పేరు సాహిత్యమునందు ఇమిడ్చి అర్థము చెడకుండునట్లుగా రచించినపుడు అట్టి దానిని తాళముద్రయని చెప్పబడును. ముఖ్యముగా యిట్టి ముద్రలు తాళమాలికలయందును, రాగ, తాళమాలికలయందును వుండును. ఉ॥ నాటకాదివిద్యల బలుమేటివధూటి యారా యిది ధృవముగా. అను శ్రీ రామస్వామిదీక్షితుల 108 రాగతాళమాలికలో రాగముద్రలేగాక, యిట్టి తాళముద్రలూకూడ మనకు అనేకము కనబడును.

(5) రాజముద్ర:— ఇది ఒక సంగీతరచయిత తాను రచనలను రచించుటకు తోడ్పడునట్టి పోషకులగు జమీందారులయొక్క గాని, లేక రాజులయొక్కగాని పేర్లను సాహిత్యమునందు ఇమిడ్చి రచించినపుడు అట్టిముద్రను “రాజముద్ర” యని చెప్ప

బడును. ఉ॥ “వెంకటకృష్ణ” అనుముద్రను శ్రీ రామస్వామి దీక్షితులు తన 108 రాగ తాళమాలికలో (శ్రీ మణిలి వెంకటకృష్ణ (చిన్నయ్య) ముదలియార్ పేరును) పేర్కొనుటచే యిది “రాజముద్ర”కు ఒక ముఖ్యపుదాహరణమగును. మరియు కొన్ని తిల్లానల యందుకూడ యిట్టి రాజముద్రలు వుండుట గమనించదగును.

(6) వంశముద్ర :—ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలయందు వంశము లేక ఇంటి పేరును సాహిత్యమునం దిమిడ్చి రచించినపుడు ఆట్టి ముద్రను వంశముద్ర యని చెప్పబడును. ఉ॥ కాకర్ల వంశాగ్రణి. అనువిధముగా త్యాగరాజువంశము పేరును త్యాగరాజుని ప్రియకృష్ణుడగు శ్రీ వాలాజాపేట కుప్పయ్య వేంకటరమణ భాగవతులు తనగురువుపై రచించిన మంగళాష్టకములో పేర్కొనుటచే యిది వంశముద్రకు ఒక ముఖ్య పుదాహరణమగును. ఒక్కొక్కప్పుడు యిట్టివంశముద్రకు బదులుగా ఆత్మీయులగు తండ్రి పేరును ముద్రగానుంచుట కూడ జరుగును. ఉ॥ రామ బ్రహ్మతనయుడే. అనువిధముగా శ్రీ త్యాగరాజు తనరచనయగు “దొంగనా యిటు వంటి కేవ” అను బిలహరి రాగములోని కృతిలో తండ్రిపేరు పేర్కొనుట యీ ఒక మైన ముద్రకు ఒక ముఖ్యపుదాహరణ మగును.

(7) ప్రబంధముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలందు ప్రబంధము లేక రచనయొక్క పేరును ముద్రగా నుంచునపుడు ఆట్టి దానిని “ప్రబంధముద్ర”యని చెప్పబడును. ఉ॥ శతరాగ రత్నమాలిక. అనుముద్రను త్యాగరాజు i ఏలవతార మెత్తుకొంటివి. (ముఖాం) ii రాగరత్నమాలికచే (రీతిగాళ) అను తన కృతులయందు ప్రబంధముద్రలను యేర్పఱచుట యిందుకు ముఖ్య పుదాహరణము లగును. మరియు శ్రీ పల్లవి శేషయ్య తనరచనయైన ధన్యానిరాగములోని ఒక “తిల్లాన”యందు కూడ యిట్టి ప్రబంధముద్రను యేర్పఱచుట గమనించదగును.

(8) నాయకముద్ర :—ఇది సంగీతరచయితలు తమ రచనలందు గల సాహిత్యమునందు నాయకుని పేరు యిమిడ్చి రచించునపుడు ఆట్టి దానిని “నాయకముద్ర” అని చెప్పబడును. ముఖ్యముగా యిట్టి ముద్రలు శృంగారరస ప్రధానమైన పదముల వంటి రచనలందుండును. ఉ॥ మువ్వగోపాల. అనుముద్ర అలగిలే భాగ్యమాయె. అను హుసేనిరాగము, త్రిపుటతాళములోని క్షేత్రయ్యపదము, 2 శ్లో నుండుట గమనించదగును. ఇదే విధముగా శ్రీ మువ్వలూరు సభాపతిఅయ్యర్, రాజగోపాలముద్రను, శ్రీసారంగపాణి వేణుగోపాలముద్రను, శ్రీఘనం కృష్ణయ్యర్ మన్నాదురంగముద్రను, శ్రీ వైదీశ్వరన్ కోవిల్ సుబ్బరామయ్యర్, ముత్తుమహారవంటి నాయకముద్రల శేర్పఱచి రచించుట యిందుకు ముఖ్యపుదాహరణములగును.

(9) స్థల లేక క్షేత్రముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమ రచనలందు పుణ్యస్థలము లేక క్షేత్రముయొక్క పేరును సాహిత్యమునందు అర్థము చెడకుండునట్లు

యిమిడ్చి, రచించినపుడు అట్టిముద్రను తేత్రముద్రయని చెప్పబడును. తేవారములు, తిరువాచకమ్, తిరుప్పగళ్ వంటి రచనలందు యిట్టి తేత్రముద్రలుండుట మనము చూడవచ్చును. కొన్నిరచనలలో యీతేత్రముద్రతో దైత్యముద్రను కూడ కలిపి రచింపబడును. ఉ॥ కోవూరు సుందరేశ. అనుముద్ర శ్రీ త్యాగరాజుని కోవూరు పంచరత్న కృతులలో గలదు. తిరువత్తియూర్ పంచరత్న కృతులలోకూడ యిట్టిముద్రలుండుట ముఖ్యముగా గమనించదగును. ఇంతేగాక శ్రీ మద్భక్తసామిదీక్షితుల పంచలింగస్థల కృతులలోను, శ్రీ విజయపుష్పయ్యర్ కాళహస్తీశ పంచరత్న కృతులలోను, శ్రీ శ్యామశాస్త్రిలు మధుర మినాక్షిదేవిపై రచించిన సవరత్నమాలికా కృతులలోను, శ్రీవిద్యుల నారాయణస్వామి కృతులలోను యిట్టి తేత్ర, దైత్యముద్రలు కలిసియుండుట యందుకు ముఖ్య వుదాహరణములగును.

(10) బిరుదముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలందు సుప్రసిద్ధ గాయకులకుగాని, లేక రచయితలకుగాని, లేక లక్షణకారులకుగాని యొసగబడిన బిరుదములను తమ రచనలందలి సాహిత్యముతో జతపఱచి అర్థము చెడకుండునట్లు రచించినపుడు అట్టిముద్రలను బిరుదముద్రలని చెప్పబడును.

(11) లక్షణగ్రంథముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలందు యేదైన ఒకలక్షణ గ్రంథముపేరును సాహిత్యమునం దిమిడ్చి అర్థముచెడకుండునట్లుగా రచించినపుడు అట్టి ముద్రను “లక్షణగ్రంథముద్ర”యని చెప్పబడును. ఉ॥ స్వరార్ణవము. అనుముద్రను శ్రీ త్యాగరాజు తన రచనయగు “స్వరరాగసుధారస” అను శంకరాభరణరాగ కృతిచివరచరణములో నేర్పఱచుట లక్షణముద్ర కొక ముఖ్య వుదాహరణముగును. స్వరార్ణవ మనునది త్యాగరాజునికి శ్రీ నారదమహర్షి చే యొసగబడిన ఒక అపూర్వమైన సంగీతలక్షణగ్రంథము పేరని గ్రహించునది.

(12) సంవత్సరముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తమరచనలందు ప్రభవది తెలుగుసంవత్సరములయొక్క పేర్లను సాహిత్యమునందు అర్థము చెడకుండునట్లుగా నిమిడ్చి రచించినపుడు అట్టి ముద్రలకు “సంవత్సరముద్ర” అని చెప్పబడును. ఉ॥ తంజావూరునేలిన శ్రీ శరభా (1800-1832) రాజాంకితముగా రచింపబడినటువంటి “శరభేంద్రధూపాల తురవంజినాటకము” అనే తమిళ నృత్యనాటికలోని ఒక రచనయందు ఆరచయిత ప్రభవది 60 తెలుగుసంవత్సరములలో 19 పేర్లను ముద్రలుగా నుంచుట, సంవత్సరముద్రలకు ముఖ్యవుదాహరణములగును. అట్టిముద్రలను వరుసక్రమంలో యాదిగవను చెబుట గమనించునది. 1. ప్రభవ, 2. ప్రబోత్పత్తి, 3. ఈశ్వర, 4. ప్రమాది, 5. చిత్రభాను, 6. సర్వజిత్తు, 7. విరోధి, 8. వికృతి, 9. విజయ, 10. జయ, 11. మన్మథ, 12. కోధి, 13. కీలక, 14. పరీధావి, 15. ఆనంద, 16. కాళయ్యక్తి,

17. దున్యతి, 18. దుందుభి, 19. అక్షయ అనుముద్రలగును. ఈ 19న్ని, శ్రీ శరభాజి యొక్క పరిపాలనకాలములో ఒక ప్రత్యేకమైన విశిష్టత నొందిన సంవత్సరము లగుటచే వాటిని ముద్రలుగానుంచి రచించుటకు కారణమైన దని గ్రహింపదగును.

స్వగ్రామముద్ర :— ఇది సంగీతరచయితలు తాము రచించెడి గేయము లందలి సాహిత్యములో స్వగ్రామముపేరు అర్థము చెడకుండునట్లు యిమిడ్చి రచించినపుడు అట్టి పేరును స్వగ్రామముద్రయని చెప్పుదును. ఉ॥ i గర్భపురీశ, అనుముద్ర శ్రీ కరూరు, దక్షిణామూర్తి, మరియు దేవుడయ్యర్ కృతులలోను, ii ధర్మపురీశ, అనుముద్ర. శ్రీ ధర్మపురి సుబ్బరాయర్ జావళీలలోను iii తాళవధీశ, అనుముద్ర, శ్రీ పట్టాభిరామయ్య జావళీలలోను, iv హరికేశపురనివాస, అనుముద్ర శ్రీ యల్. మత్తయ్య భాగవతార్ కృతులలోను యుండుట గమనించదగును. సంగీతరచనలు లేక ప్రబంధముల యందుపయోగించు ముద్రలయొక్క సంఖ్యను పెట్టి వాటిని యీక్రింద చెలిపిన 4 రకములుగా విభజించుట గమనించునది.

(1) ఏకముద్ర ప్రబంధము :— ఇది ఒకసంగీతరచనలో యేదైన నొక ముద్రను మాత్రమే నుపయోగించి రచించినపుడు అట్టి రచనను “ఏకముద్ర ప్రబంధ”మని చెప్పుదును. ఉ॥ బ్రోవభారమా. అను బహుదారిరాగము, అది తాళములోని శ్రీ త్యాగరాజకృతిలో “త్యాగరాజనుత” అనువాగ్గేయకారముద్ర ఒక్కటే యుండుటచే నిది ఏకముద్ర ప్రబంధమునకు ఒక ముఖ్యపుదాహరణమగును.

(2) ద్విముద్ర ప్రబంధము :— ఇది ఒక సంగీతరచనలో రెండురకములగు ముద్రలను వుపయోగించి రచింపబడినపుడు అట్టి రచనను “ద్విముద్ర ప్రబంధ”మని చెప్పుదును. ఉ॥ i నిత్యకల్యాణి. అనురూపకతాళములోని శ్రీ సీతారామరావు రాగమాలికలో సీతారామ అను వాగ్గేయకారముద్రయును, కల్యాణి మొదలగు రాగముద్రలనుయుండుటచే నిది “ద్విముద్ర ప్రబంధము”నకు చక్కని పుదాహరణమగును. ii ఉ॥ కంసాసురఖండనజనురే - అను సహనరాగము, చతురశ్ర జాతి షట్తతాళములోని శ్రీ వైదొల గురుమూర్తితాత్త్రియొక్క లక్షణగీతములో కూడ “గురుమూర్తి” అను స్వనామ వాగ్గేయకారముద్రయును, సహనరాగం, అను రాగముద్రయు నుండుటచే నిది ద్విముద్ర ప్రబంధమునకు ఒకచక్కని పుదాహరణమగునని గ్రహింపదగును.

(3) త్రిముద్ర ప్రబంధము :— ఇది ఏదైన ఒక సంగీతరచనలో మూడు రకములగు ముద్రలనుపయోగించి రచింపబడినపుడు అట్టిరచనను “త్రిముద్ర ప్రబంధ”మని చెప్పుదును. ఉ॥ చింతము మా కందమూలకందం, అను శ్రీ మద్భక్తసామి దీక్షితులయొక్క ఛైరవిరాగములోని కృతిలో కంచి, అనుక్షేత్రముద్రయును, ఛైరవి,

అను రాగముద్రయును, గురుగునా అను అన్యనామ వాగ్గేయకారముద్రయును. యుండుటచే నిది త్రిముద్ర ప్రబంధమున కొక చక్కని వుదాహరణముగను.

(4) చతుర్ముద్ర ప్రబంధము :—ఇది ఏదైన ఒక సంగీతరచనలో నాలుగు రకములగు ముద్రల నుపయోగించి రచించినపుడు అట్టి రచనను “చతుర్ముద్ర ప్రబంధ”మని చెప్పబడును. ఉ॥ శ్రీ విశ్వనాథం భజేహం, అను శ్రీ ముద్దుస్వామి దీక్షితుల చతుర్దశ రాగమాలికలో చతుర్దశ భవనరూప రాగమాలిక అను ప్రబంధ ముద్రయును, సంసాఙ్గి అను రాగముద్రయును, గురుగునా అను వాగ్గేయకార ముద్రయును, వైద్యలింగ భూపాల అనుపోషకుని ముద్రయును వుండుటచే నిది చతుర్ముద్ర ప్రబంధమున కొక చక్కని వుదాహరణముగను. పైన చెప్పిన, ద్విముద్ర, త్రిముద్ర, చతుర్ముద్ర ప్రబంధముల నే బహుముద్ర ప్రబంధములని కూడ చెప్పదగను.

సంగీతరచయితలు తనరచనలందుపయోగించు ముద్రలయొక్క సంఖ్యను బట్టి వారిని యీక్రింది 4 తరగతులకు చెందిన వారుగా చెప్పబడును.

1. ఏకముద్రాకారుడు :—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తనరచనలందు ఒకే ముద్రనుపయోగించి రచించినపుడు అట్టి రచయితను “ఏకముద్రాకారు”డని చెప్పబడును. ఉ॥ త్యాగరాజు, త్యాగరాజముద్రయును, ముద్దుస్వామి దీక్షితులు, గురు గుహముద్రయును, శ్యామశాస్త్రిలు, శ్యామకృష్ణముద్రయును, ఆనయ్య, ఉమాదాస ముద్రయును, సుబ్బారాయశాస్త్రి, కుమారముద్రయును, వీణకుప్పయ్యర్, గోపాలదాస ముద్రయును, గురుమూర్తిశాస్త్రి, గురుమూర్తిముద్రయు నేర్పరించి రచించుటచే యిట్టి వారిని ఏకముద్రాకారులుగా చెప్పబడును.

2. ద్విముద్రాకారుడు :—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తనరచనలందు ఏదైన రెండురకముల ముద్రల నుపయోగించి రచించినపుడు అట్టి రచయితను “ద్విముద్రాకారు”డని చెప్పబడును. i ఉ॥ గోపాలకృష్ణ భారతి. ఇతడు తనరచనలందు గోపాలకృష్ణ, బాలకృష్ణ యను రెండువిధములగు ముద్రలను వుపయోగించి యుండుటచే యిట్టి రచయితను “ద్విముద్రాకారు”డని చెప్పబడును. మరియు పర్యాయముద్రాకారుడనియు పిలువదగను. ii రామదాసు. ఇతడు తనరచనలందు, స్వనామముద్రగా రామదాస అనియు, అన్యనామముద్రగా భద్రాచల అనియు పేర్కొనుటచే యితనిని ద్విముద్రాకారుడుగా కూడ చెప్పదగను.

3. త్రిముద్రాకారుడు :—ఇది ఒక సంగీతరచయిత తనరచనలందు మూడు రకముల ముద్రల నుపయోగించి రచించినపుడు అట్టి రచయితను “త్రిముద్రాకారు”డని చెప్పబడును. ఉ॥ గుండరమూర్తి నామినార్. ఇతడు తన తమిళరచనలందు, సంధి

యారూరన్, అరూరన్, ఉరన్, అనెడి మూడు రకముల ముద్రల నుపయోగించుటచే యిట్టి రచయితను “త్రిముద్రాకారు”డని చెప్పబడును. ii శ్రీ ఘనం కృష్ణయ్యర్. ఇతడు తనరచనలందు, వేలవ, ముత్తువరూర, మురుగ, అను మూడురకముల ముద్రల నుపయోగించుటచే యితనిని కూడ త్రిముద్రాకారుడుగా చెప్పదగును.

4. చతుర్ముద్రాకారుడు :- ఇది ఒక సంగీత రచయిత తన రచనలందు నాలుగు విధములగు ముద్రల నుపయోగించి రచించునపుడు ఆట్టి రచయితను “చతుర్ముద్రాకారు” డనిచెప్పబడును. i ఉ॥ పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్. ఇతడు తన రచనలందు శ్రీ వేంకటేశ, ఆదివేంకటేశ, శ్రీ వరదవేంకటేశ, వరదవేంకటేశ్వర, అను నాలుగు విధములగు ముద్రల నేర్పరచుటచేత యిట్టి రచయితను చతుర్ముద్రాకారుడని చెప్పబడును. ii ఉ॥ కంచి వేంకటాద్రిస్వామి. ఇతడు తనరచనలందు వాణ్ణకైల, పంజరాద్రి, దులిగిరి, కరిగిరి, అను నాలుగురకములముద్రల నుపయోగించుటచే యితనినికూడ “చతుర్ముద్రాకారు”నికి చెందిన రచయితగా చెప్పదగును.

పర్యాయ ముద్రాకారుడు :- ఇది ఒక సంగీతరచయిత తనరచనలందు ప్రధానముగా యేర్పఱచుకొనిన ముద్ర నేగాక, అదే ఆర్థమిచ్చునట్టి మఱికొన్ని యితర ముద్రలతోకూడ రచించినపుడు ఆట్టి రచయితను “పర్యాయ ముద్రాకారు”డని చెప్పబడును. ఉ॥ స్వాతి తిరునాళ్. (తిరువాన్కూరు మహారాజు) ఇతడు తనరచనలందు ప్రధానముగా నేర్పఱచుకొనిన 1. పద్మనాభముద్రనే గాక పర్యాయముద్రలుగా 2. అబ్బనాభ, 3. అంబుజనాభ, 4. కంజనాభ, 5. కమలనాభ 6. జలజనాభ, 7. జలయహనాభ, 8. నళిననాభ, 9. పంకజనాభ, 10. వనజనాభ, 11. వాటిజనాభ, 12. సరసిజనాభ, 13. సుసీరుహనాభ, 14. సరోజనాభ, 15. సారసనాభ, వంటి వివిధముద్రల నుపయోగించుటచే యాయనను పర్యాయముద్రాకారుడని చెప్పబడును.

బహు ముద్రాకారుడు :- ఇది ఒక సంగీతరచయిత, తనరచనలందు రెండు లేక అంతకంటెయెక్కువ ముద్రలతో రచించునపుడు ఆట్టి రచయితను “బహు ముద్రాకారు”డని చెప్పబడును. ఉ॥ భద్రాచలరామదాసు. ఇతడు తనరచనలందు రామదాసు, భద్రాచల, భద్రాచలవాసు, భద్రాద్రి, భద్రకైల, భద్రగిరి, భద్రగిరీశుడు. వంటి అనేకముద్రల నుపయోగించుటచే యితనిని “బహుముద్రాకారు”డని చెప్పబడును.

సంగీత త్రిమూర్తులగు శ్రీ త్యాగరాజ, మద్దుస్వామి దీక్షిత. శ్యామశాస్త్రిలు రచించిన కృతుల యందుగల త్యాగరాజ, గురుగుహ, శ్యామకృష్ణ అనెడి ముద్రలలోని వివిధరకములను, వాటిరచనలను, రాగతాళముల నీక్రింద చెలుపుట గమనింపదగును.

ఏకముద్రలోని రకములు -	రచనలు.	రాగములు.	తాళములు.
త్యాగరాజ వినుత	రామనమ్మబ్రోవరా	హరికాంభోజి	రూపకం
త్యాగరాజ సన్నత	సుజన జీవన	ఖమాసు	,,
త్యాగరాజ వందిత	నామొఱలను	ఆరభి	దేశాది
త్యాగరాజ వంద్య	నిన్నే నెరనమ్మి	పంతువరాళి	రూపకం
త్యాగరాజ పూజిత	నేనెందువెదకుదుగా	కర్నాటకబ్యాగ్	ఆది
త్యాగరాజ హృద్ధామ	నిన్ను బాసియెట్ల	బలహంస	,,
త్యాగరాజహృదాలయ	పాహిరామచంద్ర	శంకరాభరణం	,,
త్యాగరాజకులఃఖ్యాస.	రామనీసమాన	ఖరహరప్రియ	రూపకం
త్యాగరాజవరద	మోహనరామా	మోహన	ఆది
త్యాగరాజ పరిపాల	మాజానకిచెట్టబట్టగ	కాంభోజి	,,
త్యాగరాజపాలం	నాదతను మనిశం	చిత్తరంజని	,,
త్యాగరాజ చిత్తహేతుడు	ఉండేదిరాముడొకడు	హరికాంభోజి	రూపకం
త్యాగరాజరక్షక	రామాభిరామ	దర్బారు	చాపు
త్యాగరాజసేవితాయ	నమోనమోరాఘవాయ	దేశ్యతోడి	త్రిశ్రవీక
త్యాగరాజ హృద్భాతం	భజరేభజమానస	కన్నడ	చాపు
త్యాగరాజహృత్సదన	ఫణిపతికాయ	ఝంకారధ్వని	ఆది
త్యాగరాజహృద్బాజుగుభృంగ	ఏపాపముజేసితి	అతాణా	త్రిపుట
త్యాగరాజహృద్బాజుపణ	ఓరంగళాయి	కాంభోజి	ఆది
త్యాగరాజ మానససరోజ	రామానిన్నేనమ్మి	హుసేని	,,
త్యాగరాజ పోషకుడు	ఏరాముని నమ్మితి నో	వక్రశాభరణం	త్రిపుట
త్యాగరాజ హృదయాకార	వందనమరఘునందన	సహన	ఆది
త్యాగరాజ హృద్వారిజమిత్ర	చల్లగనాతో బల్లుమి	వేగవాహిని	,,
త్యాగరాజ ఖేదహర	ఏట్లాదొరికితివో	వసంత	,,
త్యాగరాజ కులపావన	రామారఘుకుల	కాపి	రూపకం
త్యాగరాజ స్వాంతరదన	సర్వాంతర్యామి	భైరవి	ఆది
త్యాగరాజ వరహృదయనివాస	శంభోమహాదేవ	పంతువరాళి	రూపకం
త్యాగరాజ రిపుజలదసమీర	మామవశతతం	జగన్మోహిని	ఆది
త్యాగరాజ గేయమా	శ్రీరామపాదమా	అమృతవాహిని	,,

త్యాగరాజ హృత్స్పంచార	సుందరతరదేహం	పంతువరాధి	ఆది
త్యాగరాజ సఖుడు	శృంగారించుకొని	సురటి	,,
త్యాగరాజ గిరిశ	మాకేలరాజుచారము	రవిచంద్రిక	,,
త్యాగరాజ సార్వభౌమ	లోకావనచతుర	బేగడ	,,
త్యాగరాజ హృదయ } కుముద జలధర }	శరణుశరణుచు	మధ్యమావతి	,,
త్యాగరాజ కరాస్పిత	దాశరథే నీయుణము	తోడి	,,
త్యాగరాజ ప్రేమావతార	చేసినదెల్ల మరచితివో	,,	,,
త్యాగరాజ సుముఖుడ	కొలువమరెగద	,,	,,
త్యాగరాజ భాగధేయ	నినువినాసుఖము	,,	రూపకం
త్యాగరాజ నాధాప్రమేయ	సభక్తిభాగ్యసుధా	జయమనోహరి	,,
త్యాగరాజ పక్ష	ఏవిధములనైన	కల్యాణి	ఆది
త్యాగరాజ నాయకాయ	నమోనమారాధువాచు	దేశ్యతోడి	త్రి.లి.మువు
త్యాగరాజ కృతపూజ	రామశ్రీ రామ	వరాళి	ఆది
త్యాగరాజ సులభుడ	వద్దనుండేదే	వరాళి	చాపు
త్యాగరాజ ధరసుగుణ	పాలయశ్రీరము	దేవగాంధారి	ఆది
త్యాగరాజ భాగ్యమా	రానిదిరాదు	మణిరంగు	,,
త్యాగరాజార్చిత	మేరుసమాన	మాయామాళవనగాళ	,,
త్యాగరాజాష్ట	నెనరుంచినాను	మాళివి	,,
త్యాగరాజాధి వినుత	శ్రీ రామకృష్ణరామ	మధ్యమావతి	రూప
త్యాగరాజా మరపూజిత	వినతాసుతవాహన	జయంతినేన	దేశాది
త్యాగరాజాని జిహ్వాపై	ఊరకేగల్గునా	సహన	చాపు
త్యాగరాజేశ	దాశరథేదయా	కోకిలిప్రియ	దేశాది
త్యాగరాజసుతె	నన్నగన్నతల్లి	సింధుకన్నడ	దేశాది
త్యాగరాజ రక్షకి	కన్నతల్లి నీవు	సావేరి	,,
త్యాగరాజ మనోహరి	దారిని తెలుసుకొంటి	శుద్ధసావేరి	,,
త్యాగరాజ భాగ్యదాయకి	మహితప్రవృద్ధ	కాంభోజి	చాపు
త్యాగరాజ మానససదనే	లలితేక్రీప్రవృద్ధ	భైరవి	ఆది
త్యాగరాజ హృచ్చారి	అంబునిను నమ్మితి	ఆరభి	రూప
త్యాగరాజు ని మిత్రు	అమృరావమ్మ	కల్యాణి	,,
త్యాగరాజుని కులశరణ్యే	అమృధర్మసంవర్ధని	అరాణా	ఆది
త్యాగరాజుని హృదయ } సరోజవాసిని }	వి నాయకునివలెను	మధ్యమావతి	,,

గురుగుహాగ్రజ	శ్రీమహాగణపతి	గాళ	త్రిపుట
గురుగుహానుత	బాలగోపాల	భైరవి	ఆది
గురుగుహాహిత	శ్రీవేణుగోపాల	కురంజి	మి. ఝంప
గురుగుహామిత్ర	మామవపట్టాభి	మణిరంగు	మి. ఏక
గురుగుహామహిత	శ్రీరాజగోపాల	సావేరి	చాపు
గురుగుహాతాత	అక్షయలింగవిభో	శంకరాభరణం	"
గురుగుహాతార	శ్రీగురుగుహతార	శుద్ధసావేరి	రూపకం
గురుగుహాయూపం	మానసగురు	ఆనందభైరవి	ఆది
గురుగుహాతోషిత	వాతాపిగణపతిం	హంసధ్వని	"
గురుగుహామందిత	రంగనాయకంభావయే	నాయకి	"
గురుగుహాసోదర	శ్రీమూలాధార	శ్రీరాగము	"
గురుగుహామానసోల్లాస	హోటకేశ్వర	బిలహరి	త్రిశ్ర-ఏక
గురుగుహాతోషం	శ్రీరామం రవికులార్ధి	నారాయణగాళ	ఆది
గురుగుహాపూజితం	నీలకంఠంభజేహం	కేదారగాళ	రూపకం
గురుగుహావిహారంతం	రామచంద్రభావయామి	వసంత	"
గురుగుహారంజని	కంజదళాయతాక్షి	కమలామనోహరి	ఆది
గురుగుహాసహాయే	కామాక్షీవరలక్ష్మి	బిలహరి	"
గురుగుహాజననీ	ధర్మసంపదని	మధ్యమావతి	రూపకం
గురుగుహోదయే	మాయేత్వంయాహి	తరంగిణి	ఆది
గురుగుహావిశ్వాసినీ	మహాలక్ష్మీకరుణా	మాధవమనోహరి	"
శ్యామకృష్ణపూజితే	ధయానిధే (వర్ణము)	బేగడ	"
శ్యామకృష్ణనుత	పాలించుకామాక్షి	మధ్యమావతి	"
శ్యామకృష్ణజననీ	మాయమ్మనను	నాటకురంజి	"
శ్యామకృష్ణపరిపాలినీ	సరియేవ్వరమ్మ	భైరవి	ఖం. ఝంప
శ్యామకృష్ణసహోదరి	నిన్నేనమ్మనాను	తోడి	త్రిపుట
శ్యామకృష్ణసద్వరదే	పాపిశ్రీగిరిరాజ	ఆనందభైరవి	రూపకం
శ్యామకృష్ణసోదరి	బిరానవరాలిచ్చి	కల్యాణి	త్రిశ్ర-ఏక
శ్యామకృష్ణహృదయాంబుజ	బ్రోవనమయము	పున్నాగవరాలి	ఆది

ప్రహార భక్తవిజయము :- ఇది శ్రీ త్యాగరాజుచే రచింపబడిన 5 అంకముల గేయనాటకము. భక్తిరసప్రధానమైన నీ ప్రబంధము పద్యములు, శ్లోకములు, కీర్తనలు, వచనములతో కూడి యుండును. కథాసందర్భము. శ్రీహరిభక్తుడైన

ప్రహ్లాదుని, తండ్రియగు హిరణ్యకశిపుడు నాగపాశబద్ధుని జేయించి సముద్రమున పడవేయించగా, సముద్రమహారాజు ఆ బాలునిరక్షించి గరుడునిచే నాగపాశబంధ విమోచనునిజేయించుట. నారదుడు ప్రహ్లాదునికి దర్శనమిచ్చి పుపడేశించుట. మహా భక్తుడైన ప్రహ్లాదునికి శ్రీ మహావిష్ణువు లక్ష్మీసమేతుడైనచిచ్చి దర్శనమొసగి అతని పూజలందుకొని ధన్యునిజేయుట. యిందుగల ముఖ్యచరిత్రాంశమగును.

నాకాచరిత్రము :— ఇది శ్రీ త్యాగరాజునిచే రచింపబడిన గేయనాటకము. భక్తి శృంగార రసపూరితమైన నీ ప్రబంధము పద్యములు, కీర్తనలు, వచనములు, ద్విపదలతో కూడియుండును. కథాసందర్భము శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ గోపికల నుద్ధరింప నాకాక్రీడ సలుపుట. యౌవన మదాంధకారులైన గోపికలు ఆ మహానందములో తమ సౌందర్యమునకు గర్వించి బ్రహ్మాండదాసులను యితము నింపించుతూ తమ మనో రథముదీర్చి కృష్ణుని వేడుట. శ్రీకృష్ణపరమాత్మ వారి గర్వమణించవలచి సంకల్ప మాత్రమున భయంకరమైన నౌక తుపాను కల్పించి నీటిలో మునిగిపోవనన్న ఆ ఓడ రంధ్రమును మూయుటకై గోపికలను వివస్త్రిలను జేయించుట. అజ్ఞతో వారు శరణాగతులుకాగా వారిని రక్షించి దరికి జేర్చుట-యిందుగల ముఖ్యచరిత్రాంశమగును.

ధ్వనులు - వాటి లక్షణములు.

ధ్వనులు (Sounds) :— ఇవి ముఖ్యముగా రెండువిధములుగా నుండును. వాటినే (1) సంగీతధ్వనులనియు, (2) చప్పుడుధ్వనులనియు చెప్పబడును. సంగీత ధ్వనులనగా! ఏదైన ఒక తంతివాద్యమునుగాని, లేక గాలివాద్యమునుగాని, గంటను గాని వాయించినపుడు యేర్పడునట్టి ధ్వనులగును. చప్పుడు ధ్వనులనగా! ఒక పలక లేక రూశ్వకట్టి, క్రిందపడినపుడుగాని, ఒక మేజుపై కొట్టినపుడుగాని యేర్పడునట్టి ధ్వనులగును. అయితే యీరెండు ధ్వనులలోను, సంగీతధ్వనులందు గలుగు కంపనములు చివరవఱకు ఒకే రీతిగానుండును. చప్పుడు ధ్వనులందు గలుగు కంపనములు చివర వఱకు ఒకేరీతిగానుండవు. ఇదే యీరెండు ధ్వనులందు గల ముఖ్యభేదమగును.

స్థాయి (Pitch) :— అనగా! ఏదైనా ఒకస్వరముకంటె మరియొకస్వరము “తీవ్రత”ను పొందియున్నచో అట్టిస్వరము, మొదటిస్వరముకంటె యొక్కవ స్థాయిలో నున్నదని చెప్పబడును. ఉ॥ ఒకపశ్చాత్స్వరమును తీసికొన్నచో దానికంటె రిషభస్వరముయొక్క ధ్వని యొక్కవగా నుండును. ఇటుల ధ్వని యొక్కవని చెప్పటనే స్థాయి యొక్కవ అనిచెప్పబడును.

తీవ్రత (Intensity) అనగా! ఘనత్వములేక గంభీరధ్వనియగును. ఎటులనగా! ఏదైన ఒక తంతివాద్యమును శ్రుతిచేసి గట్టిగా నూటినపుడు ధ్వనియొక్కవగును.

సెమ్మదిగా మీసినపుడు ధ్వని తక్కువగను విసపడును. ఇటుల విసపడు ధ్వనియొక్క తారతమ్యమునకే ధ్వని తీవ్రత (ఇన్ టెన్ సిటీ)యని చెప్పబడును. అయితే యీ ధ్వని తీవ్రత కొన్ని ప్రత్యేక అంశములపై ఆధారపడియుండుట కలదు. ఉ॥ ఏదైన ఒక దేవతావృత్తవములో గాని, లేక ఒక పెండ్లి పూరేగింపులోగాని నాగస్వరము వాయింపు నపుడు అది దగ్గఱగానున్న పుడును, ప్రకాంతమైన వాతావరణములో నున్న పుడును, ఆ ధ్వని గంభీరముగా వినిపించును. అదే నాగస్వరము దూరములోనున్న పుడును, వాతావరణము గందరగోళముగా నున్నప్పుడును అదే ధ్వని తక్కువగా వినిపించును. గనుకనే ధ్వనియొక్క తీవ్రత ఆ యా వాతావరణపరిస్థితులపైనను, అది వుండు దూరముపైనను ఆధారపడియుండునని చెప్పటకు కారణమైనదని గ్రహించదగును.

ధ్వనిభేదము (Timbre) :— అనగా ! ఒకే శ్రుతికి ౫౯ చేయబడిన వివిధ సంగీత వాద్యములందుగల ధ్వనిభేదమును తెలుపు గుణమునకే ధ్వనిభేదము లేక స్వరభేదముని చెప్పబడును. దీనినే ఇంగ్లీషులో “టూబర్” అని చెప్పుదురు. ఉ॥ వీణ, గోట, వయొలిన్, సారంగి, సితార్, ఎస్సాజ్, నిల్ రుబా వంటి తంతివాద్యములనుగాని, ప్లాట్, క్లారియెట్, నాగస్వరము, మహనాయ్ వంటి గాలివాద్యములనుగాని ఒకే శ్రుతిలోనుండునట్లు శ్రుతిచేయబడి విడివిడిగా వాయించినచో ఆ యా ధ్వనలందు గల భేదము మనకు స్పష్టంగానే తెలియును. అంతేగాక ఆ వాద్యములను మనము చూడకపోయినను ఆధ్వనులు యేయే వాద్యములకు చెందినవోకూడ మనము సులభంగానే చెప్పవచ్చును. ఈవిధంగా ఒకే శ్రుతిలోనుండునట్టి ధ్వనులలోగల భేదమునకే “ధ్వని భేదము” లేక “స్వరభేద” మని చెప్పబడును.

ప్రతిధ్వని (Echo) :— అనగా ! మనము ఏదైన ఒక పెద్దచోటులో గట్టిగా అరిచినచో వెంటనే అదేమాట మనకు వినిపించును. అట్టి ధ్వనినే “ప్రతిధ్వని” అని చెప్పబడును. ఉ॥ ఏదైన ఒక ప్రదేశములో పెద్దధ్వని చేర్చబడినపుడు వెంటనే దాని అలలు అన్నివైపుల వ్యాపించును. అట్లు వ్యాపించెడు అలలకు యేదైన ఒక నున్నటి ప్రదేశము అడ్డుతగిలినచో ఆ అలలు వెంటనే వెనుకకు మరలిపోవును. అటుల వెనుకకు మరలిపోవునపుడు గలుగు ధ్వనినే “ప్రతిధ్వని” లేక “మారుమ్రోత” అని చెప్పబడును. సాధారణముగా యిట్టి ప్రతిధ్వనులు పెద్దపెద్ద దేవాలయములందును, రాతితోకట్టబడిన పెద్ద భవనములందును, పర్వతప్రాంతములందును మనకు విసపడును. మరియు కొన్ని గానమందిరములందుకూడ యిట్టి ప్రతిధ్వనులు వినుపించుచుండును, గనుకనే అట్టి చోటులందు జరుగు సంగీతసభలు యీ ప్రతిధ్వనిచే రక్తికట్టక గాయకునికి నిరుత్సాహము, సభికులకు విసుగు జనించును. మరియు నిట్టి గానమందిరములలో కచ్చేరీలు చేయుటచే ప్రసిద్ధ గాయకులకు సయితము క్రమక్రమంగా పేరు

ప్రతిష్టలు అంతరించుటకు కారణమగుచుండును. గనుక సంగీత, నృత్య, నాటక ప్రదర్శనముల కొరకు నిర్మింపబడుచుండినటుల యాదినవలెవిసిన వివిధ పద్ధతులలో నిర్మించుట యెంతయు సుపయోక్తముగానుండును.

i సంగీత, నృత్య, నాటక ప్రదర్శనములు జరుగునపుడు మందీరములోని అన్ని భాగములకును ఒకేవిధముగా ధ్వనివిసపడునట్లు చేయుట.

ii ధ్వనిని మందీరము యొక్క బయటికి యేమాత్రము పోకుండునట్లుగా గోడలన్నిటికి తగినన్ని శబ్దపోషకముల నమర్చుట.

iii మందీరమును యేర్పడుచునపుడు అది దీర్ఘచతురశ్రముగా నుండునట్లును, పైకప్పు యొక్కవనిత్తు లేకుండునట్లును నిర్మించుట.

iv గోడలకు లోపలిభాగమున మార్బుల్ షేపరు (ఉలను, ఎయిర్ టెంపరు ప్లాస్టర్ లో అంటించినది.) లో తయారుచేయబడిన అట్టల నమర్చుట, వంటి ఆధునికమైన యేర్పాటులలో గానమందిరముల నిర్మించుట యెంతయు సుపయోక్తముగా నుండును. ఇట్లు కళామందిరములను మొదటనే ఆధునిక పద్ధతులలో నిర్మించుటను ఇంగ్లీషులో ప్రీవెంటివ్ అకౌస్టిక్స్ (Preventive acoustics) అని చెప్పబడును. ఇటుల మొదటనే సరియైన పద్ధతిలో నిర్మించు తరువాత దానిని మార్పులు చేయుటను క్యూరేటివ్ అకౌస్టిక్స్ (Curative acoustics, అని చెప్పబడును.

మేళకట్టు :—పైనవెలిపినటుల ఆధునికపద్ధతులలో నిర్మించిన మందీరములందు జరుపు సంగీత, నృత్య, నాటక ప్రదర్శనములు సులభముగా రక్షితమైయుండును. ఇటుల రక్షితమైయుండు “మేళకట్టు” అని చెప్పబడును.

నాదగుణము లేక స్వయంభూధ్వని (Resonance) :— ఏదైన ఒకధ్వని యొక్కవగాగాని, తిక్కువగాగాని విసపడుటకు దానికిగల కొన్ని ప్రత్యేకపరిస్థితులే కారణమగుచుండును. ఉ॥ ఒక తీగను దానిరెండువైపుకొనలను రెండు చెక్కలకు బిగించి మీటినపుడు దానిధ్వని తగ్గువగా విసపడును. అదేతీగయొక్క రెండుకొనలను మూత తెరువబడిన రెండు ఖాళీపెట్టెలకు బిగించి మీటినపుడు ఆధ్వని మొదట విసపడిన ధ్వనికంటె గంభీరముగా విసపడును. ఇట్లు విసపడుటకు కారణమేమనగా! మొదట మీటబడిన తంతి, గాలి నిలువయుండుటకు పిలువేనట్టిరెండు విడి చెక్కలకు బిగించి యుండుటచే దానిని మీటినపుడు ఆధ్వని యొక్కవ చేయునట్టిగాలి యచట లేవండున

ఆధ్వని తక్కువగా వినపడును. అదేతంతిని మూతలు తెరువబడిన రెండు పెట్టెలకు విగించి అట్టి దానిని మీటినపుడు ఆ తంతి కదలి, ఆ కదలికచే పెట్టెలు కంపించి, ఆ కంపన ముల వలన పెట్టెలలోని గాలి కంపించి, తంతియొక్క ధ్వనిని ద్విగుణీకృతము చేయబడి నందున ఆధ్వని గంభీరముగా వినపడుటకు కారణమగును. ఈ సూత్రమునే “నాదగుణ ము” అని చెప్పబడును. మన సంగీతవాద్యములగు వీణ, గోటు, వంటి వాద్యములకు కుండను, దండిని, గుండ్రని సారకాయబుట్టును, తంబురకు కుండను, వయోలిన్ కు బ్రిడ్జికి యిరుప్రక్కల రెండు 3 వంటి రంధ్రములనువుంచుటకు యిదే కారణమగును.

సహాయ కంపనములు (Sympathetic Vibrations) :— అనగా! వీణ, గోటు, సారంగి వంటి వాద్యములలో ప్రధానతంత్రులక్రింద వేయబడు సహాయతంత్రు లలో పలుకు నూత్నధ్వనులను “సహాయకంపనము” అని చెప్పబడును. ఇట్టి వీణలోని సారణి లేక మధ్య చుట్టమును మీటినచో వెంటనే దాని క్రిందనుండు సహాయతంత్రి కంపించి మొదటి పుట్టస్వరము ధ్వనివంటిదే యింకొకధ్వని నూత్నముగా వినపించును. ఇదేవిధముగా మిగతా స్వరములను పలికించునపుడు కూడా అదే ప్రతులలోగల యీ సహాయతంత్రులు కంపించి అట్టివే యింకొకధ్వనులు వినుపించును. ఇటుల వినిపించు నూత్నధ్వనులనే “సహాయకంపనము” అని చెప్పబడును. వీటివలన అసలు వాద్యము నందు ధ్వనిమాధుర్యము పెంపొంది వినుటకెంతయు రంజకముగాను, ఆకర్షణీయము గాను వుండును.

రికార్డింగు.

రికార్డింగు (Recording) :— అనగా! ప్రసిద్ధ గాయకులయొక్క గాని, వాదకుల యొక్క గాని సంగీతమును యెన్నిసార్లు ఆయనను వినుటకు వీలుగా మైనపు పల్లెములను తయారుచేయుటను “రికార్డింగు” అని చెప్పబడును. ఇట్టి రికార్డులను తయారుచేయు నపుడు మొదట ఏమాత్రము శబ్దము వెలుపలకు పోవీలు లేని ఒకగదిలో మైక్రోఫోన్ యంత్రము వుంచబడును. దానిముందు గాయకుడుగాని, వాదకుడుగాని కూర్చొని సంగీతమును ప్రదర్శించునపుడు ఆ సంగీతధ్వని ఆ గదిలోని గాలిని తరంగములవలె కదల్చును. ఆ తరంగములు మైక్రోఫోన్ లోని పలుచని యంత్రభాగమును కదలించు టచే ఆచలనము విద్యుచ్ఛక్తిద్వారా యింకొకగదిలో నమర్చబడిన వేరొకయంత్రము యొక్క చివరకు వెళ్లును. అచ్చట ఒక మైనపు పల్లెమునకు నూదివంటి పరికరము తగులునట్లు అమర్చబడి యుండును. యీ విద్యుచ్ఛక్తి ప్రసారమువలన ఆ మైనపు పల్లెరమా చలించి తిరుగునపుడు నూదియొక్క గాపిడిచే గలుగు ధ్వనియందు మొదట

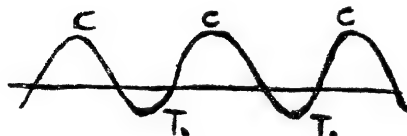
మైక్రోఫోనుముందు పాడిన సంగీతము వినిపించును. ఈ మైనపు పల్లెమును సరిగా తయారుచేయబడినపిదప దీనిని “ సెగ్టెట్ ” గా పెట్టుకొని మరికొన్ని రికార్డులను కూడ తయారు చేయుదురు.

గ్రామోఫోన్ (Gramophone):—మనకు లేడియోయంత్రములు రాకముందు పైనచెప్పిన రికార్డులను యీ గ్రామోఫోన్ యంత్రసహాయమువల్లనే మనము యితరుల సంగీతాన్ని వినగలుగుచుండెడివారము. కాని వర్తమానకాలములో లేడియోయంత్రములు విరివిగా ప్రచారములోనికి వచ్చుటచే గ్రామోఫోన్ రికార్డులయొక్క పుష్పయోగము చాలావఱకు తగ్గిపోవటం జరిగినది. కాని నేటికిని యివి లేడియోలందును, సినిమాలందును, కాఫీహోటళ్లయందును, లేడియో ప్రసారములేని కాలములో వాడుట కుపయోగపడుచునేయున్నవి. ముఖ్యంగా, యీ గ్రామోఫోన్, రికార్డులు, సుప్రసిద్ధులైన ప్రాచీన, నవీన, సంగీత విద్వాంసులయొక్క సంప్రదాయసిద్ధమైన రచనలను కంఠస్థముచేయుటకును, వారి మనోధర్మ సంగీత విధానమును గ్రహించుటకును విద్యార్థులకు మంత్రము కొంతవరకు ఉపయోగపడుచున్నవని చెప్పవచ్చును.

ఆకాశవాణి.

బ్రాడ్ కాస్టింగ్ (Broadcasting):—ఆనగా! తీగలు ఆకాశములేకనే ఒకచోటినుండి పలుచోట్లకు లేడియోయంత్రముద్వారా వార్తలు, సంగీతములు, వాటకములు, కథలు, ఉపన్యాసములు మొదలగు వివిధ కార్యక్రమములను ప్రసారము చేయబడు విధానమును “ బ్రాడ్ కాస్టింగ్ ” అని చెప్పబడును. దీనినే తీగలు లేని “ టెలిఫోన్ ” విధానముని కూడ చెప్పవచ్చును. దీనిలో ధ్వని తరంగములు విద్యుత్ (లేడియో) తరంగములరూపమున, ప్రపంచమంతటను వ్యాపించియుండు ఈథరు (Ether) ఆనెడి యానముగుండా వెలుతురుతో సమానమైన వేగము (1 సెకండుకు 1,86,000 మైళ్లు) తో ప్రయాణముచేయును. ఇవి స్వభావమునందు ధ్వనితరంగములవంటివేయైనను వాటికంటె దీర్ఘమైనవగును. ఈథరు అనగా! ప్రపంచమంతటను వ్యాప్తిచెంది, ప్రతిపదార్థమునందును ప్రవేశింప శక్తిగలిగి, బరువుగాని, స్వరూపముగాని లేనట్టి యానము ఈథరు అని చెప్పబడును. విద్యుత్ తరంగములు యీ యానమునందు, నీటి ఉపరిభాగమున పోవు జల తరంగములవలె వ్యాప్తిచెందును. ఎటులనగా? ఉ॥ ఒకబాలుడు ఒకచెలుపుయొక్క మధ్యభాగమునకు నిల్చి నీటిలో తేలుచుండిన ఒక కట్టముకన్ను క్రిందికి, పైకి నొక్కుచున్నచో,

వెంటనే ఆనిటిలో ఒకవిధమైన అలజడి జనించును. అప్పుడు ఆకట్టుముక్కవద్దనుండి నీటితరంగములు వలయాకారములో ఒకదానివెనుక నొకటి అతివేగముగా తీరమువైపు నకుపోవుచుండును. ఇటుల తరంగములు అతివేగముగా పోవునపుడు వాటియొక్క కంపనపురేటు హెచ్చుగాను, తరంగదైర్ఘ్యము (Wave length) తక్కువగాను వుండును. తరంగములు ఒకదానివెనుకనొకటి నెమ్మదిగాపోవునపుడు వాటికంపనపురేటు తక్కువగాను, తరంగ దైర్ఘ్యము హెచ్చుగాను వుండును. తరంగ దైర్ఘ్యమునగా! జలోపరి భాగమున పోవు జలతరంగములయొక్క ఉన్నతమైన రేడువరుసబిందువుల మధ్యగలదూరమును, అనగా క్రింది పటములోని $O - O$ మధ్యగలదూరమునే తరంగ

దైర్ఘ్యమని చెప్పబడును. పటములో చూపిన C, లు, ఉచ్చబిందువులనియు, T, లునీచిబిందువులనియు తెలియదగును సాధారణముగా రేడియో ప్రసారము (బ్రాడ్ కాస్టు) చేయుటలో మూడు

విధములైన తరంగదైర్ఘ్యములను వుపయోగించుచుండురు. వాటిలో రేడియో స్టేషనులందు 10- 120 మీటర్ల దైర్ఘ్యముగల హ్రస్వతరంగములను, 200 - 500 మీటర్ల దైర్ఘ్యముగల మధ్యమతరంగములను వుపయోగించుదురు. 500 మీటర్ల దైర్ఘ్యము నకుపైగల దీర్ఘ తరంగములనుతక్కువదూరమునకు ప్రసారముచేయు లోకల్ బ్రాడ్ కాస్టులందువుపయోగించుదురు, హ్రస్వతరంగములకు చాలాదూరము చొచ్చుకొనిపోవు శక్తియుండును. గనుకనే దూరపు ప్రసారములను హ్రస్వతరంగములపైన పంపుచుండురు. సాధారణముగా మైక్రోఫోను యెదుట సంగీతమును పాడి లేక వాయిచునపుడు ఆది అచ్చట హెచ్చు, తగ్గులుగల విద్యుత్ప్రవాహముగమారును. ఆ హెచ్చు తగ్గులలో ప్రవాహముయొక్క బలము, సంగీతమునందలి కంపనపురేటుకు యనుగుణ్యముగా నుండును. ఈ హెచ్చుతగ్గు ప్రవాహములు, విస్తారకము (Amplifier) అనెడి సాధనముచే వృద్ధిచేయబడి ప్రేమకమునందు జనించు విద్యుత్తరంగములను శ్రుతి (Modulate) చేయును. అట్లు శ్రుతిచేయబడిన తరంగముల కంపనపురేటు అచట పాడునట్టి సంగీతముయొక్క కంపనపురేటుకు సమానముగానుండును. ఈ విధముగా శ్రుతిచేయబడిన తరంగములు ప్రేమకాలయమునందలి ఆకాశతంతి (Aerial) చే అన్నివైపులకు వెలుతురుతో సమానమైన వేగముతో ప్రసారముచేయబడును. గ్రాహకాలయమునందలి ఆకాశతంతికి యీ ప్రసరించు రేడియోతరంగములు తగిలినపుడు దానిలో, విద్యుత్ప్రకంపనములను కలుగజేయును. అనగా ఆ ఆకాశతంతిలోని

వోల్టేజీలో హెచ్చుతగ్గులు కలుగును. ఈ ప్రకంపనములు చాలా హెచ్చు కంపనపు రేటు (అనగా పెకండుకు షుమారు ఒక మిలియను) గలవిగానుండును. ఇట్టి కంపన పరిమితిగల ప్రకంపనములకు, టెలిఫోన్ గ్రాహకము పనిచేయుదు. మరియు అందు లోని “డయాఫ్రమ్” కూడా అంత హెచ్చురేటులో కంపింపజాలదు. గనుకనే ఆ ప్రకంపనములను మొదట శ్రుతిచేసి అనగా ఒకేదిక్కునకుపోవు పరివర్తనముల (Alternations) ను మాత్రమే మిగిల్చి, వ్యతిరేకదిక్కులలో పోవువానిని ఖండించి, వాటిని గ్రాహకములోనికి పంపుదురు. ఈ బ్రాడ్ క్యాప్ విధానము క్రొత్తగా కని పెట్టిసరోజులలో స్ఫటికము (Crystal) సహాయమున గ్రాహకమునందే తరంగములు శ్రుతిచేయబడుచుండెడివి. కాని ఇప్పుడా స్ఫటికమునకు బదులు వాల్వ (Valve), అను సాధనము సుపయోగింపబడుచున్నది. వాల్వయొక్క లోపలిభాగమును శూన్య ప్రదేశము (Vacuum) గా చేయబడి విద్యుత్సహాయముతో వేడిచేయబడిన కేంద్రము (Filament) నొకటి యుచ్చట నమర్చబడియుండును. ఇది చూచుటకు సాధారణ మైన “ఎలక్ట్రిక్” దీపమువలెనుండును. కాని అంతర్నిర్మాణమునందు మాత్రము వ్యత్యాసముగానే యుండును. ఈ వాల్వ ఒకే దిక్కునకుపోవు పరివర్తనములను మాత్రము తనలోనుండి ప్రవహింపజేసి, వ్యతిరేకదిక్కులందు ప్రవహించు తరంగ భాగములను నిరోధించును. అందుచేదీనిని “వాల్వ” లేక “కవాటము” అని చెప్పబడును. ప్రేషకములోని మైక్రోఫోనుయొద్దకు నత్పత్తియును ధ్వనితరంగముల కనురూపముగల ప్రకంపనములను యీ వాల్వ గ్రాహకములోనికి పంపును. అందుచే గ్రాహకమునందు మొదటిధ్వనివంటి ధ్వని వుత్పత్తియుగుచుండును. వాల్వనందు యిట్లు శ్రుతిచేయబడి, టెలిఫోనులోనికి పోవునట్టి తరంగములు సాధారణముగా ఒకటి లేక రెండు వాల్వలచే ఉపచయము (Magnified) చేయబడి ధ్వనిప్రవర్ధని (Loudspeaker) లోనికి పంపబడును. ఈ ధ్వని ప్రవర్ధని, నిర్మాణమునందొక పెద్ద టెలిఫోనువలె నుండును.

గ్రాహకమును శ్రుతిచేయుట :- ఒక్కొక్క ప్రేషకాలయమునుండి వేరు వేరు తరంగదైర్ఘ్యములలో ప్రసారములు జరుగుచుండును. తంత్రీరహిత గ్రాహకము నందు మనకు అవసరమగు తరంగదైర్ఘ్యములను గ్రహించు సాధనమువుండును. ఈ సాధనమునందు ఒక సర్పిలము (Coil) ను, మార్పుచెందెడి గుణము (Variable) గల ఒక విద్యుత్సౌత్సేపకము (condenser) ను, వుండును. ఈ కొండెన్సరుయొక్క గాజ్ (knob) ను, కుడివైపునకుగాని, ఎడమవైపునకుగాని త్రిప్పించో దానిలో కదలెడు రేకుల (నూచుల) యొక్క స్థానములుమారి వేరు వేరు తరంగదైర్ఘ్యములకు మేళవించుచుండును.

వాల్వ్ (valve):— సాధారణముగా మనయిండ్లలోనుండు రేడియో పెట్టలు చాలావరకు తంత్రీ రహిత గ్రాహకములేయగును. వీటిలో “వాల్వ్” అతిముఖ్యమైన భాగముగానుండును. లోపల కూన్యప్రదేశమైన యీవాల్వ్ గొట్టమువల్లనే, నవీన రేడియోలన్నియును, ప్రసారచేయగలుగుచున్నవి. విద్యుత్ప్రకంపనములను ఉత్పత్తి (generate) చేయుటయు, సుద్ధి Rectify, చేయుటయు, విస్తరింప (amplify) చేయుటయు, యీ వాల్వ్ యొక్క సహజ లక్షణములగును. మరియు యీవాల్వ్ విద్యుత్ప్రవాహమునుగలగు అతినూత్యమైన మార్పులను కూడా ఉపచయము (magnify) చేయగలదు. కనుకనే రేడియోలందేగాక రేడియో గ్రామోఫోనులయందును, టాకీ లలోని ధ్వనిజనకసాధనము (talkie sound system)ల యందుగల విస్తారకము (amplifier) లందును, యిదిముఖ్యభాగముగా నుండును. ఈవిధముగా వాల్వ్ చేయవలయు అత్యున్నతముగా నుండుటవల్లనే దీనిని రేడియో ప్రపంచమునకు అల్లావుద్దీన్ యొక్క “ఇంద్రజాలదీపము (Aladdin wonderful lamp) గా పరిగణించుటకు కారణమైనదని గ్రహింపదగినది.

సంగీతవాద్యములు - వాటి విభజన.

సంగీతవాద్యములు:— అనగా సంగీతమును ప్రదర్శించునపుడు వుపయోగించు వివిధ సంగీత పరికరములను లేక వాద్యములను, సంగీతవాద్యములని చెప్పబడును. అట్టివాద్యములను ముఖ్యముగా 4 విధములుగా విభజించిరి. అవి (1) తంత్రీసాధని (2) రంధ్రసాధని (3) చక్రసాధని (4) లోహసాధని యగును. అయితే వీటిలో మొదటి రెండురకములను ప్రత్యేకముగా సంగీతమునే ప్రదర్శింపగలవి యగుటచే “సంగీతవాద్యములు” గను, మిగత రెండురకములను కేవలము అలంకర సంబంధించినవి యగుటచే “అలంకారవాద్యములు” గను పరిగణించుటకు కారణమైనది.

(i) తంత్రీసాధని:— ఇది వివిధ తంత్రీవాద్యములకు సంబంధించి చెప్పబడునట్టి పేరగును. ఇవి యాడు రకములుగా నుండును. అవి (1) కమాను లేక బిల్లు (Bow) తో తంత్రులమీద రాపిడిచేయుటవలన ధ్వని జనించువాద్యములగును. ఉ॥ వయోలిన్ (ఫిజేను) ii సారంగి iii దిల్లాయిబా iv బాలసరస్వతి లేక తావ్రాజ్ (మయూరి) v సైతాబ్ మొదలగునవి. (2) తంత్రులను తుడిచేతి ప్రేక్షతో మీటుటవలన ధ్వని జనించు వాద్యములగును. ఉ॥ i వీణ ii రుద్రవీణ iii గోటు iv సితార్ v స్వగిత్ vi సరోజ్ (Sitarode) vii గుటార్ (Guitar) viii మాండోలిన్

సంగీతకళాప్రదర్శిని

ix హార్ప్ మొదలగునవి. (8) తంత్రులను ఒకచిన్న పరికరముతోగాని లేక రెండు సన్నని గట్టి పుల్లలతోగాని కొట్టుటవలన ధ్వని జనించు వాద్యములగును. ఉ॥ i పియానోహార్డు ii స్వరమండల్ (శత తంత్రీపీణ) iii గత్తు మొదలగు వాద్యములగును. మరియు పైన తెలిపిన తంత్రీసాధనకే చెందిన తంబూరి వంటి వస్తువులు వాద్యములు మీటుటవలనను, గత్తు, జలతరంగిణి వంటి అయిదవ వర్గమునకు వర్తించునను ధ్వని జనించునని తెలియదగును.

కమాను లేక విల్లు సహాయమునగాని, ప్రేళ్ళతో మీటుటవలనగాని వాయిం పుబడు తంత్రీవాద్యములు మరియొకవిధముగా మూడు రకములగును. అవి (1) ఎడను చేతి ప్రేళ్ళు ఆనుకొనుటకు తగిన చదువయిన నల్లటిబల్ల (ఫింగర్ బోర్డు) గలిగి దాని పైనుండు తంత్రులను ప్రేళ్ళతో నదిమి వాయింపబడు వాద్యములగును. ఉ॥ i వయొలిన్ (Violin) ii సరోడ్ (Sarode) మొదలగునవి. (2) ఎడనుచేతి ప్రేళ్ళు ఆనుకొనేందుకు మెట్లుగలిగి ఆ మెట్లపైనుండు తంత్రులను ప్రేళ్ళతో నదిమి లాగుచూ వాయింపబడు వాద్యములగును. ఉ॥ i పీణ ii సితార్ iii తావ్రాజ్ మొదలగునవి. (3) చదువయిన ఫింగర్ బోర్డుగాని, మెట్లుగాని లేక, ఒకచిన్న వీడి వంటి గుండ్రని కొయ్యముక్కుతో తంత్రులను అదిమి లాగుచూ వాయింపబడు వాద్యములగును. ఉ॥ గోటు మొదలగు వాద్యములు యీ రకమునకు చెందును. ఈవిధముగా శాస్త్రీయమైన కర్ణాటక, హిందూస్థానీ సంగీతములం దుపయోగించు పైన చెలిపిన తంత్రీవాద్యములేగాక జానపద సంగీతము (Folk Music) నం దుపయోగించు మరికొన్ని తంత్రీవాద్యములుగూడ మన భారతదేశమునందు గలవు. అట్టి వాటిలో ముఖ్యముగా i చిక్కపీణ (మైనూరు) ii చొంకా (మహారాష్ట్రము) iii రాజనెంగిబాజా (మధ్యప్రదేశ్) iv ఖమక్ (బెంగాల్) v దుంధునావా (ఉత్తరప్రదేశ్) vi ధడ్ సారంగి (పంజాబ్) వంటి తంత్రీ వాద్యములు పేర్కొనదగిన వగును.

(2) రంధ్రసాధన:— ఇది వివిధగాలివాద్యములకు సంబంధించునట్టి పేరగును. ఇవి ముఖ్యముగా మూడు రకములుగా విభజింపబడెను. అవి i ఒక యంత్రసహాయమున గాలి నత్పత్తిచేయు కీ బోర్డుగల పియానోవంటి వాద్యములును, ii ఒకరకమైన గాలితిత్తుల సహాయమున ధ్వని జనించు హార్మోనియమువంటి వాద్యములును, iii ప్రేళ్ళు ఆనుకొనేందుకు రంధ్రములుండి వాదకుడు గాలిని ఊదుటవలన ధ్వని జనించు వేలుపు (Flute) వంటి వాద్యములు యీ రకమునకు చెందినవై యు

న్నవి. అయితే పై మూడవరకమును తిరిగి రెండు విధములుగా విభజించుట జరిగెను అవి i ధ్వనినిచ్చు పీకెనంటి ఆకాలు లేక నాలుకలతోగాని, లేక తదితర సాధనములతోగాని గాలిని ఊచుచూ ధ్వని జనింపజేయు దక్షిణభారత దేశపు నాగస్వరము, ముఖ్యము పహనాయ్ వంటి హేద్యములును, ii ప్రవేశ్య ఆనుకునేందుకు రంధ్రములుండి నోటితో వక్రరంధ్రముగూడా గాలిని పూచుటవలన ధ్వనిజనించుపిల్లనగ్రోవి(Flute) వంటి వాద్యములును యీ రకమునను చెందినవగును. శాస్త్రీయ సంగీతమునందుప యోగించు పైన తెలిపిన వివిధ గాలివాద్యములేగాక గ్రామ్య సంగీతమునం దుపయోగించు మరికొన్ని గాలివాద్యములుగూడ మన భారత దేశమునందు గలవు. అట్టివాటిలో ముఖ్యముగా 1 బన్ సూరి, 2 అల్ ఘూజా, 3 అయర్ కువల్ (తమిళనాడు) 4 బొంగా (మధ్యప్రదేశ్) 5 మగుడి(ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని పాములవాని నాగస్వరము) 6 కాషరాతి (అహమ్మద్) 7 నాగసెరమ్ (హైదరాబాదు) 8 నఖీరి (ఉత్తరప్రదేశ్) వంటి కొన్ని గాలి వాద్యములు గలవు. అంతేగాక ప్రవేశ్య ఆనుకునే రంధ్రములు లేకను, వాదకుడు పూచు నట్టి గాలి సప్రేక్షించకను ధ్వని జనింపజేయు వాద్యములుగూడ మరికొన్ని యీ రకమునకు చెందినవై యుండుట గమనించదగును.

చర్యసాధన:- ఇది చర్య సంబంధమైన వివిధ వాద్యములకు చెందునట్టి పేరగును. పీటిలో ఆనేక రకములు గలవు. కాని వాటిలో చాలావఱకు కాలము (అయ) ను నూచించుట శీఘ్రమైన వాద్యములనే చెప్పవచ్చును. అవి (1) నగారా, భేరివంటి వాద్యములు మత సంబంధమును ఉత్సవములందును, యుద్ధ సమయములందును వాయింపబడును. (2) కేవలము అయను నూచించుటేగాక గాయకుని పాటనుగూడ ననుకరించుచూ వాయింపబడునట్టి మృదంగము, డోలు, తబిల్, తబ్లా మరియు బాయా, డోలక్, కండీరావంటి శాస్త్రీయసంగీతమునం దుపయోగించు ముఖ్యవాద్యములే గాక ఢోలక్ (పంజాబ్) ఢోలకీ, ఖోల్, పఖావాజ్ (ఉ.భా) మద్దలమ్ (మలబారు) శుద్ధమద్దలమ్, డమరు, ఉడుక్కు, ఉడల్, డవండై, డఫ్, తాసా, నగారా, (ఆంధ్ర) చెండా (మలబారు) డఫ్ (పంజాబ్) జగతి (మైసూరు) పీరవండాయ్ పాంబాయి, తిమిలా, ఎడక్క (మలబారు) తంబట్టమ్, కుండలమ్ వంటి ఆయాప్రదేశ ములందుగల గ్రామ్యసంగీతమునకు పునయోగించు వాద్యములుగూడ మన భారతదేశము నం దనేకము గలవని గ్రహింప దగును.

సంఘట్టన వాద్యములు:- చేతులతో తట్టుటవలన ధ్వని జనించు వివిధ చర్య వాద్యములను సంఘట్టన వాద్యములని చెప్పవచ్చును. ఉ॥ మృదంగము, డోలు(తబిల్) కండీరా, తబ్లా మరియు బాయా, డోలక్, ఘటం, ఖోల్ మొదలగునవి యీరకము నకు చెందిన వాద్యములగును.

అవస్థకుతపము:- ఇది చర్మసంబంధమైన సంస్కృతవాద్యములయొక్క సమ్మేళనమునకు గల పేరగును. ఇది మృదంగము, ఘోలు, ఘోల్, కంజీరా, తబలా, భోల్ వంటి వాద్యములయొక్క సమ్మేళనము యందుకు చక్కని వృదాహరణమగును. నేడు ఆల్ ఇండియా రేడియో వివిధ కేంద్రములందు అప్పుడప్పుడు ప్రదర్శింపబడు లయభావ, లేక తాళ వాద్య కచ్చేరీలు యీ రకమునకు చెందినవగును.

లోహసాధని:- ఇది లోహసంబంధమైన వివిధ వాద్యములకు చెందునట్టి పేరగును. ముఖ్యముగా నీ రకమునకు చెందిన వాద్యములు కేవలము లయను నూచించుట కేర్పడినవగును. ఇది (1) జాత్ రా. దీనిని హరికథాకాలక్షేపములందును, భజనకాలక్షేపములందును విధిగా ఉపయోగించుచుండును. (2) బ్రహ్మతాళము. ఇది దేవతా పుత్సవములందును, మతసంబంధమైన పుత్సవములందును వుపయోగించడంకర్దు. మరియు ఘోల్ తాల్, చింటూ, నుంజీరా, కర్ తాల్, చిస్లా, ముంబ్రూ, చెంట్లా వంటి పలు రకములకు లోహవాద్యములనుకూడ జానపదసంస్కృతులందు సాధారణంగా వుపయోగింపబడుచుండును. ఈలోహసాధనికే చెందిన 'జలతరంగిణి' అనువాద్యము శాస్త్రీయసంస్కృతి మును ప్రదర్శించుటకును, యిచ్చేరకమునకు చెందిన "హెస్సింగ్" అను వాద్యము సంస్కృత ప్రదర్శనములందు లయవాద్యముగా ప్రదర్శించుటకును వుపయోగింపబడును. ఈలోహసాధనికే చెందిన "స్వరవసు" లేక ట్యూనింగ్ ఫోర్క్ (Tuning Fork) అను పరికరమును గాయకులు తియిరవగాని, తిదితిర తంతి, చర్మ, లోహవాద్యములనుగాని శ్రుతిచేయునపుడు వాగ్మ్యానియము లేకనే తమకుకావలసిన గ్రగులను తెలిసికొనుటకు దీనిని వుపయోగించుచును. ఇది ప్రతిగాయకునివద్దను, వాదకునివద్దనుకూడా వుండుట మొత్తేనా అవసరమగును.

పైన తెలుపబడిన 4 రకముల వాద్యములను వాటివుపయోగమునుబట్టి మరీయొక పద్ధతిలో యీక్రింది 3 తరగతులుగా విభజించుటగమనించునది. అవి i శ్రుతివాద్యములు. ii సంగీతవాద్యములు. iii లయవాద్యములగును. వాటివివరములేమనగా!

i శ్రుతివాద్యములు:— అనగా! కేవలము శ్రుతికి మాత్రమే వుపయోగింపబడు వాద్యములను "శ్రుతివాద్యము" అని చెప్పబడును. (1) ఇది "తంబూర, పీక్టా" వంటి వాద్యములగును. ఇవి తంతివాద్యరకమునకు చెందును. (2) వాగ్మ్యానియము, చిత్త, తంతి, సంగీత వాద్యములగును. ఇవి గాఢవాద్యరకమునకు చెందును. (3) స్వరవసు. (Tuning Fork) ఇది శ్రుతివాద్యముకాకపోయినను శ్రుతులను తెలుసుకొనుట కుపయోగించుటకు సాకరకమైన లోహపరికరమగును. వీటిలో తంబూర, వాగ్మ్యానియము, చిత్త,

వంటివాద్యములు కర్నాటక, హిందూస్థానీ సంగీతప్రదర్శనములందు క్రుతికిముఖ్యంగా వుపయోగింపబడును.

ii సంగీతవాద్యములు:— అనగా! కేవలము సంగీతమును కాస్త్రముక్తముగా ప్రదర్శించగల వాద్యములను “సంగీతవాద్యము” అని చెప్పబడును. ఉ॥ వీణ, గోలు, వయోలిన్, వంటి తంతివాద్యములును, వేణువు, నాగస్వరము, క్లారియోనెట్ వంటి గారి వాద్యములును, జలతరంగిణివంటి లోహవాద్యమును కర్నాటక సంగీతము ప్రదర్శించుటకు ముఖ్యంగా నుపయోగింపబడును. సారంగి, సితార్, సరోజ్, దిగ్గరబా, ఎస్రాక్, మయూరి, స్వరమండల్, వంటి తంతివాద్యములును, మహనాయ్, ముఖవీణ, వంటి గారివాద్యములును, హిందూస్థానీ సంగీతమును ప్రదర్శించుటకు ముఖ్యంగా నుపయోగింపబడును.

iii లయవాద్యములు:— అనగా! కేవలము లయమునుగాని వినోదమున వాద్యములను “లయవాద్యములు” లేక “తాళవాద్యము” అని చెప్పబడును. ఉ॥ టప్పుదంగము, కంజిరా, ఢోలు, ఢోలక్ వంటి చర్మవాద్యములు, గెడ్డురంటి తంతివాద్యమును, టోస్సింగ్ వంటి లోహవాద్యమును, ఘటంవంటి పుణ్యాయవాద్యమును కర్నాటక సంగీతమునందు ముఖ్యంగా నుపయోగించుదురు. తబలా అండ్ బాయా, డోలక్, వంటి చర్మవాద్యము లను హిందూస్థానీ సంగీతమునందును, ఖోల్ వంటి చర్మవాద్యమును మహారాష్ట్ర భజనలందును, జాత్ రా, చిస్సా వంటి లోహవాద్యములను హరికథాకాలక్షేపములందును, భజన కాలక్షేపములందును వుపయోగించుదురు. సాధారణంగా వైమానురకముల వాద్యములనుకూడ సంగీతవాద్యములుగానే చెప్పటంకలదు.

సంగీత వాద్యముల పుట్టుక.

లోగడ తెలిపిన తంతి, గాలి, చర్మ, లోహవాద్యములలో తంతి, గాలిసంబంధ మైన వాద్యములకంటె చర్మ, లోహ, సంబంధమైన వాద్యములు మిక్కిలి పురాతనకాల మునకుచెందినవిగను, తంతి, గాలివాద్యములు మానవచరిత్రనువాతఘట్టములలో అయిదుకు వచ్చినవిగాను తెలియుచున్నది. అయితే మానవుడు చర్మసంబంధమైన వాద్యములలో ఉన్నతమైన వాద్యములను కనిపెట్టకపూర్వమే అనేకరకములగు గాలివాద్యములను, గాలివాద్యములలో ఉన్నతమైనవాద్యమును కనిపెట్టకపూర్వమే అనేకరకములగు తంతి వాద్యములను కనిపెట్టినట్లు మాత్రము మనకు రూఢిగా తెలియుచున్నది. ఈ విధముగా అతి ప్రాచీన కాలమునుండి క్రమక్రమంగా సృష్టించబడిన యీ నాగ్నాదకముల వాద్య

మూలను వ్యాటినిర్మాణములోగల భేదమునుబట్టి యెటుల విభజించినది యీ క్రింద దెలుపుట గమనించునది.

(1) చర్మసంబంధమైన వాద్యములు:—ఇందు తంబూమ్, కంజీరావంటి అనాచ్ఛాదితమైన ఒకేవైపు చర్మపు మాత్రగల వాద్యములు, (ii) కుండలతోను, కొయ్యలతోను చేయబడి ఒకేవైపు చర్మపు మాత్రగలవాద్యములు, (iii) ఢోలు, ఢోలక్, ఢోలగీవంటి రెండువైపుల చర్మపుమాత్రలగల వాద్యములు, (iv) పృథగ్గము, తబ్లా, & బాయావంటి ఆరోహణ, అవరోహణములనుకూడ తెలుపునట్టి రెండువైపుల చర్మపు మాత్రలగల వాద్యములు యీ రకమునకు చెందును.

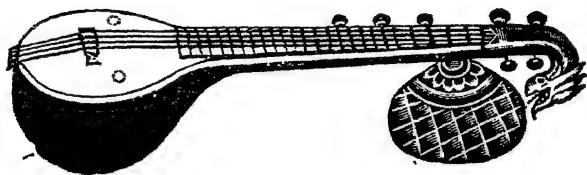
(2) బాహుసంబంధమైన వాద్యములు:— ఇందు స్టేజ్ గాంగుసు, జాత్ రానిస్ట్లా, బ్రహ్మబాళివంటి వాద్యములు యీ రకమునకు చెందును.

(3) వాయుసంబంధమైన వాద్యములు:—ఇందు వ్రేళ్లు ఆనుకొనే రంధ్రములు లేకనే వాయింపబడు హార్మ్, కొంచు, వంటివిమైన వాద్యములు, ii గోష్టవైపుల వంటి వాద్యములు, iii గోష్ట ఆర్గన్ వైప్, అండ్ రీడ్ దత్తపుమేర్ వంటి వాద్యములు, iv వ్రేళ్లు ఆనుకొనే రంధ్రములు కొన్ని మాత్రమే యుండునట్టి వాద్యములు, v 7 లేక 8 రంధ్రములు గలిగినోటితో గాని వ్రాదుచూ వాయింపబడు పిల్లనగ్రోవివంటి సంగీతవాద్యములు, vi నోటిలో ఆకును (పీకె)వుంచుకొని వ్రాదుచూ వాయింపబడు నాగస్వరము, షెహనాయ్ వంటి వాద్యములు, vii ఒకేవాద్యములో ఒకేసంఖ్యము ప్రతియును, సంగీతమును ప్రదర్శింప వీలుగల “చుగుడి” (హమలవాని నాగస్వరము) వంటి వాద్యములు, రెండువాద్యములుగల జలక్వోమోనియమ్, వంటి వాద్యములు, viii కీ బోర్డును, బాహుల రీతులుగలిగిన హార్మోనియము, ఆర్గన్, పియానోవంటి వాద్యములు యీరకమునకు చెందినవగును. వీటిలో viii వ, రకమునకు చెందిన వాద్యములు యూరపియన్ సంప్రదాయముననుసరించి సృష్టింపబడిన వాద్యములనిగ్రహింపదగును.

(4) తంత్రీ సంబంధమైన వాద్యములు:— వీటిలో విల్లు (Bow) తో వాయింపబడు వాద్యములకంటే వ్రేళ్ళతో మీటి వాయింపబడు తంతివాద్యములే ముందుగా సృష్టింపబడినవగును. ఈ తంబూర, ఏక్టార్, తుంతినె, త్రాస్త్రింగ్, పినాక, అండ్ హార్ప్, స్వరమండల్, మహానాటకవీణ, (గోటువాద్యము) చలనముగల్గిన మెట్లుగలవీణ, చలనములేని మెట్లుగలవీణ, రుద్రవీణ, సరస్వతి వీణలవంటి వాద్యములు, కమాను లేక విల్లు (Bow) తో వాయింపబడు వయ్యలిక్, సారంగి, ఎస్ట్రాజ్ వంటి వాద్యములు, యీరకమునకు చెందినవగును. వైదికయుగా భారతదేశపులోగల ప్రతి

వాద్యములను అనేకరకములుగా విభజించియున్నను వాటిని పునర్యోగించు విధమును బట్టి కూడ రెండురకములుగా విభజించడమైనది. అవి 1. కర్నాటక సంగీతవాద్యములు 2. హిందూస్థానీ సంగీతవాద్యములగును. వీటి వివరములను పట సహితముగా నీక్రింద చెలుపుట గమనించదగును.

(1) వీణావాద్య వివరము.

వీణావాద్యము:— సంగీతవాద్యము లన్నిటిలోను మిగుల ప్రసిద్ధమైనట్టియు పవిత్రమైనట్టి వాద్యము “వీణ” యని చెప్పుట కష్టమందేహములేదు. ఇది విద్యాధిష్ఠాన దేవతయగు సరస్వతీదేవి యభ్యసించిన సంగీతవాద్యమగుటచే దీని జన్మస్థానము స్వర్గమని చెప్పదగును. మరియు దేవలోకమున నారదాది మహర్షులు సయితము పవిత్రమైన నీ వీణావాద్యము నభ్యసించియే ఆనందసుధను గ్రోచియుండుట పురాణప్రసిద్ధమగు విషయమగును. నారదుడు త్రిలోకసంచారి యగుటచే నీ వీణా వాద్యమును భూలోకమునకు గూడ తీసికొనివచ్చి యున్నందున యచ్చటి ఋషులును, రిదితర మహనీయులును వీణా వాద్యమునందుగల మనోహరమైన సంగీతమాధుర్యమును గ్రహించి దానిని యభ్యసించు దొడగిరి. గనుకనే వీణను అతిపురాతనకాలమునుండియు హైందవుల ప్రసిద్ధతంతివాద్యముగా పరిగణింపబడుటకు కారణమైనది. మరియుది మానవకోరమును పూర్తిగాననుసరించి సృష్టింపబడిన వాద్యమగుటచే మానవకాత్రమును చక్కగా ననుకోరించగలతేజ్జిగలదై కర్నాటక సంగీతమును తన (సోలో) గాను, ప్రక్కవాద్యముగాను కూడ ప్రదర్శింప గలుగుచున్నది. వైన దెలుపబడిన వివిధకారణములచేతను, వాద్యములన్నిటిలోను ప్రప్రథమమున సృష్టింపబడిన దగుటచేతను, వీణను, వాద్యములకు మాతయని చెప్పుటకు కారణమైనదని గ్రహింపదగును.

i వీణలలో పలురకములుగలవు. వాటిలో కొన్ని ఉత్తర భారతదేశమునందును, మరికొన్ని దక్షిణభారతదేశమునందును పునర్యోగింపబడుచున్నవి. ఉత్తరభారతములో నుపయోగింపబడు వీణలు షోఘారు 4 ఆధుగ్గుల్ల షాడవుగల్ల వేదురుకొమ్మిలో

చేయబడి, దానిమీద మెట్లు అమర్చబడియుండును. గనుక నీ వేదరుక్ష్మయే దానికి ప్రేళ్లు ఆనుకొను చదునైనబల్ల (Finger board) గా నుపయోగపడుచుండును. దీనికి రెండుచైపులకు గల రెండు పెట్టెలవంటి గుండ్రనిబుట్టులు వీణలనుచుటకు ఆధారభూతముగా నుండుటయేగాక గంభీరమైన ధ్వనినిచ్చుటకుగూడ సహాయపడుచుండును. ఈ రకమైన వీణలకు సుతాల్, మద్రాస్, రస్ బేన్, అని చెప్పబడును.

ii ఆకారములోను, స్వనిమానుర్యములోను, వక్షిణ భారతదేశములో నుపయోగించు నట్టి వీణలు అత్యుత్తమమైనవని చెప్పవచ్చును. ఇవిసాధారణముగా పన్నెండు కట్టల, లేక జాకవుడ్ (jock wood) వంటి కట్టలలో నియాయజేయుదురు. ఎక్కువ స్వనినిచ్చుటకై దీనిలోపీర్చుటచుట్టి పెట్టెలయందు భాగమును “కుండ” అనిచెప్పబడును. ఇది ఒక పెద్ద బంతిలో శ్లవ, వంతునైన వుండును. దీనిలోను 9 అంగుళములనుండి 10½ అంగుళములవరకుయుండును. కుండలోయొక్క లోతును, దానిలో మాచిముని యెంచెవక్కువగా నుండునో ఆవీణయొక్క స్వనికూడ అంతగంభీరముగానుండును. కుండలో యొక్క తెరచియుండు వైభాగమును అదే ఆకారములోగల చదునైన చెక్కతో మూయబడి ఓగింపబడును. ఈ కుండలోయొక్కవ్యాసము ఆయావీణయొక్క వైశాల్యబట్టి 9½ అంగుళముల నుండి 18 అంగుళములవరకుండును. దీనిని దండముఅనబడు ప్రేళ్లు ఆనుకొనుట కేర్పాటుచిన ఒకచదునైన పొడుగాటి బల్లతో జతపఱచి యీ రెంటినీ, స్వప్రముఖాకృతిగానుండిడి. “యాళి” యొక్క కంఠమునకు జతజేసి ఓగింతురు. అట్లుతయారుచేయబడిన ఎండమునైన వరుసగా ఊక్కుతో ప్రత్యేకముగా నియాయజేయబడిన 24 కట్టిలకు మెట్లు లేక యిండ్లుగా యేర్పడునట్లు మైనముతోబిగించి ఆయాస్వరముల కొలతలకుఁగినట్లు నిర్దేశియుదురు. ఈ మెట్లకు మైననాలుగు తంత్రులకు, ప్రక్కన మూడు తంత్రులకు వేయుదురు. గనుక ఒక్కొక్క తంతికి 24 యిండ్లవంతున వై 4 తంత్రులకు $4 \times 24 = 96$ యిండ్లు యేర్పడి ఒక్కొక్క యింటిలో ఒక్కొక్క స్వరము పలుకుచుండును.

iii ఈ తంత్రులు పురుషగాత్రిములకు, స్త్రీగాత్రిములకు, తిగిన్నట్లుగా వేరు వేరు నంబుల్లగులైనయుండును. అనగా తక్కువ శ్రుతిజేయు వీణలకు వేయున్న తంత్రులలో, 22, 24, 28, 30 నంబుల్లగువి మిడితంత్రులకును, 31, 32, 33 నంబుల్లగువి ప్రక్క (తాళ) తంత్రులకును సాధారణముగా నుపయోగింతురు. ఇదేవిధముగా హెచ్చుశ్రుతిజేయు నట్టి వీణలకు వేయున్న తంత్రులలో 24, 26, 30, 32, నంబుల్లగువి మిడితంత్రులకును, 33, 34, 36 నంబుల్లగువి ప్రక్క (తాళ) తంత్రులకును సాధారణముగా నుపయోగించబడుదురు.

iv ఇటుల 7తంత్రులను నేయునపుడు యీ 7 తంత్రులనుకుండలియంచు గలమూలా ధారమునందు ముడిచేసి, మీఁదపాలుగుతంత్రులను పీట, దండము మీదుగా యాళియొక్క కంఠమునకిరుప్రక్కలనుండు 4 బిరదాలకును, ప్రక్క మూడుతంత్రులను పీటప్రక్కన అర్ధచంద్రాకారముగనుండు లోహపిసీట మీదుగా దండము ప్రక్కనుండు 3 బిరదాలకును చుట్టగించి కావలసిన స్రుతికి సరిచేయుదురు. ముఖ్యముగా వీణయొక్క రెండవ చివరకంఠముక్రింద గుండ్రనిసారకాయబుట్టనొకటి అమర్చుదురు. అదివీణను సరియైన పట్టుముగా నొందునట్లు చేయుటయుగాక ధ్వనిమాధుర్యమును పెంపొందించుటకు కూడ సమయోగపడును.

v వైచిత్ర్యంబుచేకొనియొక్క సత్తంత్రులను స్రుతిచేయునపుడు మీది తంత్రులు 4 టిని వైయింజీ క్రిందికివరుసగా 1వ తంత్రుని అనుసంధ్రపంచమముగను, 2 వ, తంత్రుని సంధ్రపంచమముగను, 3 వ, తంత్రుని సంధ్రపంచమముగను, 4, వ తంత్రుని మధ్యపంచమ (సారణి) గను యుండునట్లు స్రుతిచేయవలెను. తరువాత ప్రక్క (తాళ) తంత్రులను స్రుతిచేయునపుడు 5వ, తంత్రుని 4 వ, తంత్రులె మధ్యపంచమముగను, 6 వ, తంత్రుని మధ్యపంచమముగను, 7వ తంత్రుని తారపంచమముగను స్రుతిచేయవలెను. ఇటులతంత్రులను స్రుతిచేసినపిదప 1వ అనుసంధ్రపంచమతంత్రులోని అయిదవ యింటిలో బలుకు నాదమును, రెండవ సంధ్రపంచ తంత్రయొక్క నాదమును సమానముగా నుండునట్లును, 2వ సంధ్రపంచ తంత్రులోని 7వ యింటిలో బలుకు నాదమును, 3వ, సంధ్రపంచమ తంత్రయొక్క నాదమును, సమానముగానుండునట్లును, 4వ, సంధ్రపంచమతంత్రులోని 5వ యింటిలో బలుకు నాదమును, 4 వ మధ్యపంచమ (సారణి) తంత్రయొక్క నాదమును సమానముగానుండునట్లును సరిచూచుకొనవలెను. మరియు 1వ, అనుసంధ్రపంచమ తంత్రులోని 12 వ, యింటిలో బలుకు నాదమును, 3 వ, సంధ్రపంచమ తంత్రయొక్క నాదము ఒకేవిధముగాను, 2వ, సంధ్రపంచమములోని 12 వ, యింటిలో బలుకు నాదమును, 4వ మధ్యపంచమ తంత్రయొక్క నాదమును ఒకేవిధముగాను వుండునట్లు సరిచూచుకొనవలెను. ఇటుల మీది తంత్రులను సరిచూచుకొనునపుడు ఆయా ధ్వనులు సమానముగా లేనిచో ఆ వీణయొక్క మెట్లు సరియైన మేళములొలిగింపబడలేదని గ్రహించి మేళము సరి చేసికొనవలెను. మరియు 1 వ, తంత్రుని 3వ, తంత్రుని వరుసగా మీటినపుడును, 2 వ తంత్రుని, 4 వ, తంత్రుని వరుసగా మీటినపుడును, ఆ రెండు నాదములును క్రింది స్థాయి పైస్థాయిలలోనుండి, ఒకదానితో నొకటి కలిసి ఒకేనాదముగానుండునట్లు సరిచూచుకొనవలెను.

vi వీణతంత్రుని నిర్ణయించుటలో ఆయావీణలయొక్క పరిమాణముల ననుసరించి యున్న, మీది తంత్రులను సుబధముగా ప్రవేశపెట్టటానికి తగినట్లుగను స్రుతి

నిర్ణయించుకొని మొదట 4 వ తంత్రని పుధ్యవృక్షముగా శ్రుతిచేసి, దాని ననుసరించి మిగత రి, 2, 1 తంత్రులను. తదుపరి, రి, 6, 7 తాళతంత్రులను శ్రుతిచేయుట వీణయొక్క సంప్రదాయమగును.

vii వీణను వాయించునపుడు యీ క్రింది విధముగా శ్రేణ్యను వుపయోగించవలెను. 1 కుడిచేతిశ్రేణ్యను తంత్రులను మీటుటకును, 2 ఎడమచేతిశ్రేణ్యను ఆయా స్థాయిలలోని ఆయా స్వరములకు తగిల్లునెట్లుపైగల తంత్రుల ననుముటకు వుపయోగింపవలెను. ఈ విధముగా రెండు చేతుల శ్రేణ్యకును, ఒకదానికొకటి వదలని సంబంధము నుండుటచే తనే మిగత వాద్యములకంటె నీ వీణ వాద్యమునందు విశేష గౌరవములు పుటకు కారణమైనది.

viii వీణను వాయించునపుడు కుడిచేతిని యీ క్రింది మొదలుపెడి విధముగా నుపయోగించవలెను.

(1) కుడిచేతి మణికట్టును కుండవయొక్క ఎడమకైపు వైభాగము అనగా 24వ నెట్టుకును, పీట (బ్రష్)కును నిర్భయగా ఆనించు నుంచవలెను.

(2) కుడిచేతియొక్క బొటనవ్రేలును కుండవయొక్క ఎడమకైపు క్రింతభాగము ఆనించి చేతికి ఆధారముగా నుంచవలెను.

(3) మిగత మూడు శ్రేణ్యను మీది తంత్రుల వైభాగమున వంచియుంచవలెను.

(4) చిటికెనవ్రేలును ప్రక్క(జాళ)తంత్రులక్రిందుగా వంచియుంచవలెను.

ix వీణను వాయించునపుడు యీ క్రింద దెలిపిన పనిముట్లను వుపయోగించవలెను.

(1) కుడిచేతిశ్రేణ్యకు బలముగల గోల్లన్నచో ముఖ్యముగా వాటినే వుపయోగించవలెను.

(2) గోల్లలేనిచో వెండి లేక దంతము, లేక ఉక్కుతో చేయబడిన గోల్లను శ్రేణ్యకు తొడిగి వాటినే వుపయోగించవలెను.

(3) చూపుడువ్రేలును, నడిమివ్రేలును మీది తంత్రులను మీటుట కుపయోగించవలెను.

(4) ఉంగరపువ్రేలును మాత్రము దేనికిని వుపయోగింపరాదు.

(5) చిటికెనవ్రేలును ప్రక్క తంత్రులను మీటుట కుపయోగించవలెను.

౧. పాణినుమీటుటలోగల పలుకములను చాటిస్తేతోసహా 13 క్రింద దేలుపుట గమనించుచు.

1. విడిగా పడు మీటును “గోటుమీటు” అనియును,
2. చూపుకువ్రేలుతో మీడినుండి క్రిందికి పోవునట్టి మీటును “లోమీటు” అనియును,
3. క్రిందినుండి మీదికి పోవునట్టి మీటును “వెలిమీటు” అనియును,
4. చూపుడు, నడిమివ్రేళ్ళు రెంటితో వడిగా మీటుటను “కత్తిమీటు” అనియును,
5. చూపుడు, నడిమివ్రేళ్ళను చూచి, చూచి మీటుటను “తోడుమీటు” అనియును,
6. త్రిశ్రాంతిలో మూడవ అక్షరమును నడిమివ్రేలితో మీటుటను “తడ మీటు” అనియును,
7. చూపుడువ్రేలిచే మీటినపుడు యేర్పడిన స్వరమును నడిమివ్రేలిచే తాకి శ్వనిని అడ్డగించి, అట్లు అడ్డగింపబడిన నాదము, తిరిగి వెంటనే పలుకునటుల నడిమి వ్రేలిచే మీటుటను “అడ్డమీటు” అనియును,
8. తంత్రులనుండి బయట నాదము గంభీరముగాయంపనముల కట్టిగా మీటుటను “కొడమీటు” అనియును,
9. నాదము చూక్షుముగాయంపనముల మీటుటను “నన్న మీటు” అనియును,
10. సంతరచనలను వాయించునపుడు సాహిత్యాక్షరములేని తావులందు వేసెడి మీటును “అబద్ధమీటు” అనియును,
11. మీది నాలుగు తంత్రులను రంజనముకై చూపుడు, నడిమి, ఉంగరపు వ్రేళ్ళతో ఒకేసారి మీటుటను “కూటుమీటు” అనియును,
12. మీది తంత్రులలో మధ్యవడ్డ, మంద్రపంచమతంత్రులను కొన్ని సందర్భములలో రంజనముకొరకై విడివిడిగా మీటుటను “విడిమీటు” అనియును,
13. ప్రక్కతంత్రులను చిటికెనవ్రేలిచే క్రిందినుండి మీదికి కొట్టిరట్లు గా మీటుటను “ప్రక్కమీటు” అనియును, చెప్పబడును.

పైన దెలిసిన వివిధ మీటులలోను తాళములలో ఘాతపాదేడితావులందు మీది తంత్రులపై వేయునట్టి “లో మీటును” ప్రక్కతంత్రులపై వేయునట్టి చిటికెనవ్రేలు మీటును, సమీనుగా ఏకకాలములో నుండవలెను. అయితే కొన్ని సమయములలో

హాతలయందు, లోమిటుగాని, ప్రక్కమిటుగాని యేకో ఒకటిమాత్రమే పడుతుండును. మరియు అతాపన సమయములందు సమయోచితముగా “ప్రక్కమిటు” మిటుటయూను కలదు. లోమిటు, ప్రక్కమిటు, తడబాటులేక వడిగా మిటుటయలవడుటకుమునుపు, ఎడమచేతి సాధకమును మొదలుపెట్టకూడదని గ్రహించునది.

xi వీణవాయిచునపుడు ఎడమచేతినికడయోగించువిధము నీక్రిందగమించునది.

1. ఎడమచేతిని వీణాదండముక్రిందుగా వైకివీసి ప్రేళ్ళను మెట్లపైనుండు తంతులపై వంపుగా నిలిపియుంచవలెను.

2. ఎడమచేతి బొటనప్రేలిని, వీలుచనుసరించి వంశమున కానించుకొనవలెను.

3. ప్రేళ్ళను తంతులపైనుంచి మిటునపుడు ఆయాస్వరముల ననుసరించి మెట్లయందు చూపుడు, నడిమిప్రేళ్ళతో తంతుల నడిమి లాగుచుండవలెను.

4. మిగత తంగరపు, చిటికెనప్రేళ్ళను తంతులపై నంటుకుండునటులుండవలెను.

5. కొన్ని సమయములందు మిని తంతులను పద్మస్థ, మండ్రంప, మండ్రప, అనుమండ్రపపదములను ఎడమచేతిప్రేళ్ళ మధ్యయోగించుకొని కొన్ని ప్రేళ్ళతో మిటుటవలసిన పలికింపవచ్చును.

ఇటులవైనదెలంపబడిన వీణావాద్యముయొక్క నియమములను అభ్యాసముల చక్కగా గ్రహించి గమకలక్షణమున జెప్పబడిన పదునైదు గమకములను సమయానుకూలముగ నుపయోగింపుచు మొదట స్వరావళ్యాది అలంకారములను, తదుపరి గీత, వత్త, కృతి, కీర్తన, పద, జావళ్యాదులను, తదుపరి గాయపని తక్కి ననునరించి రాగము, తానము, పల్లవి, నిరవత్, కల్పన స్వరములను, భావయంత్రముగ చుండునట్లు యధ్యక్షింపవలెను.

1.- వీణయొక్క వివిధ భాగముల వివరము:- యోగకాంత్రము ననుసరించి చెప్పబడిన వీణయొక్క కుండలి మొదలు శిరస్సువరకుగల భాగమును ఆధారము (Nerve centres-అయువుపట్టు) గా భాగింపబడుట నీక్రింద చెబుటకు గలుగించునది. అన్ని తంతులు ముడిచేయబోలును “మూలాధార” మనియు, సీట (Bridge) అనుర్పబడిన చోటును “స్వాధిస్థాన” మనియు, 4వ, మెట్టున అుర్పబడినచోటును “మణిపూర” మనియు, 19వ, మెట్టున అుర్పబడినచోటును “అనాహార” మనియు, (19)

12వ, మెట్టును అమర్చబడినచోటను “నిశుద్ధ” అనియు, 7వ, మెట్టును అమర్చబడిన చోటను “అజనాయ” అనియు చెప్పబడును. ఈ 6 ఆధారములను ఒక్కొక్కదానికి గల 12,000 నాళములవ్వారా $12,000 \times 6 = 72,000$ రాగములను సృష్టించగల కేక్రగల అయగునని ప్రాచీనులు చేసిన వీణా వాద్యముయొక్క కఠీరవర్ణనవలన స్పష్టపడుచున్నది.

వీణా వాద్యమభివృద్ధిని గురించిన పూర్వ, వర్తమాన చరిత్రాంశము:- భారత తేజమున వీణావాద్యమునకు తగినంత పోత్సాహము లేనందున క్రమక్రమంగా దాని యభివృద్ధి క్షీణించుట జరిగెను. ఇందుకు ముఖ్యకారణము మోక్షసాధనమైనదిగా విఖ్యాతిగాంచిన యీ వీణవాద్యమునందు విశేష ప్రావీణ్యము సంపాదించుటకు తగిన పట్టుదల, కార్యశీలు, బుద్ధిశక్తిలత చాలమందికి లేకపోవుటవల్లను, ప్రవాణాహం శృంగు వీని యభివృద్ధికి తగిన ఆదరణ యొసంగకపోవుటవల్లను క్షీణించుటజరిగెను. కాని క్రమంగా మైసూరు, తిరువాన్తూరు, విజయనగరంవంటి సంస్థానాధిపతుల ఆదరాధిమానములవల్లను, యితీవల ముఖ్యంగా చున కేంద్రప్రభుత్వమువారి ప్రోత్సాహమువల్లను వీణావాద్యము చురల తన పూర్వపుబౌద్ధత్యము నొందగలిగి అనేకుల వాద్యమునందు ప్రావీణ్యమునొందుటకు కారణమైనదని తెలియదగును. వీణలలోని రకములు :-

1 ఏకరాగ మేళవీణ:- ఇది పూర్వకాలములో వాడబడిన వీణకుగల పేరగును. దీనిలో ఒక రాగమును మాత్రమే ప్రదర్శించుటకు తగిన మెట్లుండును. రాగమును మార్చినపుడెల్ల యిందుగల మెట్లనుకూడ ఆయా రాగస్వరములకు తగినట్లు ముందుకు గాని, వెనుకకుగాని లాగి మేళమును సరిచేసి వాయిించెడివారు. గనుకనే దీనిని “ఏక రాగ మేళవీణ” యని పిలువబడెను. దీనికివ్యతిరేకమైనది “సర్వరాగ మేళవీణ” యగును.

2 సర్వరాగ మేళవీణ:- ఇది వర్తమానకాలములో నందరిచేతను వాడబడునట్టి వీణకుగల పేరగును. దీనిని రామామాత్యుడు కనిపెట్టెనని తెలియుచున్నది. ఏకరాగ మేళ వీణలోవలె దీనిలోకూడా రాగముమార్చినపుడెల్లను మెట్లను మార్చుకొనవసరము లేదు. అన్ని రాగములకు ప్రదర్శించుటకు వీలుగా యెక్కువమెట్లు యిందు లిగింపబడి యుండును. గనుకనే దీనిని “సర్వరాగ మేళవీణ ” యని చెప్పుటకు కారణమైనది. దీనికి వ్యతిరేకమై “ఏకరాగ మేళవీణ” యగును.

3 మధ్య మేళవీణ:- ఇది సర్వరాగ మేళవీణవంటి వీణకు గల పేరగును. అయితే దీనికి పేరు వచ్చుటకొక ప్రత్యేకకారణముకూడ గలదు. సాధారణముగా వీణలోగల మోక్షితంతులు నాగింటిని క్రొవ్వినుండి వైకి మధ్యవడ్డ, మంద్రపంచమ, మంద్రవడ్డ

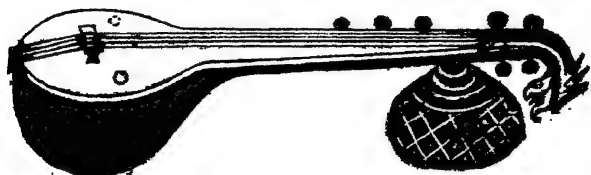
అనుమంద్రపంచమ స్వరమాలగా శ్రుతిచేయుదురు. ఈ విధంగా శ్రుతిచేసిన నాల్గవ తంత్రులను పైనుండి క్రిందికి మీటినచో ప-స-ప-స అను స్వరమాలగును. వీటినే వైతంతిని మణ్డముగానెంచిన స-మ-సమ, అను స్వరమాలకు సమానమాలగును. ఈ కారణమువల్లనే దీనిని ఒక పద్ధతిలో “మధ్యమేశ్వరీ” యనిచెప్పుటకు కారణమైనది.

4 అచ్యుతరాజేంద్రమేశ్వరీ:- ఇది రామామాత్యునిచే వనిపెట్టబడిన యొక రకమైన వీణకుగల పేరగును. ఈ విషయము “స్వరమేశ్వరీకానిధి”యను గ్రంథములోకూడఁ జేర్చబడినది. దీనిలోని మిదితంత్రుల నాల్గింటిని క్రిందినుండి పైకి (1) మంద్ర పంచమ (2) మందవ్రజ్జ (3) అనుమంద్ర పంచమ (4) అనుమంద్రవ్రజ్జ స్వరములకును, ప్రక్షతంత్రుల మూడింటిని పైనుండి క్రిందికి (5) మంద్రవ్రజ్జ (6) మంద్రపంచమ (7) మధ్యవ్రజ్జ స్వరములకును శ్రుతిచేయబడినట్లు తెలియుచున్నది. రామామాత్యుడు శ్రీ అచ్యుతరాజేంద్రుని ఆశీస్సముందుండి ఆయన ప్రోత్సాహమువల్లనే యీ వీణు వనిపెట్టియుండుటచే దీనికి “అచ్యుతరాజేంద్రమేశ్వరీ” యని పేరువచ్చుటకు కారణమైనదని గ్రహించునది.

5 చలవీణ:- ఇది నాట్యకాస్త్రువును ఆదిలక్షణగ్రంథమునకు కరమైన భరతునిచే వనిపెట్టబడిన రెండు వీణలలో మొదటి వీణకుగల పేరగును. భరతుడు ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతులుండునని ప్రయోగదృష్టాంతరములద్వారా నిరూపించుటకు దీనిని వుపయోగించెనని తెలియుచున్నది.

6 ధృవవీణ:- ఇదియు భరతాచార్యునిచే వనిపెట్టబడిన వైరెండు వీణలలో రెండవ వీణకుగల పేరగును. భరతుడు ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతులుండునని ప్రయోగదృష్టాంతరములద్వారా నిరూపించుటకు యీ రెండవ వీణనుకూడ వుపయోగించెనని తెలియుచున్నది.

గోటువాద్య వివరము.

గోటువాద్యము :- ఇది సాధారణముగా భూమునకు తొత్తుననుండును, భరితరమైత యన్ని విషయములందున్న ప్రాచీనమైన వీణావాద్యమును బోలియుండును.

ఇన్యది వాద్యవిభాగములో తంత్రి వాద్యమునకు చేరిన మీటువాద్యమై యున్నది. దీనినే “మహానాటకపిణి” యని కూడ చెప్పుదురు.

i గోటువాద్యమునకును పీణావాద్యమునకును స్వరూపములో వ్యత్యాసమంతగా లేకపోయినను కొలయందువలె స్వరస్థానముల నిరూపించుట కమర్చబడిన మెట్లుమాత్ర మిగోటువాద్యమునందు వుండును. ఇదియొక్కటే ఈరెండు వాద్యములకుగల ముఖ్య మైన వ్యత్యాసము. ఈ కాంతయవల్లనే వయొలిన్ (ఫిడేలు) యందువలె అభ్యాసకులే దీనిలో స్వర స్థానముల నిర్ణయించుకొనుచూ వాద్యమొనర్పవలసి యున్నది. గనుకనే గోటువాద్యము మిగత వాద్యములకంటె మిక్కిలి కష్టసాధ్యమైనదియు, తగినంత గంభీర మైన ధ్వని విశేషముగల వాద్యమనియు చెప్పబడుచున్నది.

ii తంత్రుల వివరము:— ఈ గోటువాద్యమున ముఖ్యముగా 7 తంత్రులుండును. వాటిలో నై 4న్నూ మీదితంత్రులనియు, క్రింది మూడున్నూ ప్రక్క తంత్రులనియు చెప్పబడును.

iii మీది తంత్రులను శ్రుతిచేయు విధము:— వైనండి 1వ, తంతిని అనుమంద్ర పంచమముగను, 2వ, తంతిని మంద్రపంచమముగను, 3వ, తంతిని మంద్రపంచమముగను 4వ, తంతిని మధ్యపంచమముగను శ్రుతి చేయవలెను.

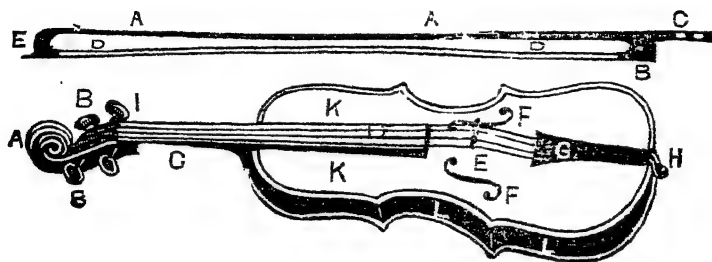
iv ప్రక్కతంత్రులను శ్రుతిచేయు విధము:— 5వ, తంతిని, మధ్యపంచమముగను, 6వ, తంతిని మధ్యపంచమముగను, 7వ, తంతిని తారపంచమముగను శ్రుతి చేయవలెను.

v కుడిచేతి యభ్యాసము:— పీణావాద్యమునందువలె గోటువాద్యమునందు కూడ కుడిచేతి వ్రేళ్ళను తంత్రులనుమీటుట కుపయోగించవలెను. అందు ముఖ్యముగా చూపుడు, నడిమి వ్రేళ్ళలో ఆయా స్వరముల ననుసరించి మీదితంత్రులను మీటుచూ వాద్యమొనర్పవలెను. ఉంగరపు వ్రేలితో దీర్ఘక్షరములు పలికించునపుడు మీదితంత్రుల నన్నిటి నొకేసారి మీటువలెను. అట్లు చేయుటవలన వాద్యమునందు ఆధార శ్రుతి యిమిడి యున్నటుల వినిపించుటయేగాక గంభీరముగను, రంజకముగను యుండును. చిటికెన వ్రేలితో ఆయా తాళములందు గల ఘాతం పడుచోట్ల మీటి తాళము లొక్క కాలప్రమాణమును దెలుపవలెను.

vi ఎడమచేతి యభ్యాసము:— గోటువాద్యమున పీణయందువలె ఎడమచేతి వ్రేళ్ళ నుపయోగింపక ఘమారు 2 లేక 2½ అంగుళముల పొడవును, ఘమారు 1½ అంగుళము వ్యాసముగల రూళ్ళకజ్జవంటి కొయ్యముక్కను ఎడమచేతి బొటన,

చూపుడు, నడిమిశ్రేణ్యులో పట్టుకొని దానిని తంత్రులపై సంఠియందునటుల యాంచి
అయా రాగముల ననుసరించి స్వరస్థానము లేర్పఱచుకొనుచు వాద్య మొనర్పవలెను.
ఈ గోటువాద్యమును గుఱించిన తేదితర విషయములన్నియు పీఠావాద్య వివరమునందే
తెలుపబడిన వివరములగుటచే మిగత వివరములన్నిటిని మరల నిచట తెలుపబడ లేదని
గ్రహించునది.

పయ్యెలిన్ వాడ్య వివరము.

i వయోలిన్ (Violin) వాద్యము :— ఇది వాద్యనిర్మాణములలో తంత్రి వాద్యముగా చేసినదైయున్నది. ఇయ్యది పాశ్చాత్యులచే కనిపెట్టబడిన వాద్యమైనను కర్నాటక సంగీతము నామూలాగ్రముగను, లక్ష్య, లక్షణ యుక్తముగను ప్రదర్శించుట కనువగువాద్యయగుటచే నిదియొక ప్రాముఖ్యమైనసంగీతవాద్యముగా నేనుభారతదేశమంతటను పరిగణింపబడుచున్నది. ఇందుగల ముఖ్యవిశేషమేమనగా ! ఇయ్యది కర్నాటక సంగీతమునేగాక, హిందూస్థానీ, పాశ్చాత్య సంగీతములనుగూడ తనిగా (సోలో) కచ్చేరీ చేయుట కర్హత గల్గియున్నది. మఱియు నిదిగాత్రగానమునకే గాక తదితర ముఖ్యమైన సంగీతవాద్యము లన్నిటికిని ప్రక్క వాద్యముగా గూడ నుపయోగింపదగిన వాద్యముగానుండుటచే నిది తంత్రివాద్యములలో మిగుల శ్రేష్ఠమగు సంగీతవాద్యముగా పరిగణింపదగియున్నది.

ii వయొలిన్ యొక్క పరిమాణముల వివరము:— ఇది ముఖ్యముగా రి విధములుగా ఉండును. అవి యేవనగా! (1) నిండు సైజుగలవి (2) ముప్పాతిక క్క సైజుగలవి (3) క్క సైజుగలవి. ఇవిగాక క్క సైజుగలవికూడ ఉండును. ఇవి అభ్యాసకుల వయస్సు లేక కీర పరిమాణముల బట్టి ఆయా సైజుగల వయొలినులను నిర్ణయించి వ్యవయోగించబడుచుండును.

iii వయొలిన్ యొక్క వివిధభాగముల వివరము:— వయొలిన్ యొక్క పరివిధములగు భాగములను పటమునందుగల A, మొదలు L, వఱకుగల గుర్తులతోను, పేర్లతోను యిదిగవను తెలుపబడుట గమనించునది.

“ A ” గుర్తుగల భాగమును తల లేక (స్కోల్) (Scroll) అనియు, “ B B ” గుర్తుగల భాగములను చెవులు (Pegs) అనియు “ C ” గుర్తుగలభాగమును మెడ (Neck) అనియు, “ D ” గుర్తుగల భాగమును ప్రేళ్ళు అనుకునే చదునైనబల్ల (Finger board) అనియు, “ E ” గుర్తుగల భాగమును పీటలేక (బ్రిడ్జి) (Bridge) అనియు, “ F, F ” గుర్తుగల భాగములను ధ్వని నిచ్చురంధ్రములు (f-Holes) అనియు, “ G ” గుర్తుగల భాగమును తోకముక్క (tail piece) అనియు “ H ” గుర్తుగలభాగముబట్టన్ (button) అనియు (i, గుర్తుగలభాగమును నట్ “nut” అనియు “ J ” గుర్తుక్రిందపన్న 4న్ను తంతులుఅనియు K, K, గుర్తుగలభాగమును అర్ధచంద్రాకారముగల ధ్వనినిచ్చు బల్ల లేకగర్భము అనియు, L, L- గుర్తుగల భాగములనువంపులు (Ribs) అనియు, అడుగుభాగమును, వెనుకభాగము (The back) అనియు చెప్పబడును.

(iv) విల్లుయొక్క వివిధభాగములవివరము:— పటమునందుగల విల్లు (Bow) యొక్క పలువిధములగు భాగములపేర్లను నీ క్రిందగమనించునది. “ A. A ” గుర్తులగుల భాగమునుకడ్డ (Stick) అనియు “ B ” గుర్తుగలభాగమును నట్ (Nut) అనియు “ C ” గుర్తుగలభాగమును సీల (Screw) అనియు, “ D ” గుర్తుగలభాగమును వెంట్రుకలు (Hair) అనియు “ E ” గుర్తుగలభాగమును తల (Head) అనియు చెప్పబడును.

v తంతులవివరము:— వయొలిన్ (ఫీడేలు)కు 4తంతులుండును. క్రిందినుండి 1వ తంతిని “మంద్రవర్ణమనియు 2వ, తంతిని “తగ్గపంచమము” లేక మంద్రపంచమమనియు, 3వ, తంతిని మధ్యవర్ణములేక సారణియనియు 4వ, తంతిని మధ్యపంచమమనియు చెప్పబడును.

vi తంతులనుతయారుచేయువిధము:— మంద్రవర్ణమనుగూ 1వ, తంతిని పట్టు లేక నరము లేక ఉక్కుతీగమీద జల్తారుచుట్టి తయారుచేయుదురు. ఈ మూటిలోను పట్టుమీద జల్తారుచుట్టినతంతియే మిగుల శ్రేష్టముగా నుండును.

2వ, 3 వ, తంతులను నరము లేకఉక్కుతీగమీద జల్తారుచుట్టి తయారుచేయుదురు. నీటిలో రెండవ తగ్గపంచమతంతికంటె తూడవ మధ్యవర్ణమ తంతి సన్నగాను, 4వ, తంతి

శీతలము తక్కువకంటెగానుండును. వైనాల్లారకముల తంత్రులను వుపయోగించునపుడు తక్కువ శ్రుతిచేయునపుడు యెక్కువ మందముగలతంత్రులను హెచ్చు శ్రుతిచేయునపుడు తక్కువ మందముగల తంత్రులను వుపయోగించవలెను. అట్లుచేయుటలో ప్రేక్షకు తంత్రులవై నొక్కుటలోగల అరుకూలమును బట్టిచూడఁ తంత్రులను నిర్ణయించవలెను.

vii తంత్రులనుచేయువిధము:— వయోలిన్ యందుగల తంత్రులనుచేయునపుడు తంత్రులయొక్క ఒకకొననుపటుమునందుగల “D” గురుతుగాని మెడయందుగల తంత్రములందుగాని, వానికి జతపరచిన 4స్ట్రీంగ్ అష్టభుజులందుగాని దూర్చిముడివేసి రెండవ కొనను ‘E’ గురుతుగల పీట (బ్రిడ్జి) మీదుగా B-B గురుతులందుగల చెవుల (చిరచాల)ను చుట్టి బిగించవలెను.

viii తంత్రులను శ్రుతిచేయువిధము:— వయోలిన్ కుగల నాల్గంత్రులలో పైనుండి 3వ, తంతుని ఆధారశ్రుతియగు మధ్యవృద్ధులుగను, 4వ, తక్కువకంటె చుక్కపంచమముగను, 2వ, తంతుని మంద్రపంచమముగను, 1వ, తంతునిమంద్రవృద్ధులుగను వరుసగా శ్రుతిచేయవలయును. ఇటులచేయబడుశ్రుతినిపంచమశ్రుతియని చెప్పబడును.

ix శ్రుతిచేయుటలోగల భేదము:— వయోలిన్ తంత్రులను శ్రుతిచేయుట రెండు విధములుగానుండును. అవి 1 పంచమశ్రుతి, 2 మధ్యమశ్రుతి యగును.

(1) పంచమశ్రుతి:- ఇదిమంద్రవృద్ధ, మంద్రపంచమ, మధ్యవృద్ధ, మధ్యపంచమ ములుగా తంత్రులను శ్రుతిచేయబడును. ఇదిసాధారణముగా పురుషగాత్ర సంగీతములందు చేయబడుచుండును.

(2) మధ్యమశ్రుతి:- ఇదివైనరెలిపిన పంచమశ్రుతిలోగల నాల్గంత్రులలో పైనుండి 2వ, 4వ, తంత్రులనుఅనగామంద్రపంచమ, మధ్యపంచమస్వరములను 1వూర్ధ శ్రుతిని రెగించినచో అనగా శుద్ధమధ్యమముగా చేయబడినచో ఆశ్రుతిని మధ్యమ శ్రుతియని చెప్పబడును. ఇది స్త్రీ గాత్రసంగీతములందు వుపయోగించుదురు. అయితే గాయకుల, గాయనుల గాత్రధర్మమును బట్టియు, రాగములందుగల పంచమాంత్య, దైవ కాంత్య, నిషాదాంత్య భేదములనుబట్టియుకొన్ని సందర్భములలో పురుషావధుమధ్యమశ్రుతి చేసియును, స్త్రీలకు పంచమశ్రుతిచేసియును వాయిదాటం కద్దు.

* తంత్రులను శ్రుతిచేయుటయందుగల నియమములు :—

వయోలిన్ యొక్క తంత్రులను శ్రుతిచేయుటలో గాయకులగా త్రధర్మమును, తంత్రుల యొక్క బలము ననుసరించి పంచమశ్రుతిలో సాధారణముగా 1 మొదలు 4 వరకు శ్రుతివరకు చేయవచ్చును. అంతకంటే హెచ్చుగా శ్రుతిచేయవలసి యున్నప్పుడు మధ్యమశ్రుతిచేయుట విధియగును.

(xi) వాద్యమునందు ఉపయోగించు సాధనములు:— వయోలిన్ వాద్యమునందు అప విల్లి (Bow) అను సాధనమును వ్రుపయోగించవలెను. ఈవిల్లిను ఒక నిడుపాటి చావగల కజ్జును గుండ్రముగాను, సన్నముగాను చేసి దానికి గుట్టపు వెంట్రుకలనవచ్చి తయారుచేయుదురు. ఈ వెంట్రుకలను కఠకుచేయుటకు రోజిన్ (Rosin) అను సీమగొలము నుపయోగించవలెను.

(xii) కుడిచేతియభ్యాసము:— వైన తెలుపబడిన విల్లియొక్క మొదటికొనను కుడిచేతితో పట్టుకొని తంత్రులమీద వెంట్రుకలంటియుండునటుల విల్లినుంచి ముందుకు వెనుకకు లాగుచు ధ్వని జనింపజేయవలెను.

(xiii) ఎడమచేతి యభ్యాసము:— ఎడమచేతిని ప్రేళ్ళు అనుకొనునట్టి బల్ల (Finger Board) క్రిందినుండి కుడివైపుగా పైకిదీసి చూపుదు, నడిమి, ఉంగరపు చిటికెనప్రేళ్ళను తంత్రులపై వంచి నిలుపవలెను. బొటనప్రేలును మాత్రము ఎడమప్రక్కనేయుంచి ఫింగర్ బోర్డు నంటియుంచవలెను. మిగత 4 ప్రేళ్ళను అయాస్వరస్థానములను ప్రేళ్ళు సహజముగా నెంచుకొనగలుగునటుల సాధారణముగా చూపుదుప్రేటి తోరెవధ, ధైవతములను, నడిమిప్రేలుతో గాంధార, నిషాదములను, ఉంగరముప్రేలుతో మధ్యమ, మఱ్ఱములను, చిటికెనప్రేలుతో పంచమ, మిశిరివధములను బలకునట్లు నడుముచు వాయింపవలెను. కొన్ని సమయములందు ప్రేళ్ళను సమయోచితముగ కూడ నుపయోగించుకొన వలెను.

ఇటుల స్వరములను బలికించుటలో పంచమశ్రుతియందుండునపుడు మంద్ర మఱ్ఱ, మంద్రపంచమ, మధ్యమఱ్ఱ, మధ్య పంచమములను ఎడమచేతి ప్రేళ్ళను తంత్రులపై నడుమకనే కేవలము విల్లి సహాయముతోనే స్వరములను బలికేటవచ్చును.

(xiv) రెండుచేతులకుగల యనుబంధము:— ఎడమచేతి ప్రేళ్ళతో తంత్రుల నడుమకుయును, కుడిచేతితో విల్లిను (విల్లి) ముందుకు వెనుకకు త్రవ్వవచ్చును, సహజముగా

నుండి ఆయాస్వరములు నడచుగతిని, ఆయాకాలములనును సరించి రెండుచేతులను ఒక జాని కొకటి యనుబంధముగా నుండవలెను.

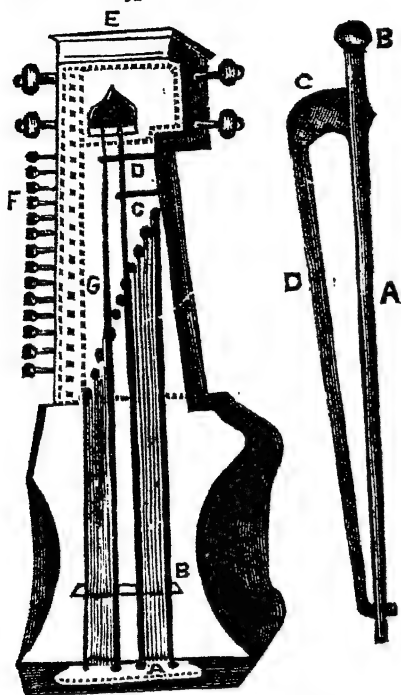
v. వయొలిన్ అధ్యక్షించునపుడు గణనింపదగుముఖ్యాంశములు:- పైనతెలిపిన వాద్యలక్షణములను చక్కగా గ్రహించి అనుబోధి, విశోషక్రమముగా మట్కాల ములందుగాని, కనీసము త్రికాలములందుగాని స్వరావభ్యాసిలంకారములవలన ఆయా గణకలక్షణముల ననుసరించి యధ్యక్షింపవలెను. తదుపరి శీత, వర్ణ, కృతి, కీర్తనాదులు నధ్యక్షించునపుడు స్వరభాగమునకు అక్షరమునకొకసారి విల్లునుపయోగించుచును, సాహిత్యభాగమునకు ఆయా సందర్భానసారముగ ఒకటిలేకరెండు లేక అంతకెక్కువ అక్షరములనకు నొకసారి విల్లునుపుపయోగించుచు ఆయాతాళ, జాతి, కాలనియములందు గల పుంబిధములగుమాన్యులకు తెగినట్లు విల్లునుపయోగించుచు వాద్యచుభ్యసంపవతేను మరియు నిందుగల నూత్నరహస్యములనింకను దెలియజేసిన వాకి వాద్యమునందాకేరేకు సుప్రసిద్ధ విద్వాంసులవద్ద దెలిసికొనుటయెంతయు నుపయుక్తముగానుండును.

xvi సప్తతంత్రుల వయొలిన్ వాద్య వివరము.

ఇటీవల కొందరు వయొలినుకు 7 తంత్రులనుజేసి వాద్యమునప్పుడున్నాడు. ఇదియొక నవీనకల్పనా విశేషమనిచెప్పకతప్పదు. ఈ 7 తంత్రుల నుపయోగించుట మెలులనగా! వయొలినుకుగలముఖ్యపును 4తంత్రులలోపైనుండి 2వ, 3వ 4వ, తంత్రుల నుబిక్కొక్కదానికి అదే కనుకతంత్రుని పరియొకటిజేర్చి (=) యాబ్రాకాద్ గో చూపించుట జంటగా నుండునట్లు తంత్రులను నేరువలెను. అప్పుడు మొత్తము $1+2+2+2=7$ తంత్రులగును. ఇట్టి 7 తంత్రులుగలవాటిని సప్తతంత్రులుగలవయొలినులందును. ఈ 7తంత్రులను శ్రుతివేయునపుడు 1వ, తంత్రుని మంద్రవర్ణముగను, 2వ, జంటతంత్రులలోనొకటి మంద్రపంచయముగను, రెండవది అనుమంద్రపంచయముగను, 3వ, జంట తంత్రులలోనొకటి మధ్యవర్ణముగను, రెండవది మంద్రవర్ణముగను, శ్రుతివేయవలెను. ఇటుల సప్తతంత్రులు నేయుటలోగల విశేషమేమనగా! ఏకతంత్రియందు బలుకు నాదము కంటె జంటతంత్రులయందు బలుకు నాదము రెట్టింపై వినుటకు గంభీరముగానుండును. ఇదియొక్కటే సప్తతంత్రులు నేయుటలోగలవిశేషము. కానికర్నాటక సంగీతమునకు ఏకతంత్రినాదమే స్పష్టముగాను, సంప్రదాయముగాను, శాస్త్రసృష్టితముగాను, వినుట కింపుగాను యుండుటచే మనదేశమందలి సుప్రసిద్ధవయొలిన్ ప్రియులలో చాలామంది వాకి వయొలినులకు 4 తంత్రులనుమాత్రమే పునయోగించి పొయిందుటకు కారణమైవది గ్రహించువది.

సారంగివాద్య వివరము .

సారంగివాద్యము:- భారతదేశమునందుగల అసంఖ్యాకములగు సంగీతవాద్యములలో కొన్ని బహుళప్రచారముగా నుండుటవల్లను, మరికొన్ని ఉన్నతమైన సంగీత

సామర్యమును కలిగి యుండుటచేతను మిక్కిలి ప్రాముఖ్యములొనికి వచ్చెను. సారంగి వాద్యముకూడ వైనతెలిసిన లెండుకారణముల చేతనే ప్రాముఖ్యము నకు వచ్చెను. దీనిని హిందూదేశపు ఖిదేలు అని కూడా చెప్పవచ్చును. ఇయ్యది దక్షిణమున కన్యాకుమారి మొదలు ఉత్తరమున కాశ్మీరువరకు వ్యాప్తిగాంచినప్పుడు పటికిముఖ్యముగా ఉత్తరహిందూస్థానముందుమాత్రం ప్రతీ సంగీత, నాటక ప్రదర్శనములలోను దీనిని విధిగానుపయోగించబడుచున్నది. కానినేను దక్షిణ భారతదేశమందలి సీని మాస్టర్లుయొలన్నింటి యందును, అక్ ఇండియా రేడియోస్టేషను లన్నింటి యందునుకూడ యీవాద్యమును విధిగా నుపయోగించుచున్నారు. దీని స్వరము నున్నితముగాను, మనోహరముగాను యుండి వయోలా (viola) స్వరమును

బోలియుండును. వర్తమానకాలములో సాధారణముగా యీవాద్యమునందు హిందూ స్థానీ సంగీతమునే ప్రదర్శింపగలుగుచున్నను పూర్వకాలమున కొందరీవాద్యమునందు కర్నాటకసంగీతమును కూడ జయప్రదముగా ప్రదర్శించి యున్నటుల తెలియుచున్నది.

సారంగికిగల ముఖ్యతంత్రుల వివరము:- దీనికిముఖ్యముగా మూడుదశసరియైన గట్ (gut) లేకనరముతోచేయబడినతంత్రులుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు నాలుగవతంత్ర గూడ జతచేయబడినప్పటికినిపై 3 తంత్రులుమాత్రమే నీవాద్యమొనర్చుట కుపయోగింపబడును. మరియొక నాలుగేగాక మరికొన్ని అదనపు తంత్రులుగూడనుండును.

సారంగికిగల అదనపుతంత్రులవివరము:- పై 1, 2 ముఖ్యతంత్రులమధ్య రియల్ డిథంత్రులును, పాటిక్రింత 15 సన్నని ఉక్కుతంత్రులును, 3వ, తంత్రప్రక్కన కియల్

డితంత్రులును, వాటికింద 12 సన్నని ఉక్కుతంత్రులునువుండి మొత్తము 6+8+15+12=41 అదనపుతంత్రులును, యావాద్యమునందు ధ్వని సామరస్యమునుకలిగించుటకు నుపయోగపడుచుండును. కొన్నిటిలో నీఅదనపుతంత్రులు 15 మాత్రమే వుండటంకన్దు.

iv సారంగివాద్యమును తయారుచేయువిధము:- మొదట ఒకకొయ్యను తొలచి గర్భమును తయారుచేయుదురు. ఆ గర్భముయొక్కవైభాగమును చర్మముతో మూయుదురు. ఆ తరువాత దానికి కావలసిన తంత్రులను జతచేయుదురు.

v సారంగిని వుపయోగించువిధము:- కమాను(Bow = విల్లు)తో వాయింపబడు యితరవాద్యములవలెనే సారంగినికూడ నిలువుగాపట్టుకొని వాయించుదురు. ఈ వాద్యమునందు నిపుణులగుటకుమిక్కిలి బుద్ధికుశలతయు, అధికపట్టుదలయు నవసరము. మాధుర్యమునందును, మాద్దవమునందును, మిక్కిలిశ్రేష్టమైన యీ వాద్యము దక్షిణభారతదేశములో విశేషప్రచారముగా కలదును. ఆళ్ళవ్యవసరవిషయముగను, కాని యిదేవలమునదేశముగాకూడ కొందఱు యీ వాద్యులను తఱచుగా పిలిచుచుట, కన్పట్టు జూపించుట తటస్థించుచున్నది. గతక ముస్కండిచ్చటగూడ నీవాద్యము కొంతకాలము అభివృద్ధియగుట కవకాశము గలదని చెప్పవచ్చును. బెంగాలులో “సరిందా” అనువాద్యముకూడ యిదేవిధముగానుండును. కాని దానివైసగభాగము ఖాసీగానుండి చూచుటకు మిగుల వింతగా నుండును.

vi తంత్రులు వేయువిధము:- సారంగివాద్యమునకు ముఖ్యమైన 1, 2, 3, తంత్రులయొక్క ఒకకొనను A గురుతువద్ద ముడివైచి రెండవచివరను B C గురుతులుగల బ్రిడ్జి (Brige) లమీదుగా మడివైపునగల వైచిరదాలను 1, 2, తంత్రులను, ఎడమవైపు చిరదాలను 3, 4 తంత్రులును, చుట్టిబిగించుదురు. ఈ 3 తంత్రుల మధ్యనుండు 14 యిత్తడి తంత్రులను కూడ A గురుతువద్దనే ముడివైచి B, 'C D, గుర్తుగల బ్రిడ్జిలమీదుగా సారంగి చివరభాగమునగల E గుర్తువద్దనుండు చిరదాలను చుట్టి బిగింతురు. ఇదేరీతిని క్రిందివరుసలోనుండు 27 తంత్రులను A గురుతువద్దముడివైచి B గురుతుగల బ్రిడ్జి క్రిందివరుసలోనుండు రంధ్రములనుండి సారంగివైపు G గురుతుక్రిందనుండు రంధ్రములగుండా క్రిందికితీసి ఎడమ ప్రక్కన F గురుతువద్దనుండు చిరదాలను చుట్టి బిగించుదురు.

vii శ్రుతిచేయు విధము:- శ్రుతిచేయునపుడు 1 వ తంత్రుని ఆధారశ్రుతియగు సుధ్యవస్థముగను, 2 వ, తంత్రుని మంద్ర పంచమముగను 3 వ, తంత్రుని మంద్రవస్థముగను శ్రుతిచేయుదురు. ఈ 3 తంత్రులమధ్య నుండు 14 యిత్తడి తంత్రులను అడ్డు

రాగ ఆరోహణావరోహణ స్వరముల ననుసరించియును, వానిక్రిందనుండు 27 ఉత్కృతాంత్రులను అయా రాగ ఆరోహణావరోహణ స్వరముల కుద్ధ, వికృతిభేదముల ననుసరించియును శ్రుతిచేయుదురు. ఈ 41 తంత్రులును వాద్యమునందు సమయానుకూలముగ ఆయాస్వరములకు తగిన ప్రతిధ్వనిని యిచ్చుటవలన వినుట కెంతో మనోహరముగా నుండుటచే గాక ధ్వని మాధుర్యంగాను గంభీరముగాను నుండును.

viii సారంగిని వాయిండు విధము:- దీనిని వయొలిన్ వలెగాక రహజులమైకి వుండు స్థలం నీలు, తంబురవలె పడియుండు నిలిచునుంచి వాయిండుదురు. మడి వేతితో మెట్లు వుంచుకొని ఆయా స్థాయిస్వరముల ననుసరించి ఆయా తంత్రులమీద సునియాహారాల ముగ రాపిడి చేయుదురు. నీలు, గోటు, వయొలిన్ వాద్యములందువలెగాక సారంగిలో ఎడమచేతి చూపుట, నడిమిచేత్తో గోల్పోయిన భాగమును తంత్రప్రక్క నంటియుంచి ఆయా స్వరముల హెచ్చుతగ్గులను బట్టి ముందు వెనుకకు లాగుచు సారంగివాద్యమును వాయిండుదురని గ్రహించునది.

సితార్ వాద్య వివరము.

సితార్ వాద్యము:- ఉత్తర భారతదేశములో విశేష ప్రచారములొనర్చు హిందూ స్థానీ సంగీత వాద్యములలో “సితార్” ఒక ముఖ్య వాద్యముగా పరిగణింపదగును. ఇది వాద్య విభాగముగా తంత్రవాద్య రకమునకు చెందును. దీని ధ్వని సున్నితముగాను మనోహరముగాను యుండుటచే శాస్త్రీయ హిందూస్థానీ సంగీత వచ్చేరించేగాక తిరికేర, లలిత సంగీతములందును, నాట్యప్రదర్శనములందుకూడ దీనిని పుష్కలంగాంచుటం కన్య. దీనిలో ముఖ్యమైన తంత్రులు 4 వుండును. ఇవి సంగీతమును ప్రదర్శించుటకు కుపయోగపడును. ఇవిగాక మిగతను 14 సహాయ తంత్రులుండి వాద్యమునందు ప్రధానమైన ఆయాస్వరములకు ప్రతిధ్వనినిచ్చుటకుపయోగపడుచుండును. సితార్ లో 20 మెట్లుండును. అవిఆయా రాగ స్వరములకునుగుణముగా స్వరస్థానముల నేర్పరచుటకైకదల్చుటకు వీలుగానుండును. వాచకుడు తాను ప్రదర్శింపజేయు రాగముయొక్క స్వరముల కనుగుణముగా మెట్లను ముందుకుగాని, వెనుకకుగాని లాగి సర్దుబాటుచేసుకొనుట ద్వారా స్వరస్థానముల నిర్ణయించుకొని ప్రదర్శించును. “ఎస్రాక్” వాద్యమునందువలె దీనిలో కూడ తంత్రులనగుర్చి కావలసిన శ్రుతికి సరిచేసికొని కుడిచేతిచేత్తో మీటుచూ, ఎడమచేతిచేత్తో తంత్రుల నడుముచూ వాద్య మొనర్తురు.

సరోజ్ వాద్య వివరము.

సరోజ్ వాద్యము:- ఇదియును ఉత్తర భారతదేశంలో విశేషంగా నుపయోగించు హిందూస్థానీ సంగీత వాద్యములకు చెందిన తంత్రవాద్యమగును. దీనికి సితార్ వాద్యము

సంబంధిత మెట్టుండక, సారంగి వాద్యమును బోలివుండును. ఈవాద్యమునందు సితార్ లోవలె కుడిచేతిచేత్తో మీటుటగాని, సారంగి వాద్యమునందువలె కమావ(విల్లు)ను వుపయోగించుటగాని లేక ముక్కోణాకారముగల ఒక చిన్న పరికరముతో మీటుచూ వాద్యమొనర్తును. ఎడమచేతి చేత్తోను సితార్ నందువలె తంత్రుల నడుముట కుపయోగించక సారంగియుందువలె చూపుట, కడియిచేత్తోనోత్పన్నమైన భావము తెలిపి అంబే చుండునుటల ప్రక్రియగానంది ఆయా రాగస్వరముల కనుగుణముగా గుండ్రముగాని, పెనుకటగాని లాగుచూ వాద్య మొనర్తును. ఇందు ప్రధానమైన తంత్రులతోనుగూడ మొదలము 18 తంత్రులుండును. ప్రధానతంత్రులుగాక అడవలుగానుండు సహాయ తంత్రులు వాద్యమునందు ఆయా రాగములందుగల స్వరములకు తగినట్లుగా ప్రతిధ్వని నిచ్చుటలే వినుట కంతయు చంజనముగా నుండును.

ఎప్రాజ్ వాద్య వివరము.

ఎప్రాజ్ వాద్యము:- హిందూస్థానీ సంగీతమును ప్రదర్శించు తంత్రివాద్యములలో “ఎప్రాజ్” వాద్యము మిగుల ప్రాముఖ్య మైనదిగా చెప్పవచ్చును. సితార్, సారంగి వాద్యములవలె దీనినికూడా కాస్త్రీయ సంగీతమును ప్రదర్శించుట కుపయోగించును. ఇది కయోలిన్ లోవలె విల్లును గల్గినట్టియు, నీలలోవలె మెట్లను గలిగినట్టియు తంత్రివాద్య మగును. దీనికి ముఖ్యముగా 4 తంత్రులుండును. వాటిక్రింద స్వరస్థానముల నిరూపించు మెట్టుండును. వైన చెల్లిన ప్రధానమైన 4 తంత్రులేగాక మరొకన్ని అనుభవ తంత్రులుకూడ నుండి వాద్యమునందు ఒక విధమైన సాంబిస్వము (ప్రతిధ్వని)ను కలిగించుచుండును. ఈతంత్రులన్నిటిని వాద్యముయొక్క క్రింద భాగమున నుడిచేసి వాటి కనుర్చిన కీటల (బ్రీడ్జిల) మీదుగా వైనుండు తరదాలకు మద్దతిగించి కేవలసేన శ్రుతికి సరిచేయుదురు. ఇది చూచుటకు సారంగి వాద్యమును బోలివుండును.

మయూరివాద్య వివరము.

మయూరివాద్య వివరము:- హిందూస్థానీ సంగీతమును ప్రదర్శించు వాద్యములలో “మయూరి” వాద్యము కూడ నొకముఖ్య వాద్యముగా నెంచవచ్చును. దీనినే “మహా ఫిడేలు” అనియు, టాన్సో (Tanso) అనియు చెప్పుదురు. ఈ వాద్యములో నెంతటి ఆకారమును బోలి గుండ్రు ధ్వనినిచ్చు నొక భాగముండుటచేతనే దీనికి “నీలలి ఫిడేలు” అని పేరు వచ్చుటకు కారణమై నుండవచ్చును. భారతదేశముందుగల స్త్రీలకు మూ

వాద్యము వినుటకేంతయు యిష్టముగా నుండును. ఇందుకు ముఖ్యకారణము దీని తారమునకు తగినట్లుగా వీని ధ్వనికూడ మిక్కిలి సున్నితముగాను, మనోహరముగాను వుండుటేయగును. సితార్ వాద్యమునందువలె దీనిలోకూడ ఆయా రాగస్వరములకు తగినట్లుగా పెట్టును కదల్చుటకు వీలుండును. ఆపెట్లుపైన ప్రధానమైన తంత్రులు వేయబడును. మరియు సారంగిలోవలె యీ “మయూర్”లోకూడ ప్రతిధ్వనినిచ్చు అవసర సహాయ తంత్రులుకూడవుండి వాద్యమునందు సామరస్యమును కల్గించుచుండును. గనుకనే దీనినిసితార్, సారంగి వాద్యముల కలయుక వాద్యముగా చెప్పుటకు కారణమైనది.

దిల్ హబావాద్య వివరము.

దిల్ హబావాద్యము:- హిందూస్థానీ సంగీతమునందుపయోగించు తంత్రవాద్యములలో “దిల్ హబా”నుకూడ నొక ముఖ్య వాద్యముగా చెప్పవచ్చును. ఉత్తర భారతదేశంలో నీ వాద్యము మిగుల ప్రచారమునందుగలదు. ఈవాద్యము మాధుర్యమైనట్టియు, గంభీరమైనట్టియు ధ్వని గలిగినదగుటచే తనిగా (సోలో) ప్రదర్శించుటకుకూడ మిగుల తగియున్నది. సుప్రసిద్ధులైన దిల్ హబావాద్యకులు దీనిని ప్రదర్శించునపుడు వినుటకేంతయు రంజితముగా నుండును. ఇది మీటు వాద్యమునకు చెందిన తంత్రవాద్యముగను.

తంబూరవాద్య వివరము.

తంబూరవాద్యము:- ప్రాచీన కాలము నుండియు భారతీయ సంగీతములగు కర్నాటక, హిందూస్థానీ సంగీతముల రెంటికీని ముఖ్యంగా నుపయోగించు “శ్రుతి” వాద్యములలో “తంబూర” అతిప్రధానమైనదియు, విశిష్టమైనదియుగా చెప్పదగును. ఇది తంత్ర వాద్యరకమునకు చెందును. శ్రుతిని ప్రదర్శింపజేయుట కుపయోగింపబడుటచే దీనిని “డ్రోన్” అని చెప్పుదురు. తంబూర శ్రుతి జీవముగలదిగా నుండుటచే ప్రతి సంగీత ప్రదర్శనమునందును వీనినే పుషయోగించడం జరుగుచున్నది. తంబూరను సరిగా శ్రుతి చేయుటకుగాని, మీటుటకుగానితగిన అనుభవము, శ్రుతిజ్ఞానము యవసరము. గనుకనే నేటికిని కొందరు గాయకులు తంబూరను సరిగా శ్రుతిచేయుటకుగాని, మీటుటకుగాని తగిన యనుభవమును గడింపజాలకున్నారు.

తంబూరలోని రకములు:- ఇవి ముఖ్యముగా రెండు రకములుగా నున్నవి.

(1) దక్షిణదేశపు తంబూరలు (2) ఉత్తరదేశపు తంబూరలు. తంబూరలను తయారుచేయు కళలుయేగానీ (1) దక్షిణ దేశపు తంబూరలను ముఖ్యంగా పనసకట్టి తయారుచేయు

శుభ. ఇందుకుముఖ్యకారణముపక్షగ్రాసముకీర్త్యముగనుండుచేష్టనియెల్లప్పుడుబీకే విధముగాను, సంభేదముగానువుండును. ఒక్కొక్కప్పుడుపిగిపక్షముకూడ వునయోగింతురు అయితే పీట (ప్రిడ్జి)కును, దిరదాలకుమాత్రము పంచవపు కష్టగాని, ప్లాక్ వుకీకాని వునయోగింతురు. (2) ఉత్తరజేష్టతంబురలో కూడ పంచము వస్త్రాలకు పక్షపక్ష తోనేచేసినప్పటికిని వుండమాత్రము సారకాను మిష్టతోనే తయారుచేయుదురు, గనుక యీ తంబురలుగంభీరమైన స్వనిని గడిగియుండును.

తంత్రుల వివరము:- తంబురకు ముఖ్యంగా 4 తంత్రులుండును. వాటిలో మూడు శుక్రు తంత్రులుగను, ఒకటి యిస్తటి తంత్రుగాను వుండును.

సత్తంత్రులతంబుర:- పూర్వవాగ్దేయకాయపైన “పట్కొలగోవిందమారా” అను వాగ్ తంబురకు 7 తంత్రులుండి, అందు 3 తంత్రులు మంద్ర పంచములుగాను, 3 తంత్రులు మధ్యవృక్షములుగాను, ఒక తంత్రు మంద్ర వృక్షముగాను గ్రతి చేయుబడినట్లు చెప్పుదును. కాని అట్టి తంబురలు యీ కాలములో నెచ్చటకు కనుపడుటలేదు.

తంత్రులనుచేయువిధము:-తంబురకుగల 4 తంత్రులయొక్క ఒకకొనను పీటకెనుక భాగమువ ముడిచేసి రెండవకొనను పీటమీదుగా వైరుండునిరదాలకుమట్టి పెరింతురు.

శ్రుతిచేయువిధము:- ఇది రెండువిధములుగాను వుండును. 1. పంచమశ్రుతి. 2. మధ్యమశ్రుతి యగును.

పంచమశ్రుతిచేయు విధము:- తంబురకుగల 4 తంత్రులలో మొదట 2, 3 వ, తంత్రులను మధ్యవృక్షములుగాను 1 వ, తంత్రుని మంద్రపంచమముగాను 4 వ తంత్రుని మంద్రవృక్షముగాను శ్రుతిచేయుదురు. దీనినే పంచమశ్రుతియని చెప్పబడును.

మధ్యమశ్రుతిచేయువిధము:- వైదెలిసిన పంచమశ్రుతియందుగల 1 వ, తంత్రును మంద్రపంచమమును, మంద్ర మధ్యమముగా శ్రుతిచేసినచో అట్టిదానిని మధ్యమశ్రుతి యని చెప్పబడును.

శ్రుతిచేయుటలో గవనింపదగు విషయములు:- తంత్రులయొక్క బలము ననుసరించి తంబురలో 1 మొదలు 4½ లేక 5 శ్రుతివరకు శ్రుతిచేయవచ్చును. కాని అంతకు మించిచొచ్చు శ్రుతిచేయుట ముఖ్యముగా తంత్రులుతెగుటుకు కారణమగును.

శ్రుతిచేయువిధము:- తంబురకుగల 4 తంత్రులను మీటినపుడు మడిచేతి మణి కట్టును కుండపైన అనించి మధ్యచేతితో 1వ, మంద్రపంచమమును, చూపుచునేతితో 2 వ, 3 వ, తంత్రులకు మధ్య వృక్షములను, 4 వ, మంద్ర వృక్షమును మీటించూ శ్రుతి

జేయవలెను. అట్లుమీటుటలో న హకవశురశ్రేణిగాని, ధ్వనిజీవముతోఁబలుకునట్లుగాను శ్రుతి మాత్రకుండునట్లుగాని, గాత్రసంతోషమునకుగాని, లేక వాద్యసంతోషమునకుగాని అంశముగానుండునట్లునూ మీటువలెను.

జీవా శబ్దయోగించువిధము:- తింబరము సరిగా శ్రుతిదేసిన తరువాత కొంచెము పుల్ గాని, లేక కంటిపీడుగానితీసికొని దానినిపీటకును రంధ్రులకు నుభవ్యగా చూర్చి ఎవచుచేతితో ముంచుచేతలకు లాగుచు కుడిచేతితో అదేతంతిని మీటుచుండవలెను. అట్లుచేయుటలో నిరుత్సాహముగోనికి జీవా వచ్చునప్పుడు తంతిలో స్వయంభూస్వత మేర్పడి అది ఆధారశ్రుతిలో లేక మైంట్ జీవముగల ధ్వనిగా నుండును.

శబ్దముగా 4 రంధ్రులకు జీవాని పుపయోగించినపుడు ఆశ్రుతి గంభీరము తోకూడిన జీవముగలదై వింటుకు రంజనముగానుండుచోఁగాక పాడుటకు ఉత్సాహముగాకూడవుండు.

ఏకతార:- అతి ప్రాచీనకాలంలో శ్రుతికి “ ఏకతార ” చు పుపయోగించెడి వారు. దీనిలో ఒకేతంత్రముండును. అతంతిని ఆధారశ్రుతియగు మధ్యమస్థముగా శ్రుతి చేసి పాడుచుండెడివారు. ఈ కాలములో సాధారణంగా దీనిని సాధువులు మాత్రమే ఉపయోగిస్తూ భక్తి యములు, తత్త్వ యములు పాడుచుండురు.

ఏకతార తియ్యబడి యువిధము:- ఒక గుండ్రని యేండ్లను సాదకాయుల్లకు పా ము 2 లేక 2½ అంగులల వాడవుగల ఎరుకెత్తుచూర్చి, దీనించి ఒక ఉక్కుతీగ యొక్క ఒక కొనచక్రింపవైపున ముడిచేసి రెండవకొన పైనుండు తీరదూర ముట్టి కావలసిన శ్రుతికి దీనించి సరిచేయుదురు.

స్వరపము:- (Tuning Fork) ఇది శ్రుతివాద్యము కాకపోయినను కొన్ని నిర్ణీతమైన శ్రుతులను తెలుపునట్టి ఒక లోహ పరికరముగును. దీనిలో సాధారణముగా 1 మొదలు 5 లేక 8 వరకు శ్రుతులను తెలుపునట్టి గీతముండును. ఆ గీతలపైకడబ్బుటకు వీలుగల ఒక ముల్లుండును. ఆ ముల్లును మనకు కావలసిన శ్రుతికి తగినట్లు ఆయాగీతలమీదకుముల్లును లాగి ఉడినచో మనము నిర్ణయించుకొనిన శ్రుతినింపకుండు. గాయకులుగాని, వాదకులుగాని, హాస్యనియును లేకనే దీని సహాయముతో తంబురముగాని లేక తదితర తంతి, చర్మవాద్యములనుగాని కావలసిన శ్రుతి చేసుకొనుటకు యిది యంతయు పుపయోగిండును. గనుక గాయకులుగాని వాదకులుగాని యీ ట్యూనింగ్ ఫోర్ కును పుంచుకొనుట యంతయు అవసరముగును.

వేణువాద్య వివరము.

(i) వేణువుయొక్క ప్రాచీనత :— సంగీతమును ప్రదర్శించుట కుపకరించు వాద్యము లన్నిటి (Musical Instruments)లో నాళములు(రంధ్రములు)గల వాద్యములు మిక్కిలి పురాతనమైనవని చెప్పవచ్చును. ప్రాచీన సంగీత గ్రంథములన్నిటిలోను యీ నాళములుగల వాద్యములు బహువిధములుగా నుండి వాడుకయందున్నట్లును, అందును ముఖ్యంగా వేణువు (Flute) సమస్త జాతులవారి ఆమోదమును బడసినట్లును చెలుపబడెను. అయితే పూర్వకాలంలో నీ వేణువు, అనేక రూపములతోను, అనేక షేర్లతోను వ్యవహరింపబడుచుండెను. కాని వీటిలో ముఖ్యంగా ప్రాచీన గ్రంథము లన్నిటిలోను పేర్కొనబడిన “వంశము” అనునదియును, బృందావనముతోని గోపికలను సంతృప్తులుగా నొనర్చిన శ్రీకృష్ణభగవానుని “మరళి” అనునదియును వేరువేరు జాతులకు చెందిన వేణువులని తెలియుచున్నది.

(ii) వేణువుయొక్క ధ్వనిని కనుగొనిన విధము :— వేణువునుండి ధ్వని యెటుల జనించునదియును, దానిని సంగీతమున కెటుల సుపయోగించునదియును మానవునికి మొదట స్ఫురించుట నిజంగా ఆశ్చర్యకరమైన విషయమగును. జీవితమున కవసరమగు వస్తువులను సేకరించుటకై మానవుడు అడవులందు దిరుగునప్పుడు అచ్చటగల వెదురుపొదలలోని గొట్టములనుండి జనించు శ్రావ్యమగు ధ్వనిని వినుట జరిగెను. అట్టి ధ్వని వెదురుగొట్టములందు తుమ్మెదలు మొదలైన పురుగులు వాటికి కావలసిన ఆహారము నిమిత్తమై తొలచిన రంధ్రములనుండి గాలి తీవ్రముగా ప్రసరించుటచే యేర్పడియుండునని అతిదు తన మాతృదృష్టివలన గ్రహించగలిగెను.

(iii) వేణువు నుత్పత్తిచేసిన విధము :— వెదురునందు ధ్వని పుట్టుటను కనుగొనిన పిమ్మట మానవుడు వెదురుగొట్టములందు గాని, లేక తత్సమానమైన యితర గొట్టములందు గాని రంధ్రములను పొడిచి అందు గాలిని ప్రసరింపజేయుటవలన గాన యొగ్గమైన ధ్వనిని జనింపజేయవచ్చునని తెలిసికొనెను. గనుక మొట్టమొదట కొన్ని రంధ్రములతో గొట్టమును తయారుచేసి కొన్ని స్వరములను, తరువాత సప్తరంధ్రములతో గొట్టమును తయారుచేసి సప్త స్వరములను బలికించు నుపాయమును కనిపెట్టి యుండెను. ఈ యేడు రంధ్రములను కుడివైపునుండి ఎడమవైపునగుట వక్రరంధ్రమునై పువరుసగా తొలుచుటచే సప్త స్వరములయొక్క ఆరోహణ క్రమమును, ఇట్లే ఎడమవైపునుండి కుడివైపునకు ఒక్కొక్క రంధ్రమును మూయుటచే అవరోహణ

క్రమమును యేర్పడుట జరిగెను. ఈ విధముగా క్రమక్రమముగా చేసిన పరిశోధనల వలన ఒక స్థాయిలోని శ్రుతి భేదములను కనుగొనెను. మేళకర్త రాగలక్షణములను గ్రహించిన పిమ్మట మానవుడు వక్త్ర రంధ్రము (Mouth hole) నుండి ప్రేలిరంధ్రములవఱకుగల యంతరములను (Distances) నిర్ధారణ చేయుటకు ప్రయత్నించెను. అంగువలన వేచేర్చిన స్థాయిల ననుసరించి వేరేర్చు విధములగు వేబువు లుత్పత్తి చేయుట యవసరమయ్యెను. కాని అప్పటివఱకు ప్రేలిరంధ్రములను కొద్దిగా తెఱచుటచే కోమల స్వరములను (Minor tones) బలికించు విధమును మాత్రము తెలిసికొనుట జరిగియుండలేదు.

A B

C D E F G H I J K

ఇది 163 వ, పుటలో పేర్కొనిన ఆసలువేబువు పైజాలో $\frac{1}{3}$ వ, వంతు యుండును.

(iv) వేబువులో స్వరభేదములను కనుగొనిన విధము :— కోమల స్వరములను బలికించుట తెలిసికొనిన తరువాత కొంతకాలమునకు మానవుడు రాగములయొక్క మార్పు ననుసరించి వేబువుయొక్క గొట్టములనుగూడ మార్పుట శ్రమదాయకమని తోచి ఒకే గొట్టమునందు రంధ్రములను కొద్దిగా మాయుటచే స్వరభేదములను పలికించు విధమును కనుగొనెను. ఆ తరువాత మంద్రస్థాయి స్వరములను బలికించుటకు రెవ, రంద్రముగూడ యవసరమని స్ఫురించినందున గొట్టమునకు రెవ, రంద్ర మేర్పఱచుటయేగాక 2 $\frac{1}{2}$ స్థాయిలలో స్వరములను బలికించుటకై ప్రత్యేక నుపయోగించు విధముగూడ తెలుసుకొనబడెను.

(v) వేబువు పటములో A నుండి K వఱకుగల గుఱుకుల వివరము :—పై వేబువు పటములో “A” గుర్తుగలది మాయబడిన చివర భాగమగును. “B” గుర్తుగలది తొలు నట్టి రంధ్ర (Mouth hole) మగును. “C” గుర్తుగలది 1వ, ప్రేలును “D” గుర్తుగలది 2 వ ప్రేలును, “E” గుర్తుగలది 3 వ, ప్రేలును, “F” గుర్తుగలది 4 వ, ప్రేలును, “G” గుర్తుగలది 5వ, ప్రేలును, “H” గుర్తుగలది 6వ, ప్రేలును, “I” గుర్తు గలది 7వ, ప్రేలును, “J” గుర్తుగలది 8వ ప్రేలును యుంచునట్టి రంధ్రములగును. “K” గుర్తుగలది తెఱచియున్న చివరభాగములోని రంధ్రమగునని గ్రహింపదగును.

(vi) వేబువుయొక్క వివిధరకములు :— వేబువు జాతికిచెందిన వాద్యము లలో పలురకములు గలవు. వాటిలో కొన్ని నోటితోను, కొన్ని ముక్కుతోను వ్రాచుటచే పలికింపబడునవిగా నున్నవి. హిందూస్థాన “గళితనము” వాద్యము

“హాగీ” అను వాద్యము రెండవ రకమునకు సంబంధించిన వేణువగును. సంగీత రత్నాకర గ్రంథకారుడైన శ్రీకార్ణాధేవుడు ఆ కాలములో వాడుకతోనున్న వివిధములగు వేణువులను గూర్చి పేర్కొనియుండెను. వాటిలో ఒక్కొక్క దానికొక వక్త్ర రంధ్రము (Mouth hole) న్ను, సంఖ్యాభేదముగల కొన్ని ప్రేలిరంధ్రము లున్న టుల పేర్కొనెను. అవి యేవనగా (1) వంశము. (2) పావము. (3) పావికా. (4) మురళీ. (5) మధుకీ. (6) కాహళము (7) తుండకీని. (8) చుక్కా. (9) శృంగము. (10) శంఖము. అనునవి యగును. ఇప్పటికాలమున వాడుచుచున్న వేణువు (Flute) పైన చెప్పిన పట్టికయందుగల 1వ, 2వ “వంశము”నకు చాలవలకు సరిపోవునని గ్రహించదగును.

(vii) వేణువుయొక్క పరిమాణ వివరము :— శార్ంగాధేవుడు తన కాలమునందు వేణువులో వక్త్ర రంధ్రమునుండి ప్రేలిరంధ్రమువలకు గల యంతరములను నుజించి అనేక భేదాభిప్రాయము బుండినట్లు పేర్కొనెను. మరియు వేణువుయొక్క లోపల వ్యాసము (Diameter) షుమారు 1 అంగుళ ముండవలెననియు, ప్రేలిరంధ్రములు మొత్తము 8 వుండవలెననియు, ప్రతి ప్రేలిరంధ్రముయొక్క పైకి బడచీ (లేకు) పిల్లనము చొరబడునంత ప్రమాణ ముండవలెననియు కూడ తన గ్రంథములో పేర్కొనెను.

(viii) శిలపాస్పధికార గ్రంథములో పేర్కొనిన వేణువు కొలతలు :— అతి ప్రాచీన ద్రావిడ గ్రంథమగు “శిలపాస్పధికారము”లో వేణువుయొక్క కొలతలను యీ క్రిందివిధముగా తెలుపబడెను. వేణువుపొడవు 20 అంగుళములుగను, మందము లేక పరిధి (Circumference) $4\frac{1}{2}$ అంగుళములుగను, ప్రేలిరంధ్రముయొక్క కైవారము వడ్లగింజ ప్రమాణముగను, యుండి అట్టి వేణువు వంకర లేకను, రెండువైపుల గణుపులు లేకను, ఎడమవైపు రంధ్రమును లక్కతోగాని, మరి యేయితర పదార్థముతోగాని మూసియును, దానికిని వక్త్రరంధ్రమునకుగల దూరము 2 అంగుళములుగను, వక్త్రరంధ్రమునుండి ప్రేలిరంధ్రమునకుగల దూరము 7 అంగుళములుగను, 8వ, రంధ్రమునకును, దానివ్రక్కనుండు చివరభాగమునకును గల దూరము 2 అంగుళములుగను యుండి ఈమధ్య ప్రదేశములోనుండు 8 ప్రేలిరంధ్రములును ఒకేవరుసలో నూటిగా నుండవలెనని పేర్కొనబడెను. మరియు నిటుల తయారుచేయబడిన వేణువు నంగు సహజముగా “హరికాంఠోజిరాగము” జనించుననియు చెప్పబడెను. కాని ప్రేలిరంధ్రముల నుపయోగించు విధానము మాత్రము (Fingering) పై గ్రంథములో పేర్కొనబడిన విధమునకును, యిప్పటి కాలములో వాడుచున్న పద్ధతిని యింపు.

వ్యక్త్యాసముగలదు. అయితే సప్త రంధ్రములను ఎడమచేతి 3 ప్రేశ్వరోను కుడిచేతి 4 ప్రేశ్వరోను మూయుపద్ధతి మాత్రము “శిలప్పాధికారము” అను గ్రంథములోను, తదితర సంగీత గ్రంథములలోను ఒకే విధముగా పేర్కొనబడినటుల గ్రహించదగును.

(ix) వేణువును తయారుచేయుట కుపయోగించు వస్తువులు :— (1) వెణువ (వెనురు) (2) కేదార (యజ్ఞస్థంభమున కుపయోగించుకట్ట) (3) దంతము (4) శ్రీగంధపు కెక్కు (5) చందనపుకట్ట (6) రక్తచందనపుకట్ట (7) ఇనుము (8) కంచు (9) వెండి (10) స్వర్ణము మొదలగునవి యగును. అయితే వైవాటిలో వెనురు అన్నిటికంటే శ్రేష్ఠమైన వగును. ఇందుకు ముఖ్యకారణము వెనురులోనుండి వచ్చు ధ్వనియొక్క ప్రాశస్త్యమును, ప్రతిధ్వని యిచ్చు దానిలోని స్వభావమును యగునని గ్రహించునది.

(x) వేణువుగొట్టమున కుండవలసిన లక్షణములు:— ఏవనగా?

(1) వెదురుగొట్టము నూటిగానుండి వంకరగాని, గణుపులుగాని, గుంటలుగాని, బుడుపులుగాని లేకుండవలెను.

(2) వెదురుగొట్టము మిక్కిలి పాతదిగాకను, త్రొత్తదిగాకను యుండవలెను.

(3) వెదురు అడవిలో నున్నప్పుడు గాలికి యిటు అటు కదలనిదిగా నుండవలెను.

(4) కుమ్మెదలు మొదలైన పురుగులు రంధ్రములు పొడవనిదిగా నుండవలెను.

(5) అట్టి వెదురుపండినదై, కనీసము ఒక సంవత్సరమైన నీడలో నుండి యొండ తీగలనిదై యుండవలెను. అయితే కొందరు సరియైన గొట్టములు దొరకనందున ఒక్కొక్కప్పుడు గణుపులుగల గొట్టములనుకూడ వాడుట జరుగుచుండును.

(xi) వేణువుయొక్క ధ్వనిపోలిక వివరము :— సంగీత వాద్యములలో మూస వుని కంతధ్వనికి అనేకవిధముల సరిపోల్చదగిన వాద్యము “వేణువని” చెప్పవచ్చును. కారణమేమనగా! ఈ రెంటిలోను 2 క్ష స్థాయిలు మాత్రమే పలుకుచుండుటయును, ఒక్కొక్క పర్యాయము ఒక స్వరము మాత్రమే పలుకుటయును, మరియు జంట స్వరములు పలికించు విధానముకూడ రెంటిలోను ఒక్కటిగా నుండుటయు నగును.

(xii) వేణువు నభ్యసించు క్రమము :— (1) వేణువులోని వక్త్ర రంధ్రము (Month hole) యొక్క అంశును క్రింది పెదవికి ఆనించుటయును (2) వేణువును రెండు చేతుల ప్రేశ్వరో పట్టుకొని నుట్టముగా నుంచుటయును, (3) ప్రేలిరంధ్రములలో మొదటి మూడు రంధ్రములను ఎడమచేతి 1, 2, 3 ప్రేశ్వరోను, 4, 5, 6, 7 రంధ్రములను కుడిచేతి 1, 2, 3, 4 ప్రేశ్వరోను మూయుటకును, తెలుచుటకు సిద్ధముగా.

నంచుకొనుట మొదలగునవి వేణువాద్యము నభ్యసించుటతోగల ముఖ్యవిధులని తెలియదగును. ప్రవేలిరంధ్రములు కుడిచేతివైపుననుండులాగున వేణువును పెదవికిచ్చేర్చి పట్టుకొనవలెను. ఇటుల వేణువును పెదవికి ఆనించి వక్త్ర రంధ్రములలోనికి నోటితో గానిని పూదుటచే వేణువునందు సుత్రావ్యమైన ధ్వని యేర్పడుచున్నది. ఈ ధ్వని కలిగిన పిదప ప్రవేర్చుతో రంధ్రములను మూయుట, తెఱచుటవలన వివిధములగు స్వరములు యీ దిగువను తెలిపిన విధమున యేర్పడుట గలవి యగునని.

(xiii) వేణువునందు సప్తస్వరములను పలికించు విధము :— ఎటులనగా?

[1] స — అనెడి స్వరము మొదటి 1, 2 రంధ్రములను మూసి నోటితో గాలి నూదుటచేతను,

[2] రి — అనెడి స్వరము 1వ, రంధ్రమునుమూసి నోటితోగా గానుటచేతను

[3] గ — అనెడి స్వరము అన్ని రంధ్రములను తెఱచి నోటితో గాలి నూదుటచేతను,

[4] మ — అనెడి స్వరము మొదటి రంధ్రమును తెఱచి మిగిలిన రంధ్రములన్నిటిని మూసి నోటితో గాలి నూదుటచేతను,

[5] ప — అనెడి స్వరము మొదటి 3 రంధ్రములను మూసి నోటితో గాలి నూదుటచేతను,

[6] ధ — అనెడి స్వరము మొదటి 4 రంధ్రములను మూసి నోటితో గాలి నూదుటచేతను

[7] ని — అనెడి స్వరము మొదటి 5 రంధ్రములను మూసి నోటితో గాలి నూదుటచేతను పలుకింపబడుచున్నది.

అయితే తారపద్ధతి మూత్రము పైన చెలిపిన మధ్యపద్ధతిమువలెనే మొదటి 1, 2 రంధ్రములను మూసి నోటితో దార్ధ్యముగా, గాలిని పూదుటచేతనే పలికింపవచ్చునని గ్రహించదగును. ఇదేవిధముగా తారస్థాయిలో స, రి, గ, మ వఱకును, మధ్యస్థాయి స్వరములకువలెనే ఆయా రంధ్రములను మూసి దార్ధ్యముగా, గాలి నూదుటచేత పలికింపవచ్చును. వైవిధ్యముగా అతిస్వల్పముగా గాలి నూదుటచేత మంద్రస్థాయిలోని స్వరములను పలికింపవచ్చును. మొదటి రంధ్రముల ధ్వనిని పద్ధతిగా భావించుట చేత మొత్తముమీద వేణువులో 2½ స్థాయిలందు స్వరములను పలికించవచ్చును. గనుక యీ పద్ధతియే మిగుల వుత్తమమైనదని స్పష్టపడుచున్నది. మంద్రస్థాయి వివిధ

మును పలికించునప్పుడు 4వ రంధ్రమును ఎడమచేతి చిటికన ప్రేటతో మూసి, 5, 6, 7, 8 రంధ్రములను కుడిచేతి 4 ప్రేళ్ళతో మూసి గాలి నూదినచో యేర్పడును. మంద్ర వడ్డమును పలికించునప్పుడు మంద్రవిషభమువలెనే రంధ్రములను మూసి వేణువును తోనికి త్రిప్పకొని బహుస్వలవునుగా, గాలి నూదిన యేర్పడును. ఇటుల స్వరములను పలికించునప్పుడు సరియైన వేణువునందు ఆప్రయత్నముగా “హరి కాంధోజరాగము” యేర్పడునని గ్రహించునది.

(xiv) తారస్థాయి పంచమము పలికించు విధము :— తారస్థాయి పంచమమును పలికించుట మూత్రము అనుభవమువలన సాధింపవలసినదెకాని దానిని ఒక క్రమపద్ధతికి లోబడి పలికించటం జరుగుటలేదు. ఇందుకు ముఖ్యకారణమేమనగా అయా వేణువుల గొట్టముల ననుసరించి, ఒక్కొక్క గొట్టమునందు ఒక్కొక్క విధముగా వాయించుటచేతనే అది పలికింపబడుట యీ దిగువను తెలుపుట గమనించునది. [1] కొన్ని గొట్టములలో తారవడ్డమువలె మొదటి గెండు రంధ్రములను ఎడమచేతి 1, 2 ప్రేళ్ళతో మూసి అతిదార్ఢ్యముగా నూడుటచేతనే తారస్థాయి పంచమము పలికింపబడుచున్నది. [2] కొన్ని గొట్టములలో మధ్యస్థాయి పంచమమువలె మొదటి అయిదు రంధ్రములను మూసి అతి దార్ఢ్యముగా నూడుటచేతనే తారపంచమము పలికింపబడుచున్నది. [3] మరికొన్ని గొట్టములలో మధ్యస్థాయి నిషాదమువలె మొదటి మూడు రంధ్రములను మూసి అతి దార్ఢ్యముగా నూడుటచేతనే తారస్థాయి పలికింపబడుచున్నది. ఈ విధంగా పలికింపబడుటకు కారణము గొట్టములయొక్క వ్యాసము, కైవారము, వక్తరంధ్రమునకు దానిప్రక్క చివరకుగల దూరము, మొదలగు వాటియందుగల వ్యత్యాసములవల్లనే గలుగుచున్నదని తెలియదగును.

(xv) జంటస్వరముల నభ్యసించు విధము :— జంటస్వరములనగా ఒక స్వరమును గెండుసార్లుగాని, ఎక్కువ పర్యాయములుగాని వెంట వెంట పలికించుటను, జంట స్వరములు లేక జంటపద్యలని శిష్యుడును. ఉ॥ సస— 888 — ౪౪౪౪ — మమమమమ మొదలగునవి. ఈ జంటస్వరములను పలికించు నైపుణ్యము వేణువాద్యమున కత్యంతావశ్యకమగును. నోటినుండి పూచుగాలిని నిలిపి, నిలిపి యూడుటచేత జంటస్వరములను పలికింపవచ్చును. కాని ఈ పద్ధతి అంత మంచిదిగాదు. ఈ జంటస్వరములను స్పష్టంగాను, రంజకంగాను పలికించుట ప్రేళ్ళ నుపయోగించు అభ్యాసమువల్లనే సాధింపవలయును. అయితే యిది కొంచెము కష్టమైనపని గనుక మొదట గాలి నూడుటచే పలికించి క్రమ క్రమంగా ప్రేళ్ళను నుపయోగించుట ద్వారానే పలికించవచ్చును. అనగా “స స” అనుస్వరములను ప్రథమమున “స స” యని ఒకసారి పూర్తి పలికించి

నిలిపి, మరల “స” యని పూదవలెను. ఆ తరువాత ప్రవేశితో పలికించవలెను. ప్రవేశితో పలికించుటలో యీ క్రింది విషయములు గమనించవలెను.

“స స” యని పలికించుటలో “స” స్వరమును పలికించి రివ రంధ్రమును ఎడమచేతి రివ ప్రవేశితో ఒక్కమారు హఠాత్తుగా మూసి వెంటనే తెరిచినయెడల రెండు “స” స్వరములకు మధ్య బహుస్వల్పకాలములో “సి” స్వరము పలుకునట్లుండును. కాని అది అతిస్వల్పకాలము వినపడుటచే పరికియు, పలకనట్లుండును. గనుక “సి” అనునది శబ్దించిన విషయము నైవికి తెలియదు. ఈ కారణమున “స” అను స్వరము ఒక ముహూర్తకాలము ఆగి మరల శబ్దించినట్లుల వినపడును. ఇదేవిధముగా తక్కిన జంటస్వరములుకూడ నభ్యసించదగును. అగుచే యిట్లు చేయుటలో కొన్ని యుఖ్య విషయములనుకూడ గమనింపవలెను.

[1] స్వల్పకాలము పలికినట్లుండు మధ్యస్వరమును ఒక్కొక్కప్పుడు రంధ్రమును పూర్తిగా మూయక వెంటనే ప్రవేశితో కొట్టుటవల్లనే పలికించవచ్చును. [2] అటుల కొట్టుటలో రంధ్రమును పూర్తిగా మూయరాదు. [3] రంధ్రముయొక్క అంచును మాత్రము ప్రవేశితో తాకి చివాలన ప్రవేలినియైత్రి చేయవలెను. ఏయే జంటస్వరముల నెట్లు పలికింపవలసినది యీ క్రింద చెలుపుట గమనించతగును.

స స — మొదట వడ్డమును బలికించి తరుపరి ఎడమచేతి రివ ప్రవేశితో రివ రంధ్రముయొక్క అంచును చివాలన తాకి ప్రవేలిని యైత్రిచేయవలెను.

రి రి — మొదట రివధమును పలికించి తరువాత రెండవ ప్రవేలి రంధ్రముయొక్క అంచును ఎడమచేతి రెండవ ప్రవేశితో కొట్టి యైత్రిచేయవలెను.

గ గ — మొదట గాంధారమును బలికించి తరువాత మొదటి ప్రవేలి రంధ్రపు అంచును మొదటి ఎడమచేతి ప్రవేశితో చివాలన కొట్టి యైత్రిచేయవలెను.

మ మ — మొదట మధ్యమమును పలికించి తరువాత మూడవ రంధ్రమును ఎడమచేతి మూడవ ప్రవేశితో వెంటనే మూసి యైత్రిచేయవలెను.

ప ప — మొదట పంచమమును బలికించి తరువాత అరవ రంధ్రపు అంచును పదివేతి మూడవ ప్రవేశితో వెంటనే కొట్టి యైత్రిచేయవలెను.

ధ ధ — మొదట ధైరతమును బలికించి తరుపరి అయిదవ ప్రవేలి రంధ్రపు అంచును పదివేతి రెండవ ప్రవేశితో చివాలన కొట్టి యైత్రిచేయవలెను.

నిని - మొదట నిషాదమును బలికించి తరువాత 4వ, ప్రేలిరంధ్రపు టంచును కుడిచేతి మొదటిప్రేలుతో చివాలన కొట్టి యెత్తివేయవలెను. తారస్థాయిలోని స్వరములనుకూడ నిడేరినిని పలికించవలెను.

(xvi) శుద్ధ వికృతి స్వరముల వివరము :— సప్తస్వరములలో పక్ష, పంచములు తప్ప మిగతాయీదు స్వరములు ధ్వనియందు భేదమునొంది ద్వివిధము లగుచున్నవి. అవి కర్నాటక సంగీతము నందొక రీతిగను, హిందూస్తానీ సంగీతమునందొక రీతిగను, పాశ్చాత్య సంగీతము నందొక రీతిగను పేర్లను గలిగియుండుట నీ క్రింద గమనించవలెను.

కర్నాటక సంగీతమందలి పేర్లు.	హిందూస్తానీ సంగీతమందలి పేర్లు.	పాశ్చాత్య సంగీతమందలి పేర్లు
1. పక్షము	... పక్షము	... C
2. శుద్ధరిషభము	... కోమల రిషభము	... D Flat
3. చతుశ్రుతి రిషభము	... తీవ్రరిషభము	... D
4. సాధారణ గాంధారము	... కోమల గాంధారము	... E Flat
5. అంతర గాంధారము	... తీవ్ర గాంధారము	... E
6. శుద్ధ మధ్యమము	... కోమల మధ్యమము	... F
7. ప్రతిమధ్యమము	... తీవ్రమధ్యమము	... F Sharp
8. పంచమము	... పంచమము	... G
9. శుద్ధ ధైవతము	... కోమల ధైవతము	... A Flat
10. చతుశ్రుతి ధైవతము	... తీవ్రధైవతము	... A
11. కైశికీ నిషాదము	... కోమలనిషాదము	... B Flat
12. కాకలీ నిషాదము	... తీవ్రనిషాదము	... B

[xvii] ద్వాదశ స్వరములను పలికించు విధము :— మైన దలిపిన 12 స్వరములలో చ-రి, అం-గాం, శు-మ, చ-ధై, కై-నిషాదస్వరములను పలికించు విధమును యిదివరకే చెప్పబడెను. ఎటులనగా? వేబువునందు రంధ్రములను పూర్తిగా మూయుట లేక తెరిచుటవలన సహజముగా “చారి కాంభోజిరాగము” యేర్పడుచున్నదని తెలుపుట డెను. గనుక యిప్పుడు శుద్ధస్వరములను పలికించు విధముకూడ యీ క్రింద తెలుపుటకు గమనించవలెను.

- (1) శు—రి, మును మొదటి త్రేలిరంధ్రమును మూసి రెండవ రంధ్రమును కొద్దిగా తెరిచియుంచి వూగుటవల్లను,
- (2) సా—గాం, మును మొదటి త్రేలిరంధ్రమును కొద్దిగామూసి యూదుటవల్లను,
- (3) ప్ర—మ, మును మొదటి రీరంధ్రములను మూసి రీన, రంధ్రమును కొద్దిగా తెరిచి యూదుటవల్లను,
- (4) శు—ద్రై, మును మొదటి 4 రంధ్రములను మూసి రీన, రంధ్రమును కొద్దిగా తెరిచియుూగుటవల్లను,
- (5) కా—ని, మును మొదటి రెండు రంధ్రములను మూసి రీన, రంధ్రమును కొద్దిగా తెరిచి యూగువల్లను పలికింపవచ్చును.

మరియు మ—రి, శు—గాం, మ—ద్రై, శు—నిమోదస్వరములను పలికించుట వేణువాద్యమునందు తగిన ప్రాప్తినియు కల్గిన తరువాత గాలి నూగుట, స్వరభాను (Adjustment) చేయుటవల్లనే సాధింపదగును.

(xviii) వేణువునందు గమకములు పలికించువిధము :— వేణువునందు యీ క్రింద దెలుపబడిన 5 విధములగు యభ్యాసములచేత గమకములు పలికింపవచ్చును.

- (1) వేణువు నూగునపుడు ముఖమునుపైకి యెత్తుట చేతగాని, క్రిందికి వాలుచుచేతగాని గమకములు పలికింపవచ్చును. ఇందువలన నొట్టములోనికి ప్రవేశించుగాతి యొక్క పరిమాణము (Quantity) మారును. మరియు ఊడునట్టి వక్తరంధ్రము యొక్క వైశాల్యముకూడా మారును.
- (2) ప్రేళ్ళతో రంధ్రములను మూయుటలో చిహ్నంబు మూయక క్రమేణా మూగుట వల్లకూడా గమకములు పలికింపవచ్చును.
- (3) ఊడునట్టిగాలి తేలికగా నూదుట, ఈ గట్టిగా నూదుటవలన కూడా గమకములు పలికింప వచ్చును.

(ix) శుక్తుకారము త్రేలికబ్బు విధరము :— ఈ త్రేలికబ్బులు మధ్యమ, త్రిశూల సంగతులు పలికించుటయందత్యావశ్యకమగును. వీటి రహస్యము జంట స్వరముల అభ్యాసమువల్లనే తెలియదగును. శుక్తుకారమునగా ఒక్కొక్క స్వరమును పలికించుటకు గాలిని నాలుకతో వక్తరంధ్రములోనికి పెట్టివేయుటయగును. శుక్తుకారము బహుశీర్ష్యా పట్టవలెను. తేనియెడల గాలియొక్క వేగమువకు ధ్వనిచాలకతనముగా వినువచ్చును.

(ix) వేణు వాద్యమునందు ముఖ్యముగా గమనింపదగు విషయములు :—

- (1) గాలిని పూచుటలో సమానత్వము, సావధానము గలిగియుండవలెను. అనగా గాలిని ఎక్కువపోతగాని, తక్కువపోతగాని, పోయక నిలకడగా యుండునట్లు పోతపోయవలెను.
- (2) ధ్వని హీనముగాగాని, కఠినముగాగాని, ప్రతిధ్వనించునట్లుగాని, వణుకుచు న్నుట్లుగాని యుండరాదు.
- (3) గాలిని పోతపోయినప్పుడు వ్యాఘ్రముగా నుండవలెనేగాని యెక్కువ ప్రశస్తత్యము చేసినట్లుండరాదు.
- (4) వేణువాదకునికి గాత్రపాట యంగుకూడాకొంతవరకు అభ్యాసముండి తీరవలెను.
- (5) ప్రజ్వేను వాడుటలో చక్కని ప్రావీణ్యము సంపాదించవలెను.
- (6) రాగములను వాయించునపుడు రాగస్వరూపము నిర్దుష్టముగా నుండవలెను.
- (7) గాలినూడుటలో బుస యేమాత్రము లేకుండునట్లు అభ్యాసము చేయవలెను.

(xii) వేణువుయొక్క శాస్త్రము:— వేణువుయొక్కశ్రుతి, ధ్వనిసాంద్రత, (Intensity) ధ్వని స్వభావము, (Quality of note) యీక్రిందివాటిపై ఆధారపడి యుండుట గమనింపదగును.

- (1) వేణువును తయారుచేయు కట్ట, లేక యితర లోహ పదార్థముపైనను,
- (2) అట్టికట్ట లేక పదార్థముయొక్క మందము, బరువు (Density)ల పైనను,
- (3) గొట్టముయొక్క గర్భము (Bore) నూటిగానుండి పాచుత్తగ్గలు లేకుండుట (Uniform) పైనను,
- (4) గొట్టముయొక్క క్రాస్ సెక్షన్ (Cross section) పైనను,
- (5) వక్రరంధ్రమునకును, వ్రేలి రంధ్రమునకునుగల దూరముపైనను,
- (6) నోటితో పూచునట్టిగాలియొక్క శీత్రతపైనను,
- (7) వక్రరంధ్ర యొక్క వైశాల్యముపైనను,
- (8) వ్రేలి రంధ్రములను పూర్తిగా మూయుటపైనను, లేక పార్శ్వపు మూతవంటివాటి పైనను ఆధారపడియుండును. ఈ ఆధారపడుట యేవిధముగా నుండునది సిక్రింద చెలువుట గమనించునది.
- (9) వేణువును కొయ్య, చెరుగు, దంతము, గాఢ మొదలగువాటితో చేయబడును. కాని అవి అన్నియు ఒకే శ్రుతిలో నుండునట్లు తయారుచేయబడినను వాటి ధ్వనులందు ఒక విధమైనతేడా వివపడును. ఈ పిల్లనగ్రోవి, వాగస్వరము యీ రెండును ఒకే శ్రుతిలోనున్నను, ధ్వనియందు యెటుల తేడా వుండునో, అతే విధముగా వేణువును తయారుచేయబడిన పదార్థములనుబట్టి కూడా యీ తేడాలు వుండును.

- (2) పదార్థము లావుగను, బరువుగనుయున్నచో ధ్వని పొంద్రముగాను, గంభీరముగానువుండును. పదార్థము సన్నదైనయెడల ధ్వని కీచుగానుండును.
- (3) వేణువు గొట్టముయొక్క గర్భము నూటిగా లేనియెడల అనగా కైవార పెచ్చట కొలిచినను ఒకేరీతిగా లేనియెడల ధ్వనికూడా ఒకేరీతిగా నుండదు.
- (4) ఈ గర్భము (Bore) యొక్క వైశాల్యము యెక్కువైనయెడల ధ్వనిమంద్రము (Deep) గాను, తక్కువైనయెడల ధ్వని కీచుగానువుండును.
- (5) వేణువులో జనించు ధ్వనియొక్క శ్రుతి, వక్త్రరంధ్రమునుండి ప్రవేరింధ్రము వలకుగల దూరము యెక్కువైనకొలది శ్రుతి తక్కువగను, దూరము తక్కువైనకొలది శ్రుతి యెక్కువగను వుండును.
- (6) వేణువులో నూదబడునట్టిగాలి యొక్క బలము (Force) ను బట్టి శ్రుతియును, ధ్వనియొక్క అధిక్యత (Intensity) యును మారుచుండును.
- (7) వక్త్రరంధ్రముయొక్క వైశాల్యము హెచ్చినకొలది శ్రుతికూడా హెచ్చుచుండును.
- (8) మొదటి ప్రవేరింధ్రము యొక్క వైశాల్యము యెక్కువైనచో శ్రుతికూడా హెచ్చును. వైశాల్యము తక్కువైనచో శ్రుతికూడా తగ్గును. గనుక వేణువు సభ్య సింపగోరు ప్రతివారును పె విషయములన్నియు గ్రహించి మొదట స్వరా వశ్యాది కృతుల పర్యంతమును, తదుపరి, రాగ, తాన, పల్లవి, నిరవలో, స్వర కల్పనలను చక్కగా సభ్యించినచో వేణువాద్యమునందు చక్కని పాండిత్యము లభించుట కవకాశముండును. ఇదే వేణువాద్యమును గురించిన సంక్షిప్తమైన ముఖ్య వివరణయని తెలియఁగును.

నాగస్వరవాద్య వివరము.

(i) నాగస్వరము :— దక్షిణ ఇండియాలో సర్వసాధారణ

ముగా అన్ని ప్రాంతములందును ప్రదర్శింపబడు గాలివాద్యములలో “నాగస్వరము” మిగుల ప్రధానమైనదని చెప్పవచ్చును. అచ్చట ఆన్ని కులములవారును తమ శుభకార్యములందు విధిగా నీ వాద్యము నేర్పఱచుకొందురు. కొందరు అశుభకార్యము లందుకూడా దీనిని వ్రుపయోగించుకొనటంకద్దు. దీనిధ్వని గంభీరముగాను, మాధుర్యముగాను వుండును. గనుకనే వేలకొలది జనసమూహములుండు దేవతా వ్రత్యవములందును, పెండ్లి వ్రాతేగింపులందును, మతసంబంధమైన వ్రత్యవములందును దీనిని విధిగా నుపయోగించుటం జరుగుచున్నది. దీని ఆకారము గుండ్రముగను, కోణాకారముగను వుండి క్రిందికి పోవుకొలది పెద్దదిగానుండు స్కాచిడేళు గొట్టమునుపోలివుండును.

(ii) నాగస్వరము తయారుచేయు విధము :— దీనిని మూడు 2 లేక 2½ అడుగుల పొడవుగల చందనపు కట్టతో తయారు చేయుదురు. దీని అడుగుభాగమున లోహపు గంట ఆకారముగా కట్టతో తయారుచేయుదురు. కొన్నిటిలో అసలు లోహముతో చేయబడిన గంటనే అమర్చబంకలదు. ఇట్లే ప్రైభాగమునకూడా లోహపు కంఠము ఆకారమువలె కట్టతో తయారుచేయుదురు. అయితే పూర్తిగా లోహముతోనే చేయబడు నాగస్వరములు కూడ యుండును. కాని ఇవిచాలా అరుదుగా నుండును. దీనికి సాధారణముగా 12 రంధ్రములుండును. వాదకుడు యీ 12 రంధ్రములలో పైనుండు 7 రంధ్రములను మూత్రమే మాయంచూ, తెఱచుచూ నుండును. మిగతా 5 రంధ్రములను తనకు కావలసిన ఆధారశ్రుతిని సరిచేసుకొనుటకై మైనముతో మూసివేయుచుండును. అయా స్వరములకు గల విక్రాంతలననుగుంచి తగిన కొలతలతో యీ రంధ్రము లేర్పఱచుదురు.

(iii) ఉపయోగించు సాధనములు :— నాగస్వరముయొక్క ప్రైభాగమున నుండు కంఠమునకు గొల్లతో చేయబడిన ఆకు (శీక)ను జతచేసి వాయిచుదురు. ఈ ఆకును సాధారణముగా 3 లేక 4 టీని కంఠమునకు ప్రేలాడకట్టుదురు. ఈ ఆకు పిల్లలూగుకునే తాటియాకు పీకలవలెనుండి ముక్కినాకారముగా నుండును. ఈ ఆకులకుగల రంధ్రములను సరిచేసి సరియైన ధ్వని పలికించుటకు 2 లేక 3 రంధ్రపునూగులను గాని, లోహపునూగులనుగాని కంఠమునకు ప్రేలాడకట్టుదురు. ఈ విధముగా ప్రతి నాగస్వరముయొక్క కంఠమునకును అదనముగా కొన్ని ఆకులను, కొన్ని నూదులను విధిగా ప్రేలాడకట్టుచుండురు.

(iv) నాగస్వరమునకుగల ప్రాముఖ్యము :— (1) ఇది మానవ గాత్రధర్మముననుకరించి కర్నాటక సంగీతమును వివిధ గమకములతో ప్రదర్శింపగలియును. (2) ఎంతదూరమునకైనను స్పష్టంగా వివక్షనునంత ధ్వని గాంభీర్యము గలదియును. (3) భారతదేశమంతటను గల వివిధకులములవారి కుపయోగపడునట్టి మంగళకరమైన వాద్యముగును. ఈకారణముచేతనేయీ వాద్యము భారతదేశమంతటను విశేష ప్రచారములో నుండుటకు కారణమైనది. అయితే యీ వాద్యమునందు ప్రావీణ్యము సంపాదించుట మిగుల కష్టసాధ్యమైన విషయమగును. ఏలననగా! వేణువులోవలె దీనిలోని రంధ్రములను ప్రేళ్ళతో కొంతమాయుట, తెఱచుట జరిగినను, దానివల్లనే కొంత స్వరములుగాని, తీవ్రస్వరములుగాని పలుకుటలేదు. నాగస్వరముయొక్క గొట్టము లోనికి నోటితో ఆకు (శీక) ద్వారా ప్రవేశపెట్టబడు గాలియొక్క బలము, లేక వేగమును సరిచేసికొనుటవల్లనే పై స్వరములు పలికింపబడుచున్నవి. ఇదిచాలా కష్టమైన

విషయమగును. గనుకనే యీ వాద్యమునందు ప్రావీణ్యము సంపాదించుటకు విశేష కౌశలము పట్టుచుండును. మరియు కేణువులలోవలె దీనిలో నోటితో వక్త్ర రంధ్రము గుండా గాలినిపూదక, కంఠమునకుతోడుగు ఆకుద్యారానేగాలినిపూదబడును. గనుకనే కేణువులలోవలె దీనిలో పూదబడుగాలి వృధాయగుటలేదు. దీనిలో 2½ స్థాయిలవరకు స్వరములులేక సంగీతమును ప్రదర్శింపవచ్చును.

(v) నాగస్వరములోని రకములు :— దీనిలో ముఖ్యముగా రెండు రకములు గలవు. అవి (1) లలి (2) తిమిరి అనునవి. లలి అనునది కొంచెము పెద్దదిగా నుండును. దీనిని నిపుణులైన వాదకులు మాత్రమే వ్రుపయోగింతురు. తిమిరి అనునది కొంచెము చిన్నదిగానుండును. దీనిని సాధారణముగా సామాన్యులు వ్రుపయోగింతురు. దక్షిణఇండియాలో నాగస్వర వాద్యమును “నాగస్వరముబ్యాండు” లేక తంజావూరు బ్యాండు అని చెప్పుదురు. దీనినే తమిళములో “పెరియ మేళమ్” అని చెప్పుదును. దీనిలో సాధారణముగా ఆఱుగురు వాదకులుండురు. వారిలో మొదటివాడు నానుకుడై ప్రధానవాదకుడుగానుండును. రెండవవాడు నానుకుకి సహాయవాదకుడుగా నుండును. మూడవవాడును, నాల్గవవాడును డోలు (తబేల్) వాయించువారుగా నుండురు. అయిదవవాడు తాళము వేయువాడుగానుండును. అఱవవాడు శ్రుతి (ఓత్తు) వేయువాడుగా నుండును. అయితే ఒక్కొక్కప్పుడు యీ మేళములో క్షురు వాదకులుమాత్రమేవుండి వారిలో మొదటివాడు నాగస్వరమును, రెండవవాడు డోలును, మూడవవాడు తాళమును, నాల్గవవాడు శ్రుతిని వాయించువారుగా నుండురు. కొన్ని మేళములలో శంఖమునుకూడ వాయించుటకొక వాదకుడుండి డోలుకు జతగా జతులును, మోరాలును,, ముక్తాయిలునువాయించుచుండును. జతులు అనగా తాళము ననుసరించిపలికించు తక, తరి, కిట, ణక, యుణు, ధిమి, తధిమ్గిణి తోమ్ వంటి తాళప్రత్యయములగును. దక్షిణాపధంలో నీ డోలు వాద్యమునొకగొప్ప కళగా నెంచబడును. ఇదినాగస్వర వాద్యమునకు వన్నె తెచ్చు నొక ముఖ్యాంగ మగును. గనుకనే అచ్చట దీనికిని నాగస్వరవాద్యమునకును మిగుల ప్రోత్సాహము, ఆదరణ, గౌరవముకలదు. కాబట్టి అచ్చట నీ వాద్యము సర్వతోముఖంగా నభివృద్ధి చెందుటకు కారణమైనది.

(vi) నాగస్వరము నభ్యసించువారు :— దక్షిణ ఇండియాలో కొన్ని ప్రత్యేక కులములకు చెందినవారే యీ వాద్యము నభ్యసించుటజరుగుచున్నది. పూర్వకాలము నుండియు వారికివిద్య కులవిద్యగా వచ్చుచున్నది. అట్టివారికి దేవాలయములందును స్తంభానములందును, మఠములందును, భగవద్దేవాలయముగా వచ్చుచున్న ప్రవోగము

అను, వారినేవరు తగిన ప్రతిఫలముగా యీ నామాలను (ధూమాలను) యిచ్చియుండుట జరిగియుండెను. ఇది యెంతయు విశేషమగును.

ఒత్తు వాద్య వివరము.

ఒత్తు వాద్యము.

(i) ఒత్తు వాద్యము :— ఒత్తు అనగా నాగస్వరమేళము లేక తంజాపూరు బ్యాండు నందుపయోగించు శ్రుతివాద్యమునకుగల పేరుగును. ఇది అకౌరములోను, తదితర అన్ని విషయములలోను నాగస్వరవాద్యమును బోధింపుండును. కాని నాగస్వరము కంటే కొంచెము పొడవుగా నుండును. దీని అడుగుభాగమునకు పైన నాలుగు లేక అయిదు రంధ్రములుండును. ఈ రంధ్రములను నాగస్వర వాద్యముయొక్క ఆధారశ్రుతికి తగినట్లు పూర్తిగాగాని, కొంత వఱకుగాని మైనముతో మూసి సరిచేయుదురు. ఇది భారతదేశము నందే కనిపెట్టబడినది, లేనిది నిర్ధారణగా చెప్పవీలులేకున్నను, శ్రుతి చేయుపద్ధతిమాత్రము పూర్వకాలమునుండియు భారతదేశములో కలదని చెప్పవచ్చును. ముఖ్యంగా యీ వాద్యములో గాలిపోత వల్లనే శ్రుతి పలుకుచున్నను, ఆ శ్రుతి ఎడతెగకుండా పలుకుటకు తగినట్లుగా గాలిని వూచుటయిందుగల ప్రత్యేక విశేషమగును.

క్లారియో నెట్ వాద్య వివరము.

(i) క్లారియో నెట్ వాద్యము :— గాలివాద్యరకమునకు చెందిన సంగీత వాద్యములలో “క్లారియో నెట్”, ను ఒక ముఖ్యవాద్యంగా చెప్పవచ్చును. ఇది యూరపియన్ సంప్రదాయము ననుసరించి నిర్మించబడిన వాద్యమైనను, కర్నాటక, హిందూస్థానీ సంగీతముల గొట్టిని ఆమూలాగ్రముగాను, తని (సోలో)గాను, ప్రక్కవాద్యముగాను ప్రదర్శింపగల శక్తి వంతమైన వాద్యమగును. మనోహరమైనట్టియు, గంభీరమైనట్టియు దీనికిగలధ్వని మాధుర్యమువల్లనే యిది భారతీయ సంగీతజ్ఞులచే నాకర్షింపబడి అనాదిగా పునఃదేశములో భరతనాట్యమునందుపయోగించు ముఖపీఠ (సన్నాయి)కు బదులుగా దీని నుపయోగించుటకు కారణమైనది. ఈ విధంగా నృత్య, నాట్య ప్రదర్శనములందేగాక వాద్య సమ్మేళనములందును, బ్యాండు మేళములందునూ థ దీనిని ఒక ప్రధానవాద్యముగా పరిగణించి నేడు పుపయోగించటం జరుగుచున్నది.

(ii) నిర్మాణములోని విశిష్టత :— ఈ వాద్యములో మిగతవాద్యముల కంటే కొన్ని ప్రత్యేక విశిష్టతలుములుండుట గమనించదగిన విషయములగును, అన్ని

ఏవనగా ? (1) ఈవాద్యములో శిశుస్థాయిలవరకు ప్రదర్శింపవీలుండుట. (2) ఆధునిక మైన దీనిలోనిచెవుల (Reeds) నిర్మాణము, వాదకుడు అప్పటికప్పుడు యేత్రుత్వమునైనను ప్రదర్శించుటకు వీలుండుట (3) ఈ విధంగా క్రమతనివెంటనే మార్పుకొనుట కనుకూలముగా నీ వాద్యమును కి భాగములుగ విభజించుటకును, కలుపుటకును వీలుగా నిర్మాణము చేయబడుట మొదలగునవి దీనియందలి ప్రత్యేక విశిష్ట లక్షణములగును.

(iii) భారతదేశంలో ప్రవేశపెట్టబడిన విధము :— చాలాకాలము క్రిందట ఒక ప్రముఖ యూరపియన్ క్లారియోనెట్ వాదకుడు దీనిని దక్షిణభారతమునకు తెచ్చి ప్రదర్శించగా అచ్చటి సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసులు దీనిని విని యీవాద్యము లోని ధ్వని మాధుర్యమును, అప్పటికప్పుడు యేత్రుత్వమునైనను త్రిస్థాయిలందు ప్రదర్శించుటకుగల వీలు మొదలగు విశిష్టలక్షణముల కంతయు మెచ్చుకొనుటజరిగెను. అతరువాత శ్రీమహాదేవస్థాననాథ్ దీనినిచక్కగా నేర్చుకొని మొట్టమొదట చిన్న మేళమునందు ప్రవేశపెట్టెను. అతరువాత క్రమక్రమముగా వ్యాప్తిలోనికివచ్చి నేడు యావద్భారత మంతటను దీనిని వుపయోగించుటం జరుగుతున్నది. కర్నాటక సంగీతమును శక్తివంతముగా ప్రదర్శించగల క్లారియోనెట్ వాదకులు నేడు దక్షిణాపథంలో యొందరోగలరు. అట్టి వారిలో శ్రీ A. K. C. నటరాజన్ ఒక సుప్రసిద్ధ విద్వాంసుడగును.

ముఖవీణ వాద్యవివరము.

ముఖవీణ.

(i) ముఖవీణ వాద్యము :— ఇది నాగస్వర వాద్యరకమువలె చెందిన ఒక చిన్న పరికరమునకుగల పేరగును. దీనికిని నాగస్వరమునకు పోలికయున్నను యిది దానిలో సగము మాత్రమే యుండును. వీణకును దీనికిని యొట్టిపోలిక లేకపోయినను, దీనికి ముఖవీణయును పేరు వచ్చుటకు దీని ధ్వని వీణావాదమువలె మనోహరముగా నుండుటే ముఖ్యకారణము కావచ్చును. ఈ వాద్యమును ఉత్తర భారతంలో విశేషంగా వాడుదురు.

(ii) ముఖవీణ ఉపయోగము :— పూర్వకాలములో నీ ముఖవీణను చిన్న మేళము (ధరతపాట్యము) అందు విధిగా సుపయోగించుండెడివారు. కాని యిటీవల దీనికి బదులుగా పూర్వార్థ

సంప్రదాయమునకు చెందిన “క్లారియోనెట్” వాద్యమునుపయోగించుటజరుగుచున్నది. మరియు దక్షిణభారతంలోగల అనేక పుణ్యక్షేత్రములలోని పుణ్య స్థానములందు కొన్ని ప్రత్యేక సమయములలో నీముఖవీణను విశిఖావాదన

టం నేటికిని జరుగుచున్నది. దీనికి శ్రుతివాద్యముగా గొట్టములతో నిర్మించబడిన చర్యపు తిక్తులుగల వాద్యమును, లయవాద్యముగా మృదంగవాద్యము, నుపయోగించటంకడ్డు. అయితే కొన్ని సమయములలో మృదంగమునకు బదులు “ధంకి” అనేది మరియొక విధమైనదోలు వాద్యమును కూడ వుపయోగించటంకడ్డు. సాధారణముగా నీ వాద్యమునందు గ్రామ్య సంగీతమునకు సంబంధించిన పలుకరములగు జానపద గేయములను ప్రదర్శించుదురు. నిపుణులైన ముఖపిణవాదకులు యీ వాద్యమును ప్రదర్శించునపుడు దూరమునుండి వినుటకంటే రంజకముగానుండును. భారతదేశంలో గృహ, మత, సాంఘిక, స్వాగత, పిచ్చిలు, శుభ, ఆశుభములగును, దేవతావ్రతస్సవములందును, పెద్దల్లిపూరేగింపులందు కూడ నీ వాద్యమునుపయోగించుట పరిపాటిగా జరుగుచుండును. అయితే ఆయాసందర్భములకనుగుణమైన సంగీతాన్నే వారు ప్రదర్శించటం కడ్డు.

(iii) నిర్మాణములోని వివరములు :— ఈ ముఖపిణవాద్యము ఆకారములోను, పరిమాణములోను, ధ్వనిలోను, రంధ్రములలోను, కొలతలలోను, పూనుటకుపయోగించు సాధనములలోను, స్వరములను పలికించు వివిధపద్ధతులు మొదలగు అన్ని విషయములలోను యిండుమిండుగా మననాగస్వరవాద్యమునే పోలియుండు నని గ్రహింపదగును.

షహనాయ్ వాద్య వివరము.

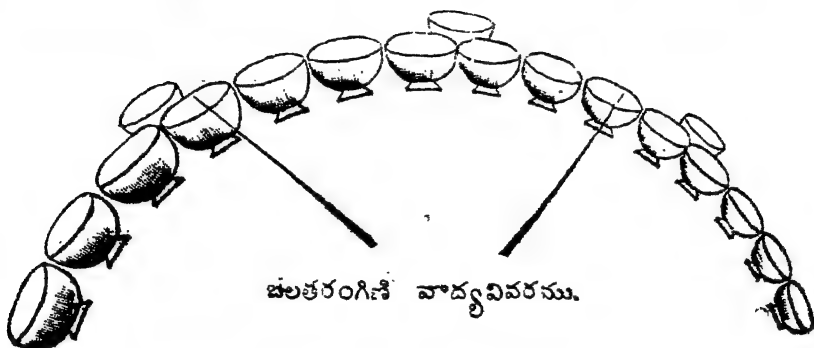

(i) షహనాయ్ వాద్యము :— హిందూస్థానీ సంగీతమున తనిగాను, కాస్త్రయ్యకముగాను ప్రదర్శింపగల గాలివాద్యములలో “షహనాయ్”ని ఒక ముఖ్యవాద్యంగా చెప్పవచ్చును. ఇది నాగస్వరవాద్యరకమునకు చెందును. ఆకారములో నాగస్వరమును పోలియున్నను, దీనిగొట్టముయొక్క వ్యాసము (Diameter) నాగస్వర గొట్టమువ్యాసముకన్న పెద్దదిగను, పొడువుతక్కువగను వుండును, ఈ వాద్యమునకు క్రిందిభాగమున ప్రత్యేకంగా లోహపుగంటగాని, చుట్లుగాని వుండవు. అవిగొట్టముతో కలిపి చందనపు కట్టిలోనే తయారుచేయుదురు. వైభాగమునగల రంధ్రమునకు ఆకు (నాలుకను) జతచేయుదురు. దీని ధ్వని మనోహరంగాను, తగినంత గంభీరముగాను వుండును.

(ii) ఉపయోగించు విధము :— ఈ వాద్యమును సాధారణముగా మహాన్మృదీయులు వాయింపుచుండుదురు. వారు వారి విశాఖములయందును, పండుగలందును, మత సంబంధమైన పూరేగింపులందును ముఖ్యంగా దీనిని వాయింపుచుండుదురు. ఉత్తరభారతంలో

సుప్రసిద్ధులగు మహనాయ్ పాదకులెందరోగలరు. అట్టివారిలో ఉస్తాద్ శ్రీ బిస్మిల్లా ఖాన్ మొదలగువారు సుప్రసిద్ధులగుదురు.

(iii) తదితర ముఖ్యవిషయములు :— ఈ మహనాయ్ పాద్యము ఆకాశము లోను, పువయోగించు ఆకులు, నూనులు మొదలగు సాధనములలోను, రంధ్రములను చూయుట, తెలుచుట, వివిధస్వరములను పలికించుట మొదలగు అన్ని విషయముల లోను యిది నాగస్వరము, ముఖ్యముగా వాద్యములను బోలివుండునని గ్రహించునది.

(i) జలతరంగిణి వాద్యము :— “జలతరంగ” మనగా నీటి కెరటము అర్థము. ఇది ఒక విభవైన పింగాణీ మట్టితో తయారుచేయబడిన గిన్నెలలో హరిది వాద్యమగును. ఇది చింతి వాద్యములగు పిణ, వయ్యలిన్, గోటు, సారంగి వాద్యముల వలెను, గాలివాద్యములగు వేణువు, నాగస్వరము, మహనాయ్ వాద్యములవలెను వివిధగమకములతో ప్రదర్శింపగల ప్రముఖవాద్యము కాకపోయినను, కిన్నెలకు సంగీతమును, శాస్త్రయుక్తముగా, తనిగాను, వాద్య సమ్మేళనమందును ప్రదర్శింపగల వాద్యముగా పరిగణింపబడుచున్నది, ఇందుకు ముఖ్యకారణము ఆకర్షణీయమైన నీని ధ్వని మాధుర్యమేయగును.

(ii) తయారుచేయువిధము :— ఈ వాద్యమును పింగాణీమట్టితో తయారు చేయుదురు. ఇందు మొత్తము 18 గిన్నెలుండును. ఇవి కుప్పలమైనవిగాను, మాధుర్య మైనధ్వని గలవిగానుండునట్లు యేర్పఱచుకొందురు. వాదకుడు యీ 18 గిన్నెలలో 15 గిన్నెలను తనమందు అర్ధచంద్రాకారముగ నమర్చుకొనును. మిగత 3 గిన్నెలను 15 గిన్నెలలో 8-4, 7-8, 11-12 గిన్నెలకు వైభాగమున దగ్గరగానుంచును. ఈ గిన్నెలు ఎడమచైపునండి కుడిచైపుకు పోవుకొలదివాటిధ్వనులు హెచ్చుగా నుండుటకు తగినట్లు మొదటి గిన్నెకంటె మిగతగిన్నెలయొక్క నైజా క్రమేనా తగ్గియుండును.

(iii) శ్రుతిచేయు విధము :— పైన చెప్పిన 18 గిన్నెలను పుల్లతో కొట్టి నవో వాటిధ్వనులు వివిధరకములుగా నుంతును. గనుక వాదకుడు దీనిని వాయించుటకు ముందు ఆధారశ్రుతి కనుగుణముగా తానుప్రదర్శింపబోవు రాగముయొక్క స్వరముల ధ్వనులకు తగినట్లు గిన్నెలందు నీరుపోసి వాటిశ్రుతులను సరిచేయును.

(iv) నీరుపోయుటవలన గలుగు ప్రయోజనము :— వాదకుడు జలతరంగిణి గిన్నెలలో నీరుపోయుట, తీయుటవలన ముఖ్యంగా మూడువిధములగు ప్రయోజనము కలుగును. (1) ఆయా రాగస్వరములకు తగినట్లు గిన్నెలధ్వనులను హెచ్చించుటకుగాని తగ్గించుటకుగాని పీలుకలుగును. (2) ఆయా రాగస్వరముల ధ్వనులను కొలదికాలము నిలిపియుంచుటకు పీలుకలుగును. (3) గిన్నెలను కొట్టుటకుపయోగించు గుండ్రని పెరుగు పుల్లలను గిన్నెలందుగల నీటి ఉపరిభాగమున తాకించుటచే కొంతవఱకు గమకములు కూడ పలికించుటకు పీలుకలుగును.

(v) వాద్యమొనర్చు విధము :— దీనిలో సాధారణంగా 2 స్థాయిల వరకు ప్రదర్శింపవచ్చును. వాదకుడు దీనిని వాయించునపుడు ఒకేచేతిని పుష్పయోగించిన దురితకాలములో తాళానుసారముగ ప్రదర్శింపవీలుండదు. గనుక రెండుచేతులతో రెండు పెరుగుపుల్లలను పట్టుకొని గిన్నెలను కొట్టుచూ త్రికాలములగుమాడ సంగీతము ప్రదర్శించును. ఇట్లుచేయుటలో రాగముమార్చినపుడెల్లను ఆయా రాగశ్రుతులకనుగుణంగా గిన్నెలలోనినీటిని తగ్గించిగాని, హెచ్చించిగాని శ్రుతులను సరిచేసి వాద్య మొనర్చునని గ్రహించునది.

మగుడివాద్య వివరము.

(i) మగుడివాద్యము:— ఇది రెండు గాలి వాద్యములను ఒకే వాద్యమునందు ఒకేసమయములో ప్రదర్శింప పీలుగల వాద్యమగును. దీనినే తెలుగులో పాములవాని నాగస్వరమనియు, సంస్కృతములో “భుజంగస్వర” మనియు, తమిళములో ‘మగుడి’ అనియు చెప్పుదును. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో పాములవాండ్రు పాములను పట్టుకొనునపుడును, వాటిని ఆడించునపుడును దీనిని ముఖ్యంగా వాయించుదురు. సాధారణంగా యీ వాద్యములో మోడిపాట మొదలగు జానపద గేయములను వాయించుదురు.

(ii) తయారుచేయు విధము:— కూజా ఆకారమున నుండు యెండిన సొరకాయ బుట్టుకు రంధ్రము తొలిచి దానిక్రింది భాగమున పిల్లనగ్రోవివంటి సన్నని రెండు పెరుగు గొట్టములకు రంధ్రములు పొడిచి వాటిని జతచేసి అమర్చుదురు. పాములవాడు వైభాగమున నుండు రంధ్రముగుండా గాలిని పూదుచూ క్రింది భాగమున నుండు జంట పిల్లనగ్రోవుల రంధ్రములను మూయుచూ తెలుచుచూ వాయించును.

(iii) దీనిలోని విశేషము:— వాదకుడు దీనిలో ఏదైన జానపద గేయాన్ని వాయించు నపుడు, అదే సమయములో ఆధారశ్రుతికూడ వినిపించుటకు తగిన పీఠం డును. గనుక యీ వాద్యము వినుట కెంతయు రంజకముగా నుండును. ఈ విధంగా రెండు వాద్యములు ఒకే వాద్యములో ఒకే సమయములో పలికింప పీఠగల వాద్య ములను ఇంగ్లీషు భాషలో “కాంపాండ్ విండ్ ఇన్ స్టు” మెంటు” అని చెప్పుదురు.

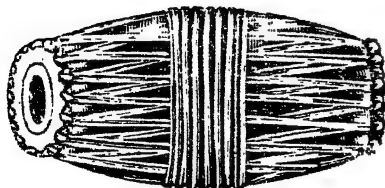
జలక్ట్రోమోనియమ్ వాద్య వివరము.

(i) జలక్ట్రోమోనియమ్ (Jalactromoniam):— ఇదియును మైరకము నకు చెందిన వాద్యమేయగును. దీనిని యిటీవల మద్రాసులో ఒక ప్రముఖ మెకానిక్కు కనిపెట్టినటుల తెలియుచున్నది. దీనిలోకూడ రెండు వాద్యములను ఒకే సమయములో ప్రదర్శింప పీఠకలదు.

(ii) తయారు చేయబడిన విధము:— ఇది చూచుటకు తైపుమిషనువలె నుండును. దీని లోపల భాగమున “పియానో” యందువలె రీడ్సు లుండి వాటిపైన జలతరంగిణిలో వలె గిన్నె లుండును. అగిన్నెలను కొట్టుటకు ఒక కడ్డీవంటి లోహ పరికరముండును.

(iii) వాద్య మొనర్చు విధము:— వాదకుడు దీనిపై గల మెట్లను ఆయారాగ స్వరముల ననుసరించి అదిమి నపుడు వెంటనే లోపల నుండు రీడ్సుల నుండి ఫియానో ధ్వనులును, వాటిపై నుండు పింగాణీ గిన్నెలు కొట్టుచుంటున్న జలతరంగిణి ధ్వనులును ఒకేరకమైనవి పలుకుటచే వినుట కెంతయు రంజకముగా నుండును. అయితే ఒక్కొక్కప్పుడు దీనిలోని పియానో ధ్వనులను పలుకకుండాచేసి కేవలము జలతరంగిణి ధ్వనులను మాత్రమే సరికించుతూ సంగీతమును ప్రదర్శించుటకు కూడ యిందు పీఠం డును. గనుక దీనినికూడ ఇంగ్లీషుభాషలో “కాంపాండ్ విండ్ ఇన్ స్టు” మెంటు” అని చెప్పుదును.

మృదంగవాద్య వివరము.

మృదంగము.

(i) మృదంగ వాద్య ప్రాచీనత:— సర్వ జనోపయోగకర మైనట్టియు, ఆకర్షణీయ మైనట్టి యీ మృదంగ వాద్య మును మొదట దేవతా పురుషుడే సృష్టించెనని తెలియుచున్నది. ఎటులనగా! త్రిపురాసుర సంహారమైన పిదప మహాదేవుడు జయనూచకముగా నొనర్చిన

నాట్యములో హంగు చేయుటకు బ్రహ్మయే దీనిని సృష్టించెననియు, ఆనందరఘములో గోకేశంధు యొద్దట దీనిని వాయిదాచె ననియు పురాణ ప్రసిద్ధముగా చెప్పబడును.

(ii) మృదంగవాద్య విశిష్టత:— భారతదేశము నందుగల చర్య వాద్యములలో మిక్కిలి ప్రాముఖ్యమైనట్టియు, కాస్త్రయు క్తమైనట్టి వాద్యము మృదంగ మనుట కెట్టి సందేహములేదు. దక్షిణ భారతంలో జరుగు సంగీత కచ్చేరీ లందును, హరికథా కాల ట్రేపులులందును, భజన కాల ట్రేపులులందును, వీధి నాటకములందును తప్పనిసరిగా దీనిని వుపయోగించుటే యందుకు ముఖ్యనిదర్శన మగును. దీనిలో నైపుణ్యము, సాండిత్యము సంపాదించుట మిగుల కష్టసాధ్యమైన విషయ మగును, సుప్రసిద్ధులైన మృదంగ విద్వాంసులు సంగీత కళలందు ప్రక్కవాద్యము నందును, తని ఆవర్తము నందును ప్రదర్శించు జతులును, మోరాలును, ముక్తాయిలును తాళబద్ధమై వారి సాండిత్య ప్రతిభను చాటుచుండును. గనుక కర్నాటక సంగీతకచ్చేరీలలో మృదంగ మునకు గల స్థానము అత్యున్నతమైన దని చెప్పదగును.

(iii) మృదంగ శబ్దోత్పత్తి:— మృదంగ మనగా? మృత్ + అంగము = మృదంగము. గనుక మట్టితో చేయబడిన అవయవముని అర్థము. బహుశా ప్రాచీన కాలములో నీ మృదంగమున కాధారమైన గుల్ల (కట్టకొల్ల) ను మట్టితో తయారు చేయుచుండటంచేతనే దీనికి మృదంగ మను పేరు వచ్చియుండవచ్చును. అయితే కాలక్రమమున మానవుని యధి వికసించుటచే ధ్వని మాధుర్యము, గంభీరములకొరకై మట్టితో చేయుటకు గుల్లను కట్టతో చేయుటం ప్రారంభమై నుండవచ్చును.

(iv) మృదంగమును తయారుచేయు విధము:— దీనిని తయారు చేయుటకు మొదట పండినట్టి, నీడలో యెండినట్టి పనసకట్ట, లేక వీగిసకట్టను గుల్లగా తయారు చేయవలెను. ఒక్కొక్కప్పుడు యీ గుల్లను పనస, వీగిస కట్టలు దొరకనిచో చందనపుకట్ట లేక తాటికట్ట లేక కలకట్టలతోకూడ తయారుచేయుటం జరుగుతూ వుండును. అయితే వీటన్నిటిలోను పనసకట్ట మిగుల శ్రేష్ట మగును. ఇందుకు ముఖ్య కారణము పనసకట్ట యెల్లప్పుడు సమశీతోష్ణముగ నుండును. గనుక అట్టి కట్టతో చేయబడిన గుల్ల గల మృదంగముయొక్క ధ్వని మాధుర్యముగ నుండి యెల్లప్పుడును ఒకేవిధమైన గంభీర ధ్వనిని గలిగి యుండును.

(v) మృదంగము యొక్క కొలతలు:— మృదంగమున కాధారమైన గుల్లను 18 లేక 20 లేక 22 అంగుళముల పొడవు గల పనసకట్టతో తయారు చేయుదురు. ఆప్పుడు దీని ఆకారము అడుగు తీసిన రెండు పూలతోట్ల పైభాగమును జతపఱచినట్లు యిరుప్రక్కల నన్నుముగను, మధ్య కొంచెము లావుగను వుండును. ఈ గుల్లకు యిరుప్రక్కల నుండు రెండు రంధ్రముల (తలల) కు చర్యపు మూతలు మూసి తొడుగుదురు. ఈ మూతలు గుల్లయొక్క పైజానుబట్టి కుడి మూతకంటె ఎడమమూత వ్యాసము విధిగా క్రిందిగలవి: యొక్కవగా నుండును. సాధారణంగా మృదంగములోని కుడి

మూల వ్యాసము 6 $\frac{1}{2}$ అంగుళము నుండి 7 అంగుళముల వఱకును, ఎడమ మూల వ్యాసము 6 $\frac{1}{2}$ అంగుళముల నుండి 7 $\frac{1}{2}$ అంగుళముల వఱకును వుండవలెను. ఈ మూలల చుట్టును వలయాకారముగ నుండు చర్మపు జడలుండును. ఓటిని బొద్దులందురు. ఈ బొద్దుల చుట్టును 16 రంధ్రములుండును. ఓటిని కండ్లు అని పిలువదురు. ఈ కండ్ల నుండి ఘమాదు $\frac{1}{2}$ అంగుళము వెడల్పును $\frac{1}{3}$ అంగుళము మందముగల నిడుపైన వారు (చర్మము) ను యొక్కించి బాగుచు వేయు మూలమును మిగులుగా పుట్టు చేయుదురు.

(vi) మూలల కుపయోగించు చర్మములు:— మృదంగమున కిరుప్రక్కలను తొడుగు నట్టి కుడి, ఎడమమూలలను మేక చర్మముతో తయారు చేయుదురు. అయితే ఎడమ మూలలోని పైరెప్ప భాగమునకు మాత్రము గొడ్డు చర్మము నుపయోగించటం కద్దు. కుడి మూలలో మూడు చర్మములుండును. వాటిలో అడుగున యుండు చర్మమును “ఓత్తుడు” చర్మ మనబడును. ఇది మన కంటి కగపడను. దానికి పైన వుండు చర్మమును “పాట” చర్మ మనబడును. దీనిపై కరిణి వేయుదురు. దానికి పైన వుండు చర్మమును “రెప్పచర్మ” మనబడును. ఇది చాలా దళసరిగా నుండును. అయితే కొందఱు యీ మూలల లోపలి వలయమునకు గొట్టె చర్మమును,, పైవలయమునకు లేగ దూడ యొక్క చర్మమునుకూడా వుపయోగించటం కద్దు.

(vii) కరిణిని తయారుచేయు విధము:— పూర్వకాలములో కరిణిని తయారు చేయుటకు మొదట చూసేయును మెత్తగా పొడిచేసి దానిలో బాగా వుడికిన అన్నమును, చింతపండు కాయమును కలిపి మెత్తగా నూరి వుండగా చేసేడివారు. కాని వర్తమానకాలములో కరిణిని చేయుటకు ఇనుప కొలిమిలో నుండు చిట్టెపురల్లను తెచ్చి మెత్తగా పొడిచేసి దానిలో మెత్తని అన్నమును కలిపి కాటుకవలె నూరి వుండగా చేయుట సాధారణంగా జరుగుచున్నది. దీనినే తమిళములో సోరు (soru) అనియు కరణాయ్ (karanai) అనియు, మరుందు (Marundu) అనియు వివిధ పేర్లతో వాడుచుండురు.

(viii) కరిణిని వేయు విధము:— కరిణిని మృదంగము యొక్క కుడి మూలలో పాటచర్మము నందలి మధ్యభాగమున వేయుదురు. ఈ కరిణి వేయుచో మృదంగము నందు సుశ్రావ్యమైన ధ్వని కలుగ నేరదు. గుండ్రముగా నుండు గుండు పరిమాణము ఆయా మూలల పైజా ననుసరించి యుండును. కరిణిని వేయుటకు ముందు పాటచర్మమును శుభ్రముచేసి దాని మధ్య భాగమున చిన్న చిన్న కరిణి మాత్రలను అంటించుతూ ఆది గట్టిపడునట్లుగా కరిణిరాతితో రాచుదురు. ఈ విధంగా అనేకసార్లు మార్తల వంటిదియుతూ రాతితో రాచుతూ కరిణి ఫలయముగ తయారగుటకు చాచుతో

చుట్టును గీచి కుడిచివేయదురు. ఇట్లు చేయు నపుడు కరిణి మధ్యభాగంలో దళసరిగాను, చుట్టును అంచులయందు పలుచగాను వుండునట్లు సరిచేయదురు. మృదంగమునకు అతిప్రధానమైన యీ కరిణిని వేయుటకు విశేషమైన అనుభవము శ్రుతిజ్ఞానము అవసర మగును. గనుకనే దక్షిణ భారతంలో మృదంగ వాద్యములో ప్రావీణ్యముగల వారెందరో యున్నను శ్రుతిపక్వముగా కరిణిని వేయగలవారు బహు కొద్దిమంది మాత్రమే గలరు.

(ix) మృదంగమును శ్రుతి చేయు విధము:— మృదంగమును శ్రుతి చేయుటకు సాధారణంగా ఒక సుత్తైను, 2 అంగుళముల పొడవు, $\frac{1}{2}$ అంగుళము వ్యాసముగల పిడిని వుపయోగించుదురు. మార్దంగికుడు మృదంగమును ఆధారశ్రుతి కనుగుణముగా శ్రుతిని హెచ్చింప దలచినచో కుడి మాత చుట్టు వలయాకారముగ నుండు చర్మపు బొద్దులపైన పిడిని వుంచి సుత్తైతో అన్నివైపుల క్రిందికి కొట్టచూ శ్రుతిని హెచ్చించును. శ్రుతిని తగ్గించ దలచినచో పిడిని బొద్దుల క్రింద నుంచి సుత్తైతో పైకి కొట్టచూ శ్రుతిని తగ్గించును. ఇట్లు చేయునపుడు అన్నివైపులను సమాన ధ్వని గలుగునట్లు చూచుకొనును. మృదంగమును సాధారణముగా హార్మోనియములో 1 మొదలు 4 $\frac{1}{2}$ లేక 5 వరకు శ్రుతి చేయవచ్చును. అవసరమునుబట్టి ఒక్కొక్కప్పుడు రిక్త వరకు శ్రుతి చేయవచ్చును. కాని అట్లు చేయుట మాతకు ప్రమాదకారణ మగును. ఒక్కొక్కప్పుడు తగ్గశ్రుతి మృదంగమును హెచ్చింప దలచినచో చాకుతోకరిణిని గీచి తగ్గించి శ్రుతిని హెచ్చించటంకూడా కద్దు. కాని అటూల చేయుట వలన నాటు, మీటు, సాటులకుగల శ్రుతి సంబంధము వేరై అవి ఒకే శ్రుతిలో నిలకడగా చేరకుండుటకు కారణమగును. గనుక యీ పద్ధతి అంతగా మంచిది కాదనే చెప్పవచ్చును.

(x) కుడిమాతలో పలుకు ధ్వనుల పేర్లు:— కుడిమాతలో కుడిచేతి ప్రేక్షతో తెప్ప చర్మమును తట్టిన పలుకునది "మీటు" అనియు, కరిణి మధ్యభాగమున తట్టిన పలుకునది "నాటు" అనియు, తెప్పను, పాటచర్మమును ఒకేసారి తట్టిన పలుకునది "సాటు" అనియు చెప్పబడును.

(xi) బోనమును తయారుచేయు విధము:— మృదంగములో కుడిమాతకు కరిణి యంత అవసర మగునో, ఎడమ మాతకు బోనముకూడ అంత అవసర మగును. మార్దంగికుడు కుడిమాతను ఆధారశ్రుతికి సరిచేసిన పిమ్మట ఎడమ మాతకు బోనము నంటించి గాని వాయించుటకు ప్రారంభించడు. ఈ బోనము తయారు చేయుట గెండు విధములుగా నుండును. అవి (1) మెత్తని గోధుమరవ్వను నీళ్లతో తడిపి బాగా నలిపి వుండ చేయుట. (2) బాగా వుడికిన అన్నములో మెత్తని తెల్లకచ్చిక ఖూడిదను కలిపి చక్కగా నలిపి వుండ చేయుట యగును.

(xii) బోవమును పుపయోగించు విధము:— బోవమును మృదంగమునకు గల ఎడమమాత యొక్క మధ్యభాగమున ఒకరూపాయి పరిమాణములో నంటింతురు. ఇట్లు అంటించుటలో కుడిమాతయొక్క శ్రుతికి అనగా మధ్య పద్ధమునకు ఒకస్థాయి తక్కువగా నుండు మంద్రపద్ధమునకు సరిపోవుధ్వని పలుకు నటుల సంఛేదికొందురు. కచ్చేరీ అంత్యమున యీ బోవమును విధిగా తీసివేయుదురు.

(xiii) మృదంగము నభ్యసించు విధము:— మృదంగము నేర్చుకొనువారు మొదట నోటితో జతులు నేర్చుకొని తరువాత జంత్రము (కట్టినో చేయబడిన సాధనము) మీద త్రికాలముగాని, పట్టులముగాని అభ్యసింతురు. తరువాత చిన్న పాల వరుసలు, పెద్ద పాలవరుసలు మొదలగు జతులను ప్రారంభించి, ఆది, మాపక, త్రిపుట వంటి తాళము లందు కృషి చేయుటతో మృదంగము మీద అభ్యాసము మొదలెడుదురు. ఈవిధంగా దీర్ఘ కాల కృషి చేసినగాని యీ వాద్యములో తగిన ప్రావిణ్యము సంపాదించుట సాధ్యముకాదు. సుప్రసిద్ధ గాయకుడు తన పాండిత్యమును, రాగ, తాన, పల్లవి, నెరవల్, కల్పన స్వరములను ప్రదర్శించుటలో మాత్రమే గట్టిపట్టు, సుప్రసిద్ధమార్దంగికుడు తన పాండిత్యమును, పాటననుసరించి వాయిించుటలో నేగాక, ఆయా తాళముల కనుగుణమైన జతులు, మోరాలు, ముక్తాయిలు తేనిగా ప్రదర్శించుటలో కూడ చూపగలుగును. గనుక సంగీత కచ్చేరీలలో మార్దంగికునకు కనీసము రెండు పర్యాయములైన తనిగా వాయిించుటకు అవకాశము యిచ్చెదరు. ఇట్లు చేయుటవలన కచ్చేరీ రక్తికట్టుటకు యెంతయు దోహద మగును.

కంజిరా వాద్యవివరము.

(i) కంజిరా వాద్యము:— కర్నాటక సంగీత కచ్చేరీలలో సుపయోగించు చర్య వాద్యములలో కంజిరానుకూడ ఒక ముఖ్య వాద్యంగా చెప్పవచ్చును. ఇది మృదంగ మంత సుత్రావ్యమైన ధ్వని మాధుర్యము, శ్రుతిపక్వము గల వాద్యము కాకపోయినను, తనిగాను, ప్రక్కవాద్యముగాను, మృదంగముతో కలిపి జతగా వాయిించు నపుడు దీనిలో ప్రదర్శింపబడు జతివరుసలు, మోరాలు, ముక్తాయిలు వినుట కెంతో రంజకముగా నుండి కచ్చేరీని రక్తివంతముగా నొనర్చుట కంటేని తోడ్పడుచుండును. దక్షిణ ఇండియాలో ముఖ్యంగా సంగీత కచ్చేరీ లందును, భజన కాలక్షేపము లందును, వాద్యసమ్మేళనము లందును, తాళవాద్య కచ్చేరీ లందును దీనిని పుపయోగించడం విధిగా జరుగుచుండును.

(ii) కంజిరాను తయారుచేయు విధము:— ఇది ఒకవైపుమాత మాత్రమే గలిగి యూరపీయనులు వాడునట్టి తాంబూరైక్ (Tamburain) ను పోలివుండును. కంజి

రాను తయారు చేయుటకు పనసకట్టనుగాని, వీగిసకట్టనుగాని వుపయోగింతురు. ఈ కట్టను 2 లేక 2½ అంగుళముల పొడవును, 6 లేక 7 అంగుళముల వ్యాసమును ¼ అంగుళము మందమును గలిగియుండునట్టి గుల్లగా తయారు చేయుదురు. రెండువైపుల రంధ్రములుండు యీ గుల్లకు ఒకవైపున ఉడుము చర్మమును మూయుదురు.

(iii) చర్మము మూయు విధము :— ఉడుము చర్మమును మొదట శుభ్రపఱచి తడిపి సర్వీసువంటి మంచి జిగురుతో బిగువుగా నుండునట్లు గుల్లకు అంటించి దారముతో బిగింతురు. చర్మము బిగిసిన తరువాత దారమును వూడదీసివేయుదురు. గుల్ల యొక్క మధ్యభాగమున రంధ్రము పొడిచి దానిలో రెండు గుండ్రని లోహపు బిళ్లలను ఆమర్చుదురు. వాదకుడు దీనిని వాయించు నపుడు ఆబిళ్ళలు కదలి ఆధ్వని కంజిరా వాద్యము నంగు లేనమై వినుటకంతో శ్రావ్యముగా నుండును.

ఘట వాద్య వివరము.

(i) ఘట వాద్యము :— కర్నాటక సంగీత కచ్చేరీలలో నుపయోగించు లయ వాద్యములలో “ఘటము” నొక ముఖ్య వాద్యంగా చెప్పవచ్చును. పూర్వకాలము నుండియు నీ వాద్యమును ప్రక్కవాద్యంగా సంగీత కచ్చేరీలలో నుపయోగించటం కద్దు. ఇది మృదంగమునకు సుశ్రావ్యమైన ధ్వనిగల వాద్యము కాకపోయినను, మృదంగమునకు జతగా వాయించు నపుడు మాత్రము వినుటకంతో రంజకముగానే యుండును.

(ii) ఘటమును తయారుచేయు విధము :— ఘటము అనగా గుండ ఆని అర్థము. గనుక దీనిని మెత్తని యెట్టుబంకమట్టితో చేసి కాల్చి తయారు చేయుదురు. దక్షిణ దేశంలో కొన్ని తావులందు మాత్రమే వీటిని ప్రత్యేకంగా తయారు చేయుచుండుదురు. దీనిలో శ్రుతిని మార్పు చేయుటకు వీలుండదు. గనుక వాదకుడు తనకు కావలసిన శ్రుతులలో సహజముగా ధ్వనించునట్టి కొన్ని ఘటములను ప్రత్యేకముగా తయారు చేయించుకొని వుంచుకొనును. వీరైన సంగీత కచ్చేరీకి వెళ్లవలసినపుడు ఆనాటి కచ్చేరీ జరుగు శ్రుతికి తగిన ఘటమును తీసుకొని వాయించుచుండును.

(iii) ఘటమును వాయించు విధము :— వాదకుడు ఘటమును వాయించు నపుడు దాని ముఖమును తన పొట్టుకు ఆనించుకొనుట, తీర్చుట వలన నృదంగము లోని ఎడమ చూత యందు పలికించు గమకములను పలికించును. ఘటముయొక్క పైభాగమును రెండు చేతులతో తట్టుట వలన జతులను, మోరాలను, ముక్తాయలను ప్రదర్శించును. దక్షిణ ఇండియాలో యీ వాద్యము నందు ప్రవీణులగు వారెందరో గలదు. అట్టివారిలో 11 శ్రీ ఘటం గుండ రోయ్యోక్ నందివారు సుప్రసిద్ధులుగలదురు.

మోర్సింగు వాద్య వివరము.

(i) మోర్సింగ్ వాద్యము :- కర్నాటక సంగీత కచ్చేరీలలో నుపయోగించు లయ సంబంధమైన ప్రక్క వాద్యములలో “మోర్సింగ్” ను ఒక ముఖ్య వాద్యంగా పరిగణింప వచ్చును. ఇది లోహ సాధనకి చెందిన మీటు వాద్య మగును. ఇది మృదంగముంత ప్రళస్తమైన వాద్యమని చెప్పవలెకపోయినను, ఆధారశ్రుతిలో టీనమై వినిపించు దీని ధ్వని మాత్రము యెంతో ఆకర్షణీయంగాను, హృదయ రంజకంగాను వుండును. గనుకనే సాధారణంగా దీనిని సంగీత కచ్చేరీలలోను, లయభావ (తాళవాద్యకచ్చేరీ)లలోను వుపయోగించటం జరుగుచున్నది.

(ii) శ్రుతిచేయు విధము :- దీనిని ఇనుముతో చేయుదురు. దీని మధ్యభాగమున నూదివంటి ఒక లోహపరికరము ఎదుర్కుదురు. దానిని మీటుచూ అందు పలుకు ధ్వని ఆధారశ్రుతికి సరిపోవునటుల మోర్సింగ్ మొదటి భాగమున మైనమును తగినంతగా అంటించి శ్రుతికి సరిపెట్టుదురు.

(iii) వాద్య మొనర్చు విధము :- వాదకుడు మోర్సింగ్ ను వాయించుచున్నప్పుడు దానిని నోటిలో నాలుకను అంటియుండునట్లుంచుకొని దానిగుండా గాలిని నోటిలోనికి పీల్చుచూ లోహపు నూదిని మీటుట ద్వారా జతులను, ముక్తయీలను ప్రకటింపచును. ఈ విధంగా మోర్సింగ్ ను నాలుక వంటి యెంచి వాయించుటలో ఒక్కొక్కప్పుడు నాలుక దాని మధ్యలో చిక్కిని ప్రమాదము సంభవించుటకు కారణమగును. గనుక వాదకుడు మోర్సింగును వాయించు నపుడు నాలుకను బహుజాగ్రత్తగా కాపాడుకొనవలెను. దక్ష శాపథ్యంలో యీ వాద్యము నందు నిపుణులైనవా రెందో గలరు. అట్టివారిలో కీ|| కే|| మోర్సింగ్ సీతారామయ్యర్ వంటివారు నుప్రసిద్ధులగుదురు.

గత్తు వాద్య వివరము.

(i) గత్తువాద్యము :- ఇది గోటు వాద్యమును బోలియుండు నట్టి ఒక విధమైన తంపివాద్య మగును. అయితే యిది గోటువాద్యమువలెగాని, యితర తంపి వాద్యములవలె గాని సంగీతమును ప్రదర్శించునదిగాక కేవలము లయను మాత్రమే ప్రదర్శించు ప్రక్క వాద్య మగును. ఇందు ముఖ్యముగా 4 తంత్రు లుండును. అయితే వాటి క్రింద ధ్వనిమాధుర్యమును పెంపొందించునట్టి కొన్ని సహాయ తంత్రులుకూడ వుండును.

(ii) శ్రుతిచేయు విధము :- ఇందు గల 4 ముఖ్య తంత్రులను శ్రుతిచేయుటలో క్రింది నుండి పైకి వరుసగా 1వ, తంపిని మధ్యస్థముగను, 2వ, తంపిని మంద్ర

పంచమముగను, 3వ, తంత్రిని మంద్ర వడ్డముగను, 4వ, తంత్రిని అనుమంద్ర పంచమము గను శ్రుతి చేయుదురు. మిగత సహాయ తంత్రులను ఆయా సందర్భముల కనుగుణముగా శ్రుతి చేయుదురు.

(iii) వాయించు విధము :- వాదకుడు గాత్తు వాద్యమును వాయించునపుడు దానిని తనకుండు నుంచుకొని, ఒక అడుగు పొడవుగల రెండు గట్టి పెనురుపుల్లలతో తంత్రులపై కొట్టుచూ గాయకుడు ప్రదర్శించు సంగీతమున కనుగుణంగా వివిధ జతులను, మోరాలను, ముక్తయాలను వాయించును. ఈ వాద్యము వినుటకు యెంతో రంజకముగా నుండును.

డోలక్ వాద్య వివరము.

i) డోలక్ వాద్యము :- భారతదేశ మంతటను ప్రచారంలోగల యింక సుసంధించిన సంగీత వాద్యములలో “డోలక్” ను ఒక ముఖ్యవాద్యంగా చెప్పవచ్చును. దీనిని కర్నాటక, హిందూస్థానీ సంగీతముల రెంటిలోను నేడు వుపయోగించుటచే ఒక విధంగా దీనిని ఉభయ సంగీత లయవాద్యంగా చెప్పదగి యున్నది. ఈ విధంగా నది ఉభయ శాస్త్రీయ సంగీతములందేగాక, లలిత సంగీతంలోనూడ దీని ప్రాముఖ్యం విశేషంగా నుండుటచే చలన చిత్ర రంగంలో యావద్భారతీయులచే ఒక ప్రచుఖ వాద్యంగా పరిగణింపబడినది. ఇది మృదంగ మంత శ్రుతిపక్వమైన వాద్యము గాకున్నను మృదంగముతో జతగా వాయించు నపుడు మాత్రము యెంతో ఆకర్షణీయంగా నుండి కచ్చేరీ రక్తికట్టుటకు టోడ్డుడుచురడును.

(ii) డోలక్ ను తయారుచేయు విధము :- డోలక్ ను పనస, లేక ఏగిసకట్టితో మొదట గుల్లను తయారుచేసి దానికి పెంపువైపులను చర్మపు మాతలు తొడిగి సన్నని చారుతో బిగించి బిగువుగా నుండునట్లు తయారు చేయుదురు.

iii) డోలక్ లోని రకములు :- ఇవి రి విధములుగా నుండును. అవి (1) మృదంగడోలక్, (2) టాప్ డోలక్, (3) హిందూస్థానీ డోలక్ లగును. వాటి వివరములు.

(1) మృదంగ డోలక్ :- ఇది చూచుటకు మృదంగమునబోలి యుండును. కుడికన్ను మాతకు రెప్పగాని, కరిణిగాని లేకుండును. ఎడమకన్ను మాతకు మృదంగములోవలె బోసమువేయుదురు. దీనిపొడవు 24 అంగుళములును, మధ్యభాగమున చుట్టు కొలత 84 అంగుళములును, కుడి, ఎడమ కన్నుల వ్యాసములు 7 లేక 8 అంగుళములును వుండును. మిగత అన్ని విషయములు మృదంగమునే పోలివుండి కర్నాటక సంగీతానికి ముఖ్యంగా నుపయోగింపబడు చుండును.

(2) టాప్ డోలక్ :- ఇది పొడవు 22 అంగుళములును, మధ్యభాగమున చుట్టు కొలత 35 అంగుళములును, కుడి, ఎడమ కన్నుల వ్యాసములు 8 అంగుళములును గలిగి

వుండును. కుడి, ఎడమ మూతలను వారుతోగాక ఒక గట్టి నూలు త్రాడుతో బిగించుదురు. దీనిని సాధారణంగా గ్రామ్య సంగీతానికి వాడుదురు.

(3) హిందూస్థానీ డోలక :- ఇది పొడవు 20 అంగుళములను, మధ్యభాగమున చుట్టుకొలత 35 అంగుళములను, కుడి, ఎడమ కన్నుల వ్యాసములు 8½ అంగుళములను కలిగి వుండును. ఇది ప్రక్కల నుండు మూడుచు రింగులు తొడిగిన గట్టి నూలుత్రాడుతో బిగించును. దీనిని ముఖ్యంగా హిందూస్థానీ సంగీతమునందు వాడుదురు.

డోలువాద్య వివరము.

(i) డోలువాద్యము :- కర్నాటక సంగీతమునందు పయోగించు శాస్త్రీయమైన చర్య వాద్యములలో మృదంగము తరువాత చెప్పదగిన ప్రథమమైన వాద్యము 'డోలు' అని చెప్పబడేమాత్రము సందేహములేదు. దీనిని నాగస్వర వాద్యమునకు ప్రక్కన, లయవాద్యముగా నుపయోగింతురు. గనుకనే దక్షిణ ఇండియాలో నీ వాద్యము దిన దినాభివృద్ధి చెందుటకు కారణమైనది. దీనిలో పాండిత్యము సంపాదించుట మిగుల కష్టసాధ్యమైనను, యీ కళకు అచ్చటగల విశేష ప్రోత్సాహము వలన యొందకో దీనిని అభ్యసించి తగిన ప్రావీణ్యము సంపాదించ గలిగిరి. నిపుణులగు డోలు వాదకులు నాగస్వరమునకు జతగా ప్రదర్శించు తాళానుసారమైన జతులు, మోరాలు, ముక్తాయిలు వినుట కంతయు రంజకముగా నుండి డోలు వాద్యంలో ఆతనికల ప్రతిభా విశేషమును చూచు నుండును.

(ii) డోలు వాద్యములోని రకములు :- ఇవి మూడు విధములుగలవు. (1) డోల్కి.

(2) డోలక. (3) డాక్ అనునవి. వీటిలో డాక్ కొంచెము పెద్దదిగా నుండును.

(iii) తయారుచేయు విధము :- డోలు వాద్యమును తయారు చేయుటకు ముందు 18 లేక 20 అంగుళముల పొడవును, 9 లేక 10 అంగుళముల వ్యాసముగల పనస కట్టనుగాని లేక ఏగిస కట్టనుగాని తెచ్చి గుల్లగా తొలిచి తయారు చేయుదురు. ఇట్లు చేయుటలోయీ గుల్ల కిరు ప్రక్కల నుండు తలలు లేక రంధ్రములలో ఎడమ వైపు రంధ్రముకంటె కుడివైపురంధ్రము కొంచెము పెద్దదిగా నుండుకట్టు తయారు చేయుదురు. ఈ రెండు రంధ్రములకు మేకచర్యముతో చేయబడిన రెండు మూతలను తొడుగుదురు. వీటిని కుడిమూత, ఎడమమూత అని చెప్పుదురు. కుడి, ఎడమమూతల చుట్టును గుండ్రముగా చర్యముతో చుట్టుదురు. వీటిని వలయములనబడును. ఈవలయములందు సేర్పజుచురంధ్రములను "కండ్లు" అని చెప్పబడును. ఈకండ్లు ఒక్కొక్క మూతకు 12 వుండును. ఈకండ్లనుండి ఒకనిడువైనవారు (సన్ననిచర్యపుకొను)ను దూర్చి లాగుచూ, రెండు మూతలను బిగువుగాను, కౌశలసిన ప్రతిభతోను వుండునట్లు సరిచేసి కొండ్లురు. కొన్నిటిలో యీ వారుకు బదులుగా కొంచెపు లేకునే వుపయోగింతురు.

మూతలు రెంటిలోను ఎడమ మూత కంటే కుడి మూత $\frac{1}{2}$ అంగుళము యొక్క వ్యాసము (Diameter) కలిగి వుండును. ఈ మూతలకు, అవి తొడగబడు గుల్ల సాధారణముగా 90° డిగ్రీల కోణములో నుండునట్లు తయారు చేయబడును.

(iv) దోలు వాయింతుట కుపయోగించు సాధనములు :— పూర్వకాలములో సాధారణముగా దోలు ప్రత్యేకంగా తయారు చేయబడినందున కట్టపరికరము అనో వాయింపెడివారు. కాని యిటీవల ఆ విధానము మాం ఒకవైపు చేతితోనూ, ఒకవైపు కట్టితోను వాయింతుటే పరిపాటిగా నున్నది.

తబలా వాద్య వివరము.

(i) తబలా వాద్యము :— ప్రాచీనకాలము నుండి ఉత్తర భారతదేశములో విశేషంగా ప్రచారంలో నుండు చర్మ వాద్యములలో “తబలా” మిక్కిలి ప్రాచుర్యమైన వాద్యంగా చెప్పవచ్చును. మన కర్నాటక సంగీతమునకు మృదంగ మెంత, కాశ్మీరమున వాద్యముగా పరిగణింపబడునో, హిందూస్థానీ సంగీతమునకు తబలా కూడ అంత, కాశ్మీరమున వాద్యముగా పరిగణింపబడును. ఈవిధంగా కాశ్మీరమున వున్న హిందూస్థానీ సంగీతమునందేగాక, నాటక సంగీతములోను, లలిత సంగీతములోను కూడ దీని వుపయోగం అత్యధికంగా నుండుటచేతనే నేడు యీ వాద్యము ఉత్తర ఇండియాలోనేగాక దక్షిణ ఇండియాలోకూడ యొక్కవ ప్రచారంలోనికి రావటానికి కారణమైనదని గ్రహించదగును.

(ii) తయారుచేయు విధము :— తబలా వాద్యము మృదంగమువలె ఒకే వాద్యంగా నుండక రెండుభాగములుగా నుండును. గనుక కుడివైపు సగభాగమును క్రింది వైపు రంధ్రము లేకుండునట్లును పైవైపు రంధ్రముండునట్లును గుల్లగా తయారుచేయుదురు. ఈ గుల్ల 10 లేక 12 అంగుళముల పొడవును, $6\frac{1}{2}$ లేక $7\frac{1}{2}$ అంగుళముల వ్యాసమును గలిగి యుండునట్లు తయారు చేయుదురు. దీనికి చర్మపు మూత తొడుగుదురు. దీనినే “తబలా” అని చెప్పబడును. ఇక రెండవ ఎడమవైపు సగభాగమును లోహపు తేకుతో క్రిందివైపు రంధ్రము లేకుండునట్లును, పైవైపు రంధ్రముండునట్లును, తయారుచేసి చర్మపు మూత తొడుగుదురు. దీనిని “బాయా” అని చెప్పబడును. ఇది 9 లేక 10 అంగుళముల పొడవును, ముమారు 8 లేక 9 అంగుళముల వ్యాసమును వుండునట్లు తయారు చేయుదురు. పిటిల్లో కుడిమూత పొడవు యొక్క భాగము సుండ్లి వ్యాసము తక్కువగా నుండును. ఎడమమూత పొడవు తక్కువగా నుండి వ్యాసము యొక్కవగా నుండును. మరియు దీనిని తయారు చేయుట కుపయోగించు కట్టల జాతులు, గుల్లలు తయారుచేయువిధము, మూతల కుపయోగించు చర్మపు జాతులు, పూర్ణము తయారు చేయుట, కరిగిని తయారు చేయుట, కరిగి చేయుట,

శ్రుతి చేయుట, ధ్యనులను పలికించుట మొదలగు అన్ని యితర విషయములును మృదంగమును బోలి వుండును.

(iii) మూతల బిగించుటకు సాధనములు :- తబలా అండ్ బాయల మూతలను బిగించునపుడు వారుకు క్రిందివైపున గుండ్రని చిన్న కట్టపీడులను చుట్టును దూర్చి యుంచునడును. వీటిని క్రిందికిగాని పైకిగాని కొట్టుటకు చిన్న రాచప సుత్రముకాక నుపయోగించెదరు.

(iv) శ్రుతిచేయు విధము :- తబలాలో సాధారణముగా 1 మొదలు 5 వరకు 6 శ్రుతి వగుకు కొచ్చించుటకు వీలుండును. ఈ శ్రుతిలను బ్రతికిని కొచ్చి పవలనే నచో సుత్రతో కట్టపీడులను క్రిందికిని, తగింపవలసినచో పైకిని కొట్టి కొంత వరకు సరియగుకొంచును. శబ్దపరి మూతల చుట్టునుండు చర్మపు బొద్దులను పైనుండి క్రిందికిగాని, క్రిందినుండి పైకిగాని సుత్రతో కొట్టుచూ ఆధారశ్రుతికి సరిచేసుకొంచును.

(v) కుడిమూతలో కరిణి వేయు విధము :- తబలాలో మృదంగములోవలె ఘమారు 2 అంగుళముల వ్యాసముగల కరిణిని గుండ్రముగా వేయుదురు. ఇది ఆధారశ్రుతికి సరిపెట్టుబడును.

(vi) ఎడమమూతకు కరిణి వేయువిధము :- గాయలో మృదంగములోవలె ఎప్పటి కప్పుడు బోనము తయారుచేసి వేసుకో నవిసరములేదు. ఎందు కనగా! దీనిలో బోనమునకు బదులుగా కుడిమూతలోవలెనే ఘమారు 1 అంగుళము వ్యాసముగల కరిణిని గుండ్రముగా వేయుదురు. అట్లు వేయుటలో కుడిమూతలో పలుకు ఆధార శ్రుతికి 1 స్థాయి తక్కువైన మంద్రస్థాయి పడ్డమునకు సరిపోవునట్లు వేయుదురు.

(vii) తబలా వాయింపు విధము :- తబలా వాయించు నపుడు వాదకుడు తన ముందు కుడివైపున తబలాను, ఎడమవైపున బాయాను నిలుపుగా నుంచుకొని కుడి చేతితో తబలాను, ఎడమచేతితో బాయాను వాయించును. అట్లు వాయించుటలో గాయకుడు లేక వాదకుడు ప్రదర్శించు సంగీతము ననుకరించుటకా తాళానుసారమైన జతులు, మోరాలు, ముక్తాయిలు వాయించుటలో తనకు గల ప్రావీణ్యమును ప్రదర్శించి సభికుల నానందింప జేయుటకు ప్రయత్నించును.

ఖోల్ వాద్య వివరము.

(i) ఖోల్ వాద్యము :- మహారాష్ట్ర దేశములో సాధారణంగా భజన కాల క్షేపములందును, బృందగానము లంగును వుపయోగించు చర్మ వాద్యములలో ఖోల్ ను ఒక ముఖ్య వాద్యంగా చెప్పవచ్చును. దీని నాదము ఖంగుమనుచూ, వేలాది జనసమూహములందుకూడ ప్రతిధ్వని నిచ్చుచుండును. గనుకనే ఆచ్చట సీవాద్యమును దేవతా వుత్సవములలోకూడ తజుచుగా వాడుచుండురు. ఇది కొంచెము యించుమించుగా మన మృదంగాన్నిబోలి వుండును. కాని మృదంగముకంటె పొడవును, మధ్య చుట్టు కొలత యెక్కువగాను, 2 కన్నుల వ్యాసములు తక్కువగాను వుండును. అనగా పొడవు 25 అంగుళములును మధ్య చుట్టుకొలత 36 అంగుళములును, కుడికన్ను వ్యాసము 5 అంగుళములును, ఎడమకన్ను వ్యాసము 3 అంగుళములును వుండి కుడి కన్నుపైన చిన్న కరిణి వేయుదును, మిగత భిషయములు మృదంగమునుబోలి వుండును.

భారతీయ సంగీత చారిత్రక పురుషులగు వాగ్గేయ కారకుల చరిత్రము.

1. భరతుడు :- ఇతడు 4వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. సంగీత లక్షణ గ్రంథము లన్నిటిలో మొదటిదైన “నాట్య శాస్త్ర” మను గ్రంథమును రచించిన చుకాసియుండు. గనుకనే యీ గ్రంథమునకు “అది లక్షణ గ్రంథ” మను పేరు వచ్చుటకు కారణమైనది. దీనిలో సంగీతముకంటె నాట్యశాస్త్రము గురించే యెక్కువగా వ్రాయబడినందున “నాట్యశాస్త్ర” మను పేరు కలిగెను. దీనిలో సంగీతము గురించికూడా అటు అధ్యాయములుగలవు. అవి (1) జాతి లక్షణ విధానము. (2) ఆరోగ్యజాతివిధానము. (3) సుషిరాలోద్యాధికారము. (4) తాళవిధానము. (5) ధృవాధ్యాయము. (6) పుష్కరవాద్య విధానములగును. మరియు నితడు ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతు లుండునని చలవీణ, ధృవవీణలతో ప్రయోగ దృష్టాంతరములద్వారా నిరూపించిన గొప్ప సంగీత లక్షణకారు డగును. ఇతనికి భరతాచార్యుడని, భరతముని అనువామాంతరములు గలవు.

2. నారదుడు :- ఇతడు భరతుని తరువాతవాడని తెలియుచున్నది. ఇతనిచే రచింపబడిన “సంగీతమకరంద” మను గ్రంథము ఒక ప్రసిద్ధ లక్షణగ్రంథముగను. దీనిలో శ్రీ, పురుష, నపుంసక రాగములుగను, ఆయా రాగములు పాడదగిన కాలము ననుసరించి, సంధిప్రకాశ, నూర్మాంశ, చంద్రాంశ రాగములుగను, ఉదయ, మధ్యాహ్న, సాయంకాల రాగములుగను, ముక్తాంగకంపిత, అర్ధకంపిత, కంపవిహీన రాగములుగను విభజించి వాటిని వివరించి యుండెను. మరియు “నారదశిక్ష” “చత్వారింశచ్ఛతరాగ నిరూపణ” వంటి లక్షణ గ్రంథములనుకూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. అయితే యితడు త్యాగరాజునికి “స్వరార్ణవ” గ్రంథము నొసగినట్టి నారదమహర్షి అవునో కాదో తెలియుటలేదు. కాని కొందరు మాత్రము యితడు నారదమహర్షి కాడనియు, నారదుడను పేరుగల ఒక గొప్ప సంగీత లక్షణకారుడనియు తెలుపుచున్నారు.

3. మతంగుడు :- ఇతడు భరతునికి తరువాతవాడును, శార్ంగాదేవునికి ముందువాడును యగును. ఇతనిచే రచింపబడిన “బృహద్దేశి” అను గ్రంథము మిగుల ప్రసిద్ధమైనది. దీనిలో శ్రుతినిర్ణయం, స్వరనిర్ణయం, మూర్ఛనానిర్ణయం, తాననిర్ణయం వీరి అలంకారములు, జాతులు, రాగలక్షణములు, భాషాలక్షణములేగాక ప్రబంధాధ్యాయములో 40 రకముల ప్రబంధములను, వాయు, జంత్రిములను, దేశీయరాగములను గురించికూడ వర్ణింపబడెను. అయితే యిందులోగల రాగలక్షణములు మాత్రము భార్యరాగ పద్ధతికి భిన్నముగాను, దేశీయరాగపద్ధతికి అనుకూలముగాను వుండునగునట్లు

కానీ దీనిని “బృహద్దేశి” యని చెప్పవలెను కారణమయ్యెను. కర్నాటక సంగీతమున కిది యొక గొప్పప్రమాణ గ్రంథమగును.

4. ప్రతాపశైలపుడు :- ఇతడు క్రీ. శ. 920 ప్రాంతమువాడు. బాదామి నేలిన చాళుక్యరాజు. ఇతడు రచించిన “సంగీతమాదామనః” అను గ్రంథము మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది. దీనిని గురించి శ్రీ అన్నమాచార్యులు తన సంకీర్తన లక్షణ గ్రంథములో పేర్కొని యుండుట గమనించదగినది.

5. మమ్మటాచార్యుడు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1050 - 1150 ప్రాంతమువాడు. ఇతడు రచించిన “సంగీతరత్నమాల” ప్రసిద్ధ లక్షణ గ్రంథములలో నొకటి యగును. ఈ గ్రంథమున శుద్ధవరాటి, దేశవరాటి, దక్షిణసారాస్త్రి, శుజ్జరి, బక్కి, ఘంటారిచము, నట్టనారాయణ, శంకరాభరణం వంటి దేశీయ రాగములను గూర్చి వివరింపబడినవి.

6. పార్వ్యదేవుడు :- ఇతడు 12 వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. కైఫియాది తుడు. క్రీ. శ. 1165 లో యితడు రచించిన “సంగీతసమయసారం” మిగుల ప్రసిద్ధమైన గ్రంథమగును. ఇందుగల అనేక విషయములను రత్నాకర్ వ్యాఖ్యానకర్తలగు, శ్రీకల్లీవాధ, సింహాభూపాలర వ్యాఖ్యానములందు పేర్కొనబడినవి.

7. చాళుక్యపోతేశ్వరుడు :- ఇతడు 12 వ, శతాబ్దములోని వాడును, క్రీ. శ. 1174 -1177 కాలమున కల్యాణినిగరమును రాజధానిగా నేలిన చాళుక్యచక్రవర్తియై నగును. ఇతడు రచించిన “సంగీతరత్నావళి” అను గ్రంథము మిగుల ప్రసిద్ధమగును.

8. జయదేవుడు :- ఇతడు 12 వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. జన్మస్థానము ఒరిస్సారాష్ట్రమునందలి జగన్నాథ క్షేత్రమునకు చెందినవైనగల “వింశతిల్ప” మను గ్రామము. తల్లి రమాదేవి. తండ్రి భోజదేవుడు. భార్య పద్మావతి. కృష్ణభక్తురాలు. ఇతడు బెంగాలులో నివసించెను. సంగీత, సాహిత్యములలో గొప్పపండితుడు. కృష్ణభక్తుడు. “గీతగోవింద” మను శృంగారరస ప్రధానమైన మహాకావ్యాన్ని, రాధాకృష్ణుల ప్రేమతత్వమునుగూర్చి అష్టపదులుగా రచించిన మహాసభావుడు. ఈ రచనలందు ఒక్కొక్క దానిలో 8 పాదములుండుటచే వీటికి అష్టపదులను పేరు కలిగెను. ఈ గ్రంథము 24 అష్టపదులును, 80 కి, పైగా శ్లోకములును గలిగి 12 సర్గలలో వ్రాయబడినది. గోవిందునిగూర్చి రచింపబడిన గేయ ప్రబంధ మగుటచే దీనికి “గీతగోవింద” మను పేరు కలిగెను. శ్రీకృష్ణుడు పరబ్రహ్మము గనుక అతని పేరు యిందు వుదహరింపబడలేదు. ఈ అష్టపదులు నాయకౌ, నాయికీ సఖులచే పాడబడినట్లు రచింపబడినవి. వీటిలో 19 వ, అష్టపదిని దర్శనాష్టపది అనియు, సంజీవనీ అష్టపది అనియు చెప్పుదును. సంగీత రచనలకు యీ అష్టపదులే ప్రప్రథమములని తెలియుచున్నది. వీటి ననుసరించియే, రామకవి “రామాష్టపదులును, చంద్రశేఖరేంద్రవరస్వతి “శివా

వృషదులును, వేంకటమఖి “త్యాగరాజాష్టపదులు”ను రచించియుండిరి. ఇతడు క్రీ. శ. 28-12-1153 కు సరియగు శ్రీమఖి సంవత్సర మార్గశిర బహుళ ఏకాదశి దివసమున కైవల్యమొందినట్లు తెలియుచున్నది.

9. శార్లదేవుడు:—ఇతడు 12వ, 13వ, శతాబ్దములలోనివాడు. కాశ్మీరదేశస్థుడు. యాదవసంశ్ఛుడు. వర్ణగణముపి.గోత్రీకుడు. తండ్రి సాడ్లదేవుడు. తాత భాస్కరుడు. కాశ్మీరపండితుడు. శార్లదేవుడు సంగీత, సాహిత్యములయందు పారమైన పాండిత్యముగలవాడు. సంశయము లేనివాడగుటచే “నిశ్చంక” డను బిరుదు నొందెను. క్రీ. శ. 1200 - 1247 వరకు కేవల (దాలతాబాద్ - హైదరాబాద్ రాష్ట్రం)ని, రాజధానిగా పరిపాలించిన సింహాణ భూపాలుని ఆస్థాన విద్వాంసుడు. “అథ్యాత్మవివేక” మును వేదాంత గ్రంథము నేగాక “సంగీతరత్నాకర” మను ప్రసిద్ధలక్షణ గ్రంథమును కూడ రచించిన ప్రతిభావంతుడు. ఇతడు తన రత్నాకరములో అంధ్ర, గౌడివంటి జాతు (రాగము)ల గానపద్ధతిని, అంధ్రైలా, కర్ణాటైలా, ద్రావిడైలావంటి విలాప్రబంధ లక్షణ విధానమును వివరించెను. భరతుడు షడ్జమభ్యయ భావము, షడ్జపంచమ భావము లో కనిపెట్టిన 22 శ్రుతుల పద్ధతిని యితడు తన గ్రంథమున విపులీకరించెను. మరియు సిగ్రంథమున భరత, మతంగ, కీర్తిధర, కోహల, కంబళ, అశ్వతర, అంజనేయ, అభినవగుప్త, సోమేశ్వర మతములను, మరియు స్వరగతాధ్యాయం, రాగవివేకాధ్యాయం, ప్రకీర్ణకాధ్యాయం, ప్రయంధాధ్యాయం, తాళాధ్యాయం, వాద్యాధ్యాయం, నృత్యాధ్యాయమున 7 అధ్యాయములును, సింహళ, శార్లదేవ, కుంభకర్ణ నరేంద్ర, కల్లీనాదులు రచించిన 4 సంస్కృతవ్యాఖ్యానములును, హంగభూపాలుడు వగైరాలు రచించిన 2 అంధ్రవ్యాఖ్యానములును, గంగారాముడు రచించిన 1 హిందూస్థానీవ్యాఖ్యానమునుకూడ వివరించియుండెను. అయితే యీ 7 వ్యాఖ్యానములలో కల్లీనాధుడు క్రీ. శ. 1420 లో రచించిన వ్యాఖ్యానము మాత్రము బహుదేశ ప్రసిద్ధమైయున్నది. శార్లదేవుడు రత్నాకరమునందు వ్రాసిన కొన్ని భాగములు యిప్పటి లక్ష్యలక్షణములకు సమన్వయము గాకుండుటను. ప్రాచీనులగు శ్రీరామామాత్యులు, వేంకటమఖినంటి ప్రసిద్ధ వేత్తలుకూడ తెలిపియుండిరి.

కర్నాటక - హిందూస్థానీ సంగీత విభజన:— శార్లదేవుని “రత్నాకర” గ్రంథ రచనకాలము వఱకు భారతీయ సంగీతం ఒకే పద్ధతిలో ఒకే పురుషో నుండెను. కాని 13 వ, శతాబ్దంలో మహమ్మదీయ దండయాత్రలకు లోబైన ఉత్తర హిందూస్థాన మన మొగర సామ్రాజ్య స్థాపనతో వారి పారశక సంగీత పద్ధతులు అచ్చటి భారతీయ

సంగీతంలో లీనమై, హిందూస్థానీ సంగీతంగాను, దక్షిణ హిందూస్థానంలో గల సంగీతాన్ని కర్నాటక సంగీతంగాను చెప్పటం ప్రారంభమయ్యెను. వీటిలో మొదటి దానిని హనుమత్సంప్రదాయ మనియు, రెండవదానిని నారద సంప్రదాయ మనియు చెప్పటం కలదు. అయితే ప్రధాననూత్రాలలో యీ రెంటికీ భేదం లేకున్నను, శ్రుతివిధానం, రాగలక్షణం, గమకప్రయోగాలలో మాత్రము కొంత వ్యత్యాస మేర్పడి వేరుమాగ్గంలో పరిణామం చెందటం జరిగింది. ప్రతి, భావములే ప్రధాన లక్ష్యంగా హిందూస్థానీ సంగీత మభివృద్ధి చెందుచుండగా, శ్రుతి, భావములేగాక లక్షణము క్తమైన తాళవిధానం అతిప్రధాన లక్ష్యంగా కర్నాటక సంగీత మభివృద్ధి చెందడంతో దాని విశిష్టత జగన్విఖ్యాతమై ప్రపంచంలో మహోన్నతమైన స్థానాన్ని అలంకరించటానికి కారణమైనదని గ్రహించవచ్చును.

10. జాయపదేవాని :- ఇతడు క్రీ. శ. 1218-1262 వరకు కాకతీయ సామ్రాజ్యంలో ఆంధ్రదేశమును ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యముగ నేలిన గజపతిదేవుని గజనైర్వాహ్యుడును, గొప్పసంగీతలక్షణకారుడు నును. ఇతడు “నృత్యతత్వచక్ర” అను నాద్యకాస్త్ర గ్రంథాన్ని, “గీతరత్నావళి” అను సంగీతలక్షణ గ్రంథాన్ని, “వాద్యలక్షణచక్ర” అను వాద్యలక్షణ గ్రంథాన్ని రచించినట్లు తెలియుచున్నది. వీటిలో మొదటి రెండు గ్రంథములు మాత్రం కనుపించటంలేదు. ఇతడు బహుశా, కార్ణాటక, దామర అను సమకాలికుడై యుండవచ్చునని తెలియుచున్నది.

11. హరిపాలదేవుడు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1309-1312 వరకు “దేవగిరి” ని పాలించిన కడపటిరాజును. తండ్రి పేరు కుమరి. తాత పేరు నామనాధుడు. మరియు నితడు “అన్నిలవాడ” ను పరిపాలించిన చాళుక్యరాజునికూడ కొందరు చెప్పుదురు. ఇతడు రచించిన “సంగీతసుధాకర” మను గ్రంథము మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది. ఈతనికి “విచారచతుర్ముఖు” డను బిరుదుకూడ గలదు.

12. విద్యారణ్యుడు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1320-1380 కాలమునకు చెందిన వాడు. విద్యోగరరాజ్య ప్రతిష్ఠాపకుడు. “సంగీతసార” మను ప్రసిద్ధలక్షణ గ్రంథాన్ని రచించిన గొప్ప లక్షణకారుడు. వేద, భాష్య, సంగీతము లందలి సమర్థుడు. వెంకటమణిచే కనుగొనబడిన మేళకర్త - జన్యరాగ పద్ధతికి యితడే మూలపురుషుడు. ఈవిషయమును గోవిందదీక్షితులకూడ తన “సంగీతసుధ” లో పేర్కొనుట జరిగియుండెను. మన సంగీతానికి కర్నాటక సంగీతమును పేరు వచ్చుటకుగల ప్రధాన కారకులలో నితడొకడని తెలియుచున్నది.

13. అన్నమాచార్యుడు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1404-1480 కాలమునకు చెందిన వాడు. అంధ్రుడు. నల్లదైగికి బ్రాహ్మణుడు. ఇమ్మస్థానము తాళ్లపాక గ్రామము.

నివాసము తిరుపతిక్షేత్రము. కుమారులు వరసింహస్వామ్య, పెదతిరుమలస్వామ్య. శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి కంకితముగా భక్తితో నితడు తెలుగున రచించిన వేలకొలది కీర్తనలు రాగి లేకుండునుండుట మనము తిరుపతిలో నేటికిని చూడవచ్చును. ఈ రచనలను తిరుపతి దేవస్థానమువారు శ్రీ కళాప్రహర్ణ, రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారి ఆధ్వర్యమున స్వర సాహిత్యములతో, ప్రకటించుచుండుట యెంతయు విశేషము. ఈయన సంస్కృతములో “రచించిన సంకీర్తన లక్షణము”ను యితని మనుమడు చింతిరుమలాచార్యులు తెనిగించియుండెను. భరత, శార్ఙ్గదేవాదులు తమ గ్రంథములందు నిర్వచించిన పదమును గేయరచనకు లక్షణము అన్నమాచార్యుడు తన గ్రంథములో పేర్కొని యుండెను. భక్తిరస ప్రధానమైన వేలకొలది పదము (సంకీర్తన) లను రచించుటచే యితనికి పదకవితా మార్గదర్శి” అనియు, మరియు “సంకీర్తనాచార్య” “ద్రావిడాగమ సార్యభామ” అను బిరుదు లాసంగిబడెను. ఈతని రచన (పదము) లు శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి నాయకునిగా, ఆయన వీలావిశేషములను క్రించునది యగుటచే వాటిని “సంకీర్తనము” అని చెప్పుచుండెను.

14. చతురకల్పీనాథుడు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1428 - 1446 వరకు విద్యానగరమేలిన ఇమ్మడి దేవరాయల ఆస్థాన విద్వాంసుడు. శార్ఙ్గదేవుని “సంగీతరత్నాకరము” నకు దేశప్రసిద్ధమైన “కళానిధి” అను వ్యాఖ్యాన మొనర్చిన ప్రతిభావంతుడు. తండ్రి పేరు లక్ష్మీనారాయణాచార్యుడు. తల్లిపేరు నారాయణి. చతురుడనే సార్థక నామమేగాక సంగీతదేవత, అభినవ భరతాచార్య, రాయలకొర (రాజవాగ్గేయకార) తోడరమల్లాది బిరుదులతో ఇమ్మడి దేవరాయలచే సన్మానింపబడిన ఘనుడు.

15. పురందరదాసు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1486 - 1564 కాలమునకు చెందినవాడు. జన్మస్థానము బళ్లారి జిల్లాలోని పురందరగడ (హంపిదగ్గర) అను గ్రామము. కర్నాటక బ్రాహ్మణుడు. మధ్యమతస్థుడు తండ్రిపేరు వరదప్ప. తల్లిపేరు కమలాంబ. భార్యపేరు సరస్వతీబాయి. ఈయన మొదటిపేరు కనప్ప. గొప్ప ధనికుడు. ఇతడు మొవట పూనానగరములోను, తరువాత హంపివిజయనగరములోను నివశించెను. అన్నమాచార్యునికంటె యువకుడు. వీరుభయలు సమావేశమైనట్లుకూడ చెప్పుదురు. ఇతడు పండరినాథుని భక్తుడై తన ఆస్తిసంతయు దాన, ధర్మములకు వినియోగించిన గొప్ప త్యాగధనుడు. వేదోపనిషత్తులను ప్రజలకు బోధించిన చరితార్థుడు. కన్నడ భాషలో విశేషసాంఘికత్యము సంపాదించి భక్తితో 4,75,000 దేవరనామములను రచించి తరించిన మహానుభావుడు. కర్నాటక సంగీతమును ప్రారంభ శిక్షణకు వీలుగా స్వరావలి, జంట, అలంకార, విశ్వాగీత, గీతముల రచించిన అదిగరువు. మరియు నితడు నూరొండును, కాదుండువంటి యితర ప్రబంధములనుకూడ రచించిన తేధానంబు

న్నడు. వేదాంత ప్రబోధములైన యీతని రచనలను కన్నడభాషలో 'హాసరపదగళు' అని చెప్పుదురు. వీరి రచనలు 'పురందరవిఠల' ముద్ర గలిగియుండును. స్వరావళిని మాయామాళవగౌళరాగములో బోధించుటను యితడే ప్రారంభించెను. ఇతనికి 'కర్నాటక సంగీత పితామహ'యను బిరుదు గలదు. ఇతని కుటుంబములోని వారందఱును సంకీర్తన రచయితలగుదురు. ఇతడు రక్తాక్షి సం॥ పుష్ప ౭ ౧౫. సోజాన స్వరస్థుడయ్యెను.

16. రామామామ్యుడు :— ఇతడు 16 వ, శతాబ్దములోనివాడు, అరవీటిరామగారిని ఆస్థానవిద్వాంసుడు. రామరాయల కోరికపై క్రీ. శ. 1550 లో "స్వరమేళకళానిధి" అను గొప్ప సంగీతలక్షణ గ్రంథమును రచించిన ప్రసిద్ధ లక్షణకారుడు. రాయలకొర, అభినవ భరతాచార్యు, తోడరమల్లాది బిరుదులొందిన ఘనుడు. ప్రాచీనమార్పనా శాతుల నుండి రాగములేర్పడు విధానమును వదలి జనక, జన్యరాగ పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టిన ధీమంతుడు. తనకాలంలో వ్యవహారంలోనున్న 20 మేళరాగములలో "మాళవ గౌళ" మిగుల ప్రాముఖ్యమైనదిగా చెప్పిన ప్రజ్ఞావంతుడు. ఇతడు తన గ్రంథములో గుద్రపీఠాను గురించి తొలుపునూ, అది రెండుకములనియు, (1) శుద్ధమేళపీఠ, (2) మిశ్రితమేళపీఠ, (3) అమృతగాకేంద్ర మేళపీఠ లనియు ఈ రెండు పీఠాను శ్రీకృష్ణదేవరాయల తమ్ముడైన అచ్యుతదేవరాయల ప్రోత్సాహమున నిర్మింపబడిన దనియు, పై మూడు పీఠాలునుమరల ఒక్కొక్కటి గెండురకములుగా నుండుననియు అవి (1) ఏకరాగ మేళపీఠ (ప్రాచీనపీఠ) (2) ధర్మరాగ మేళపీఠ (యిప్పటిపీఠ) అనియు పేర్కొనెను. ఇతడు నిర్వచించిన 20 ప్రాచీనమేళములలో సాళంగనాట, కేదారగౌళ మేళముల గెంటియొక్క లక్షణ మొకటిగా నుండుటచే కొందరు యీ మేళములు 19 అని చెప్పుటకు కారణమైనది.

17. సోమనాథుడు :— ఇతడు క్రీ. శ. 1609 ప్రాంతమందు గలవాడు. ఆంధ్రుడు. తండ్రిపేరు ముద్దలనూరి. తాతపేరు మేంగనాథుడు. ఇతడు రచించిన "రాగవిబోధ" మను గ్రంథము మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది. ఈ గ్రంథము రామామామ్యుని "స్వరమేళకళానిధి" ని యనుసరించి వ్రాయబడెను. దీనిలో 5 ప్రకరణములు గలవు. అవి (1) శ్రుతిస్వరవివేకం, (2) పీఠావివేకం, (3) మేళవివేకం, (4) రాగవివేకం, (5) రాగరూపవివేకము లగును. ఇతడు తన గ్రంథమున మేళములు 28 గా నిర్ణయించి పేర్కొనెను.

18. చతురదామాదరుడు :— ఇతడు క్రీ. శ. 1570-1578 వరకు విజయనగరమును పాలించిన తిరుమలరాయుని ఆస్థాన విద్వాంసుడు. "గీతగోవింద" మనకు "శ్రుతిరంజని" యను కార్యఖ్యానము వ్రాసిన చెరుకూరి లక్ష్మీధరపండితుని కుమారుడు. 'సంగీతదర్పణ' మను లక్షణ గ్రంథమును రచించిన గొప్ప పండితుడు. ఈ గ్రంథమును ఉత్తర భారతదేశమందు మిక్కిలి ప్రాచుర్యముగా తీసికొనుచుండును. దీనిలో

రాగ, రాగిణి, పరివారము లనబడు 182 రాగముల గురించి పేర్కొనబడినవి. అంతే గాక (1) స్వరాధ్యాయం, (2) రాగాధ్యాయం, (3) రాగరాగిణుల కుదాహరణం, (4) ప్రక్షేపకాధ్యాయం, (5) ప్రబంధాధ్యాయం, (6) వాద్యాధ్యాయం, (7) వాద్య ప్రబంధాధ్యాయం, (8) తాలాధ్యాయం, (9) దశప్రాణాధ్యాయం, (10) నృత్యాధ్యాయములుగూడ వివరింపబడినవి. కల్లినాథునికినాటి యాచారికికూడ 'చతుర' అను శబ్దము విరుదు యగును.

19. లోచనకవి :- ఇతడు 16 వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. 'రాగతరంగిణి' అను గొప్ప లక్షణ గ్రంథమును రచించిన పండితుడు. ఇతడు తన గ్రంథమునందు 12 జాతి మేళములను, వాటిజన్యరాగములను, మూర్ఖనాజాతుల నుంచి రాగమును గ్రహించు విధమును పేర్కొనెను. ఈతనిచే వ్రాయబడిన స్వర, రాగలక్షణములు ఉత్తరభారత శైలియందుగల సంగీతమునకు గ్రంథింపబడినవిగా నుండును.

20. పుండరీకవితుడు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1590 ప్రాంతమువాడు. కర్నాటక శైలివాడు. గొప్పగాయకుడు. ఉత్తరభారతంలో పర్యటించి ఖాన్ దేశంలోని 'అనంద వల్లి' ని పరిపాలించిన బుర్హాన్ ఖాన్ ఆస్థానంలో సన్మానింపబడిన సమర్థుడు. ఖాన్ కోరికపై 'షుదాగచంద్రోదయ' మను గ్రంథమును రచించి, అందు స్వరప్రస్థార, స్వరమేళప్రస్థార, ఆలప్తి, ప్రాసాదములను, కొన్ని ఆధ్యాయములలో ఉత్తరభారత దేశ రాగస్వరూపమును నిర్ణయించిన మహానుభావుడు. ఇతడు కపిలముని కోరికపై 'రాగ మాల' అను గ్రంథమును, అప్పర్ ఆస్థానమునచేరిన పిదప మాధవసింహుని కంకితముగా 'రాగమంజరి' అను గ్రంథమును రచించెను. దీనిలో స్వరాధ్యాయం, రాగాధ్యాయములు రెండేగలవు, 'నర్తననిర్ణయ' మను గ్రంథముకూడ యీతని గవనగానే తెలియుచున్నది.

21. మాధవభట్టు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమువాడు. వారణాసివాస్తవుడు. 'సంగీతచంద్రిక' యను లక్షణ గ్రంథమునకు కర్తయైనవాడు. ఇతడు తన గ్రంథములో శ్రుతి, స్వర, రాగ, గమక, ఆలాప లక్షణములను వివరించెను. ఈతని గ్రంథమును గురించి అన్నమాచార్యులు తన 'సంగీతరత్నావళి' లో పేర్కొనుట గమనించదగిన విషయమగును.

22. భావభట్టు :- ఇతడు శాజహాన్ చక్రవర్తి ఆస్థాన విద్వాంసుడైన పండిత గాజు "వార్ధనభట్టు యొక్క కుమారుడు. మాళవరాజైన అహుపసింహుని కోరికపై 'సంగీతిలక్షణ' మను గ్రంథమును దక్షిణదేశ సంగీత సంప్రదాయముగా రచించిన ప్రసిద్ధుడు. ఇతడు తన గ్రంథమున 20 జాతి రాగములనే పేర్కొనెను.

23. గోవిందదీక్షితులు :- ఇతడు శ్రీ. శ. 1577 - 1614 కాలమునతంజావూరును పరిపాలించిన ఆచ్యుతప్పనాయక, రఘునాథభూపాలర కాలమున ప్రధానమంత్రిగా నున్నవాడు. కర్నాటక స్వార్థబ్రాహ్మణుడు, ఆత్మలాయనమాత్రానికి చెందినవాడు. వసిష్టగోత్రీకుడు. భార్యపేరు నాగమాంబ. పుత్రులపేర్లు (1) యజ్ఞనారాయణదీక్షితులు, (2) వెంకటమణి. ఇతడు సంగీతాధ్యక్షునిగాను ప్రకటింపబడిన 'సంగీతసుధ' అను గ్రంథము యీతనిచేయునని ప్రతీతిగలదు. ఈగ్రంథమున స్వర, రాగవిశేష, ప్రక్షేప్తక, ప్రబంధ, తాళ, వాద్య, వస్త్రవాద్యాదులు గలవు. రామామాత్యునిచే కనిపెట్టబడిన 'ఉర్వరాగవిణమ' యితడే కొంత సంస్కరించి విఘ్ననాథవిణయని పేరుపెట్టెనని చెప్పుదురు. 72 మేళకర్తల పద్ధతినికూడ యితడే మొదట కనుగొనెనని కొందరు చెప్పటంకద్దు. ఇతడు సంగీత, సాహిత్యములలో మహాపండితుడైన వాగ్గేయకారమడు. రఘునాథభూపాలాంకితముగా యితడు 'సంగీతసుధానిధి' అను గొప్ప లక్షణ గ్రంథాన్నికూడ రచించెను.

24. వెంకటమణి :- ఇతడు శ్రీ. శ. 1620 ప్రాంతమువాడు. గోవిందదీక్షితుల కిందన మహారుడు. వెంకటేశ్వరదీక్షితులను పేరుకలిపాడు. మొదట అన్నయగు యజ్ఞనారాయణదీక్షితులవద్ద సంగీతవిద్య నభ్యసించి, తరుపత ఉత్తరదేశపు మేటిగామమైన తానప్పాచార్యులవద్ద పరిపూర్ణమైన లక్ష్య, లక్షణజ్ఞానం సంపాదించిన మేధాసంపన్నుడు. గురువైన తానప్పాచార్యుని ధ్యానించుతూ ఆంధ్రరామున "గంధర్వజనతా ఖర్వరుర్వార గర్వభంజన" అను గీతము త్రిఖండముగా రచించి గురువుకు, తండ్రికి, అన్నగారికి వినిపించి మెప్పుకొందిన ప్రతిభావంతుడు. శ్రీ విజయరాఘవ నాయకుని ఆస్థానవిద్వాంసుడు. గనుక ఆయన కోరికపై వీణ, శ్రుతి, స్వర, మేళ, రాగ, ఆలాప, తాయ, గీత, ప్రబంధ, తాళములను పది ప్రకరణములతో శ్రీ. శ. 1660 లో "చతుర్దండిప్రకాశిక" అను గొప్ప లక్షణగ్రంథమును రచించిన సమర్థుడు. గీత, తాయ, ప్రబంధ, ఆలాపములతో కూడినదగుటచేతనే యీ గ్రంథమునకు "చతుర్దండిప్రకాశిక" యను పేరుకలిగెను. ఈ గ్రంథమున రాగాంగ, ఉపాంగ, భాషాంగ రాగలక్షణములను శ్లోకములద్వారా నిరూపించి అందుకు వుదాహరణగా తన గీతములను పేర్కొనెను. మరియు "రాగలక్షణ" మను మరియొక గ్రంథముకూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. దీనిలో 72 మేళకర్తలు, వాటి జన్యరాగములు, వాటి లక్షణములుకూడ కలవు. విద్యారణ్యుని కాలంలో 15 గాను, రామామాత్యుని కాలంలో 20 గాను వున్న ప్రాచీన మేళములను వేంకటమణి తన మాతృదృష్టితో పరిశీలించి శాస్త్రీయ దృక్పథంతో మరికొన్నిచేర్చి 72 మేళకర్తలుగా నిర్ణయించెను. నాయక రాజులవాటి కర్నాటక సంగీత లక్ష్య, లక్షణవిధానము యీతని "చతుర్దండిప్రకాశిక"

గ్రంథమునల్ల మనము తెలుసుకోవచ్చును. ఇతడు తిరువాయూరు శ్రీ త్యాగరాజు స్వామిని స్తుతించుచు 24 అష్టపదాలు వ్రాసెను. ఇతని మహిమల గురించి ఎన్నో కథలు గలవు. వాటిలోఁ (1) మూలవగాళలో గీతముపాడి చోరబాధను, (2) రీతిగాళలో గీతముపాడి రాజు ఉదరబాధను నివారించుట ముఖ్యమైనవగును.

25. గోవిందామాత్యుడు: - ఇతడు క్రీ. శ. 1577-1614 కాలమునాటివాడు. ఆంధ్రుడు. ఇంటి పేరు పోలూరువాడు. నివాసము కొనలూరు. అచ్యుతదేవరాయల కాలమునాటివాడు. సంగీతసాహిత్యములలో గొప్ప సమర్థుడు. ఇతడు మేళకర్తలు 72 నూ, సంపూర్ణ-సంపూర్ణములుగానే వుండవలెనను మతముగలవాడు. గనుక వాటికి కనకాంగి, రత్నాంగి, గానమూర్తివంటి 72 పేర్లను యేర్పఱచియుండెను. ఇవే నేటి కని వాడుకలోనున్నవి. వేంకటసుఖి తానే కల్పించినటుల చెప్పుచున్న 72 మేళములకు కూడ కనకాంగి, ఫణిమృతివంటి 72 పేర్లను యేర్పఱచియున్నను, వాటిలో కొన్ని మేళములు సంపూర్ణ-సంపూర్ణములుగా లేకను యిప్పటి వాడుకలోగల మేళకర్తపద్ధతికి భిన్నంగా నుండుటచేతను నేడు యీ గోవిందామాత్యుని 72 మేళకర్తలే విశేషప్రచారంలో నుండటానికి కారణమైనది. ఈ కారణంచే యితడు వేంకటసుఖికి తరువాత వాడేమోననుకూడఁజనుకొనవలసివస్తున్నది. ఇతడు “సంగీతాస్త్రసంక్షేపము”, “సంగ్రహచూడామణి” వంటి లక్షణ గ్రంథములను సంస్కృతంలో రచించెను. మరియు కొట్టమూరి బుస్సప్పపాలని కోరికపై కొనలూరి శ్రీరామచంద్రుని కంకితముగా “రాగతాళచింతామణి” అను గొప్పలక్షణ గ్రంథమునుకూడా రచించినట్లు పరిశీలకులు తెలుపుచున్నారు. ఈ గ్రంథములో 5 ఆశ్వాసములుగలవు. అందు మొదటి ఆశ్వాసంలో నాదవిషయమునూ, రెండవ ఆశ్వాసంలో 22 శ్రుతులు, శుద్ధ వికృతి స్వరములు, దేశీరాగములునూ, మూడవ ఆశ్వాసంలో గ్రామత్రయము, షడ్జ, మధ్యమ గ్రామములందలి చతుర్దశమూర్చనలు, శుద్ధతాన, కూటతాన, స్వరప్రస్థార వివరములునూ, నాలుగవ ఆశ్వాసములో ఆనాటి 20 మేళములు, వాటి జన్య రాగ వివరములునూ, అయిదవ ఆశ్వాసంలో వాగ్గేయకారక లక్షణము, గాయకభేదాలు, గాయక దోషాలు, స్వరదోషాలు మొదలగునవియును పేర్కొనబడెను.

26. నారాయణశీర్షులు:- ఇతడు క్రీ. శ. 1580-1680 కాలమునకు చెందిన వాడు. ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుడు. సంగీత సాహిత్యములందును, నృత్య, వేదాంతాది శాస్త్రములందును గొప్ప పండితుడు. శ్రీకృష్ణభక్తుడు. సంస్కృతంలో “శ్రీకృష్ణలీలా తరంగిణి” అను గ్రంథమును మరియు “వేదాంతగ్రంథములనే గాక తెలుగులో “పారిజాతాపహరణము” వంటియక్షణములుకూడ రచించిన ప్రతిభావంతుడు. ఈయన జన్మ స్థానము కృష్ణాజిల్లాలోని శ్రీకాకుళముని కొండరును, కూచిపూడి ఆంగ్లహరముని కొండ

రును. గుంటూరుజిల్లాలోని 'కాజి' అని కొందరును చెప్పుటేగాక ఇంటిపేరు తల్లావరము అనియు యీయనపేరు గోవిందశాస్త్రి అనియు, తండ్రిపేరు నీలకంఠశాస్త్రి అనియు ఇటుల అనేకరకములుగా పరిశీలకులు తెలుపుటచే ఓటిలో ఏదినిజమోకూడా నిర్ధారణగా తెలుపుటకు పీలులేకున్నది. కాని యితడు కృష్ణానదీ తీరప్రాంతమువాడని మాత్రము నిష్పంకోచముగా చెప్పవచ్చును. ఇతడు పరిణామశూల బాధనివారణకై శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరదేవి దర్శించెననియు, ఆస్వామివారి ఆజ్ఞ మేరకు, తమిళదేశములోని వరహూరువెళ్ళి అచ్చటి వేంకటరమణ ఆలయమునకు మూలప్రతిష్ఠచేసిన అనంతరం "శ్రీకృష్ణ లీలా తరింగిణి"ని గానంచేయడంతో దీర్ఘకాలంగానున్న ఆతని పరిణామశూలబాధ నివారణయ్యెననియు, అందుచే అచ్చటనే స్వామిని సేవించుచూ యుండునపుడు కొంత కాలానికి అవసానకాలము సమీపించి మానీమాన, ఉద్ధ అష్టమి, సుగువారం, కృత్తికా నక్షత్రమున సిద్ధిపొందిరనియు తెలియుచున్నది. వీరి సమాధి వేంకటరమణస్వామి ఆలయమునకు సమీపమునను, వీరి ఛాయాపటము ఆలయములోపలను నేటికిని కనుపడును. శ్రీకృష్ణజయంతినాడు భక్తులు వీరి తరంగములను విధిగా నచ్చట పాడుచూ భజనలు చేయుట నేటికిని చూడవచ్చును. ఇతడు భాగవతములోని దశమస్కందమందలి శ్రీకృష్ణగాధను సంస్కృతంలో 12 స్థలలు (అంకములు)గా రచించెను. ఈ గ్రంథమును "శ్రీకృష్ణలీలా తరింగిణి" యందురు. దీనిలో ప్రారంభమున మంగళాచరణము, తరువాత శ్లోకములు, ఇద్దదేవతా ప్రార్థనలు, తరంగములు వుండును. ఈ తరంగములు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములతో స్వనామముద్రను గలిగి యుండును. కొన్నిటిలో జతులుకూడ నుండును. దక్షిణభారతంలో ప్రతి భజన కాలక్షేపములోను వీరి తరంగములు విధిగా పాడటం నేటికిని సంప్రదాయంగా నున్నది. వీరి మొదట నేకస్థానించిరి.

27. ఆచ్యుతప్పనాయకుడు:— ఇతడు శ్రీ. శ. 1580—1614 వరకు త.జావూరు నేలిన నాయకరాజగును. ఆంధ్రదేశమునుండి వచ్చి, తమ యక్షగానములచే తనను మెప్పించిన భాగవత బ్రాహ్మణులకు ఆచ్యుతరాయ సముద్రంపటి గ్రామములను దానమిచ్చిన గొప్ప ధర్మశీలుడగును. ఈ గ్రామానికి క్రమంగా భూపతిరాజపుర మనియు, మెళత్తూరుఅనియు, మెరట్టూరునియు వివిధపేర్లు వ్యవహారంలోనికి రాగలిగెను. ఈ భూపతిరాజపురంలోని వరదరాజస్వామికి అంకితముగానే నారాయణతీర్థలు "పారిజాతాపహరణ" మనే యక్షగానాన్ని రచించినట్లు చెప్పుదురు. ఈ ఆచ్యుతప్పనాయకుని ఆస్థానంలోనే సుప్రసిద్ధ సంగీతలక్షణ కర్తయైన గోవిందదీక్షితులకూడ ప్రధానమంత్రిగా నుండెనని గ్రహించదగును.

28. క్షేత్రజ్ఞుడు:— ఇతడు శ్రీ. శ. 1600—1630 కాలమునకు చెందినవాడు. తెలుగు బ్రాహ్మణుడు. ఇప్పటికను కృష్ణాజిల్లాలోని "మొవ్వ" అను గ్రామము.

ఇది భాగవతుల హుచిపూడికి సమీపమునగలదు. ఇతని మొదటి పేరు వరదయ్య. బాల్యము ననే సంగీత, సాహిత్య, నాట్యాభినయాలంకారాదిశాస్త్రము లభ్యసించునపుడు తన సహపాఠియైన ఒక దేవదాసిని ప్రేమించినందున వారిద్దరిమధ్య నడచిన సంభాషణలు తన పదరచనలయందు దివిచ్చియుండెను. తనుపరి ఆ దేవదాసియొక్క కోరికపైననే, అచ్చట గల శ్రీ వేణుగోపాలస్వామిపై “శ్రీపతి సుతుబాధి” అను పదమును ఆనంద శైరవి రాఘవులొ మొదట రచించుట జరిగెను. ఇతడు కంచి వరదునిపై రచించిన పదములలో తన జీవితకథను చిత్రించెను. ఇతడు మధుర, తంజావూరు, గోల్కొండ, విజయనగర సంస్థానములకు వెళ్ళి ఆయా రాజుల కోరికపై అనేక పదములను రచించి వినిపించి ఘనసత్కారములొందెను. ఇతడు తంజావూరు వెళ్ళినపుడు శ్రీ విజయ రాఘవనాయకుని కోరికపై “పంచరత్నము”లుగా పదములు రచించి ఆ రాజున కంకిత మిచ్చెను. ఇతడు పదములు వ్రాయుటలో అద్వితీయుడు. తెలుగులో శృంగార రస ప్రధానముగా యీతడు రచించిన పదములు నాలుగువేల వరకు గలవని తెలియుచున్నది, ఇవి “సువ్యోపాల” ముద్రను గలిగియుండును. వీరి వంశీయులు యిప్పటికిని “మొవ్వ” గ్రామములో గలరు. ఈ మహానీయుడు పదములను రచించుచుమా అనేక శ్లేత్రములను దర్శించుటచే శ్లేత్రయ్య, లేక శ్లేత్రజ్ఞాడను సార్థకనామము నొందెను. శ్రీ జయదేవుడే నారాయణతీర్థులుగను, ఆ నారాయణతీర్థలే శ్లేత్రయ్యగను అక తరించినట్లుల ప్రతీతి గలదు.

29. మార్గదర్శి శేషయ్యగారి:- ఇతడు 16-17 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. బైష్ణవ బ్రాహ్మణుడు. సంగీత, సంస్కృతములందు గొప్ప పండితుడు. ఆయోధ్య నందీ శ్రీరంగ శ్లేత్రమునకు కలసవచ్చినవాడు. శ్రీరంగవాగుని భక్తుడు. గనుక రంగ వాఘునిపై భక్తిరస ప్రధానమైన అనేక కీర్తనలను “లోసల” ముద్రతో రచించిన మహానీయుడు. ఇతడు తాను రచించిన కీర్తన లన్నియు గల గ్రంథమును శ్రీరంగ వాఘుని పాదములవద్ద సమర్పించి మరునాడుదయమున వచ్చుసరికి అందు 60 కీర్తన ములు మాత్రమే యుండి మిగిలినవి చెదలుపట్టి యున్నందున ఆ అరుదవి కీర్తనలే స్వామివారంగీకరించెనని వాటిని ప్రచారంలోనికి తెచ్చెను. అవాటి పండితులు యీతని రచనలందుగల సంస్కృత పదజాలమునకును సంగీతఫణతులకును మెచ్చుకొని “మార్గ దర్శి” యని పొగడిరట. ఈతని మార్గములనే శ్రీస్వాతి తిరునాళ్ళ మహారాజు తన రచనలయందు దనుసరించితినని చెప్పినట్లు తెలియుచున్నది.

30. రఘునాథనాయకుడు:- ఇతడు క్రీ. శ. 1614-1632 వఱకు తంజావూరును పరిపాలించిన నాయకరాజగును. అమృతపునాథుని కుమారుడు. కృతికర్తగాను, క్షుతి భర్తగాను పేరొందిన రాజకవిశేషుడు. ముఖ్య “సాహితాపహాస”

మను పద్యప్రబంధమును ఆశువుగా రి గంటలలో రచించి తన తండ్రియగు ఆమ్యు తప్పనాయకునిచే కనకాభిషేకమొందిన అమృతమైన మేధాసంపన్నుడు. సంగీత, సాహిత్య, కవిత్వములలో గొప్ప ప్రతిభ కలవాడుగనుక గజేంద్రమోక్షము, జానకీ పరిణయము, రుక్మిణీకృష్ణ కల్యాణములవంటి యక్షగానములనేగాక నలచరిత్రవంటి మరికొన్ని యితరగ్రంథములనుకూడ రచించిన కవిపుంగవుడు. మరియు జయంతసేన, రామానందమువంటి ఆపురూపరాగముల సృష్టించుటయేగాక రఘునాథ పీఠ యనబడు ప్రఖ్యాతిచెందిన సంగీతవాద్యమునుకూడ కనిపెట్టగలిగిన గొప్ప సమర్థుడు. ముద్ర సిద్ధ లక్షణగ్రంథమైన “సంగీతముధ” యు గ్రంథముకూడ నితడే రచించినట్లుగా ప్రతీతి యున్నను, అది యాయనకు ప్రధానమృతియైన గోవిందదీక్షితులే రచించి రఘునాథనాయకుని పేర ప్రకటింపఁజేయు వేంకటమఖియొక్క గ్రంథ ప్రకటనవలన తెలియుచున్నది.

31. విజయరాఘవనాయకుడు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1633-1673 వఱకు

తంజావూరును పాలించిన నాయకరాజగును. రఘునాథనాయకుని కుమారుడు. అష్ట భాషాజ్ఞావిదుడు. అనేక యక్షగానములను, ద్విపదకావ్యములను, గోపికాగీతలవంటి రచనలనేగాక “రఘునాథనాయకాభ్యుదయ” మనే ద్విపదకావ్యాన్నికూడా రచించిన మేధాసంపన్నుడు. ఇతని పరిపాలనాకాలములో తనవల్లను, యితర ఆస్థాన విద్వాంసులవల్లను రచించబడిన యక్షగాన పదరచనలచే యీతని పరిపాలనాకాల మును యక్షగాన పదరచనలకు స్వర్ణయుగంగా చెప్పబడెను. పదకర్తయైన తేత్రయ్య యాయన తండ్రి ఆస్థానములోనేగాక యాయన ఆస్థానంలోకూడ విశేషకాల ముండి వేలకొలది పదములను రచించినట్లు తెలియుచున్నది. వీటిలో విజయరాఘవనాయ కాంకితములైన పదములు 12 మాత్రమే కనుపడుచున్నవి. ఈయన తనకాలికి నవ రత్నమిచ్చితమైన సాహిత్యరాయ పెంజేరమును ధరించి రాజసభలో జరుగు సంగీత, సాహిత్య గోష్ఠాలకు అధ్యక్షతవహించేవాడని తెలియుచున్నది.

32. భద్రాచల రామదాసు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1620 - 1630 కాలము

నాటివాడు. తెలుగు నియోగిబ్రాహ్మణుడు. ఇతని మొదటిపేరు కంచర్ల గోపన్న. తండ్రిపేరు లింగసమృత్తి, తల్లి పేరు కామాంబ, నివాసము హైదరాబాద్ రాష్ట్రం లోని “నేలకొండపల్లి” గ్రామము. ఇతడు బాల్యమునుజే బాలరామాయణాది గ్రంథములను పఠించి, రామభక్తి నలవలచుకొని రామసంకీర్తనముల రచించి పాడు చుండెను. మరియు శ్రీ రఘునాథభట్టాచార్యులచే మంత్రోపదేశమై వైష్ణవదీక్ష సొందుటయేగాక కలీరుదాసుచే రామతారకమంత్రోపదేశముకూడ సొందెను. ఆ సమ

యంలోనే యితడు మహదానందముతో “తారకమంత్రము కోరిన దొరకను” అను ధన్యాసిరాగంలో కీర్తన రచించి పాడెను. ఈయనకు వివాహమైన కొన్నాళ్ళకు ఒక పుత్రుడు జనించెను. తల్లి దండ్రుల మరణానంతరము యితడు విరక్తితో తనకున్న ఆ స్త్రీసంతయు దానధర్మములు చేసి సంసారపోషణకై బంధువుల సలహాపైన (క్రీ. శ. 1650 లో హైదరాబాద్ వెళ్లెను. అచ్చట యితని మేనమామలును, అబ్దుల్లా తానాషా వద్ద మంత్రులు నగు అక్కన్న, మాదన్న గార్లు సహాయమున భద్రాచలము తహశీలు దారు వుద్యోగము సంపాదించెను. నిరంతర రామభక్తుడైన గోపన్న, భద్రాచలము చేరి ఆ తాలూకాలో వనూలుచేసిన తహశీలు సుతటిని శ్రీరామకైంకర్యమునకే వినియోగించుచుండెను. ఈవిషయము తెలిసికొనిన తానాషా క్రోధావేగుడై (క్రీ. శ. 1665 లో గోపన్నకు 12 సంవత్సరములు కఠినశిక్ష విధించి బండిఖానాలో నుంచెను. ఆ సమయంలో అతడు పడిన బాధలు వర్ణనాతీతములగును. ఆబాధల కోర్వలేక అతడెన్నో విధముల శ్రీరామచంద్రుని కీర్తించెను. భక్తితో కూడిన ఆ కీర్తనలు హృదయరంజకము లగును. ఈ విధముగా 12 సం॥లు జైలులో బాధల ననుభవించి జీవితముపై విరక్తిచే విషముత్రాగుట కుద్యమించునపుడు దైవానుగ్రహమున విష మమృత మయ్యెను. భక్తరక్షకుడైన శ్రీరామచంద్రుడు లక్ష్మణసమేతుడై ఆరలక్షల వరహా లతో మారువేషమున తానాషా అంతఃపురమునందు ప్రవేశించి ఆ పైకము తానాషాకు చెల్లించగా తానాషా రామదాసుని బంధవిముక్తుని చేసెను. వెంటనే రామదాసు భద్రాచలమునకువెళ్ళి శ్రీరామకైంకర్యములతో జీవితమును గడిపుమా కొంతకాలానికి ముక్తిచెందెను. ఈ రామదాసుని చరిత్రను మొదట యాదవదాసు, తరువాత సింగరిదాసు, నరసింహదాసు, కృష్ణదాసు మొదలగువారు యక్షగానాలుగా రచించిరి. రామదాసు తన జీవితంలోని వివిధఘట్టాలలో రచించిన కీర్తనలు ముమారు 100 కి పైగా కనుపడుచున్నవి. ఇవి బహుముద్రలతో గులభసంగీతకైలి గలిగి భక్తిరసపూరితము లగును. ఈతని మహిమలు యెన్నోగలవు. ఒకనాడు రామదాసు బ్రాహ్మణ సంతర్పణ జరుపు సమయములో ఆయనకుమారుడు అడుకొనుచూ గంజగుంటలోపడి మరణించెను. అప్పుడు రామదాసు “కోదండరామ” అను కీర్తన భక్తితో గానము చేయగానే అబ్బాలుడు వెంటనే సజీవుడైపట్టు చెప్పుదురు. ఇట్టి మహాభక్తుడు గనుకనే త్యాగరాజు తన రచనయగు “శ్రీరసాగరళయన” అను కృతిలో “ధీమడో రామదాసుని” అని యితని పేరు పెర్కొనుట జరిగెను.

33. అహోబలుడు :- ఇతడు 17వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. వైదిక బ్రాహ్మణుడు, గొప్ప లక్షణకారుడు. (క్రీ. శ. 1650లో “సంగీతవారిజాత” మను లక్షణగ్రంథమును రచించిన సమర్థుడు. దీనిని దీనానాథుడు (క్రీ. శ. 1724లో పాఠశా

భాషలోనికి అనువదించెను. హిందూస్థానీ కాఫీ రాగమును యితడే సృష్టించెనని చెప్పుదురు. వీణయొక్క తీగ పొడవునుబట్టి ఒకస్థాయిలో 12 స్వరములను నిర్ణయించిన మేధాసంపన్నుడు. వీరి సంగీత లక్ష్య. లక్షణములు యిప్పటి విధానమున కనుకూలముగానే యున్నవి. ఇతడు యువారు 300 సం॥ క్రిందట ఆహూబల ప్రాంతమున నివసించెనని చెప్పుదురు.

4. విజయగోపాలుడు :- ఇతడు 17వ, శతాబ్దములోనివాడు. సంగీత, సాహిత్యములందును, తెలుగునందును గొప్ప పాండిత్యము గలవాడు. మిక్కిలి భక్తుడు. ఇతడు “విజయగోపాల” అను స్వనామముద్రతో రచించిన కీర్తనలనేకము గలవు. వీటిని దక్షిణభారతంలో భదన కాలక్షేపములందు విధిగా పాడుచుండురు.

5. శామాజీ :- ఇతడు క్రీ. శ. 1634-1712 వరకు తంజావూరును పరిపాలించిన మహారాష్ట్రరాజు. ఏకోజీ (1676-1683) కుమారుడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్పసమర్థుడు. అభినవసాహిత్య భోజుడను పార్థకవిరుడు నొందవలసినవాడు. సుప్రసిద్ధ గ్రంథకర్త. సంస్కృతాంధ్ర, ద్రావిడభాషా పండితులనుపోషించి క్రీ.శ. 1698లో తన పేరన ఒక గ్రామాన్ని కూడ వారికి బహూకరించిన త్యాగమూర్తి. ఇతడు సంస్కృతములో “శబ్దరత్న సమన్వయము” శబ్దార్థ సంగ్రహము” అను 2 నిఘంటువులను, తెలుగులో “శంకర పల్లకీ సేవాప్రబంధము” (తిరువాయారవిధివిటంక త్యాగరాజస్వామి పల్లకీ సేవనుగుటింపినది) ను, “విష్ణు పల్లకీ సేవాప్రబంధము” మొదలగు యువారు 20 వరకు యక్షగానముల రచించి వాటిని శివ, రామ, కృష్ణ, గౌరీతీర్థల కంకితమిచ్చిన మహానుభావుడగును.

6. మొదటి శరభాజీ :- ఇతడు క్రీ. శ. 1712 - 1728 వరకు తంజావూరును పరిపాలించిన మహారాష్ట్రరాజగును. శామాజీ మహారాజు తమ్ముడు. సంస్కృతాంధ్రములందును, సంగీతములోను గొప్ప విద్వాంసుడు. “రాఘవ చరిత్ర” మను కావ్యాన్నే గాక “శరభేంద్ర భూపాల కౌరవంజి నాటక” మనే యక్షగానాన్ని కూడ రచించిన రాజకవిచంద్రుడు. ఈ యక్షగానాన్ని కీ. శే. వీణధనమ్మ కూతురు జయమ్మ, ఆమె కుమార్తె బాలసరస్వతియు నృత్యనాటికగా నేటికిని ప్రదర్శనము లిచ్చుట జరుగుచున్నది.

7. తులజాజీ :- ఇతడు క్రీ. శ. 1728-1736 వరకు తంజావూరును పరిపాలించిన మహారాష్ట్ర రాజగు శామాజీమహారాజుయొక్క రెండవ సోదరుడు. సంగీత, సాహిత్యములలో గొప్ప పండితుడు. ఇతడు సంస్కృతంలో “సంగీత

సారామృత" మనే లక్షణ గ్రంథాన్నే గాక, తెలుగులో "శివకామసుందరీ పరిణయ" మను యక్షగానాన్ని కూడా రచించి కీర్తినొందిన ప్రసిద్ధ రాజకవిశేఖరుడగును.

38. గిరిరాజ కవి :- ఇతడు క్రీ. శ. 1634 - 1712 వరకు కావ్యాశి

ఆస్థానంలోను, క్రీ. శ. 1712-1728 వరకు శరభాక్షి ఆస్థానంలోను విద్వాంసుడుగా నున్న ప్రసిద్ధ వాగ్గేయకారుడు. ఈతని మనుమడే త్యాగరాజు. గనుకనే త్యాగరాజు తాను రచించిన బంగాళరాగ కృతిలో తన తాతపేరు వ్యంగ్యముగా వచ్చునటుల "గిరిరాజ సుతా తనయ" అని పేర్కొనుటకు కారణమైనది. ఇతడు సంగీత, సాహిత్యములలో గొప్పపండితుడు, కవియు నగును. ఇతడు రచించిన (1) కామేంద్ర చరిత్రము, (2) రాజమోహన కొరవంజి, (కొరవంజి=ఎరుకల పాత్ర), (3) లీలావతి కల్యాణము (4) వాదజయం (5) సర్వాంగసుందరీవిలాసము మొదలగు యక్షగానములు మిక్కిలి నుప్రసిద్ధములగును.

39. సారంగపాణి :- ఇతడు క్రీ. శ. 1680 - 1710 కాలమునకు చెందిన

వాడు. కార్వేటి నగర సంస్థానాధీపతియగు శ్రీ మాకరాజు వేంకట పెరుమాళ్ రాజు ఆస్థానంలో విద్యాధికారిగా నున్నవాడు. సంస్కృతాంధ్రభాషలలో పాండిత్యమును, కవిత్వములో విశేషప్రతిభను గలవాడు. సంగీత, నాట్యకళలలో మిగుల గురుత్వం గలవాడు. తన యిష్టమైన మైన కార్వేటి నగర "వేణుగోపాలు"ని మద్రాస్ లో తెలుగులో అనేక పదములను రచించినను, తొన్నిమాత్రము తన ప్రభువైన మాకరాజున కంకితముగా రచించెను. రాజాంకితముగనున్న యీతని పదములలో 75 శృంగార రస ప్రధానముగాను, 68 వేశ్యావిలాస దూషణలుగలవిగాను, 48 భక్తి వైరాగ్య, నీతి ప్రబోధకములుగాను, 16 జానపద భాషలకు చెందినవిగాను వున్నవి.

40. గోవిందస్వామయ్య, మరియు కూవనస్వామయ్య :- వీరు క్రీ.

శ. 1680-1710 ప్రాంతమువారు. సోదరులు, వాగ్గేయకారులు. కార్వేటి నగర వాస్తవ్యులు. తెలుగు త్రైలింగ్య బ్రాహ్మణులు. తెలుగులో అనేకపదములు రచించిన ప్రతిభావంతులు. గోవిందస్వామయ్య భరతశాస్త్రములో కూడ ప్రవీణుడు. కార్వేటి నగర సంస్థానాధీశ్వరుడును, సాశ్వతవంశీయుడునైన శ్రీ మాకరాజు వేంకట పెరుమాళ్ రాజుచే బహుసన్మానములందినవాడు. ఈయనమోహనరాగంలో రచించిన 'సరిగాదాని' అను స్వరాక్షర పదవర్ణమును, మరియు నవరోజు, కేవలగౌళ, ముఖారి వంటి రాగాలలో రచించిన పదములును మిగుల ప్రసిద్ధములగును. ఈయన తమ్ముడు కూవన స్వామయ్య రచించిన నాటకరంజిరాగములోని "ఇంత అలంక" అను పదవర్ణముకూడ ప్రసిద్ధమైనదగును. ఒకప్పుడు వేంకట పెరుమాళ్ రాజు తన రాజీయగు వేంకటగిరి

రాజాగారి కుమార్తెను దోలుటకు నిరాకరించి పుట్టింటికి పంపివేయగా గోవింద స్వామయ్య వెంకటగిరి వెళ్ళి రాణికి సంగీత, నాట్యములను నేర్పి పురుషవేషముతో ఆమెను రాజ (భర్త) సన్నిధికి రప్పించి సంగీత నాట్యములను ప్రదర్శింపజేయగా రాజు మెచ్చుకొని తిరిగి ఆమెను తన రాణిగా స్వీకరించెనని చెప్పదురు.

41. ఘనం సీనయ్య :- ఇతడు క్రీ. శ. 1704-1781 ప్రాంతమువాడు.

ఇంటిపేరు వంగలవారు. వైష్ణవభక్తుడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్పపండితుడు. మధుర విజయరంగ చొక్కనాథుని మంత్రిపుంగవుడు. మన్నూరు రంగని నౌక నాయకి నిండాన్లుతి చేయుచున్నట్లు యితడు కురంజిరాగములో రచించిన “శివదీక్షా పరులాలనూ” అను శృంగారరసప్రధానమైన పదము దేశ ప్రసిద్ధమగును. మరియు నీలాంబరి రాగంలోని “మగవాడు వలచితేను ముఖము” అను పదము, తదితర కీర్తనలు కూడ యీతని రచనలలో ముఖ్యమైనవగును.

42. మధుర శ్రీనివాసయ్య :- ఇతడు క్రీ. శ. 1704 - 1781 కాలము

లోని వాడు. మధుర విజయరంగ చొక్కనాథనాయకుని ఆస్థానములో నున్నవాడు. మధుర మీనాక్షిదేవి పరిచారకుడు. ఒకనాడు మీనాక్షిదేవి తన భర్తయైన ఒక తపస్వికి అనుగ్రహించి తాంబూల విడెము నివ్వబోగా ఆ తపస్వి నిరాకరించినందున యచ్చటనే నిదురించుచున్న యీ శ్రీనివాసయ్య నోటిలోపడజేసి దేవి అంతర్ధాన మయ్యెనట. ఆనాటినుండియు నితడు “విజయగోపాల” ముద్రతో బహుకీర్తనముల రచించెను. ఇతడు నాటకురంజిరాగములో రచించిన “నీను మించినవారు” అను కృతీయు, కల్యాణిరాగములోని “ఇంకొదయరాదా” వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధము లగును.

43. మెరట్టూరు కాశీనాథయ్య :- ఇతడు త్యాగరాజుకు ముందు

కాలమువాడు. వెలనాటి ఆంధ్రబ్రాహ్మణుడు. మెరట్టూరుకు వలసవచ్చిన ఆంధ్ర భాగవత కుటుంబానికి చెందినవాడు. గొప్పపండితుడు. ఇతడు అనేక దేశతలమీదనే గాక కావాడీ, శరభోదీ, తులజాదీ, ప్రతాపసింహాదీల కంకితముగాకూడ అనేక పద ములను రచించిన గొప్ప సమర్థు డగును.

44. మెరట్టూరు వీరభద్రయ్య :- ఇతడు ప్రతాపసింహ మహారాజు

కాలమునాటివాడు. ఆరాజుచే బహు సన్మానము లందినవాడు. తంజావూరును పాలించిన మహారాష్ట్ర రాజుల కులదైవమగు “ప్రతాపరాముని” ముద్రతో దేశీయ, రక్తి రాగములలో అనేక కీర్తనలు రచించినవాడు, మరియు ప్రతాపసింహాని. కంకిత

ముగా స్వరజతులు, దరువులు, పదములు, తిల్లానాలను విచిత్ర కల్పనలతో రచించిన మహానుభావుడు. ఈ మహనీయునివల్లనే కర్నాటక సంగీతము చాలావరకు చక్కని పద్ధతిలో పరిష్కరింపబడినదని చెప్పుదురు.

45. మునివల్లె నుబ్రహ్మణ్యకవి :- ఇతడు శ్రీ. శ. 1780-1780 కాలమునాటివాడు. తండ్రి పేరు రామలింగయ్య. నివాసము తిరుపతి లేక కాళహస్తి యగును. కాళహస్తి సంస్థానములో దామెర్లవారి పోషణక్రింద నున్నవాడు. గనుక దామెర్లవారి కంకితముగా కొన్ని పదములను, శ్రీ కాళహస్తిశ్వరుని కంకితముగా కొన్ని పదములను రచించియుండెను. దైవభక్తుడగుటచే శ్రీతిరుపతి వేంకటేశ్వరుని కంకితముగా శ్రీరామకథను, శివుడు పార్వతికి వినిపించుచున్నట్లుగా “అధ్యాత్మ రామాయణ” మను గ్రంథమును తెలుగులో రచించెను. దీనిలో ఆరు కాండలు గలవు. 104 కీర్తనలలో పూర్తిచేయబడెను. ఈ 104 లో బాలకాండలో 17 న్నూ, అయోధ్యకాండలో 9 న్ని, అరణ్య కాండలో 11 న్నూ, కిష్కింధకాండలో 10 న్ని, సుందరకాండలో 10 న్ని, యుద్ధకాండలో 47 న్నూ కీర్తనలు గలవు. వీటిలో కొన్ని కీర్తనలలో జతులుకూడ గలవు. ఇతడు సంస్కృతాంధ్రములలోను, సంగీత, నాట్య, ఆలంకార, వేదాంతశాస్త్రములలోను అపారమైన పాండిత్యము గలవాడును, గేయరచనా సమర్థుడు నగును. ఈతని కీర్తనలు పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణములతో కూడి భక్తి, వేదాంత ప్రబోధకములైనవేగాక, శృంగార రసాత్మకములైన విశేషాలతోను, అనుప్రాసలతోను కూడియుండును. దక్షిణభారతములో వీరి కీర్తనలు విశేష ప్రచారములో గలవు.

46. రామస్వామి దీక్షితులు :- ఇతడు శ్రీ. శ. 1788లోజన్మించెను. కాశ్యపగోత్రీకుడు. ఆపస్తంబనూత్రీకుడు. తండ్రిపేరు వేంకటేశ్వరదీక్షితులు. తల్లి పేరు భాగీరథమ్మ. గురువుపేరు బోధేంద్రసద్గురుస్వామి. ఇతడు బాల్యంలో కాంచీపురంలోనుండి వైద్యనాథదీక్షితాయనివద్ద వీణ నభ్యసించెను. తరుపతి తల్లి దండ్రులతోదక్షిణదేశము వలసపోయి మధ్యాఝ్యనము సమీపములోగల గోవిందపురములో నివసించెను. ఇతడు సంస్కృతాంధ్రములలోగొప్పపాండిత్యము గలవాడు. మంచి కారీరసంపత్తు గలవాడగుటచే తంజావూరులోని మొరట్టూరు వీరభద్రదక్షిణద్వ సంగీతము నభ్యసించి రెండు సంవత్సరములలోనే రాగాలాపన, కీర్తన, పల్లవి, స్వరకల్పనలలో అఖండ ప్రజ్ఞావంతుడయ్యెను. తన గురువు ఆనతిపై తంజావూరు అమరసింహునిపై రచించిన రాగమాలికా కీర్తనను రాజుకు వినిపించి ఆయనచే బహుసన్మానము లందెను. తిరువాయూరులోని కమలాంబా, త్యాగరాజస్వాములపై భక్తిపూరితము

తైయనేక కీర్తనలు రచించెను. సంతతిలేనందువల్ల కుటుంబముతో వైద్యనాథము జెల్లి అచ్చట ముద్దుకుమారస్వామిని భక్తితో నేవించి వచ్చియుండునపుడు జరిగిన పుత్రునికి ముద్దుస్వామియని పేరు పెట్టుకొనిను. మరియు “అష్టోత్తర శతరాగ తాళ మాలిక”యనునొక అపూర్వసంగీతరచన రచించి “శ్రీమణలిచ్చిన్నయామొదలియార్” చే కనకాభిషేకము నొందెను. ఇతనికి ముద్దుస్వామిగాక చిన్న స్వామి, బాలస్వామి యను యిరువురు పుత్రులును, బాలాంబయను నొక పుత్రికయును గలదు. చిన్న స్వామికి ఒకప్పుడు కంటికి బాధ యేర్పడి దృష్టి తగ్గిపోగా రామస్వామి దీక్షితులు సకుటుంబంగా శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుని దర్శించి భక్తితో “మనసా వేరెతరుల తలచక” అను 48 రాగములలో నొక ప్రసిద్ధ రాగమాలికను, “ఇంకా దయ రాకున్న” అను (వేగవాహిని) కీర్తనను రచించి గానిం చేయగా వెంటనే వైవాన్యహమున చిన్న స్వామికి దృష్టి కలిగెనని చెప్పుదురు. ఇతడు మధుర మీనాక్షి దేవిపై 40 రాగములలో రాగమాలికను, హిందోళ, రీతిగోళ, పూర్ణచంద్రిక వంటి రాగాలలో చూక వర్ణములను, తానవర్ణములనేగాక, అనేక కీర్తనలనుకూడ “వేంకట కృష్ణ” ముద్రతో రచించెను. హంసధ్వని రాగ మీతనిచేతనే సృష్టింపబడినటుల చెప్పుదురు. ఈ రాగములో నిత డొకి ప్రబంధముగూడ రచించెను. ఇతడు శ్రీ. శ. 1817 కు సరియగు ధాత సం॥ మాఘ మాస శివరాత్రినాడు పరమపదించెను.

47. ప్రతాపసింహ మహారాజు :- ఇతడు శ్రీ. శ. 1740 - 1752 వరకు తంజావూరును పాలించిన మహారాజు. ఈయన కుమారుడే అమరసింహమహారాజు. ప్రతాపసింహుడు సంగీత సాహిత్యములలోను, మహారాష్ట్రభాషయందును అతిసమర్థుడు. మృదంగవాద్యమునందుకూడ విశేష ప్రావీణ్యము కలవాడు. ఈయన మహారాష్ట్రభాషలో రచించిన “నవరత్నమాలిక” అను రాగతాళమాలిక మిగుల ప్రసిద్ధమైనదగును.

48. వచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్య :- ఇతడు శ్రీ. శ. 1740-1838 కాలమునాటివాడు. కర్నాటక బ్రాహ్మణుడు. మధ్యమతస్థుడు. సంస్కృతాంధ్రము లందును, సంగీతమందును అఖండమైన పాండిత్యముకలవాడు. తంజావూరు ఆస్థాన విద్వాంసుడు. “శ్రీ వేంకటరమణ” ముద్రతో రక్తి, దేశీయరాగములందు అనేక కీర్తనములు రచించిన మహానుభావుడు. మెరట్టూరు వీరభద్రయ్య సంగీత మార్గముల ననుసరించినవాడు. ఛైరవిరాగములో ఆటతాళమున యీతడు రచించిన “వియబోణి” వంటి తానవర్ణము యికముందు యేర్పకుట దుర్లభమనే నేటికిని పండితాభిప్రాయము. రాగాలాలపన, మధ్యమకాల పల్లవియొక్క పద్ధతులు యీ మహానియునిపల్లనే

పరిశుద్ధమైనవిగా చెప్పుదురు. ఆకాలంలో త్యాగరాజాది వాగ్గేయకారులు సయితము వయోవృద్ధుడైన యీ ఆదిఆప్పయ్యగారిని తఱచుగా కలుసుకొని సంగీత లక్ష్య లక్షణ రచనా సందర్భములందు గల సందేహాలను నివర్తి చేసుకొనుచుండెడివారని తెలియుచున్నది.

49. వీణ కృష్ణయ్య :- ఇతడు ఆదిఆప్పయ్య కుమారుడు. ప్రసిద్ధ వైణికుడు. మైనూరు, విజయనగరం, కొత్తకోట, రాజ్యాధిపతులపై “సప్తతాళేశ్వర” మను యాడు ప్రబంధములను రచించిన సమర్థుడు. సప్తతాళములలో మొదటిదైన ధృవతాళములోనే మిగత ఆరుతాళములుకూడ అంత రీతిమైయుండి ప్రబంధముయొక్క యెత్తుగడలోనే అన్ని తాళముల మొదటి ఘాతలు ఒకే ఘాతగా పడునట్లు రచించెను. ఈ ప్రబంధముల సాహిత్యములలో ఆ యా రాజుల నామాక్షరాలలో ఒక్కొక్క అక్షరము ఒక్కొక్క ఆవర్తములో మొదటి అక్షరముగా నుండి అర్థవంతముగా నుండును. ఈయన కుమారుడే వీణ సుబ్బుకుట్టిఅయ్య. ఇతడు రాగాలాపన, మధ్యమకాల పల్లవులను, వీణలో వాయించుటయం దద్వితీయుడని చెప్పుదురు.

50. పులైయూరు దురైస్వామయ్య :- ఇతడు క్రీ. శ. 1782 - 1816 ప్రాంతమువాడు. శరభోజీ, శివాజీరాజుల సమకాలికుడు. నివాసము పంచనడ త్తేత్ర మనే తిరువైయూరు. ద్రావిడ బ్రాహ్మణులలో ఔత్తరుడు. ఈయన తెలుగులో “సుబ్రహ్మణ్య” ముద్రతో కీర్తనములను, పదములను ఘమారు 50 వరకు రచించెను. ఈయన కీర్తనలు సులభశైలిలోనుండి రంజకముగా నుండును. మరియు చిదంబరములోని క్రీనటరాజస్వామియొక్క తాండవవిలాసముల వర్ణించుచూ నాలుగు ప్రసిద్ధకీర్తనములు రచించెను. వాటిలో తోడి రాగములోని “తత్త ధిమిత ధిధియని సదాశివు డాడినాడే” అనునది ఒకటి యగును.

51. యువరంగ భూపతి :- ఇతడు 18వ, శతాబ్దమునకు చెందిన వాడు. ఉదయర్ సాళయమునకు జమీందారు. సంగీత, సాహిత్యములలో మిగుల సమర్థుడైన వాగ్గేయకారుడు. అనాటి విద్యత్కవులతో సరితూగదగిన గొప్పసమర్థుడు. మరియు శాసన, ధైరవి వంటి ప్రసిద్ధ రాగములలో అనేకపదములను రచించి విఖ్యాతి నొందినవాడు.

52. మెరట్టూరు వెంకట్రామశాస్త్రి :- ఇతడు క్రీ. శ. 1798-1855 కాలమునకు చెందినవాడు. త్రైలింగ్య బ్రాహ్మణుడు, ఆంధ్రుడు. సంగీత త్రిమూర్తి అను సమకాలికుడు. ఆంధ్రదేశమునుండి మెరట్టూరుకు వలసవచ్చిన భాగవతకుటుంబా

నికి చెందినవాడు. తెలుగులోను, సంగీతములోను, అసాధారణమైన పాండిత్యము గలవాడు. ఈతడు రచించిన పదములు శృంగారరస ప్రధానమై, పదసౌష్ఠవము గలిగియుండును. ఇతడు శరభోజీ, శివాజీ మహారాజుల కాలములో మున్నటుల తెలియుచున్నది. ఇత డనేక యక్షగానములు, నాటకములు, చిందులు రచించెను.

53. ఘనం కృష్ణమూర్తి :- ఇతడు 18-19వ, శతాబ్దములకు చెందినవాడు. తమిళబ్రాహ్మణుడు. తిరుమనాపల్లి జిల్లాలోని “తిరుక్కణ్ణం” లో జన్మించెను. “ఉదయార్ పాళయము” లో నివసించెను. తండ్రి పేరు రామస్వామిఅయ్యర్. ఇతడు తంజావూరు ఆస్థాన విద్వాంసుడు. బొబ్బిలి కేశవయ్యవద్ద కొంతవరకు సంగీతవిద్య నభ్యసించినవాడు. పల్లవి పాడుటయు దలినమధ్యకు. పదములు రచించుటలో మిక్కిలి ప్రతిభావంతుడు. ఈతని పదములు శృంగారరస ప్రధానమై యుండును. తంజావూరు ఆస్థాన విద్వాంసులతో కలిగిన విభేదములనలన ఉదయార్ పాళయము వచ్చి ఆ రాజయొక్క ఆస్థాన విద్వాంసుడైనవాడు. మరియు అప్పటి రాజగు యువరంగభూపతిపైనను, మధ్యార్జునమునేలిన ప్రతాపసింహుపైనను తమిళములో అనేక పదములను రచించి బహుసన్మానము లొందినవాడు. త్యాగరాజు యీతని గానమును విని మెచ్చుకొనినటుల చెప్పదురు.

54. వైడాల గురుమూర్తిశాస్త్రి :- ఇతడు, 18వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. నివాసము తిరునల్వేలి జిల్లా “ళయతూరు” అను గ్రామము. రామస్వామి దీక్షితులకు సమకాలికుడు. తెలుగు మురికినాటిబ్రాహ్మణుడు. చతుశ్శాస్త్ర పండితుడు. సంగీత, సాహిత్యములం దలినమధ్యకు. గీత, లక్షణగీత, ప్రబంధ, కీర్తన అనేకము రచించిన మహానుభావుడు. ఘమారు వేయిగీతములనకు రచించియుండుటచే “వేయిగీత” అను సార్థక నామముకూడ నొందినవాడు. తన రచనలందు “గురుమూర్తి” అను స్వనామముద్ర నుపయోగించినవాడు. తనకు గల సంగీత, సాహిత్య రచనా విశిష్టతచే శ్రీమణిలి చిన్నయ్యమొదలియార్ చే మద్రాసునగు బహుసన్మానము లొందినవాడు. సంస్కృతములో యీయన రచించిన ధన్యాసిరాగములోని “నీరజ నయన” మోహనరాగములోని “సదాపతిం” వంటి కీర్తనలును, సహన రాగంలోని “కంసాసుర” వంటి లక్షణగీతములును మిగుల ప్రసిద్ధములుగును.

55. సదాశివ బ్రహ్మాండరసస్వతి :- ఇతడు 18వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. నివాసము కంభకోణమువద్దగల “తిరువితైసల్లూరు” గ్రామము. కామకోటి శిథాధిపతియగు శ్రీపరమశివేంద్ర సరస్వతి స్వామివారి శిష్యుడు. పినతండ్రియగు రామ

భద్ర దీక్షితారునివద్ద సిద్ధవిద్యాభ్యాసమొనర్చిన మహానుభావుడు. భక్తిరసప్రధానమైన అనేక కీర్తనలనేగాక శివమానసికపూజ, ఆత్మవిద్యావిలాసము, బ్రహ్మసూత్రవృత్తి మొదలగు గ్రంథములనుకూడ రచించిన సమర్థుడు. రోజులకరబడి సమాధియందుండెడివాడు. కోయంబత్తూరు జిల్లాలో అమరావతి ప్రాంతమున కావేరీతీరములో గల నేరూరు, కొడుముడి మొదలగు పల్లెలందు దిగంబరులైనాన వ్రతముతో నివసించెడివారు. తన మరణకాలమును నుందుగా చెలిపి అజీవిధముగా శ్రీ. శ. 1887 సం॥ (మిథున మాస) శ్రేష్ఠ శుద్ధదశమినాడు సిద్ధిబొందిన తపస్కుడైనాడు. ఈయన వార్షికోత్సవములు నేరూరులో నేటికిని జరుగుచున్నవి. కొత్తకోట సంస్థానాధీశ్వరులు వీరి శిష్యులొకటి చెందినవారగుటచే నేరూరులో వీరి సమాధికి నిత్యోత్సవాలుకూడ జరిపించుచుందురు. ఈయనచే సంస్కృతములో రచింపబడిన అధ్యాత్మ కీర్తనలు “పరమహంస” ముద్రచు కలిగి యుండును. వాటిలో సామరాగంలోని “మానస సంచర శే బ్రహ్మణి” అను కీర్తనయు, “బ్రూహి ముకుందతి” అను వేరొక రాగములోని కీర్తనయు మిగుల ప్రసిద్ధములగును.

56. కవి మాతృభూతయ్య :- ఇతడు 18వ, శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. తిరుచునాపల్లి వాస్తవ్యుడు. తైలింగ్య బ్రాహ్మణుడు. శ్రీసుగ ధిమంతలాంబాదేవిని పూజించి యా దేవియనుగ్రహమువలన అనేక కీర్తనములను, పదములను రచించిన మహానీయుడు. అమలసింహమహారాజుయొక్క ప్రోత్సాహమున “పారిజాతాపహరణ” మనే యక్షగానాన్ని రచించినవాగ్గేయకారుడు. ఇతడు దారిద్ర్యముచే మిక్కిలి బాధపడుచుండగా దేవి కరుణించి ఒకనాటిరాత్రి స్వప్నములో దర్శనమిచ్చి నాభక్తుడైన ప్రతాపసింహుడు నీదారిద్ర్యమును పోగొట్టును. చింతపడకుము. అని చెప్పి వెంటనే ప్రతాపసింహునికి స్వప్నమునం దీవిషయము తెలిపెనట. మహారాజు వెంటనే మేల్కొని దేవి ఆజ్ఞకు మిగుల సంతసించి మాతృభూతయ్యను ఆహ్వానించి, 10,000 రూపాయలతో అఖండమైన సన్మానముచేసి గౌరవించెనట. కుంతలాంబాంకితమైన యీయన రచనలు “తిళిరగిరి” (తిరుచిరాపల్లి) ముద్రచు గలిగియుండును. వీరి రచనలలో “నీ మది చల్లగ” అను అనందమైత్రీలోని కృతి మిగుల ప్రసిద్ధమగును.

57. తోడి సీతారామయ్య :- ఇతడు 19వ, శతాబ్దములోనివాడు. సంగీత, సాహిత్యములం దభిసమర్థుడు. అనేక రచనలను రచించిన వాగ్గేయకారుడు. తోడి రాగాలాపన యీతని సామర్థ్యాని చెప్పుదురు. గనుకనే తోడి సీతారామయ్య అని పిలువబడెను. ఈతని తోడి రాగమును విగ్రహరూపముగల మహారాజులు యితడు

లోగడ నోడిరాగమును కరువచెట్టివనోట వడ్డీతో సహా మైకము చెల్లించి యాయనచే నోడిరాగమును పొడించి సన్మానించెడివారని తెలియుచున్నది.

58. శంకరాభరణం నరసయ్య :- ఇతడు 18వ శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. శరభాజీ మహారాజు కాలము నాటివాడు. బ్రాహ్మణుడు. ద్రావిడ భాషలో గేయకల్పనలు విలసిల్లినట్లు పదములు రచించిన గొప్ప ప్రతిభగలవాడు. శంకరాభరణ రాగాలాపన యీతని సొమ్ముని ఆనాటి ప్రసిద్ధ గాయకులేమి, ప్రజలేమి తఱచుగా చెప్పుకొనెడివారని ప్రతీతిగలదు. గనుకనే యితడు శంకరాభరణం నరసయ్య అని పార్థక నామముతో పిలువబడెను.

59. ఉపనిషద్భ్రహ్మయోగి :- ఇతడు క్రీ.శ. 1720-1800 ప్రాంతము వాడు. జన్మస్థానము “బ్రహ్మపురం” అను గ్రామము. తండ్రిపేరు సదాశివయ్య. తల్లిపేరు లక్ష్మీదేవయ్య. ఇతని ఆసలు పేరు శివరామయ్య. తల్లి దండ్రులకు సంతతి లేనందున కృష్ణపురంలోని శివకామసుందరీ, కరినాథదేవులను భక్తితో నేవించగా తద్వరప్రసాదమున యితడు జనించెను. ఇతడు సంస్కృతాంధ్రములలోను, ద్రావిడ భాషలలోను, సాంగోపాంగముగ వేదాధ్యయనములోను గొప్పపండితుడు. వివాహసంతరం యాయనకు ఒక పుత్రుడు కలిగెను. తదుపరి వాసుదేవేంద్రయోగిచే సవ్యాసాశ్రమము నొంది రామచంద్రేంద్రయోగిగా చెప్పబడెను. ఇతడు కాంచీపురంలో కైలాసనాథ స్వామి ఆలయంవద్ద గల అగస్త్యాశ్రమంలోని మఠమునందు నివసించెను. ఈ మహానీయుడు 108 ఉపనిషత్తులకును, భగవద్గీతకును భాష్యమువ్రాసి 17-12-1751 తేదీన పూర్తిచేసినందున “ఉపనిషద్భ్రహ్మయోగి” అని ప్రసిద్ధిపొందెను. శ్రీ త్యాగరాజు, మద్దుస్వామి దీక్షితులకు యీయిన గురుకుల్యుడగును. మరియు భక్తి పూరితములగు అనేక సంకీర్తనములను రచించెను. వాటిని శ్రీ త్యాగరాజు, దీక్షితులచే పాడించుకొని విని ఆనందించేవాడనియు, నిత్యవాసు సంకీర్తన రచనలో శ్రీ త్యాగరాజు, దీక్షితులకు యీయనే మార్గదర్శకు డనియు చెప్పుదురు.

60. పరిమళరంగ వడకర్త :- ఇతడు క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతము లోనివాడు. త్రైలింగ్య బ్రాహ్మణుడు. మద్రాసుకు ఉత్తరమున నివసించినట్లుగా తెలియుచున్నందున ఆంధ్రుడనే చెప్పవచ్చును. సంగీత, సాహిత్యములలో గొప్ప సమర్థుడు. ఇతడు ప్రాసమునుకములతో రచించిన పదములలోను, కీర్తనలలోను “పరిమళరంగ” ముద్ర కనుపడుచున్నందున యీతనిపేరు పరిమళరంగుడుగా కొంఠరు చెప్పుచున్నను, ఆసలుపేరుమాత్రము యేదో తెలియుట లేదు. మరియు

యీ పరిమళరంగడు యేతేత్రజైవమో, యీ రచయితయొక్క నివాస మేగ్రామమో కూడా తెలియుట లేదు. ఇతడు నరస్థుతికి విముఖుడనియు, గనుకనే దేవతాంకితముగా తన రచనలను సాగించెననియు చెప్పదురు. తెలుగులో యితని పదములు మూడు 40 వరకునూ గలవు. కీర్తనలు 81 వలకును కనుపడుచున్నవి. కాని యింకను ఎన్ని గలవో తెలియుటలేదు. వీటిలో కొన్ని దేవీపరంగాను, కొన్ని దైవపరంగాను, కొన్ని జతులతో కూడినవిగాను వుండి నాయకా నాయకీ లక్షణము గలిగియున్నవి.

61. A. ఇతర తెలుగు పదకర్తలు:- ఈ పదకర్తలు 17వ శతాబ్దమునకు చెందినవారుగా తెలియుచున్నను వీరియొక్క పేర్లు మాత్రము తెలియుటలేదు. కాని వీరి యింటిపేర్లును, వీరి రచనల కుదాహరణముల నీ క్రింద తెలుపుట గమనించునని

- (1) యవరంగని పదములు :- ఉ॥ చెయి బట్టి నా సిగ్గు చెరుపవలెనా (సహని)
- (2) కన్దురి రంగని పదములు :- ఉ॥ ఇంచెందు వచ్చితివిరా - అలదానియిల్లు.
- (3) ఘట్టుపల్లివారి పదములు :- ఉ॥ తలచుకొంటే తాళజాలనే (కురంజి)
- (4) బొల్లవరమువారి పదములు :- ఉ॥ మోసమాయె గదనే నాబుద్ధికి (అహిరి)
- (5) శోభనగిరివారి పదములు :- ఉ॥ (1) చెలియ నీతో, (2) శైలతా (కాంభోజి)
- (6) జటపల్లివారి పదములు :- ఉ॥ మగవారికి ధర్మమేడదే మగువ వారల నమ్మ
- (7) ఇనుకొండవారి పదములు :- ఉ॥ నీవే యోడిలే నెలత నాదానవు (లేగుప్తి)
- (8) శివరాంపురమువారి పదములు :- ఉ॥ ఏమి సేయుదు నిమిష మేదాయెనే (కాంభోజి); పోదామా పారిపోదామా (ధన్యాసి).

పై విధముగా యెందరో పదకర్తలు, యెన్నో పదములను రచించి కీర్తి చెంది యుండిరి. ఇవేగాక వేణుగివారు వేణుగి ముద్రతోను, మల్లిఖార్జునుడు మల్లిఖార్జున ముద్రతోను రచించిన పదములు కూడ యెన్నో కలవు.

B. తమిళ పదకర్తలు :- వీరిలో వైద్యరత్నకోవిల్ నుబ్బ రామయ్యర్, ఘనం కృష్ణయ్యర్, శంకరాభరణం నరసయ్య, ముత్తు తాండవర, పాప వినాశ మొదలియార్ మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

62. శౌంఠి వెంకటసుబ్బయ్య :- ఇతడు 18 - 19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. ఆంధ్ర త్రైలింగ్య బ్రాహ్మణుడు. అది అప్పయ్యగారి సమకాలికుడు. ఆంధ్రమునందును, సంగీతమునందును, గొప్ప సమర్థుడు. వేంకటమఱి సంప్రదాయముల నెరిగినవాడు. 2వ, తులజాజీ మహారాజుపై చిలవారిరాగంలో విచిత్రమైన నొకవర్ణ మునురచించి మెప్పించినవాడు. కళాప్రియుడగు శ్రీమణి చిన్నయ్య మొదలియార్

సభలో అపూర్వమైన తన రచనలను వినిపించి విశేష బహుమానము లొందిన ప్రతిభా వంతుడు. ఈయన కుమారుడే శొంతి వేంకటరమణయ్య అగును.

63. శొంతి వేంకటరమణయ్య :- ఇతడు 18-19 శతాబ్దములకు చెందిన శరభాజీ కాలమునాటివాడు. శొంతి వేంకటసుబ్బయ్యగారి కుమారుడు. సంగీత సాహిత్యములలో తండ్రిని మించినవాడు. తంజావూరు ఆస్థాన విద్వాంసుడు. త్యాగరాజునకు సంగీతవిద్యా గురువుగా నుండిన మహానభావుడు. ఇతడు తిరునయ్యారులలో నివసించెనని తెలియుచున్నది.

64. త్యాగరాజు :- సంగీతప్రియార్దులలో సొకరుగా పేరొందిన నుకవి సామ్రాట్ శ్రీ త్యాగరాజు శ్రీ. శ. 1767 సం॥మునకు సరియగు సర్వజిత్ సం॥ వైకాఖ శుద్ధ చష్టి శుక్రవారమున తిరువారూరులో జన్మించెను. ఇతడు ఆంధ్రుడు. ములకనాటి బ్రాహ్మణుడు. భారద్వాజసగోత్రీతుడు. ఇంటిపేరు కాకర్లవారు. తండ్రిపేరు రామబ్రహ్మము. తల్లి పేరు సీతమ్మ. తాతపేరు గిరిరాజుకవి. ముత్తాతపేరు పంచనద్రబ్రహ్మము. సోదరులు పంచాపకేశుడు (జక్కేశుడు), రామనాథుడు, మూడవ వాడు త్యాగరాజు. పంచనద్రబ్రహ్మము శ్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమున ఆంధ్రజేతములోని కర్నూలు జిల్లా, కంభంతాలూకా, కాకర్ల గ్రామమునుండి తమిళ దేశములోని తంజావూరు జిల్లా “తిరువారూరు” తేత్రమునకు వచ్చి యచ్చట స్థిరపడిపోయెను. తదాది వారి వంశీయు లచ్చటనే యుండిపోయిరి. త్యాగరాజు జన్మతః శ్రీ రామభక్తుడై నందున బాల్యములోనే తల్లియొద్ద జయదేవుని అష్టపదలును, పురందరదాసుని దేవర నామములును, అన్నమాచార్యుని గంకీర్తనములను నేర్చుకొని తండ్రియొక్క పూజా మందిరమువద్ద పాడుచుండెడివాడు. తండ్రివద్ద సంస్కృతాంధ్రములలో పాండిత్యము సంపాదించి ప్రతిదినము పోతన భాగవతమును పారాయణము చేయుచుండెడివాడు. మరియు మధురమైన కంఠధ్వని గలిగినవాడగుటచే త్యాగయ్యకు సంగీత శీర్షణ నిప్పించ వలచి తండ్రి రామబ్రహ్మము తంజావూరు ఆస్థాన విద్వాంసుడైన శొంతి వేంకటరమణయ్యగారివద్ద ప్రవేశపెట్టెను. ఒక్క సంవత్సరములోనే త్యాగయ్య ఏకసంతగ్రాహియై గురువునవ్వు సంగీతకాస్త్రమునం దత్యశ్శుభ్రపాండిత్యము సంపాదించుటయేగాక వీణలోనూడ మిక్కిలి ప్రావీణ్యము సంపాదించెను. సంగీత కాస్త్రములో యింకను అభివృద్ధిచెందుటకు మేనమామయగు వీణ కాళహస్తయ్యగారివద్దగల సంగీత గ్రంథములను పరిశీలిస్తూ వుండెడివాడు. ఒకనాడు యీయన పుణ్యవళమున రామకృష్ణానందస్వామియను యతీంద్రులు వీరింటికి వచ్చినపుడు త్యాగయ్యకు గల బుద్ధివశలత, భక్తిపారవశ్యములకంతయు గంకినించి “నారదోపాస్థి” అను మహా మంత్రము నుపదేశించెను. త్యాగయ్య ఆ మహామంత్రమును భక్తితో పునఃపఠించెను.

చుండునపుడు ఒకనాడు నారదమహర్షి యతిరూపములోవచ్చి త్యాగయ్య గానమును విని మహదానందభరితుడై “స్వర్ణరాజ్యము, నారదీయ”మును అపూర్వసంగీత గ్రంథముల నొసగుటయేగాక, నాయనా! సంగీతకాస్త్రములో నీకుగలసందియములన్నియు నీ గ్రంథములవలన తీరునని చెప్పి యంతర్ధానమయ్యెను. వెంటనేత్యాగయ్య తన కీ విధముగా దర్శనమిచ్చి గ్రంథములొసగినది నారదమహర్షి యేనని గ్రహించి మహదానందముతో (1) శ్రీనారదనాద సరసీరహభ్యంగ శుభాంగ (కానడ) (2) వరనారద నారాయణ స్మరణా (విజయశ్రీ) (3) రాజిల్లుపిణగల్లురాతూ (భైరవి) మొదలగు కృతులను గానము చేసెను. త్యాగయ్య 13 వ, ఏట పార్వతి అను కన్యను వివాహమాడెను. తరువాత రెండు సంవత్సరములకు తండ్రియును, అయిదు సంవత్సరములకు భార్యయును మరణించగా ఆమె సోదరి కమలాంబను ద్వితీయవివాహమాడెను. ఆమెవలన ఒక కూతురు జనించగా సీతాలక్ష్మి అను పేరుపెట్టెను. ఆమెకు యుక్తవయస్సురాగానే అమృత్యు అగ్రహారమున నివళించు కుప్పస్వామయ్యకిచ్చి వివాహముచేసెను. త్యాగయ్య నిరాడంబరముగా ఉండునపుడు శ్రీరామచంద్రుని కీర్తించుచు యుండునపుడు పుణ్యవశమున శ్రీరామకృష్ణానందస్వామి అరుదించి తారక మంత్రముపఠింపెను. త్యాగయ్య భక్తితో కోజుకు 1,25,000 వంతున 96 కోట్లు రామతారకమును పూర్తిచేయుగానే శ్రీరామచంద్రుడు అత్యుగ సహితుడై విశ్వామిత్ర యాగ సంరక్షణార్థము పెడలుచున్నట్టి దివ్యమోహన రూపములో దర్శనమిచ్చి అంతర్ధానమైరి. వెంటనే త్యాగయ్య మహదానందముతో “ఏల నీ దయరాదు (అతాణా) అను రచనతో శ్రీరాముని అనేకవిధముల స్తుతించెను. సంస్కృతములో మొట్టమొదటగా వెలువడిన యీ కృతిని వినిన ఆనాటి మహాపండితులు సుయతము త్యాగయ్య కేవలము ఆవతారమూర్తియని పొగడజొచ్చిరట. అదమొదలుకొని త్యాగయ్య శ్రీరామచంద్రుని తన రచనలతో కీర్తించక ఒకనాడుకూడ భుజించలేదట. వాల్మీకి శ్రీమద్రామాయణమున 24 వేల శ్లోకములతో పూర్తిగావించినటుల వాల్మీకికాండమైనత్యాగయ్య 24 వేల కీర్తనలతో రామాయణమును రచించినటుల పెద్దలుచెప్పుదురు. అయితే ఆనాడు కాగితములు, అచ్చయంత్రములు లేనికారణమున ఆ 24 వేలలో ప్రస్తుతము 2400 కీర్తనలు మాత్రమే కనుపడుచున్నవి. మరియు నితడు యిట్టి కీర్తనలనేగాక ప్రహ్లాద భక్తవిజయము, నాకాచరిత్రము, సీతారామవిజయము వంటి ప్రబంధములనుకూడ రచించెను. కాని వీటిలో సీతారామవిజయముమాత్రము నేడుకనుగొనుటలేదు. త్యాగయ్య రచనలు ద్రాక్షపాకముగానుండును. వాటికిగల రాగ, భావ సంపత్తి, పదలాలిత్యమే వాటిని అఖండప్రచారములోనికి తేగలిగెను. ఈ కథముగా విశేష కీర్తినిందిన త్యాగయ్య సంగీత, సాహిత్య, కవిత్వావిశిష్టతను తమ ఆస్థాన విద్వాంసులవలన వినిన తంజావూరు పెండవ శరభోజీ మహారాజు అమూల్యములైన అనేకకామశలతో త్యాగరాజును తన

అస్థానములో కచ్చేరీచేయుటకు అహ్వనించగా విహాకసుఖములకు విముఖుడైన త్యాగయ్య “నిధి చాల సుఖమౌ? రామని నన్నిధివేసె సుఖమౌ? నిజముగ బల్కు మనసా” అను (కల్యాణి) రచనతో ఆత్మచరిత్రోధన చేసుకొని మహారాజు ఆహ్వానమును, కానుకలను తిరస్కరించెను. మహారాజున కీ సంగతి తెలిసి బలవంతముగా తోడ్కొని రమ్మని భటులను పంపగా వెంటనే రాజునకు కూలనొప్పి కలిగి భరింపజాలకపోయెను. వెంటనే యిది పరమభక్తుడైన త్యాగరాజునకు చేసిన అపచార ఫణితమని గ్రహించి తన ప్రభుత్వము విరమించగానే మహారాజుకు వెంటనే కూలనొప్పి నివారణయైనందున తానే పాదనాడియై త్యాగయ్యవద్దకు వెళ్ళి ఆహార ఆమరగా నము వినినట్లు చెప్పెను. ఈవిధముగా మహారాజుల ఆహ్వానముకూడ తిరస్కరించి తమ గాఢద్రవ్యమును కొంతవర కైనా తీర్చుటకు ప్రయత్నించని త్యాగయ్యపై ఆసన్నయగు జక్కేతునికి విక్కిలి ఆగ్రహము కలిగి ఒకనాటిరాత్రి త్యాగయ్య పూజించు శ్రీరామపంచాయతిన విగ్రహములను కావేరీనదిలో పడవేసెను. తెల్లవాగనే పూజామందిర ములో తన యిష్టదైవమును శ్రీరామచంద్రుడు కనుపించనందుకు త్యాగయ్య యెంతో దుఃఖించి “ఎందు దాగినాడో” (వోడి) అను రచనను భక్తితో పాడుచూ సామ్యుడిల్లి నిదురించెను. ఆర్రజన రక్షకుడైన శ్రీరామచంద్రుడు స్వప్నములో తానువుండుచోటును తెలుపగా వెంటనే త్యాగయ్య మేల్కొని తనకు గలిగిన దివ్యస్వప్నమును తన శిష్యులకు చెప్పి కావేరీ నదికి వెళ్ళి వెనుకగా నొక చోట శ్రీరామపంచాయతనము కనుపించెను. తనకు మరల శ్రీరామచంద్రమూర్తి దివ్యదర్శనము కలిగినందుకు మహానందపరవశుడై “కనుగొంటిని” (బిలవారి). చారా మాయంటిదాక (అసావేరి). ఎట్లా దొరికితివో (కనంత), అను కీర్తనములచే ప్రార్థించి స్వామివారిని పూజింపులో తన పూజామందిరమునకు చేర్చెను. త్యాగయ్యకుగల భక్తిపారవశ్యత, సంగీత, సాహిత్య, జ్యోతిష, గణిత, మంత్ర కాస్త్రములందుగల అద్భుత పాండిత్యములగురించి వినిన కాంచీపుర షీతాధిపతియగు శ్రీ ఉపనిషద్రవ్యహేంద్రస్వామి త్యాగయ్యను ఒకసారి కాంచీపురమునకు రమ్మని ఆహ్వానము పంపగా త్యాగయ్య శిష్యసహితముగా కాంచీపురమునకు బయలుదేరినను. మార్గ మధ్యములో శిష్యుడై పీణ కుప్పయ్యర్ ప్రార్థనపై తిరువొత్తియూరు నందు కొన్ని రోజులుండునపుడు అచ్చటి త్రిపురసుందరీదేవిని దర్శించి భక్తితో “కన్నదిల్లి (సావేరి), దరిని దెలిసికొంటి (కుద్దసావేరి). నుందరి నిను (ఆరభి), సుందరి నన్నిండలో (బేగడ), సుందరి నీ దివ్య (కల్యాణి)”, అను పంచరత్నములచే స్తోత్రము చేసెను. తరువాత చెన్నపట్టణము వెళ్ళి అచ్చట తిరువల్లి క్కేణిలోని పార్థసారథి స్వామిని దర్శించి “సారి వెడలిన యీ పార్థసారథి గారె” (అసావేరి), అను రచనతో కీర్తిం చెను. తరువాత తోవూరు వెళ్ళి అచ్చటి సుందరేశ్వరుని దర్శించి “ఈ వసుధ నీవంటి”

(సహస్), కోరి నేనింప (ఖరహరప్రియ), శంభోమహాదేవ (పంతువరాళి), నమ్మించుచిన (కల్యాణి), మందలేశ్వరుని (శంకరాభరణం)” అను పంచరత్నములచే స్థుతించెను. తదుపరి నాగులాపురం సమీపములోగల ఆడవిలోదొంగలు బాధింపగా “ముందు వెనుక” (దర్బారు), అను రచనతో ప్రార్థించగనే శ్రీరామలక్ష్మణులు కోదండపాణులై త్యాగయ్యపల్లకికి యిరుప్రక్కల నిలచి దొంగలబాధ నివారించిరి. తరువాత తిరుపతి శ్రీత్రమునకుచేరి శ్రీ వేంకటేశ్వరుని దర్శించుటకు వెళ్ళగా స్వామికి అడ్డుగా తెర వేయబడి యుండెను. వెంటనే త్యాగయ్య తనకు స్వామి దర్శన భాగ్యము కలుగ నందుకు చింతించి “తెరతీయగరాదా (గొళి పంతు)” అను రచనతో ప్రార్థించగనే ఆ తెర దానంతట అడే తొలగిపోయెను. స్వామి తనకు దర్శనమిచ్చినందుల కంతయు సంతోషించి “వేంకటేశా(మధ్యమావతి)” వంటి రచనలతో స్వామిని కీర్తించెను. తదుపరి ఘోరమైన చేరునపుడు ప్రమాదవశమున ఆలయములోని బావియందుపడి మరణించిన ఒక యాత్రికునిచూచి జాలించెడి “నా జీవాధారా (బిలహరి)” అను రచనను భక్తితో గానము చేయుగానే మరణించిన వ్యక్తి పునర్జీవిగుడయ్యెను. తదుపరి కాంచీపురమువెళ్ళి శ్రీ ఉపనిషద్రుప్తాష్టాంగద్రావ్యామిని దర్శించి, వారి ఆశీస్సులనొంది అచ్చటి వరదరాజ స్వామిని దర్శించి “వరదరాజ నిన్నే కోరి (స్వరభావణి)” వరదానన (రాగపంజరం), వంటి అనేక కీర్తనలచే స్థాత్రము చేసెను. ఆ తరువాత తిరుగు ప్రయాణములో శిష్యుడైన వాలాజాపేట వేంకటరమణ భాగవతుని ప్రార్థనపై వాలాజాపేట వెళ్ళి యుండునపుడు మైనూరు సదాశివరావు త్యాగయ్యను దర్శించి అయిన యందుగల భక్తిచే “త్యాగరాజ స్వామి వెడలిన (తోడి)” అను కీర్తనము రచించి వినిపించి వారిచే మెప్పుండెనట. తరువాత తిరువయ్యూరుచేరి యుండునపుడు కొన్నాళ్ళకు శ్రీరంగ శ్రీత్రము వెళ్ళి శ్రీరంగనాథుని దర్శించి “రాజు వెడల (దేశికతోడి), ఓ రంగళాయి (కాంభోజి), చూతాము రార (ఆరభి), వినరాద నా మనవి (దేవగాంధారి)” వంటి కృతులచే స్థుతించెను. పిమ్మట నాగపట్నం వెళ్ళి అచ్చటి నీలాయతాక్షిదేవిని దర్శించి “కర్మమే బలంతమాయె తల్లి (సావేరి)” అను రచనతో కీర్తించెను. ఆ తరువాత లాల్గుడి వెళ్ళి అచ్చటి శ్రీమతీ దేవిని దర్శించి “గతినివని (తోడి) లలితే శ్రీ (భైరవి) దేవిశ్రీతపస్తీర్థ (మధ్యమావతి), మహిత ప్రపర్థ (కాంభోజి)” వంటికృతులతో స్థుతించెను. తదనంతరము ఘటికాచలమువెళ్ళి అచ్చటి యోగనరసింహస్వామిని దర్శించి “నరసింహ్య వసుబ్రోవవే (బిలహరి) అను రచనతోను, యోగాంజనేయస్వామిని దర్శించి “పాహిరామదూత (వసంతివరాళి), కలుగునా (పూర్ణలలిత)” వంటి రచనల తోను ప్రార్థించి తిరువయ్యూరు చేరినా. మరియు నితడు ఘనరాగ పంచకములలో “జగదానంద (నాట), దుడుకుగల (గొళి), సాధించెనే (ఆరభి), కనకనరుచిరా(వరాళి), ఎండరో మహానుభావులు (శ్రీరాగం), అను పంచరత్నములనుకూడ రచించెను.

ఈ విధంగా త్యాగరాజు రచించిన ఘన రాగ పంచరత్నములేగాక నారద పంచరత్నములు, తిరువొత్తియూర్ పంచరత్నములు, కోవూరు పంచరత్నములు, నాగపుర పంచరత్నములు, శ్రీరంగ పంచరత్నములు కూడ అత్యంతప్రాముఖ్యమైన రచనలగుచున్నవి. వీరి ననుసరించే వీరి శిష్యుడు వీణకుప్పయ్యర్ కూడ కాళహస్తీశ్వర పంచరత్నములును, వేంకటేశ్వరపంచరత్నములును రచించెను. త్యాగరాజు తన మరణకాలము యొక పదిపూటలలో గలదని క్రీ. శ. 1847 పుష్య శుకం రాత్రి స్వప్నమున తెలిసికొని మరునాడుదయముననే తనబంధుమిత్రులకు చెప్పి “గిరిపై నెలకొన్న” (సహస్ర) అను రచనతో శ్రీరాముని స్థుతిచెను. ఈవిధంగా తొమ్మిదివోజులు గడవగా 1847 పరాభవ సం॥ పుష్య బహుళ చతుర్థినాడు శ్రీ పరమహంస బ్రహ్మానందేంద్రస్వామివారిచే సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించి నాడబ్రహ్మానందస్వామిగా పేరొందెను. మరునాడు ఉదయమున 11 గంటలకు శ్రీరామచంద్రుడు తన చెంతకు నన్ను తీసుకొగలడనియు, ఆ సమయములో భజనలు చేయుడనియు శిష్యులందరికి చెప్పి పుష్య బహుళ ఉదయముననే స్నాన సంధ్యానందనాది నిత్యవిధి లాసర్పి భక్తితో “పరమాత్ముడు (నాగభీశ్వరి) పరితాపము (మనోహరి)” వంటి కృతులను భక్తితో గానంచేసి 6-1-1847కు సరియగు పరాభవ సం॥ పుష్య బహుళపంచమి దివసమున ఉదయం సరిగ 11 గంటలకు యోగసమాధిలో నుండగా కపాలమునుండి ఒక దివ్యలేఖస్సు పైకిపోయి గుకువి సుమ్రాట్ శ్రీ త్యాగరాజస్వామి పరమాత్మునిలో లీనమయ్యెను.

శిష్యులు వీరి భౌతిక శరీరమును భజనలతో కావేరితీరమునకు దీసుకొని వెళ్ళి సమాధిచేసి దానిపై తులసికోటను కట్టిరి. నాటినుండి నేటివరకు తిరువయ్యూరులోని వారిసమాధివద్ద పుష్య బహుళ పంచమి మొదలు స్వామివారి వర్ధంతి మహోత్సవములు గుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసులందరునుచేరి అత్యంతజయప్రదంగా జరుపుచున్నారు. త్యాగరాజునికి ఘమారు 30 మందివరకు శిష్యులుగలరు. వీరిలో వీణకుప్పయ్యర్, వాలాజీపేట వేంకటరమణభాగవతులు మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు. వీరిు నాడుకయందున్న త్యాగరాజాంకితముగల కృతులలో కొన్ని త్యాగరాజస్వామి రచనలు కానట్లు ఒక ప్రతీతి గలను. అవి యేవనగా “వెడలెను కోదండపాణి (నోడి) శ్రీ తంజావూరు కృష్ణ భాగవతార్ ను, పరాజుల్ల మేలరా (నురటి), ఆభిమాన మెన్నడు (వివర్ధని), అను కృతులశ్రీ మన్నారుగుడి రాజగోపాలయ్యర్ ను, వినతానుత (హరికాంభోజి), నీగు చరణములే, నతజనపరిపాల (సిహ్మాంద్ర మధ్యమును) అను కృతులు శ్రీ K. V. శ్రీనివాస అయ్యంగార్ ను, దినమే గుదినము (లతాంగి) అను కృతి శ్రీ గిరీశయ్యర్ ను రచించి త్యాగరాజునికి అంకితము యిచ్చినట్లు తెలియుచున్నది.

65. శ్యామ శాస్త్రిలు : ఇతడు క్రీ. శ. 1763 - 1827 కాలమునకు చెందినవాడు. సంగీత త్రిమూర్తులలో నొకరు. వడదేశత్తు వడమాల అను శాఖకు చెందిన బ్రాహ్మణుడు. వీరి పూర్వులు ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని కర్నూలుజిల్లా కంభం వాస్తవ్యులని తెలియుటచే వీరిపూర్వులు ఆంధ్రదేశమునుండి తమిళదేశమునకు వలస వచ్చిన ఆంధ్రులని స్పష్టపడుచున్నది. శ్యామశాస్త్రి క్రీ. శ. 1763 చిత్రభాను సం॥ మేష రవి కృత్తికా నక్షత్రమున తిరువారూరులో జన్మించెను. తండ్రి పేరు విశ్వనాథ శాస్త్రి. శ్యామశాస్త్రి మొదటిపేరు వేంకటసుబ్రహ్మణ్యము. కాని తల్లిదండ్రులు ముద్దురు శ్యామకృష్ణ యని పిలిచెడివారు. బాల్యంలోనే శ్యామశాస్త్రి సంస్కృతాంధ్ర జ్యోతిషములలోను, మేనమామవద్ద సంగీతములోను పాండిత్యము సంపాదించి 18 వ: యేట తల్లిదండ్రులతో తంజావూరు వచ్చియుండెను. ఒకనాడప్పటికి సంగీతస్వామి యను యతీంద్రులు యాత్రార్థియై వచ్చియుండునపుడు విశ్వనాథ శాస్త్రి తనయింటికి భిక్షకు అహ్వానించెను. ఆ సమయంలో సంగీతస్వామి శ్యామ శాస్త్రిని చూచి యితడు భవిష్యత్తులో గొప్పవాగ్గేయకారకుడు కాగలడని తండ్రితో చెప్పటయేగాక తా నచ్చటయున్న 31 సంవత్సరములు శ్యామశాస్త్రికి సంగీతశాస్త్రము లోని వివిధరహస్యములను దెలిపి అనేక సంగీత గ్రంథములనుకూడనిచ్చి, నాయనా, శ్యామా! నీవు సంగీతశాస్త్రములో అపారమైన పాండిత్యము గడించితివి; ఇంక నీవు యీ తంజావూరు ఆస్థానవిద్వాంసుడగు పచ్చిమిరియం ఆదిఅప్పయ్యగారి పాటనుమాత్రము తలచుగా వినుచుండునని చెప్పి కాకికివేశెను. శ్యామశాస్త్రి అదేవిధముగ ఆది అప్పయ్యగారి గానమును శ్రద్ధగా వినుచుండునపుడు ఆదిఅప్పయ్య శ్యామశాస్త్రిని కామాక్షీ! అని అపూయంగా పిలుస్తూ, అదరిస్తూ తనగానమును వినుపిస్తూ వుండే నాడట. ఇట్లుండునపుడు తన తండ్రి మరణానంతరము శ్రీ కామాక్షీదేవిని అర్చించు బాధ్యత శ్యామశాస్త్రికే యేర్పడెను. దేవీ అనుగ్రహమున శ్యామశాస్త్రి సాటిలేని గాయకుడై అనేక స్వరజతులను, తానవర్ణములను, కృతులను రచించగల్గెను. ఈ కృతులు సామాన్యులు సాధారణంగా పాఠంచేయలేనంత అతిక్లిష్టమైన రాగతాళాలలో రచింపబడెను. వీటిలో “జననీ నతజనపరిపాలినీ పాహిమాం భవానీ” అన్న కృతి యుఖ్యమైనదగును. ఇతడు ప్రతి శుక్రవారం కామాక్షీదేవిని భక్తితో పూజించు సమయంలో వారి నోటివెంట అద్భుతమైన రచనలు వెలుగుడుతూవుండెనట. ఇవి ఖుమారు 800 వరకు వుండి దేవీపరంగాను, “శ్యామకృష్ణ” ముద్రనుగలిగి నారీశ్వర పాకముగా యుండును. ఈ రచనలలో నుండు క్లిష్టతను బట్టి ఆయన వాటిని పాఠంచేయ గల అర్హతగల కొందరికే నేర్పేవాడట. గనుకనే వీరి 300 కృతులలో కొన్ని మాత్రమే ప్రచారంలోవుండటానికి కారణమైంది. ఒకప్పుడు మధుర గానకథవారి అహ్వానంపై మధుర వర్షి శ్రీ మీనాక్షీదేవిని దర్శించి భక్తితో “నవరత్నమాలిక”

అను 9 కృతులను రచించి గానం చేసెను. ఈయన కృతులు తెలుగు, సంస్కృతం, తమిళభాషలందు గలవు. కొన్నిటిలో రాగముద్రను, కొన్నిటిలో స్వరాక్షరములను కూడ నేర్పఱచి రచించెను. ఆనందభైరవి రాగంలోను, చాపుతాళంలోను వీరి కృతులు విశేషంగా యుండుటచే నివి రెండును శ్యామశాస్త్రికి అభిమానమైనవని స్పష్టపడుచున్నది. ముఖ్యంగా చాపుతాళంలోని 3+4=7 అక్షరకాలములను 4+3=7 అక్షరకాలములుగా వేయటమే వీరి రచనలందలి నడకలోని ప్రత్యేకతయగును. మరియు భైరవి రాగంలోగల స్వరజతిలోని 8ి చరణములకు గల స్వరముల మొదటి అక్షరములు వరుసగా స రి గ మ ప ద ని స యను 8ి స్వరములతో ప్రారంభించుట ఆయన స్వరజతిలోగల ప్రత్యేక విశిష్టత యగును. ఇతడు “భూలోకచాపచుట్టి” అను బిరుదు గల బాబ్బిలి కేశవయ్యను, తంజావూరు ఆస్థానములోను, ఆంధ్రకుట్టి అను విద్వాంసుని నాగపట్నంలోను పోటీలో ఓడించినటుల తెలియుచున్నది. ఈయన త్యాగరాజుకు పరమమిత్రుడగుటచే తఱచుగా వారివద్దకు వెళ్ళి మాట్లాడి వస్తావుండేవాడు. ముద్దుస్వామి దీక్షితునికి యితడే శ్రీ విద్యామంత్రోపదేశమొనర్చినని కొందరు చెప్పుదురు. ఈయనకు నిగ్రహానుగ్రహశక్తులు గలవనుట కన్నో నిదర్శనములు గలవు. పతివ్రతలం దరివలెతెయునభార్యకూడ ఈయనకంటె అయిదురోజులు ముందుగా స్వర్గస్థురాలయ్యెను. తనను పరామర్శింపవచ్చిన బంధుమిత్రులతో శ్యామశాస్త్రి యింక నాకు అయిదు దినములే గడువుగలదని చెప్పి అదేవిధముగా ఆఱవనాడు క్రీ. శ. 1827 వ్యయ సం॥ మకరమాస శుద్ధ దశమినాడు తన 64వ యేట శ్యామశాస్త్రి స్వర్గస్థుడయ్యెను. వీరి శిష్యులలో నుబ్బరాయశాస్త్రి, పెరంబూరు కృష్ణయ్య, అలసూరు కృష్ణయ్య మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

66. ముద్దుస్వామి దీక్షితులు:- ఇతడు సంగీత త్రిమూర్తులలో నొకరుగా పేరొందిన మహానుభావుడు. క్రీ. శ. 1775-1835 కాలమునకు చెందినవాడు. వేంకటసుఖి వంశీయుడు. తండ్రి పేరు రామస్వామి దీక్షితులు. గురువు పేరు వేంకట వైద్యనాథ దీక్షితులు. రామస్వామిదీక్షితులకు సంతతిలేనందున 40వ యేట భార్యాసహితుడై వైద్యనాథ తేత్రమునకు వెళ్ళి అచ్చటి ముద్దుకుమారస్వామిని భక్తితో నేమిది వచ్చియుండునపుడు ఆ స్వామి వరప్రసాదమున బాలుడు జనించుటచే యితనికి ముద్దుస్వామి దీక్షితులని నామకరణం చేసిరి. చాత్యంలోనే దీక్షితుల వారు కావ్య, నాటకాలంకార శాస్త్రములలోను, మంత్ర, యోగ, జ్యోతిష, వ్యాకరణ, ఛందశ్శాస్త్రములలోను పరిపూర్ణమైన కృషిచేసి విశేష పాండిత్యం సంపాదించెను. వివాహానంతరం మణిలివచ్చి చిన్నియామొదలియ్యో చే ఆదరింపబడియుండగా మహాపిడ్డుడైన శ్రీ చిదంబరనాథయోగి యచ్చటనువచ్చి దీక్షితుల విషయ విధేయతల

కును, పాండిత్యగరిమకును, సంతసించి దయతో నొక మహామంత్ర ముపదేశించెను. వెంటనే దీక్షితులు యతీంద్రునివెంట కాకికివెళ్ళి యచ్చట అయిదు సంవత్సరములు మంత్రావృత్తి చేసికొనుటయేగాక అష్టమహాసిద్ధులను సంపాదించి, వేదాంత శాస్త్రోపదేశమొంది, గురువుగారి అనుజ్ఞతో తిరిగి మణిలి వచ్చి దేవతాత్వప్రీతి అంతర్బహిర్యాగముల నిర్వహించెను. తరుపరి తిరుత్తణి వెళ్ళి శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరని సన్నిధిలో సుబ్రహ్మణ్య పంచాక్షరీ మహామంత్రము నావృత్తిచేసికొనుచుండునపుడు ఒక నాడు చెంగల్యరాయ డనబడు శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు ఒక మహాపురుషుని రూపంలో దర్శనమిచ్చి నోటిలో కండచక్రమును వేసి అంతర్ధానమయ్యెను. దైవానుగ్రహవంతన వెంటనే దీక్షితులవారు ఆశువుగా “శ్రీ నాథాది గురు గుహా జయతి” అను మాళవ గౌళ రాగంలో ప్రథమావిభక్త్యంతయుగా సంస్కృతంలో మొదటి కృతిని రచించెను. ఆ తరువాత క్రమంగా సంబోధన ప్రథమ మొదలగు 7 విభక్తులలోను 7 కీర్తనలు గురుగుహాంకితముగా రచించెను. మరియు పంచలింగస్థల కృతులు (పృథివి=కంచి, ఆహా=తిరువనైక్కావల్, లేజో = తిరువణ్ణామలై, వాయు = కాళహస్తీ, ఆకాశ=దిండబరము)ను, తాన వర్ణములును, రాగమాలికలును, అక్షర గీతములును యనేకము రచించెను. సోదరులగు చిన్నస్వామి, బాలస్వామిలో కలసి కాంచీపురంలో 4 సం॥ లుండునపుడు శ్రీ కామాక్షీదేవి సన్నిధిలో శ్రీవిద్యాపాసన చేసుకొంటూ ‘కంబాయతాక్షి’, ‘ఏకామ్రనాథం భజేహం’ వంటి కీర్తనలు గేయ కల్పనలు విలసిల్లగా రచించి తన తమ్ములచే ప్రచారమొనర్చెను. అచ్చటగల స్వామి ఉపనిషద్భ్రష్టముతో వేదాంత విచారణ చేయునపుడు శ్రీ స్వామివారు రచించిన రామాష్టవదలకు రాగ తాళములలో వర్ణక్రమము సేర్పజెను. తరువాతికుటుంబంతో తిరునారూరువచ్చియుండునపుడు, అచ్చటగల శ్రీ త్యాగరాజస్వామి దేవునిపైనను, ఆనందేశ్వర, సిద్ధేశ్వర, ఆచలేశ్వర, హటేశ్వర, వట్టికేశ్వరలమీదను, మోడక గణపతులమీదను, చోళమండలంలోగల శివ, విష్ణు తేజ్రములమీదను, కాళి, మధుర, అతఘరు శోబిల్ మొదలగు తేజ్రములమీదను సంస్కృతంలో అనేకకీర్తనలను రచించెను. ఇతడు వేంకటసుఖి వంశీయుడగుటచే ఆయనమేళకర్త రాగ సంప్రదాయము ననుసరించే తన కీర్తనలను రచించెను. ఈయన కృతులలో కొన్నిటియందు అనులోమ, విలోమ చిట్టస్వరము లుండును. ఉ॥ ‘కమలాంబామ్ భజరే’ (కల్యాణి) అను నవాదర్శకృతి, ‘సదా వినుత పాదే’(రేవనప్రీ)అనునవియుగును. కొన్నిటిలో గోవుచ్చయతి, ప్రసోతోపహయతులుగల సాహిత్యము లుండును. మరి కొన్నిటిలో చరణమునకు బదులుగా అనుపల్లవిలోనే మధ్యమకాల సాహిత్యము లుండును. తమ్ముడగు చిన్న స్వామి మరణించగా, బాలస్వామి చింతాక్రాంతుడై సేతుయాత్రచేసి తిరిగివచ్చునపుడు ఎట్టయొత్తరం మహారాజు యితనిని ఆదరించి వివాహమునూడ జరిపించెను.

దీక్షితులవారి కీ సంగతి తెలిసి బాలస్వామిని చూచుటకై ఎట్టయోపురం వచ్చినపుడు మార్గమధ్యములో వర్షాభావముచే యెండిపోవు పైరలను జూచి కనికరించి అమృత వర్షిణి రాగంలో “అనూచామృత కర్షిణి అమృతవర్షిణి” అను కీర్తన రచించి గానం చేయడంతోనే దైవకృపవల్ల మేఘవృతమై అద్భుతమైన వర్షము కురిసినట్లు. వెంటనే ఎట్టయోపురం చేరి పెండ్లికొడుకై యున్న తన తమ్మునిజూచి సంతసించి తిరువాతూరు వెళ్ళిను. క్రీ. శ. 1835 లో రాజపుత్రుని వివాహ సందర్భంలో ఆహ్వానము రాగా మరల ఎట్టయోపురం వెళ్ళి రాజపుత్రుని వివాహమైన కొలదిదినములకు అనగా క్రీ.శ. 1835 తులాయాస కృష్ణచతుర్దశినాడు తన 60 వ యేట మద్దుస్వామి దీక్షితులు స్వర్గస్తులైరి. వీరికీర్తనములు ఘమారు 800 వఱకు నుండును. అవి నారికేళ పాకముగా నుండును. వీటిలో యెక్కువభాగము సంస్కృతములో రచింపబడెను. వీరి శిష్యులలో తిరక్కడయూర్ భారతి, ఆవడయూర్ వీణ వెంకట్రామయ్యర్, తేవూరు గుబ్రహ్మణ్యయ్యర్, కొర్నాడ్ రామస్వామి, బిల్వవనం మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

67. చిన్నస్వామి దీక్షితులు :- ఇతడు 18, 19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. మద్దుస్వామి దీక్షితుల సోదరుడు. సంగీత, సాహిత్యములయం దతిసమర్థుడు. ఈయన నారదునిగూర్చి భక్తితో రచించిన “గానలోల కరుణాలవాళి” (తోడి) “నారాయణానంత” (కల్యాణి) అను కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములగును. ఒకనాడీయన ఒకగానసభలో నాగవరాలి రాగ మాలాపనచేయుచుండగా ఒకనాగుబామ పడగ విప్పి ఆడుచూ వచ్చి రాగాలాపన ముగియునంతవఱకు విని వెంటనే యీయనకు సాష్టాంగపడి వెడలిపోయినట్లు చెప్పుదురు. ఇతడు మధుర గానసభవారి ఆహ్వానంపై వెళ్ళి అచ్చటనే స్థిరపడియుండునపుడు 45 వ యేట స్వర్గస్తుడయ్యెను.

68. బాలస్వామి దీక్షితులు :- ఇతడు 18, 19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. మద్దుస్వామి దీక్షితుల కనిష్టసోదరుడు. సంగీత, సాహిత్యములందును, వీణ, వయలిన, సితారు, మృదంగవాద్యములందును గొప్పప్రావీణ్యముగలవాడు. ఎట్టయోపుర సంస్థాన విద్వాంసుడు. ఇతడు అనేక తానవర్ణములను, కృతులనేగాక శ్రీ వేంకటేశ్వర యెట్టేంద్రమహారాజున కంకితముగా వసంతరాగములో “స్వామికి సరి” యను దరువుకూడ రచించియుండెను. మరియు మణిలి శ్రీ చిన్నయూ మొదలియారుచే ఘనమైన సన్మానములుకూడ నొంది క్రీ.శ. 1858 సం॥కు సరియగు పింగళినామ సం॥ కుంభరవి శుక్ల తదియనాడు స్వర్గస్తుడయ్యెను.

69. సుబ్బరామ దీక్షితులు :- ఇతడు 19 వ శతాబ్దమువాడు. బాలస్వామి దీక్షితులకు దత్తపుత్రుడు. తండ్రులవలెనే సంస్కృతాంధ్ర సంగీతముల

లోను, ద్రావిడభాషలోను గొప్ప పండితుడు. ఇతడు తన 17 వ యేటనే దర్బారు రాగం, ఆదితాళంలో కార్తికేయునిపై ఒక వర్ణము రచించి ఎట్టయీపుర సంస్థానాధీశ్వరునిచే మెప్పించిన ఘనుడు. మరియు నితడు ఆ మహారాజు ప్రోత్సాహముననే “సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని” అను గ్రంథము (రెండు భాగములు) ను, ప్రథమాభ్యుదయమున నొక చిన్న గ్రంథమును రచించి మహారాజు ద్రవ్యసహాయమున ప్రకటించెను. వైదిక గ్రంథములలోను వేంకటమఱి సంప్రదాయముననుసరించి అనాటి వాగ్గేయకారకులు రచించిన గీతములు, అక్షణగీతములు, స్వరజతులు, తిల్లానాలు, దరువులు, తానవర్ణములు, కృతులు, కీర్తనలేగాక, తాను రచించిన చాకవర్ణ, తానవర్ణ, రాగమాలిక, సంచారులను, సంగీతలక్షణము, వాగ్గేయకారక లక్షణమును కూడ చేర్చి ప్రకటించియుండెను. ఈ గ్రంథములు కర్నాటక సంగీతానికి మిగుల ప్రామాణికమైనవిగా చెప్పవచ్చును. ఇంతేగాక యితడు ఆంధ్ర మహాభారతాన్ని ద్రావిడ భాషలోనికి అనువదించిన సమర్థుడగును.

70. ఎట్టయీపుర సంస్థానాధీశ్వరులు :- క్రీ. శ. 1860 నుండి 1899

వఱకు, ఎట్టయీపుర సంస్థానమును యీ దిగువ జెల్పిన ముగ్గురు ప్రభువులును వరుసగా పరిపాలించిరి. వీరు సంస్కృత, ఆంధ్ర, ద్రావిడభాషాభివృద్ధికేగాక సంగీతకళాభివృద్ధికికూడ ఆఖండమైన సేవచేసిన రాజపోషకులగుదురు. వీరిలో మొదటివారికి శ్రీ జగదీశ్వరరామకుమార ఎట్టప్ప అనియు, రెండవ వారికి శ్రీ ముద్దుస్వామి ఎట్టప్ప అనియు, మూడవవారికి శ్రీ జగదీశ్వరరామవేంకటేశ్వర ఎట్టప్ప అనియు పేర్లు గలవు. వీరు శ్రీ ముద్దుస్వామి దీక్షితులను, ఆయన సోదరుడు శ్రీ బాలస్వామి దీక్షితులను విశేషంగా సన్మానించియుండిరి. మరియు బాలస్వామి దీక్షితులను, వారి దత్త పుత్రుడు శ్రీ సుబ్బరామదీక్షితులను ఆస్థానవిద్వాంసులుగా నియమించుటేగాక సుబ్బరామదీక్షితులచే “సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని” అను గొప్ప గ్రంథమును వ్రాయించి విశేష వ్యయ ప్రయాసలతో ప్రకటింపజేసిన సంగీతకళాపోషకులగుదురు. ప్రకృష్టమైన యీ గ్రంథములు యిప్పుడు దొరకుటలేదు.

71. స్వాతి తిరునాళ్ మహారాజు :- వీరు క్రీ. శ. 1829 - 1847

వఱకు తిరువాన్కూరు సంస్థానమును పరిపాలించిన మహారాజుగను. 16-4-1818 లో జన్మించెను. సంస్కృత, ఆంధ్ర, మళయాళ, మహారాష్ట్ర, పారశీక, హిందూస్థానీ, ఆంగ్లభాషలలోను; సంగీతము, కవిత్వములోను అద్భుతమైన పాండిత్యము సంపాదించుటయేగాక తెలుగు, సంస్కృత, మళయాళ, మణిప్రవాళములలో పద్యములను, పదవర్ణములను, కృతులను, తిల్లానాలను రచించి చిరకీర్తి నొందిన మహారాజు వాగ్గేయకారకు డగును. వర్ణమహారంలో యీయన ఖలశేఖర పెరుమాళ్ మహారాజుని చెప్పుబడెను.

ఈయన రచనలలో “సరసిజనాభ (కాంభోజి-అట) సామినిన్నే నమ్మితిరా (యమకుల కాంభోజి- అట)” వంటి తానవర్ణములు మిగుల ప్రసిద్ధములగును. వీరి వర్ణ రచనలు 21 వరకు గలవు. వాటిలో 6 భక్తిరసపూరితములును, 15 శృంగారరసపూరితములు నగును. ఈ 21 వర్ణములలో 2 తానవర్ణములును 19 చాకవర్ణములు నగును. పదరచనలలో 5 తెలుగులోను, 10 సంస్కృతములోను, 50 మళయాళములోను గలవు. ఘమారు 300 వఱకు గల యీయన రచనలలో కొన్నిటియందు స్వరాక్షరములుకూడ గలవు. ఈయన మళయాళభాషలో నొక సంగీతలక్షణగ్రంథాన్నికూడ రచించినట్లు తెలియుచున్నది. దేవీ నవరాత్రులలో దేవిపై పాడుటకు ప్రత్యేకముగా యీయన నవరాగ మాలికగా రచించిన 9 కీర్తనలు మిగుల ప్రసిద్ధములుగా నున్నవి. అవి ఏవనగా! (1) దేవి జగజ్జననీ (శంకరాభరణం - ఆది); (2) పాహిమాం (కల్యాణి - ఆది); (3) దేవీ పావనీ (సావేరి - ఆది); (4) భారతీ మాం అవ (తోడి - ఆది); (5) జననీ మాం అవ (ఛ్రావి - త్రిపుట); (6) సరోయహాసన (పంతువరాళి - ఆది); (7) జననీ పాహి (శుద్ధ సావేరి - త్రిపుట); (8) పాహి జననీ (నాటకురంజి - త్రిపుట); (9) పాహి పర్యతనం దినీ (ఆరభి - ఆది) అనునవి యగును. వీటిలో మొదటి 6 న్నూ సురస్వతీదేవికిని మిగత 3 న్నూ పార్వతీదేవికిని అంకితమివ్వబడెను. మరియు నితడు “స్మరజనక (దేవీగ)” వంటి కృతులును “వలపుతాళవళమా (అతాణా-చాపు)” వంటి తెలుగు పదములనుకూడ రచించెను. ఆస్థానవిద్వాంసుడైన అనంతపద్మగోస్వామియొక్క ప్రోత్సాహమున స్వాతితిరునాళ్ మహారాజు కుచేలోపాఖ్యానము, అజామిలోపాఖ్యానము వంటి హరికథలనుకూడ రచించెనని తెలియుచున్నది.

72. తూయి సరసింహదాసు :- ఇతడు 18-19 శతాబ్దములకు

చెందినవాడు. గుంటూరు వాస్తవ్యుడు. తండ్రి పేరు అచ్చయ్య మంత్రి. తల్లి పేరు వెంకమ్మ. త్యాగరాజుకు సమకాలికుడు. రామభక్తుడు. సంస్కృతాంధ్రములలోను సంగీతములోను విశేషపాండిత్యము గలవాడు. లౌకికమైనపుద్గోగము చేయుచున్నను, శ్రీరామచంద్రునిపైగల భక్తిచే యనేక కీర్తనముల రచించి పాడుకొనుచుండెడివాడు. ఈ కీర్తనలలో భక్తి, వేదాంతప్రబోధకములుగా నున్న వేగాక సీతారామలక్ష్మణకర్మయన కుపయోగించు ఉత్సవసంబంధమైన మేలుకొలుపులు, హెచ్చరికలు, లాలి పాటలు, మంగళముల వంటి రచనలుకూడా గలవు. ఈ కీర్తనలను ముఖ్యంగా ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో భక్తులు భజనకాలక్షేపములందు తమచుగా పాడుచుందురు. వీటిలో భజన చేసే విధము తెలియండి (సారాప్య) రామనామామృతమే (మధ్యమావతి) వంటి కీర్తనలు బహుప్రసిద్ధములగును. ఇతడు పూర్వీకముల దర్శించుటకై దక్షిణదేశ పర్యటన చేయునపుడు తిరువొత్తియూరువేళ్ళి అచ్చట వీణ కుప్పయ్యగారియొట్లో

బసచేసియున్న త్యాగయ్యగారిని దర్శించి వారి సంకీర్తనములను వినుటచే గలిగిన మహదానందముతో ఆశువుగా వారిపై కొన్ని పద్యములను చదివెనట. ఆ తరువాత యితడు వరదరామదాసుడను భక్తునితో కలిసి భద్రాచలము వెళ్ళి శ్రీరాముని దర్శించి యచ్చటనే స్థిరపడిపోయి వుండునపుడు కొంతకాలానికి స్వర్గస్థుడయ్యెను.

73. వీణ పెదగురవాచార్యులు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1794లో జన్మించెను. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్ప పండితుడు. త్యాగరాజు కాలములోనివాడు. కాని ఆయనకంటె ముందుగానే 1824లో పరమపదించెను. త్యాగరాజు తీర్థయాత్రలు చేయు సమయములలో వారిని యాయన, బొబ్బిలి కేశవయ్య కలుసుకొని విద్యాగోష్ఠి సలిపినట్లు చెప్పుదురు. ఇతడు విజయనగరం, తిరువాన్కూరు, మాడుగులవంటి సంస్థానములను దర్శించి ఆ సంస్థానాధిపతుల కంకితముగా గీతములు, వర్ణములు, తిల్లానాలు, స్వరపల్లవులు, శృంగార రస పదములు, శబ్దములు, జిక్కిణ దరువులు, సలాము దరువులు, కీర్తనలు రచించి వారిచే ఘనమైన సన్మానము లొందినట్లు తెలియుచున్నది.

74. దుర్వాసుల నూర్యనారాయణ సోమయాజులు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1842-1896 కాలమునాటివాడు. విజయనగరంలో విజయరామ గజపతిమహారాజుల ఆస్థాన విద్వాంసుడు. ఆ మహారాజుపై అనేక గీతములు, స్వరజతులు రచించి బహుమానము లొందినవాడు. మహారాజుతనకుమారుడైన ఆనందగజపతి యువరాజుతో ఉత్తర, దక్షిణ భారతదేశ పర్యటనకు వెడలినప్పుడు యాతనిని, శ్రీ వీణ పెంకట రమణదాసును వెంటబెట్టుకొని యాత్రలుచేసి వచ్చియుండినందున యాతనివలననే త్యాగరాజ, దీక్షిత, శ్యామశాస్త్రిల కృతులు మన ఆంధ్రదేశంలో విశేష ప్రచారంలోనికి రాగలిగినట్లు కొందరు చెప్పుదురు.

75. కంచి వేంకటాద్రి స్వామి:- ఇతడు 18-19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. త్యాగరాజ సమకాలికుడు. త్యాగరాజు సిద్ధిపొందినపు డచటనే యుండి వారి ఆంధ్రక్రియలలో పాల్గొనినవాడు. కంచి వరదరాజస్వామి భక్తుడు. కంచివరదుని పైనను, శ్రీ గంగంలోని అశోభిరస్వామిపైనను విష్ణుపరంగా యాయన రచించిన సంకీర్తనములు మిగుల ప్రసిద్ధములగును. ఈ కీర్తనలు ఘమారు 162 వఱకునున్నట్లు గ్రంథస్థముగా కనబడుచున్నవి. వీటిలో దివ్యనామ సంకీర్తనలు, హెచ్చరికలు, లాలిపాటలు, మంగళహారతులేగాక, సంభాషణలవంటి కీర్తనలూకూడ గలవు. ఇది దక్షిణభారత మంతటను విశేష ప్రచారములో గలవు.

76. వీణ పెరుమాళ్ళయ్య :- ఇతడు క్రీ. శ. 1760-1790 కాలమున తంజావూరును పాలించిన తులజాజీ, అమరసింహమహారాజుల ఆస్థాన విద్వాంసుడు. ఆంధ్ర బ్రాహ్మణుడు. వీణను వాయించుటయు దతి సమర్థుడు. ఘనరాగ పంచకంలో తానం వాయించుట యాయన సామ్యే యను ప్రతీతి గలవాడు. గూఢద్భారతము పర్వటించి అనేక సంస్థానములలో కచ్చేరీలు చేసి రత్నఖచితముగు వీణానీగాక అనేక బహుమానములచే సన్మానింపబడినవాడు. ఒకప్పుడు కొత్తకోట విజయరఘు నాథ తొండమాన్ రాజుగారి కథలో వరుసగా 20 దినములు ఒకేరాగమును వీణ యెడల ప్రదర్శించి పదివేల రూపాయల సన్మానము నొందినవాడు. ఇతడు సావేరి, సారాస్వతి రాగములలో రచించిన అటతాళ వర్ణములు మిగుల ప్రసిద్ధములగును.

77. పల్లవి గోపాలయ్య :- ఇతడు క్రీ. శ. 1788-1832 కాలమునాటి వాడు. సాహిత్యరంగంలో రాజగోపాలకవిగా పేరొందినవాడు. సంస్కృతాంధ్ర, తమిళ భాషలందును, సంగీతమునందును విశేషసాంక్షిక్యము గలవాడు. వెలనాటి బ్రాహ్మణుడు. ఆంధ్రుడు. తండ్రి పేరు గోపాలకవి. ఈయన పూర్వీకులు గుంటూరునుండి తంజావూరువెళ్ళి అచ్చట స్థిరపడిపోయిరి. ఇతడు “వేంకట” ముద్రతో అనేక తానవర్ణములను, కృతులను, రచించిన సమర్థుడగును. వీటిలో ‘వనవాత్సీ నిన్నేకోరి’ (కల్యాణి-ఆట); అను తానవర్ణము, ‘అంబనామ’ (తోడి-ఆది) ‘నిదు మూర్తి’ (నాట కరంజి); వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములగును. రాగాలాపనలోను, పల్లవిపాడుట లోను యితనిని మించినవారు లేరను ప్రతీతిగలిగిన ప్రతిభావంతుడగుటచే పల్లవి గోపాలయ్య అను సార్థక నామమొందెను.

78. పల్లవి శేషయ్య :- ఇతడు 18 - 19 శతాబ్దములలో చెందినవాడు. త్యాగయ్యగారి శిష్యుడగు నెయ్యక్కరప్పటి నుబ్బయ్యగారి కుమారుడు. తెలుగు మురికినాటి బ్రాహ్మణుడు. నివాసము “నెయ్యక్కరప్పటి” గ్రామము. సంస్కృతాంధ్ర ములలోను, సంగీతములోను గొప్పపండితుడు. లక్ష్యలక్షణ విద్వాంసుడు. పల్లవి పాడుటలో అద్భుతమైన ప్రజ్ఞగలవాడగుటచే పల్లవి శేషయ్య అని ప్రసిద్ధిచెంది యుండెను. తెలుగులో అనేకకృతులను, పదవర్ణములను, తిల్లానాలను రచించిన గొప్ప వాగ్గేయకారకుడు. ఒక నాటి గానసభలో ధవ్యాసిరాగమును 8 గంటలు వరుసగా పాడి సభికులను తన్మయులు గా చేసిన సమర్థుడు. ఘూర 1000 రాగములకు లక్ష ణము లేర్పఱచి వాటిలోగల తన రచనల కొన్నిటిని స్వరపఱచి నొక గ్రంథమును ప్రకటించిన ప్రతిభావంతుడు. ఇత డొకసారి మైసూరువెళ్లి మహారాజుదర్శనార్థమై శ్రీచామంజేశ్వరీ ఆలయప్రాంగణములో నితనియొండగా జేరి దర్శనార్థమేర్పడిన

మహారాజు యితనిని చూచి ఆహ్వానించినంతనే వెళ్ళి మహారాజుపై “ధూమి వెలయు సోమకుల వరశ్యామ భూప కేషుని మనవినిని కామితార్థము లాసగి కావును” అను తిల్లానాను ధన్యాసిరాగములో రచించి పాడగనే మహారాజు విని మిగుల సంతసించి ఘనమైన సన్మానముచేయుటయేగాక తన ఆస్థానవిద్వాంసునిగాకూడ నియమించెనట. ఈతనికృతులలో ‘ఇకనన్నబ్రోవ’ (భైరవి-ఆది) వంటివి సుప్రసిద్ధములగును.

79. సుబ్బరాయశాస్త్రి :- ఇతడు క్రీ. శ. 1803 - 1862 కాలమునకు

చెందినవాడు. శ్యామశాస్త్రుల కుమారుడు. సంస్కృతాంధ్ర, తమిళ భాషలందును, సంగీతములోను విశేషపండిత్యముగలవాడు. ఇతడు కర్నాటక సంగీతమును మొట్టమొదట తండ్రిగారివద్దను, తరుపరి త్యాగయ్యగారివద్దను, హిందూస్థానీ సంగీతమును మొదట మేరు గోస్వామివద్దను, తరువాత రామదాసస్వామివద్దను నేర్చుకొనెను. ఇతడు వయొలిన్ వాద్యములోను, సరిదావాద్యములోను కచ్చేరీ చేయగల సమర్థుడు. “కుమార” ముద్రతో యితడనేక కృతులను, స్వరజతులను రచించెను. ఈ కృతులలో మధ్యమకాల సాహిత్యములను, స్వరసాహిత్యములను, చిట్ట స్వరములను కూడ నేర్పరిచియుండెను. ఇట్టివి మధురమీ నాక్షిణీ వి సన్నిధిలో విశేషంగా ప్రచారములో నున్నవి. ఇతడు తిరువయ్యూర్ లోని శ్రీ ధర్మసంపర్కనీడేవిని దర్శించి భక్తితో ‘నిన్ను వినా గతిగాన జగన్’ (కల్యాణి-ఆది) అను కృతిని రచించి ఆత్మహృతంగా గానంచేయగా గురువైన శ్రీ త్యాగయ్యగారు విని మహదానందభరితుడయ్యెనట. ఇతడు మద్రాసులో 12 సంవత్సరములు నివసించెను. ఆ సమయములో తిరువళిక్కేణిలోని శ్రీపార్థసారధిస్వామిని దర్శించి భక్తితో ‘నిను నేవించిన’ (యదుకుంకాంభోజ-చాపు) అను కృతిని రచించి పాడినట్లుగా చెప్పదురు.

80. అన్నాస్వామి శాస్త్రి :- ఇతడు సుబ్బరాయశాస్త్రియొక్క దత్త కుమారుడు. క్రీ. శ. 1827లో జన్మించెను. సంగీతసాహిత్యములందును, భాష్య, నాటకాలంకార, వ్యాకరణశాస్త్రములందును గొప్పపండితుడు. వయొలిన్ వాద్యమునం దద్భుతమైన ప్రావీణ్యముగలవాడు. ఇతడు కొన్ని కృతులను రచించెను. వాటిలో ‘కామాక్షి, సాహిత్రీ గిరిరాజసుత’ వంటి స్వర సాహిత్యములు గల కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములగును.

81. వీణ కుప్పయ్యర్ :- ఇతడు 18 - 19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. త్యాగరాజుకు ముఖ్య శిష్యుడు. తమిళ బ్రాహ్మణుడు. మదరాసులోని “తిరువొత్తీయూరు” నందు జన్మించెను. గనుక తిరువొత్తీయూర్ కుప్పయ్యర్ అని పిలువబడెను. సారాయంగోళ రాగాలూపనలో విశేషప్రతిభ గలవాడగుటచే నారా

యజ్ఞగౌళ కుప్పయ్యర్ అనియు, పాట కుప్పయ్యర్ అనియు చెప్పుకొనెడివారు. తండ్రి పేరు సాంబమూర్తి కావ్రి. ఈయన వీణావాద్యములో అద్భుతమైన ప్రతిభ గలవాడగుటచే సాంబడు వాయించాలి సాంబడే (ఈశ్వరుడే) వినాలి అని ప్రజలు చెప్పుకొనెవారు. కుప్పయ్యర్ సంగీత సాహిత్యములలో గొప్పపండితుడు, కవియు నగును. ఇతడు రచించిన తానవర్ణములు, కృతులు, తిల్లానాలు విశేష ప్రచారంలోనికి రాగలిగెను. ఇవి “గోపాలదాస” ముద్రను గలిగియుండును. వీటిలో “కనికరము లేకపోయె” (ఆనందభైరవి); “మనవ్యాలకింపజే దేవి” (భిమాను); “నా మొరాలకించి” (ధన్యాసి); “ఇంత పరాకేలనమ్మ” (బేగడ); “జగదభిరామ” (కానడ); “పరాకేల జేసేవు (గౌరీమనోహరి); వంటి కృతులు ప్రసిద్ధము లగును. ఇతనికి “గాన చక్రవర్తి” అను ప్రసిద్ధ బిరుదు గలదు. ఈయన శిష్యులలో పల్లవి సీతారామయ్య, ఫిడేల్ పాన్ను స్వామి మొదలగువారు ముఖ్యులగుచురు.

82. తిరువొత్తియూర్ త్యాగయ్యర్ :- ఇతడు 19వ శతాబ్దము నకు చెందినవాడు. కుప్పయ్యర్ కుమారుడు. ఇతడు మద్రాసులోని ముత్యాలపేటలో నివసించుటచే ముత్యాలపేట త్యాగయ్యర్ అనియు, స్వరకల్పనలో నిధి యగుటచే స్వరసింహ త్యాగయ్యర్ అనియు చెప్పబడెను. సంగీత సాహిత్యములలో విశేష ప్రతిభ గలిగినవాడు. ఘనరాగ పంచకముతో సహా 108 రాగములందు కృతులను రచించి “సంకీర్తన రత్నావళి” యను గ్రంథమును ప్రకటించిన ప్రతిభావంతుడు. తన తండ్రియగు కుప్పయ్యర్ గారి రచనలన్నిటిని చేర్చి “పల్లవి స్వరకల్పవల్లి” యను పేరిట నొక గ్రంథమునుకూడ ప్రకటించిన ప్రజ్ఞావంతుడు. మరియు నితడు త్యాగరాజునిపై గల విశేష భక్తిచే “త్యాగరాజ సద్గురని దలతు” (భరవార ప్రియ) అను కృతినికూడ రచించియుండెను.

83. షట్కూల గోవిందమూరార్ :- ఇతడు త్యాగరాజును దర్శించి వారి అకింపుల నందుకొన్న గొప్ప విద్వాంసుడు. ఇతడు పల్లవిని షట్కూల ములం దర్శనముగా పాడగలిగిన సమర్థుడగుటచే షట్కూల గోవిందమూరార్ అని చెప్పబడెను. ఈతని తంబురకు సప్తతంత్రులును, పతాకమును వుండెననియు, ఆ సప్తతంత్రులలో మూడు ముద్ర పంచమములును, మూడు మధ్య మడ్డములుగను, ఒకటి మంద్రమడ్డముగను శ్రుతి చేయబడుచుండెట్లుగా తెలియుచున్నది.

84. మానాంబుచావడి వేంకటసుబ్బయ్య :- ఇతడు 18 - 19 శతాబ్దములలోనివాడు. తెలుగు మరికినాటి వైదిక బ్రాహ్మణుడు. త్యాగరాజునకు శిష్యుడును, మరియు బంధువు నగువాడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్పపండితుడు.

దైవభక్తుడు. శ్రీ వేంకటేశ్వరుని స్థుతించుచూ, “వేంకటేశ” ముద్రతో అనేక కృతులను, రాగమాలికలను రచించిన విజ్ఞానవంతుడు. తన గురువైన త్యాగరాజును స్తుతించుచూ “సామికి సరి యెవరవచ్చు” (దేవగాంధారి) అను కృతిని రచించి గురువుపై తనకుగల విశేషభక్తిని చాటుకొనిన పుణ్యపురుషుడు. ఈయనకు అనేకమంది శిష్యులు గలరు. వారిలో శ్రీ మహావైద్యనాథయ్యర్, శ్రీ పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్, శ్రీ శరభశాస్త్రి, శ్రీ లావణి వెంకట్రావు, శ్రీ ఫిడేలు వెంకోజీరావు, శ్రీ పంచాపేశ్వయ్య (త్యాగరాజునకు మనుమడు), శ్రీ శివరామయ్య మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు.

రిగి. మూవనల్లూరు సభావతయ్య :- ఇతడు 18-19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. ములకనాటి వైదికబ్రాహ్మణుడు. ఆంధ్రదేశమునంపి వలసవచ్చిన భాగవత కుటుంబంలోని వాడు. తండ్రిపేరు దురై స్వామయ్య. భరతనాట్యములోను, సంగీత సాహిత్యములలోను గొప్ప ప్రతిభావంతుడు. దైవభక్తిగలవాడు. మన్నార గుడిలోని శ్రీ రాజగోపాలస్వామి కంకితముగా శృంగారరస ప్రధానమైన అనేక పదములను తెలుగులో రచించి చిరకీర్తికొందినవాడు. మరియు “సీతాస్వయంవర” మను కథను పాటలలో రచించిన సమర్థుడు. ఇతనియొక్క పదములలో ‘అన్యాయముగ’ (కాంభోజి-మిశ్రచాపు) వంటివి మిగుల ప్రసిద్ధములగును.

రిగి. వాలాజాపేట వేంకటరమణ భాగవతులు :- ఇతడు శ్రీ. శ. 18-19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. సారాస్త్రిబ్రాహ్మణుడు. త్యాగరాజుకు శ్రేమ పాత్రుడైన శిష్యుడు. త్యాగరాజునకు పూజాసమయములో భగవత్ప్రేరణచే గలుగు దివ్యతేజస్సునుగని వెంటనే ఆయన ముఖతా వెలుగుతు సంగీతరచనల (కృతుల)ను బహుజాగ్రత్తగా వ్రాయగలిగిన సమర్థుడు. ఇతడు కృతులను శేర్లుకొనునపుడు త్వరగా పాఠం చేయలేకపోవుటను గురువగు త్యాగయ్యగారు గ్రహించి జాలించి శ్రీరామనిగూర్చి భక్తితో “జ్ఞానమొసగరాదా” (వడ్డిధర్మార్గిణి) అను కృతిని పాడుచూ తన శిష్యునికి జ్ఞానప్రదానముచేయమని ప్రార్థింపగా వెంటనే శిష్యుడైన వేంకటరమణ భాగవతులకు గ్రహణశక్తిగలిగి ఆనాటినుండి కృతులను త్వరగా పాఠం చేయగలిగెనని ప్రతీతిగలదు. ఇతడు సంగీత, సాహిత్యములలో గొప్ప పండితుడగుటచే అనేక కృతులను, వర్ణములను, స్వరజతులనేగాక గురువును స్తుతింపుచూ కాకర్ల వంశాద్ధి అనేది మంగళాష్టకమును, ధ్యానశ్లోకములనుకూడ రచించెను. ఈయన శిష్యులలో మైసూరు సదాశివరావు, కవి వెంకటగూరి, కాంచీపురం అరుణాచలాచారి మొదలగువారు ముఖ్యులగుదురు. ఈయన కుమారుడు శ్రీ కృష్ణస్వామిభాగవతులు.

వ్రాసిన త్యాగరాజుని యొక్క జీవితచరిత్రమే నేడు మన సంగీతచరిత్రకు ముఖ్య ధారమైనదని గ్రహించునది.

87. మధ్యాహ్నము దురై స్వామి అయ్యర్ :- ఇతడు 18-19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. త్యాగరాజుని సమకాలికుడు. పల్లవి పాడుటలో అఖండమైన ప్రతిభగలవాడు. గనుక పల్లవి దురై స్వామి అయ్యర్ అని ప్రసిద్ధిచెందెను. త్యాగరాజు శిష్యులగు గోవిందశివన్, సభాపతి అయ్యర్ యీయన తనమారులని చెప్పదురు.

88. పరమేశ్వర భాగవతార్ :- ఇతడు క్రీ. శ. 1815-1892 కాలము నకు చెందినవాడు. పాలఘాటు బ్రాహ్మణుడు. సంగీత, సాహిత్యములలో యితనికిగల ప్రతిభచే 18 వ యేటనే తిరువాన్కూరు సంస్థానములో ప్రధాన ఆస్థాన విద్వాంసుడయ్యెను. ఇతడు రచించిన కీర్తన లనేకములు గలవు. సుప్రసిద్ధుడైన శ్రీ కోయింబత్తూరు రాఘవయ్య యీయన ముఖ్యశిష్యుడగును.

89. వైకుంఠ శాస్త్రిలు :- ఇతడు చోళదేశస్థుడు. ద్రావిడ బ్రాహ్మణుడు. సంస్కృత, వ్యాకరణ, సంగీతములం దతిసమర్థుడు. ఇతడు సంస్కృతంలో రక్తి రాగములందును, దేశీయరాగములందు “వైకుంఠ” ముద్రతో అనేక కీర్తనలు రచించినట్లుగా తెలియుచున్నది.

90. రామస్వామి శివన్ :- ఇతడు 19 వ శతాబ్దములోనివాడు. సంగీత సాహిత్యములలో కడు సమర్థుడు. “గుహదాసు” ముద్రతో యిత డనేక కృతులను, వర్ణములను రచించెను. వీటిలో పాహిమాం శ్రీ రాజరాజేశ్వరీ (జనరంజని) అను కృతియు, పంకజాక్షినిపై (కాంభోజి) అను వర్ణము మిగుల ప్రసిద్ధములగును. సుప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసుడుగా పేరొందిన శ్రీ మహావైద్యనాథయ్యర్ యీతని తమ్ముడగును.

91. ఆనయ్య :- ఇతడు శరభోజి మహారాజు కాలము నాటివాడు. తంజావూరు ఆస్థాన విద్వాంసుడు. తమిళ బ్రాహ్మణుడు. జన్మస్థానము “వైయోచేరి” గ్రామము. సంస్కృతాంధ్రములలోను, తమిళములోను, సంగీతములోను గొప్ప పండితుడు. “ఉమాదాసు” ముద్రతో అనేక కృతులను రచించిన సమర్థుడు. ఈ రచనలలో “ఇలల పరాకా” (నాదనామక్రియ); “భజన కాయవే” (కేదారి); “మహిమ తెలియ తరమ” (శంకరాభరణం) “పరాశల బాలా” (రీతిగాళ); వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధము లగును. ప్రసిద్ధగాయకుడగు మహావైద్యనాథయ్యర్ యీయన శిష్యుడగును.

92. మహావైద్యనాథయ్యర్ :- ఇతడు క్రీ. శ. 1844-1893 కాలము నకు చెందినవాడు. తమిళ బ్రాహ్మణుడు. కాండిన్యనగోత్రుడు. వివాసము

“వైద్యోచేరి” అను గ్రామము. తండ్రి పేరు దురై స్వామి అయ్యర్. అన్నల పేర్లు సాంబమూర్తి అయ్యర్, రామస్వామి శివన్. తమ్ముని పేరు అప్పాస్వామి అయ్యర్. గురువు పేరు మానాంబుచావడి వేంకటసుబ్బయ్య. వైద్యనాథయ్యర్ 7 వ యేటనే గొప్ప విద్వాంసుడయ్యెను. ఇతని సంగీత కచ్చేరియును, కథాకాలక్షేపమును వినిన వారందరను యితనిది గాంధర్వగానమని పొగడుచుండెడివారట. ఆనాటి రాజాధి రాజులు సయితము యీయనను ఆహ్వానించి కచ్చేరిలు చేయించి ఘనంగా సన్మానించెడి వారట. సుబ్రహ్మణ్య దేశికాయ ఆను ఆయన గురుభాజ చేయు సందర్భంలో 13 సం॥ ములు వయసుగల యీ బాలుని ఆహ్వానించగా ఆనాడు యీ వైద్యనాథయ్యర్ చేసిన హరికథా కాలక్షేపమునకు పండిత పామరులుకూడ ముగ్ధులు కాగా దేశికాయ ఆనంద పరవశుడై సభితుల సమక్షంలో యితనికి “మహా” అను గొప్ప బిరుదు నొసంగి ఘనంగా సత్కరించెను. ఇతడు 72 మేళకర్త రాగములలో నొక గొప్ప రాగమాలికను రచించిన మహానుభావుడగుటచే యితనిని ఆంగ్లకవియగు మోజార్టుతో పోల్చదగునని చెప్పుదురు. ఇతడు క్రీ. శ. 1893 సం॥ జనవరి 7వ తేదీన 49 వ యేట స్వర్ణస్థడయ్యెను.

93. పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ :- ఇతడు క్రీ. శ. 1845-1902 కాలమునాటివాడు. అష్టానహస్రబ్రాహ్మణుడు. ఆంధ్ర, తమిళ భాషలలోను, సంగీతములోను గొప్ప పండితుడు. మానాంబుచావడి వేంకట సుబ్బయ్యగారి శిష్యుడు. ఈయన గాత్రము మొదట అతికఠినముగా నుండుటచే విపరీతమైన సాధన చేసి తన గాత్రమును మాధుర్యమైనదిగా చేసుకొనగలిగిన సంకల్పసిద్ధుడు. ఇతడు త్యాగరాజ రచనల ననుసరించి “వేంకటేశ” ముద్రతో అనేక కృతులను, వర్ణములను, తిల్లానాలను, జావళీలను రచించిన సమర్థుడు. చేగడ రాగాలాపనలో ఈయనకు గల ప్రత్యేక నైపుణ్యమునకుగాను చేగడ సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ అని పిలువబడెను. మరియు అష్టాతరకత తాళములలో నొకటైన 128 అక్షరకాలముల పింహనందన తాళములో నొక గొప్ప పల్లవిని రచించి అత్యద్భుతంగా గానంచేసి సభాసదులను ఆనందపరచుటగా చేయగల ఏకైక సంగీత విద్వాంసుడు. ఇతడు మొట్టమొదట తిరువొత్తియూర్ లోను, తదుపరి చెన్నపట్నం (చుద్రాను) లోను నివసించుటచే పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ అని పిలువబడెను. ఈతని రచనలకుగాని, గానమునకుగాని రాగ భావమే ప్రత్యేకత యగును. ఈయన రచనలలో “ఇంతకంటె” (కన్నడ); రఘువంశ సుధాంబుధి చంద్ర” (కదనకుతూహలము); “మనమున పెర నమ్మితిని” (చేగడ); “నిన్ను జూచి ధన్యుడనైతి” (సౌరాష్ట్ర); వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములగును. ప్రఖ్యాత సంగీత విద్వాంసుడుగా కీర్తి నొందిన శ్రీ రామన్న శ్రీనివాస అయ్యంగార్ ఈయన ముఖ్యశిష్యుడగును.

94. రామనాథపురం శ్రీనివాస ఆయ్యంగార్ :- ఇతడు 19-20

శతాబ్దములకు చెందినవాడు. తమిళ వైష్ణవ బ్రాహ్మణుడు. సంగీత సాహిత్యములలోను, తెలుగులోను గొప్ప విద్వాంసుడు. పట్నం సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి ముఖ్య శిష్యుడు. రామ్నాడ్ రాజావారు యాయనకు సంగీత విద్యను నేర్పించి తన ఆస్థాన విద్వాంసునిగా చేసుకొనెను. ఇతడు తెలుగులో అనేక కృతులను, తానవర్ణములను, తిల్లానాలను, జావళీలను స్వనామ(శ్రీనివాస)ముద్రతో రచించినగొప్పసమర్థుడు. ఈ రచనలలో “నరనమ్మిన” (కానడ-ఆట) అను తానవర్ణము, “సరగున పాలింప” (కేదారగాళ); “పరమపాననా” (పూర్వకల్యాణి) వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములు. నేటిప్రసిద్ధ గాయకశిఖామణియగు సంగీత కళానిధి, సంగీత రత్నాకర శ్రీ అరియకుడి రామానుజ ఆయ్యంగార్ యాయన ముఖ్యశిష్యుడనను.

95. చెయ్యూరు చెంగ్వరాయశాస్త్రి :- ఇతడు క్రీ. శ. 1810 -

1900 కాలమునాటివాడు. ఇంటి పేరు మార్చెద్దివారు. జన్మస్థానము చెంగల్పట్టుజిల్లాలోని “చెరుంపేరు” అను గ్రామము. సంగీత సాహిత్యములందును, ఆంధ్రమునంగును, భరతనాట్యశాస్త్రముందును మిగుల పాండిత్యముగలవాడు. ఇతడు సంస్కృతాంధ్ర, తమిళ భాషలందీకీర్తనలు, పదములు, యక్షగానములు, పద్యకావ్యములు రచించెను. ఈతడు రచించిన కీర్తనలు ఘనము 1000 వలకు గలవని చెప్పుదురు. వీటిలో 860కి ర్తనలు కంచి కామాక్షీదేవిపైనను, 240కి ర్తనలు మధుర మీనాక్షీదేవిపైనను, 100 కీర్తనలకుపైగా శ్రీ తిరుపతివేంకటేశ్వరునిపైనను రచింపబడినవి. ఈ కీర్తనలలో కొన్ని మధ్యమకాల సాహిత్యములతోను, కొన్ని అనుప్రాస, అంత్యప్రాసలతోను కూడి యుండును. ఇతడు పైన చెప్పిన రచనలనేగాక, ముద్దుకుమార శతకము, చారులీలా విలాసము వంటి తెలుగు పద్య ప్రబంధములను, కుద్ధ స్వరాక్షరములతోకూడిన కందపద్యములనుకూడ రచించెను. ఈతని కందపద్యము నొకటి యీ క్రిందచాచుచున్నది.

కలః సామ పడగరిమ పసగని - గామని దనిగాని మగని గాదనిరిగదా ।

నీ మమ మరి సరిపనిగని - పామరి పగమానిగాని పనిగాదనిదా ।

పై విధముగా నుండును. మరియు నితడు “దిగంతములు జయింప మీనాక్షీ దేవి నడలె” (భైరవి - ఆది) వంటి దరువులను, “నుండచేకనిలను” మనే యక్షగానముకూడ తెలుగులో రచించియున్న గొప్ప ప్రతిభావంతుడగును,

96. వైదీశ్వరన్ కోవిల్ సుబ్బరామయ్యగార్ :- ఇతడు 18-19 శతా

బ్దములకు చెందినవాడు. తమిళబ్రాహ్మణుడు. సంగీతములోను, తమిళభాషలోను గొప్పపండితుడు. ఇతడు తమిళములో శృంగార రసప్రధానమైన అనేక పదములను “ముద్దుకుమార” ముద్రతో రచించి విశేషమైన కీర్తి సొందినవాడగును.

97. మైసూరు సదాశివరావు :- ఇతడు మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుడు. 18-19 శతాబ్దములకు చెందినవాడు. వాలాజాపేట వేంకటరమణ భాగవతుల శిష్యుడు. మైసూరు సంస్థాన విద్వాంసుడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్ప పాండిత్యముగలవాడు. ఇతడు స్వనామ (సదాశివ) ముద్రతో అనేక కృతులను, వర్ణములను, తిల్లానాలను రచించెను. ఈయన కృతులలో అనేకము స్వరసాహిత్యములతో కూడి యుండుటచే వినుట కెంతో రంజకముగా నుండును. వీటిలో “వాచామగోచరంఢని” (అతానా) వంటి కృతులను, “ఏమగుబోధించెర” (ధన్యాసి-ఆది) వంటి పదవర్ణములను, మిగుల ప్రసిద్ధములగును.

98. తిరుపతి నారాయణస్వామి :- ఇతడు ఆంధ్రుడు. తిరుపతి వాస్తవ్యుడు. తెలుగులోను, సంగీతములోను మంచి ప్రావీణ్యముగలవాడు. ఇతడు వేంకటేశ్వరుని భక్తుడు. “వేంకటేశ” ముద్రతో అనేక కృతులను, జావళిలను రచించెను. వీటిలో “పరాకేల సరస్వతి” (నాటకురంజి) “ఇకనైననా” (పుష్పలలిక) వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములగును.

99. మైసూరు లింగరాజు అర్చు :- ఇతడు మైసూరు సంస్థానమునకు చెందినవాడు. సంగీత సాహిత్యములలో గొప్ప పాండిత్యము గలవాడు. కృతీరచయితలలో నొక ప్రముఖుడుగా పేరొందినవాడు. స్వనామ (లింగరాజు) ముద్రతో యితడు రచించిన కృతులు బహురంజకముగా నుండును. వీటిలో కొన్నిటికి చిట్ట స్వరములుకూడ యుండును. ఇట్టి రచనలలో శృంగారలహరి (వీలాంబరి-ఆది) వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధము లగును.

100. చిన్నికృష్ణదాసు :- ఇతడు సంగీతములోను, తెలుగులోను, విశేష పాండిత్యము గలవాడు. స్వనామ (చిన్నికృష్ణ) ముద్రతో యితడు రచించిన కృతులు, స్వరజతులు, బహుప్రసిద్ధము లగును. వీటిలో “సాంబశివా యనకే” (ఖమాను-ఆది) అను స్వరజతి విశేష ప్రచారములో గలదు.

101. ధర్మపురి నుబ్బరాయర్ & పట్టాభిరామయ్య :- వీరుభయలు సోదరులు. సంగీతములోను, తెలుగులోను గొప్ప ప్రవీణతగలవారు. తెలుగులో శృంగార రసప్రధానముగా వీరు అనేక జావళిలను రచించిరి. “ధర్మపురిశ” ముద్రతో నుబ్బరాయర్ ను, “తాళవళేశ” ముద్రతో పట్టాభిరామయ్యయును, రచించిరి. ఈ జావళిలలో “మరుబారి తాళలేనురా” (ఖమాను-ఆది); “కొమ్మరొ వాని కంఠ దిగువే” (ఖమాను-ఆది) వంటి రచనలు బహుప్రసిద్ధములగును. వీటిని సంగీత కచ్చేరీలందును, భరతసాట్వ ప్రదర్శనములందును తరచుగా పాడుచుండుదు.

102. కున్నకుడి కృష్ణయ్య :- ఇతడు తమిళ బ్రాహ్మణుడు. సంగీతము లోను, తమిళములోను, తెలుగులోను, మిక్కిలి పాండిత్యముగలవాడు. రామనాథ పురము సంస్థాన విద్వాంసుడు. స్వనామ (కృష్ణ) ముద్రతో యిత డనేక కృతులను, వర్ణములను, తిల్లానాలను రచించి కీర్తిసాధించినవాడు. ఈయన రచనలలో “నీవే నన్ను పరిపాలించుటకు” (కాంభోజి-ఆది) వంటి కృతులు మిగుల ప్రసిద్ధములగును.

103 కరూరు దక్షిణామూర్తియ్య :- పీఠభయులు వరుసకు సోదరులు. కరూరు వాస్తవ్యులు. సంగీత, సాహిత్యములందు విశేషపాండి త్యము గలవారు. “గర్భపురి” ముద్రతో పీఠ రచించిన కీర్తనలు బహుప్రసిద్ధముగా నున్నవి. వీటిలో “మరిమరి నిన్నే” (కాంభోజి-రూపకం) “బ్రోవసముముడి” (గారి మనోహరి-ఆది); “రారా రామా” (బంగాళా-ఆది) వంటి కృతులు ప్రసిద్ధములగును.

104 తచ్చూరు శింగరాచార్య సోదరులు :- పీఠభయులు సోదరులు. ఆంధ్ర వైష్ణవ బ్రాహ్మణులు. సుబ్బరాయశాస్త్రి శిష్యులు. చెన్నపట్టణము నందు నివసించినవారు. సంస్కృతాంధ్రములలోను, సంగీతములోను, విశేషపాండి త్యము గలవారు. విజయనగరం శ్రీ ఆనందగజపతి మహారాజువారి ఆస్థానవిద్వాంసులు. గేయకల్పనలు విలసిల్లిన అనేక కీర్తనలు, జావళీలు రచించిన వాగ్గేయకారకులు. వీరి రచనలు ముఖ్యముగా తోడి, ధైరవి, కాంభోజి, శంకరాభరణం, విలహరి, నాట తురంజి, ఆనందధైరవి, కల్యాణివంటి రక్తిరాగాలలో కనపడుచున్నవి. ఈ సోదరులు సంగీత లక్ష్యలక్షణములలో విశేష కృషిచేసి, తాము రచించిన రచనలనేగాక, పూర్వాచార్యులు రచించిన గీత, వర్ణ, పద, కీర్తనాదులనుకూడచేర్చి బహుజనోపయోగ కరముగా (1) స్వరమంజరి (2) సంగీతకళానిధి (3) గాయకపారిజాతము (3) గాయక లోచనము (5) గాయకసిద్ధాంజన మను అయిదు గ్రంథములను ప్రకటించియుండిరి. మరియు పీఠ శ్రీమాన్ వీణ రామానుజాచార్యులుగారు సమకూర్చిన “సంగీత సర్వార్థ సారసంగ్రహము” అను గ్రంథమునుకూడ పరిష్కరించి నటుల తెలియుచున్నది.

105. తాళ్ళూరి నారాయణకవి :- ఇతడు 19వ, శతాబ్దములోని వాడు. సంగీత సాహిత్యములలో మిగుల సమర్థుడు. ఒక నాటి రాత్రి యాయనకు స్వప్నములో గురువైన శ్రీవేంకట శివార్యుడు కనపించి, నాయనా! నీవు రామాయణ మును కీర్తనలుగా రచింపుమని ఆనతిచ్చెనట. వెంటనే యితడు మేల్కొని తన స్వప్న వృత్తాంతమును తెలిపి రామాయణమును కీర్తనలతో హరికథగా రచించెనట. దీనిలో కీర్తనలేగాక తోహారాలు, మంజరులు, రగడలు, షణ్మహామరాదులు సైతమువుండి, అవి

అంత్యానుప్రాసాది నియమములతో కూడి వుండును. ఈ రామాయణమును “మోక్షగుండ” మను గ్రామంతోని శ్రీరామచంద్రుని కంకితమివ్వబడినందున దీనికి మోక్షగుండరామాయణమని పేరు గలిగినవిచెప్పదురు.

106. వీణ శేషన్న :- ఇతడు క్రీ. శ. 1852లో జన్మించెను. తండ్రి పేరు చిక్కరామప్ప. ఇతడు తంజావూరునుండి మైసూరు వచ్చి స్థితపడిపోయెను. శేషన్న కర్నాటకుడు. తెలుగులోను, సంగీతములోను, గొప్ప పండితుడు. వీణలో అద్భుతమైన పాండిత్యముగలవాడు. గనుక వైశిషిఖామణి యను బిరుదు నొందెను. ఇతడు ఫిజేలు, జలతరంగిణి, స్వరబత్, పియానో, హార్మోనియము వంటి అనేక సంగీతవాద్యములందుకూడ మిక్కిలి ప్రావీణ్యము గలవాడు. తెలుగులో అనేక వర్ణములు, జావళీలు, తిల్లానాలు, రచించిన గమకములు. మైసూరు ఆస్థాన విద్వాంసుడు. యావద్భారతములో పర్యటించి వీణావాద్యములో అఖండమైన ఖ్యాతి నార్జించిన ప్రతిభావంతుడు. ఇతడు క్రీ. శ. 1926లో స్వర్గస్థుడయ్యెను.

107. పరాంకుశదాసు :- ఇతడు 19వ శతాబ్దమునకు చెందినవాడు. చెన్నపట్టణప్రాంతమున నివసించినవాడు. భజన సంప్రదాయమునకు చెందిన సంకీర్తన రచయితలలో సుప్రసిద్ధుడు. ఈయన కీర్తనలను పరాంకుశదాస కీర్తనలను పేరుతో నొక గ్రంథముకూడ మద్రాసులో ప్రచురింపబడెను. ఈ కీర్తనలు భక్తిరస పూరితములై శ్రీరామచంద్రుని స్తుతించునవిగా నుండును. వీటిలో యెక్కువ భాగము తెలుగులోను, కొన్ని మాత్రము సంస్కృతంలోను, తమిళంలోను, హిందుస్థానీలోను గలవు. ఈ కీర్తనలు, అంధ్ర, తమిళ దేశములందుగల భజన సమాజములందు తలచుగా పాడుచుందురు. ఇతడు తన గురువైన తిరువేంగడ తాతాచార్యులమీదను, శ్రీరామానుజాచార్యులమీదనేగాక మద్రాసులోని శ్రీ పార్థసారథి స్వామి, శ్రీ రంగనాథస్వామిలమీద కూడ కొన్ని కీర్తనలు రచించెను. ఈతని రచనలలో కీర్తనలేగాక దేవుని నిత్యోత్సవ, కైంకర్యాదులందు పాడుకొను కందార్థములును, ఆరగింపు, విడెము, పవళింపు, లాలి, జోల, మేలుకొలుపు, మంగళములకు సంబంధించిన పాటలు, స్తోత్రములు కూడ గలవు. ఈతని రచనలలో ధన్యానీరాగమునగల “రాముని మినహా భూమిలో వేరొక స్వామియు లేడు సుమా” అను కీర్తన మిగుల ప్రసిద్ధమగును. ఈ కీర్తనలోగల ఆటు చరణములు, తెలుగు, తమిళము, కన్నడము, మహారాష్ట్రము, హిందుస్థానీ అంగ్లములనెడి, ఆటు భాషలలో రచింపబడుటచే యిట్టి కీర్తనను, బహుషా కీర్తన యని చెప్పబడును.

108. ఆదిభట్ల నారాయణదాసు :- ఇతడు క్రీ. శ. 1864 కు 40 యేళ్లు రక్తాక్షి సంవత్సర శ్రావణమాస చతుర్థికినాడు ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని ఆజ్ఞాద

గ్రామములో జన్మించెను. తండ్రిపేరు వేంకటచయ్యులు. తల్లిపేరు వరదమ్మమ్మ. పేరుగుద్రావిడ బ్రాహ్మణుడు. సంస్కృతాంధ్ర, అంగ్ల, పాఠశాలవిద్యను, సంగీత, జ్యోతిష, వ్యాయాస, భరతశాస్త్రములలోను, కవిత్వములోను, అద్భుతమైన పాండిత్యముగల వాగ్దేయకారకుడు. విజయనగరం మహారాజు సంగీతకళాకాలాధ్యక్షుడుగా చాలాకాలము పనిచేసిన గురువు. బహుగ్రంథకర్తయైనవార్తరత్నమతాపర్యటించి రాజాధిరాజులచే నైతము ఘనమైన సన్మానములొందినవాడు. హరికథాశిత్రముచుడను గొప్పవిరుదునొందినవాడు. ఈయన ఆసలు పేరు నాగరాజు. మహారాజు నారాయణదాసు అను పేరుతో ప్రసిద్ధినించినవాడు. ఈయన హరికథారచనములో వరకు గలవని తెలియుచున్నది. (1) జానకీశపథము (2) రుక్మిణీకల్యాణము (3) మార్కండేయ చరిత్ర (4) హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము (5) అంబరీష చరిత్ర (6) భీష్మచరిత్ర (7) ప్రహ్లాదచరిత్ర (8) గజేంద్ర మోక్షము (9) యథార్థరామాయణములగును. ఈయనకు అనేకమంది శిష్యులుగలరు. ఈ మహాపండితుడు యితీవలనే స్వగృహమయ్యెను.

109. యల్. ముత్తయ్య భాగవతార్ :- ఇతడు క్రీ. శ. 1877 -

1915 కాలమునాటివాడు. తమిళనాడులో గల “పునల్వేలి” గ్రామమునందు జన్మించెను. హరికేశనల్లూరులో నివసించెను. తండ్రిపేరు లింగయ్య. తల్లిపేరు ఆనందవల్లి. ఇతడు సంస్కృతాంధ్రములలోను, కన్నడ, తమిళ భాషలందును, సంగీతములోను, కవిత్వములోను విశేషపాండిత్యముగలవాడు. సుప్రసిద్ధ గాయకుడేగాక, పయ్యెలిన్, గోటు, మృదంగవాద్యములందుకూడ మిక్కిలి ప్రావీణ్యముగలవాడు. సంగీతకచ్చేరిలనేగాక హరికథాకాలక్షేపములనుకూడ అత్యున్నతముగా చేయుగల గొప్పసమర్థుడు. ఇతడు వాడుకలోగల రాగములందేగాక అపూర్వరాగములలోనైతము రచించిన కృతులు, వర్ణములు, రాగమాలికలు, తిల్లానాలు, దరువులు యీయన జీవించియున్నప్పుడే విశేషప్రచారములోనికి రాగలుగుట యెంతయు విశేషము. ఇతడు మైసూరు ఆస్థాన విద్వాంసుడుగా నున్నప్పుడు క్రీ. శ. 1936 లో “చాముడాబాష్టాత్తర శతనామ సంగీత్రనావళి” అనుగ్రంథమును కన్నడములో రచించెను. మరియు “శివాష్టాత్తర శతకీర్తనలు” అను గ్రంథమును సంస్కృతంలోను, “సంగీత కల్పద్రుమము” అను గ్రంథమును తమిళములోను రచించెను. క్రీ. శ. 1930 లో మదరాసు సంగీతఅకాడమి జరిపిన కాన్ఫరెన్సుకు అధ్యక్షుడుగానుండి “సంగీత కళానిధి” విరుదునొండెను. 1981-1982 వరకు మదరాసు టీచర్స్ యూజిక్ కాలేజీకి అధ్యక్షుడుగానుండెను. 1986 నుండి తిరువాన్కూరు ప్యాలెస్ తిరునాళ్ అకాడమికి అధ్యక్షుడుగా నుండి 1942 లో డాక్టరేట్ విరుదుకూడ నొండెను. ఈయన క్రీ. శ. 1945 లో స్వగృహమయ్యెను.

110 హరి నాగభూషణము :- ఇతడు క్రీ. శ. 1-84 లో జన్మించెను. ఆంధ్రుడు. తెలనాటి వైదికబ్రాహ్మణుడు. తండ్రిపేరు నరసింహకాశ్రి.

కృష్ణాజిల్లా బందరు వాస్తవ్యుడు. సంగీత, సాహిత్యములలోను, ఆంగ్లభాషలోను (బి. ఏ.) గొప్పపండితుడు. న్యాయవాదవృత్తిలో నుండియు జంత్రి (వయొలిన్) గాత్రములను అత్యున్నతంగా సంగీతకచ్ఛేరీలు, కథాకాలక్షేపములు, చేయగలప్రతిభావంతుడు. ఆపురూపరాగములలోపైతము అనేక కృతులను రచించి సంగీత, సాహిత్య, భావనాపరాయణ, వాగ్దేయకారకరత్న వంటి బిరుదులనొందిన ప్రసిద్ధ పురుషుడు. అనేక సంస్థానములను గాననధులుచేసి ఘనసన్మానములొందిన సమర్థుడు. ఈయన కృతులనేగాక త్యాగరాజ స్వామి చరిత్రము, శంకరాచార్య చరిత్రము, రామాయణము, రామరాఘవ స్థవరాజము, విభీషణ శరణాగతి (హరికథ), పాదుకా పట్టాభిషేకము (హరికథ) వంటి గ్రంథములనుకూడ రచించియుండెను. ఈయన యిటీవలనే సన్మనించి స్వర్గస్థుడయ్యెను.

111. మత్తు తాండవరు :- ఇతడు 18వ శతాబ్దమునకు చెందినవాడు.

ద్రావిడభాషాయందును, సంగీతమందును గొప్ప పండితుడు. శివభక్తాగ్రేసరుడు. చిదంబరనాథునిపై భక్తి, శృంగారసములలో యితడు రచించిన పదములు, కీర్తనలు, మిగుల ప్రసిద్ధము లగును. ఇతడు ఆరుణాచలకవిరాయర్ కు ముందువాడనిచెప్పదురు.

112. అరుణాచలకవిరాయర్ :- ఇతడు క్రీ. శ. 1711-1777

కాలమునకు చెందినవాడు. తంజావూరు జిల్లాలోని “తిల్లయూరి” గ్రామవాస్తవ్యుడు. ద్రావిడభాషలో పంచలక్షణములు తెలిసిన విచక్షణుడు. సంగీత విద్యా సమర్థుడు. కంబరాయణమును ఆర్థప్రసంగమును చేయుటలో ఆతి సమర్థుడు. తండ్రిపేరు నల్లకంటి పిల్లై. తల్లిపేరు వల్లియమ్మ. ఇతడు క్రీ. శ. 1771 లో రామనాటకమును తమిళములో కీర్తనలుగా రచించి వాటిని కళాపోషకుడగు శ్రీ మణి ముద్దుకృష్ణ ముదలియార్ సభలో శ్రీ రామస్వామిదీక్షితులవంటి మహావిద్వాంసుల సమక్షమున వినిపించి కనకాభిషేకముందిన ప్రతిభావంతుడు. మరియు నితడు శిర్గాజీ స్థలపురాణర్, శిర్గాజీకొనై హనుమార్ పిల్లై తమిజ్, ఆశోముఖి నాటకంవంటి ప్రసిద్ధ రచనలనుకూడ రచించిన సమర్థుడగును.

113. పాపవినాశ ముదలియార్ :- ఇతడు 18వ శతాబ్దములోని

వాడు. తులజాజీ మహారాజు సమకాలికుడు. సంగీతమందును, ద్రావిడభాషాయందును విశేషపాండిత్యము గలవాడు. ఇతడు “పాప వినాశ” అను స్వనామమద్రతో వింధ్యాక్షునిగా అనేక పదములను తమిళములో రచించి కీర్తి పొందెను.

114. కవికుంజర భారతి :- ఇతడు శ్రీ. శ. 1810-1896 కాలమునాటివాడు. రామ్మజ్జిల్లాలోని “పెరుంగరై” అను గ్రామమందునివసించెను. తండ్రి పేరు సుబ్రహ్మణ్యభారతి. బాల్యమునండే సంగీత, సాహిత్యములలోను, తమిళము, కవిత్వములలోను, గొప్ప పాండిత్యము సంపాదించినవాడు. దైవభక్తిగలవాడగుటచే యితడు తన విజ్ఞానమును దేవుని మహిమలను స్తుతించుటకై వినియోగించెను. మధురకవి భారతితో యితనికి మంచి స్నేహము కలదు. ఇతడు కివగంగరాజగు శ్రీ గౌరీనల్లభరాజుచేతను, రామనాథపురం రాజగు శ్రీ ముత్తురామలింగ శేతుపతి రాజుచేతను ఆహ్వానింపబడి తన రచనలచే వారిని మెప్పించి వారి ఆస్థాన విద్వాంసుడయ్యెను. మరియు శ్రీ పొన్నపావని శేవార్ కోరికపై ఆరుణాచల విరాయర్ యొక్క రామనాటకముననుసరించి కందిని చరిత్రను గేయనాటకంగా శ్రీ. శ. 1865-1871 కాలములో రచించి పూర్తి చేసెను. కర్నాటక సంగీతములో యీతని స్కందపురాణ కీర్తనలు విశేష ప్రాముఖ్యముగలవిగా నెంచబడును. ఈయన తన 86వ యేట అనగా శ్రీ. శ. 1896 వ సంవత్సరమున మరణించి సంగీతకళా మౌనమున స్వర్గస్థుడయ్యెను.

115. గోపాలకృష్ణ భారతి :- ఇతడు శ్రీ. శ. 1811-1881 కాలమునకు చెందినవాడు. తమిళబ్రాహ్మణుడు. నివాసము తంజావూరుజిల్లాలోని “నారీమనం” గ్రామము. తండ్రి పేరు రామస్వామి భారతి. తాత పేరు కోదండరామయ్యర్. గొప్ప వైదికుడు. గోపాలకృష్ణభారతి ఆజన్మ బ్రహ్మచారి. వేదములందును, యోగవిద్యయందును, సంగీతముందును విశేష ప్రతిభగలవాడు. సంగీతకాలక్షేపములచే నార్జించిన ధనమును దాన ధర్మములకు వినియోగించిన త్యాగమూర్తి. న.దనార్ చరిత్రమును నాటకముగా రచించి శ్రీ కందప్ప చెట్టియార్ సమక్షంలో ప్రదర్శించి ఆయనచే గొప్ప సన్మానము నొందినవాడు. ఈ నాటకమును “శీమై” అను ప్రాంతీయ పువ్వుగి ప్రకటించెను. మరియు జ్ఞానబిందు, జ్ఞానకుమ్మి వంటి గ్రంథములను, అయ్యర్ పానైనయనార్, తిరు నీలకాంఠనయనార్, కరైకాల్ అమ్మయ్య వంటి చరిత్రలను, మరికొన్ని సంగీతనాటకములను “గోపాలకృష్ణ” ముద్రతో రచించి శ్రీ. శ. 1881 సం॥ మాఘ మాసములో మహాశివరాత్రి నాడు స్వర్గస్థుడయ్యెను.

116. వేదనాయకం వీలై :- ఇతడు 19వ శతాబ్దములోనివాడు. సంగీతములోను, ద్రావిడభాషలోను అతి సమర్థుడు. తమిళములో యితడు రచించిన కీర్తనలు బహురంజకముగానుండును. తమిళకీర్తనరచయితలలో నితడొక ముఖ్యుడగును.

117. మారిముత్తుప్పిల్లై :- ఇతడు 19 వ శతాబ్దములోనివాడు. తమిళము లోను, సంకీర్తములోను గొప్పపండితుడు. ఈశ్వరభక్తుడు. చిదంబరములోని శ్రీ నట రాజ స్వామిని స్తుతించుచుండు యితడు తమిళములోరచించిన కీర్తనలుభక్తిరసప్రధానము లగును. పైనతెలిపిన తమిళ వాగ్గేయకారులేగాక తిరుజ్ఞాన సంబంధస్వామిగళ్, తిరువు నక్కురసుస్వామిగళ్, సుందరమూర్తిస్వామిగళ్ (దేవరకీర్తనలు) ఆరుణగిరి నాధరులు (తిరుప్పగళ్), సిద్ధార్థులు (తమిళకీర్తనలు) రామలింగస్వామి (తిరువరుట్టు) వంటి ప్రఖ్యాత తమిళ కవులు అమూల్యమైన తమ రచనలను మనకందించి కీర్తినొందిరి.

19-20 శతాబ్దములకు చెందిన సుప్రసిద్ధ గాయక, వాదక, భాగవతశిఖామణులు :-

118. కీర్తికేళులైన శ్రీ అందనూర్ సుబ్బయ్యర్, పంజుఅయ్యర్, పెరియవైత్తి, చిన్నవైత్తి బ్రహ్మాండవైత్తి, కోయంబత్తూరు రాఘవయ్య, ఖమాను మాధవరావు, తంజావూరు కృష్ణభాగవతార్, మంభకోణం పంచాపకేశభాగవతార్, దాననాద్యం కృష్ణయ్యర్, పాల్నికృష్ణయ్యర్, స్వరబత్ కృష్ణయ్యర్, గోటువాద్యం శ్రీనివాసరావు, ప్లాట్ శరభశాస్త్రి, ఆనంతరామ భాగవతార్, జలతరంగం సుబ్బయ్యర్, ప్రతాప రామ స్వామి, తిరువారూరు ముబ్రహ్మణ్యయ్యర్, (సంగీతకాముది గ్రంథకర్త) కోనేరి రాజపురం వైద్యనాథయ్యర్, పుష్పవనం, వారణాశి సుబ్బరామయ్య, నుసర్ల దక్షిణా మూర్తిశాస్త్రి, బిడారం కృష్ణప్ప, తిరుక్కొడికావల్ కృష్ణయ్యర్ (వయ్యలిన్) గోవిందస్వామిప్పిల్లై (వయ్యలిన్) మృదంగం నారాయణస్వామి, మామండిప్పిల్లై (కొన గోలు) వై నాప్పిల్లై, దక్షిణామూర్తిప్పిల్లై (మృదంగం ఓ కంజరా) అళగనంబిప్పిల్లై (మృదంగం) ఘటం సుందరేశయ్యర్, మోస్సింగ్ సీతారామయ్యర్, పొన్ను స్వామి శిల్లై (నాగస్వరం) రాజరత్నంబిల్లై (నాగస్వరం) వీణ ధనమ్మ, తుమరాడ గంగమేశ్వర శాస్త్రి (వీణ) ఈమని అచ్యుతరామశాస్త్రి (వీణ) పారుపల్లి రామకృష్ణయ్యపంతులు, బలిజేపల్లి సీతారామశాస్త్రి, ధేనువకొండ చిన్నయ్యపంతులు మొదలగు ప్రఖ్యాత విద్వాంసులు దక్షిణభారతంలో జరించి కర్నాటక సంగీతమును గాత్రంలో కొందరును, వాద్యములలో కొందరును, కథాకావ్యేపములలో కొందరును అపూర్వమైన కృషి చేసి పొందిన పాండిత్య ప్రతిభవలన చిరకీర్తి నొందియుండిరి.

జన్మరాగములు.	ఆరోహణ-అవరోహణములు	మేలిక ద్విప సంఖ్య	రి	X	మ	ప	ధ	ని
1. ధన్యానీ	సగమపనిస-సనిధమగరిస	8	—	—	—	—	—	సారగ శ్లేరవి
2. దేశ్యనోడి	సగమపధనిస-సనిధపమగరిస	8	—	కాంభోజి	—	—	—	—
3. శుద్ధనోడి	సరిగమధనిస-సనిధమగరిస	8	—	—	—	—	—	శుష్కవైతిక
4. కనంత	సగమధనిస-సనిధమగరిస	17	—	—	కమణి	—	—	—
5. మాలకాన్	సగమధనిస-సనిధమగరిస	20	—	శుద్ధసావేరి	ఉదయరవిచంద్రిక	—	మోహన	మధ్యమావతి
6. ఆశేరి	సగమపనిస-సనిధపమగరిస	22	—	మోహన	కేదారగౌర	—	—	అరబి
7. ఆభోగి	సరిగమధనిస-సనిధమగరిస	22	—	—	వలజి	—	—	—
8. ఉదయరవిచంద్రిక	సగమపనిస-సనిధమగరిస	22	—	మోహన	మధ్యమావతి	మాలకాన్	—	శుద్ధసావేరి
9. పృష్ఠవైతిక	సరిగమపనిస-సనిధమగరిస	22	శుద్ధతోడి	—	—	—	—	—
10. మధ్యమావతి	సరిమపనిస-సనిధమగరిస	22	మాలకాన్	—	శుద్ధసావేరి	ఉ.ర. చంద్రిక	—	మోహన
11. సారగ శ్లేరవి	సరిమపధనిస-సనిధపమగరిస	22	ధన్యానీ	—	—	—	—	—
12. కాంభోజి	సరిగమపధనిస-సనిధపమగరిస	23	—	—	—	—	దేశ్యనోడి	—

మార్పునాకారక జన్య రాగములు-వాటిలో ప్రవాసములలో చేసిన యేర్పడు యితర జన్య రాగములను పేర్కొని

జన్య రాగములు	అలోహార-అకారోహారములు	మేలిక సంఖ్య	రాగము	మ	ప	గ్రహము	ని
1. సంకలనరాగము	సమపదసం-సనిధిమమ	28
14. కేదార గౌళ	సరిమపనిస-సనిధిపమగరిస	28	అరభి	...	అభేరి
15. నాగ సర్వరావలి	సగమపదస-సధిపమగరిస	28	హంసధ్వని
16. మోహన	సరిగపదస-సధిపగరిస	28	శుద్ధపాశేరి
17. యదుకుల కాం	సరిమపదస-సనిధిపమగరిస	28	బిలహరి
18. వలజి భోజి	సగపదనిస-సనిధిపగరిస	28	అభోగి
19. అరభి	సరిమపదస-సనిధిపమగరిస	29	మో. కల్పాగ్రజీ	...	కేదారగౌళ
20. జుడమనోహరి	సరిగమగరిస-సమగరిస	29	కుంతలకరాళి
21. శుద్ధపాశేరి	సరిమపదస-సధిపమగరిస	29	మోహన	...	శుద్ధమూవతి
22. హంసధ్వని	సరిగపనిస-సనిధిపగరిస	29	నాగ సర్వరావలి
23. రవణి	సగమపనిస-సనిధిపమగరిస	63	వసంత
24. మోహనకల్పాగ్రజీ	సరిగపదస-సనిధిపమగరిస	65	అరభి

ప.రా:- మూల్ కాన్ రాగము మన పీఠిదోళ రాగమునకు యిందుమించు సమానముగా నందును, కాని పీఠిదోళ రాగమునకు అగ్రోహణలో ప్రకముండుట చే ప్రకములేని పీఠిదోళ రాగమైన మూల్ కాన్ రాగమును యిచట చేర్చి-నబడినదని గ్రహించువది.

ఈ గ్రంథకర్తచే

రచియింపబడిన యితర సంగీతగ్రంథములు.

1. గానకళా చంద్రిక - గ్లేజుకాగితము (క్యాలిక్ బైండు) వెల రూ 6—0—0
2. గానశాస్త్ర ప్రశస్తిత్రరావళి - గ్లేజు కాగితము వెల రూ 3—0—0
3. సంగీత లక్షణ సంగ్రహము - గ్లేజు కాగితము వెల రూ 3—0—0
4. సంగీత శబ్దార్థచంద్రిక (నిఘంటువు) - గ్లేజుకాగితము వెల రూ 10—0—0
5. సంగీత కళాప్రదర్శిని రెండవ భాగము (అచ్చు కానున్నది)

వలయువారు :

గ్రంథకర్త : గానకళా వికారడ,

అరిపిరాల సత్యనారాయణమూర్తి, (వయ్యలినిఘ్ట)

సుందర విలాస్, హిందీపీఠి, గాంధీనగర్,

విజయవాడ - 2. (ఆంధ్రప్రదేశ్)

